

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİMDALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**RESÛLZÂDE HÜSEYİN HÜSNÜ BEYİN
RUSYA ORDUSU HAKKINDA MA‘LÛMÂT-I
MUHTASARA ADLI ESERİNİN
TRANSKRİPSİYON VE TAHLİLİ**

**Murat NALÇACI
2501990170**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ali Fuat ÖRENÇ**

İstanbul -2010

ÖZ

19. Yüzyıla girildiğinde Osmanlı Devleti için Rusya ile olan ilişkiler daha da önem kazanmıştı. Önce 1806–12 savaşları ardından yapılan Bükreş Andlaşması, çok geçmeden 1833 Hünkar İskelesi ve 1841 Londra Andlaşmaları ile ortaya çıkan Boğazlar meselesi, 1853–56 Kırım Savaşı esnasındaki ittifaklar ve nihayet 93 Harbi (1877-78) sonrasındaki gelişmeler, hem Osmanlı’da hem de Avrupa’da Rus Ordusu’na yönelik ilginin artmasına sebep oldu. Tezimizde ele aldığımız Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Paşanın 1883–1888 yılları arasında Fransız yayımcı *H. Charles-Lavauzelle*’nin *Petite bibliothèque de l’armée française* isimli katoloğunda bulunan Fransızca eserlerden derleyerek oluşturulduğu *Rusya Ordusu Hakkında Ma’lûmât-ı Muhtasara* adlı Osmanlıca elyazması eserini de, Rus ordusuna olan bu ilginin bir işareti olarak kabul etmek gerekir. Çalışmamızda, askeri tarih bakımından da önem taşıyan bu eser, tam metin olarak günümüz harflerine çevrilmiş ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

Tezimizde ele aldığımız eserin daha iyi anlaşılabilmesi için Rus ordusunun 1881’e kadar göstermiş olduğu gelişme ve ilerlemelere değinilmiştir. Rus ordusunun Kırım Savaşı’ndan sonra 1856-1861 ve 1861-1881 dönemi ıslahat hareketleri hakkında bilgi verilmiştir. Bunların yanında Kırım Savaşı ile 93 Harbi esnasındaki Rus ordusuyla ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Ayrıca çalışmamızda gerek *Rusya Ordusu Hakkında Ma’lûmât-ı Muhtasara* ve gerekse diğer kaynaklardan yararlanarak Rusya ordusu bünyesinde bulunan Kafkasya Ordusu ile Türkistan Milis kuvvetlerinden bahsedilmiştir.

Transkripsiyon ve tahlilini yaptığımız eserin müellifi Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin kısa biyografisi yazılmış, eserlerinden bahsedilmiştir. Resûlzâde’nin mezun olduğu *Mekteb-i Harbiye* ve Fransızca öğretmenliği yaptığı *Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn* hakkında da bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rus Ordusu, Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn, Kafkas Ordusu.

ABSTRACT

Since the beginning of the 19th century relations with Russia had become more important for the Ottomans. After the war from 1806 to 1812 the Treaty of Bucharest was passed, and soon after, the Treaty of Hünkâr İskelesi and the London Convention of 1841 caused the Turkish Straits Question. The alliances during the Crimean War from 1853 to 1856 and finally the developments after the Russian - Ottoman War from 1877 to 1878 attracted both Ottoman and European attention on the Russian Army. The Ottoman Turkish manuscript, Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Paşa's *Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara*, which this dissertation deals with, was compiled from French books, that are existent in the catalogue *Petite Bibliothèque Del'armée Française* by the French publisher *H. Charles-Lavauzelle*. This Manuscript shows the attention which was paid to the Russian Army.

In this dissertation the Manuscript has been translated to contemporary Turkish and I am giving an assessment of what is also an important point of military history. The information about the improvements in the Russian army up to 1881 is given in this thesis and this should help for better understanding of *the Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara*. The information about the improvements from 1856 to 1861 and from 1861 to 1881 in the Russian Army which occurred after the Crimean War was given in this dissertation. There is also some detailed information about the Russian Army during the Crimean and the Russian - Ottoman Wars in this thesis.

In addition to all these in this thesis, the Caucasian Army and Turkistan Militia forces were mentioned regarding to the Resûlzade's manuscript and some other resources. Furthermore, the biography of Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, the author of *Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara* which was analyzed and translated, has been written and also some knowledge about his previous works has been given. Both the military school *Mekteb-i Harbiye*, where Resûlzâde had graduated, and the *Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn*, where he had worked as a French teacher, have been given information.

Key Words: Russian Army, Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn, Caucasian Army.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devlet teşkilatı kuruluşundan itibaren ele alındığında, askerî sistemin ayrı bir öneme sahip olduğu dikkati çekmektedir. Bu nedenle askerî tarihe dair araştırmalar, devlet yapılanmasında göz ardı edilemeyecek bir önemi haizdir. Billhassa 18.Yüzyıldan itibaren Osmanlı modernleşmesi daha ziyade askerî bir hüviyetle karşımıza çıkmaktadır. Askerî tarih araştırmaları aynı zamanda Osmanlı bilim tarihiyle de doğrudan alâkalıdır. Buna rağmen Türkiye’de askerî tarih araştırmalarına hak ettiği önemi verildiğini söylemek mümkün değildir. Bu noktadan bakıldığında bugüne kadar literatürde yer almayan çalışmamıza konu olan Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin *Rusya Ordusu Hakkında Ma’lûmât-ı Muhtasara* adlı eseri, aynı zamanda içeriği itibariyle askerî tarih açısından bir boşluğu da dolduracak önemdedir.

Çalışmamız *Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn* Fransızca hocalarından olan Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin Rusya ordusuna dair eserinin günümüz harflerine tercümesi ve tahlili konusunu ihtiva etmektedir. Eser, Osmanlıca el yazması olup tek nüshası Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin torunu Hüsnü Yücel Edes Beyefendinin şahsi kütüphanesindedir. *Rusya Ordusu Hakkında Ma’lûmât-ı Muhtasara* adlı eser, Rus ordu teşkilatı hakkında kısa ve öz bilgiler verdikten sonra 1881 yılında yayımlanmış üç adet talimatnameyi içermektedir. Eser farklı yabancı kaynaklardan derlenerek kaleme alınmış olduğundan ve de Rus ordusu ile ilgili terimler içerdiğinden çevirisinde pek çok zorlukla karşılaştık. Bu zorlukları aşmak için esere kaynak olan orijinal çalışmalardan istifade ederek, bunları metin içerisinde dipnotlarda gösterme yolunu tercih ettik.

Tezimiz giriş kısmı ardından üç bölüm üzerinden oluşturulmuştur. Birinci bölümde müellifin biyografisine ve eserlerine yer verilmiştir. İkinci bölüm de Rus ordusu hakkında, eserde ele alınan döneme kadar yaşanan gelişmeler işlenmiş, böylece eserden yararlanmak isteyen araştırmacılara konuyu daha iyi değerlendirebilmeleri için yardımcı olunmaya çalışılmıştır. Değerlendirilme yapılırken eserin çağdaşı olup, Rusya ordusu hakkında bilgi veren ve tarafımızdan yurtdışı kütüphanelerinden edilenilen yabancı kaynaklardan da yararlanılarak, konuya açıklık getiren sentezler oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın üçüncü ve

son bölümünde ise eserin transkripsiyon metni, aslına sâdık kalınarak verilmiştir.

Tezimizde *Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn* hocası Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin bir askerî yazar olarak biyografisinin işlenmesi, Mühendishâne hocaları biyografisine de bir katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca çalışmamız içerisinde Rus ordusu dâhilinde olan Kafkas Ordusu ve Türkistan kuvvetleriyle ilgili verilen bilgilerin, bu konuya ilgi duyan araştırmacılar için faydalı olacağı ümit edilmektedir.

Tezimin her aşamasında beni yönlendiren ve hiçbir konuda desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ali Fulat ÖRENÇ'e teşekkürü vazife addederim. Ayrıca, çalışmalarım esnasında değerli görüşleri ile bana yardımda bulunan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mahir AYDIN, Prof. Dr. Mehmet Ali BEYHAN ve Yrd. Doç. Dr. Şamil MUTLU ile desteğini gördüğüm Arş. Gör. Metin ÜNVER'e de teşekkür ederim. Çalışmamızın kaynağı olan, *Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara* eserinin tek nüshasını çalışmamıza açan ve ayrıca şahsi arşivinden faydalanmamıza müsaade eden Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin torunu Hüsnü Yücel EDES Beyfendiye ayrıca teşekkür ederim. Son olarak bu çalışmaya ilk başlamama vesile olan merhum hocam Prof. Dr. Ali İhsan GENCER hocamı minnetle yâd ederim.

Murat NALÇACI

İstanbul 2010

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	X
TABLOLAR LİSTESİ.....	XI
EKLER LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

RESÛLZÂDE HÜSEYİN HÜSNÜ BEYİN HAYATI VE ESERLERİ

A. HAYATI.....	8
1. Eğitim Yılları	8
2. Mühendishane Hocalığı Yılları ve Yayın Faaliyetleri	9
B. ESERLERİ.....	14
1. Mükâleme.....	14
2. Tashîhât Tercümesi	14
3. Nezâket.....	15
4. Ma'lûmât-ı Fenniyye Yâhûd Hikmet Tatbîkâtı	15
5. Cours D'Instructions Scientifiques Cours Élémentaires.....	15
6. Lûgat-i Askeriyye	16
7. Kâmûs-ı Askerî	16
8. Muhtasar Kâmûs-ı Askerî	17
9. Küçük Kâmûs-ı Askerî.....	17
10. Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara	17

II. BÖLÜM
RESÛLZÂDE HÜSEYİN HÜSNÜ BEYİN
RUSYA ORDUSU HAKKINDA MA‘LÛMÂT-I MUHTASARA ADLI ESERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

A. 1853–1856 KIRIM SAVAŞI’NDAN 1881 TALİMATNAMELERİ ÖNCESİNE	
KADAR RUS ORDUSU	19
1.1853-1856 Kırım Savaşı Sürecinde Rus Ordusu	19
a. Kırım Savaşı Öncesi Rus Ordusu.....	20
b. Kırım Savaşı'nda Rus Ordusu	23
c. Rus Ordusu Açısından Kırım Savaşı’nın Değerlendirilmesi	25
2. Rus Ordusunda Kırım Savaşı Sonrası Reformlar	27
a. 1856-1861 Dönemi: Savaş Bakanı Nikolay Sukhozanet’in İcraatları	
(17 Nisan 1856 - 16 Mayıs 1861)	27
(1) Sukhozanet Dönemi Piyade Teşkilatı.....	27
(2) Sukhozanet Dönemi Süvari Teşkilatı	28
(3) Sukhozanet Dönemi Topçu Teşkilatı	28
(4) Sukhozanet Dönemi İstihkâm Teşkilatı	29
b. 1861-1881 Dönemi: Savaş Bakanı Dmitry Miliutin’in İcraatları	
(16 Mayıs 1861-21 Mayıs 1881).....	29
(1) Miliutin Dönemi Rus Ordusunda Birinci Hat Birlikleri.....	33
(2) Miliutin Dönemi Rus Ordusunda Düzenli Birlikler Bünyesinde Kale	
Birlikleri	37
(3) Miliutin Dönemi Rus Ordusunda Düzensiz Birlikler.....	39
(4) Miliutin Dönemi Rus Ordusu Genel Görünümü (1877-1878	
Osmanlı-Rus Savaşı Öncesi).....	42
3. 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sürecinde Rus Ordusu	44
a. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Rus Ordusu	45
b. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Rus Ordusu Açısından	
Değerlendirilmesi.....	51

B. RESÛZÂDE HÛSEYİN HÛSNÜ BEYİN RUSYA ORDUSU HAKKINDA

MA‘LÛMÂT-I MUHTASARA ADLI ESERİNİN TAHLÎLİ	53
1. <i>Rusya Ordusu Hakkında Ma‘lûmât-ı Muhtasara Eserinin Yazılış Sebebi ve Tarihi</i>	53
2. <i>Rusya Ordusu Hakkında Ma‘lûmât-ı Muhtasara Adlı Eserin Kaynağı</i>	54
3. <i>Rusya Ordusu Hakkında Ma‘lûmât-ı Muhtasara Adlı Eserin Muhtevâsı</i>	56
a. <i>Rusya Ordusunun Teşkilat-ı Umûmiyesi</i>	56
b. <i>Rus Ordusunda 1881 Talimatnameleri</i>	66
(1) <i>11 Haziran 1881 Piyade Manevraları Talimatnamesi</i>	66
(2) <i>16 Kasım 1881 Tarihli Askerin Sefer Talimatnamesi</i>	66
(3) <i>11 Temmuz 1881 Tarihli Piyadenin İstihkâm Faaliyeti Talimatnamesi</i>	67
d. <i>Üniforma ve Bayraklar</i>	67

III. BÖLÜM

**RESÛLZÂDE HÛSEYİN HÛSNÜ BEY’İN RUSYA ORDUSU HAKKINDA
MA‘LÛMÂT-I MUHTASARA ADLI ESERİNİN TRANSKRİPSİYONLU
METNİ**

METİN	72
SONUÇ	148
KAYNAKÇA	149
EKLER	156

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bs.	: Basım
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
İ.AS	: İrâde -Askerî
İ.DH	: İrâde -Dâhiliye
İ.HB	: İrâde- Harbiye
İ.TAL	: İrâde- Taltifat
MERSH	: The Modern Encyclopedia of Russian and Soviet History
MFA	: Mecmû'a-i Fünûn-ı Askeriyye
nr.	: Numara
s.	: Sayfa
TY	: Türkçe Yazmalar
t.yk.	: Tarih yok
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Vd	: Ve devamı
vol.	: Volume
Yay	: Yayınlayan/Yayına Hazırlayan

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo-1 : 1851'de Rusya Ordusu.....	21
Tablo-2 : 1872-1880 Yılları Savaş Bakanlığı Bütçesi.....	32
Tablo-3 : 1877-1878 Savaşı Öncesi Rus Birinci Hat Birlikleri Düzeni.....	33
Tablo-4 : 1877-1878 Savaşı Öncesi Rus Nizamiye ve Kafkas Süvari Birlikleri Fırka Düzeni.....	35
Tablo-5 : 1877-1878 Savaşı Öncesi Rus Ordusunda Kale Birlikleri.....	38
Tablo-6 : 1878 Savaşı Rus Ordusunda Kazak Birlikleri.....	40
Tablo-7 : 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Öncesinde Rus Ordusu Genel Mevcudu.....	42
Tablo-8 : 1877-1878 Savaşı'nda Balkanlar'da Rus Ordusu (Güney Ordu) Mevcudu.....	45
Tablo-9 : 1877-1878 Savaşı'nda Güney Ordusuna Katılan Takviye Birlikler....	47
Tablo-10 : 1877-1878 Savaşı'nda Kuzey-Doğu Anadolu Cephesinde Rus Ordusu	48
Tablo-11 : 1881 Rus Ordusu Teşkilat Yapısı.....	57
Tablo-12 : Düzenli Birlikler Bünyesinde Birinci Hat Birlikleri.....	57
Tablo-13 : Düzenli Birlikler Bünyesinde İhtiyat, Debboy ve Mahalli Birlikler....	58
Tablo-14 : Düzensiz Birlikler.....	60
Tablo-15 : 1881 Rus Ordusu Genel Mevcudu.....	62
Tablo-16 : Kafkas Ordusu 1. Kuzey Kafkas Kolordusu (Ciscaucasienne).....	63
Tablo-17 : Kafkas Ordusu 2. Transkafkasya Kolordusu.....	64

EKLER LİSTESİ

- Ek-1:** Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara Adlı Eserinin Kapağı..... 157
- Ek-2:** Fotoğraf 1: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Bey (Hüsnü Yücel Edes'in Şahsi Arşivinden)..... 158
- Ek-3:** Rus Ordusu İle İlgili Harbiye'de Okutulan Ders Kitaplarından Mehmet Rüşdi'ye Ait Kitap (Mehmet Rüşdi, *Rusya Ordu Teşkilâtı*, 1307).. 160
- Ek-4:** Rus Ordusunda 1881 Yılında Yayımlanan Talimatnamelerle İlgili Gazete Haberi (*The New York Times*, 9 Eylül 1881). 161
- Ek-5:** Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beye Ait Hûvviyet Varakası (Ön Yüz, Hüsnü Yücel Edes'in Şahsi Arşivinden)..... 162
- Ek-6:** Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beye ait Hûvviyet Varakası (Arka Yüz Hüsnü Yücel Edes'in Şahsi Arşivinden).....163
- Ek-7:** Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin 16 Eylül 1880 (4 Eylül 1296) Tarihinde Mekteb-i Harbiye'ye Girdiğini Gösteren Arşiv Vesîkası.....164
- Ek-8:** Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin Sağ Kolağası Rütbesine Terfi Ettirildiğini Gösteren Belge.165
- Ek-9:** Resûlzâde Hüsnü Beyin 30 Ağustos 1892 (6 Safer 1310) Tarihinde Dördüncü Rütbeden Nişân-ı Alî-i Osmânî İle Talîf Edildiği Arşiv Vesîkası..... 166
- Ek-10:** Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin 27 Kasım 1892 (7 Cemâziyelevvel 1310) Tarihinde Binbaşılık Rütbesine Terfi Ettirdiğini Gösteren Arşiv Vesîkası. . 167
- Ek-11:** Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn ve Galatasaray Rüştîyesi'nde Öğretmenlik Yaptığını Gösteren Belge.....168
- Ek-12:** Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn ve Galatasaray Rüştîyesi'nde Öğretmenlik Yaptığını Gösteren Belge.....169
- Ek-13:** Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin Askerlik Sahasında Yayımlanan İlk Eseri..... 170
- Ek-14:** Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Kāmûs-ı Askerî*, Matbaa-i Sarıyan, İstanbul 1312.....171
- Ek-15:** Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Muhtasar Kāmûs-ı Askerî Encyclopedie Militaire Abrégé Français-Turc*, t.yk.....172
- Ek-16:** Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Küçük Kāmûs-Askerî* (Matba-i Osmaniye,

İstanbul 1326, s. ii).....	173
Ek-17: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin Hassa Ordusu 37. Süvari Alayı'na 19 Ekim 1896 (24 Receb 1314) Tarihi İtibariyle Kaymakam Rütbesiyle Atanmasını Gösteren Arşiv Vesîkası.....	174
Ek-18: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Bey'in, 21 Kasım 1901 (9 Şaban 1319) Tarihinde Miralay Rütbesi Alarak <i>Süvari Komisyonu</i> 'nda Görevlendirildiğini Gösteren Arşiv Vesîkası.	175
Ek-19: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin 15 Temmuz 1910 (7 Receb 1328) Tarihinde Askerlikten Emekliye Ayrıldığını Gösteren Arşiv Vesîkası.....	176
Ek-20: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, <i>Mukâleme Sene 1</i> (Asır Matbaası, İstanbul 1315).....	177
Ek-21: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, <i>Tashîhât Tercümesi</i> (Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1306).	178
Ek-22: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, <i>Nezâket ve Usûl-i Mu'âşere</i> (Karabet Matbaası, İstanbul 1306).	179
Ek-23: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, <i>Nezâket</i> (Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaası, İstanbul 1311).	180
Ek-24: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, <i>Clef Des Langages De Seciences</i> (İmprimerie A. Assadrurian, Constantinople 1894).....	181
Ek-25: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, <i>Küçük Kāmûs-ı Askerî</i> (Matba-i Osmaniye, İstanbul 1326, s. (K))	182
Ek-26: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, <i>Küçük Kāmûs-ı Askerî</i> (Matba-i Osmaniye, İstanbul 1326).	183
Ek-27: Rus Ordusu Topçu Birlikleri Hakkında Bilgi Veren New York Times Gazetesi Makalesi "The Russian Field Artillery" (<i>New York Times</i> , 1 Temmuz 1877).	184
Ek-28: H. Charles- Lavauzelle' ye ait Bibliothèque Nationale De France Koleksiyonuna Ait Kitapların Listesi:	185
Ek- 29: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin 19 Ekim 1905 (9 Şaban 1323) Tarihinde 2. Dereceden <i>Mecîdî Nişânı</i> İle Taltif Edildiğini Gösteren Arşiv Vesîkası....	189

GİRİŞ

Osmanlı Devleti 19. Yüzyılda üstesinden gelinmesi zor iç ve dış meselelerle karşı karşıya kalmıştı. Aynı süreçte kuzeyde gittikçe güçlenen Rusya ise Osmanlı aleyhine yeni hedefler belirlemiş ve önemli ilerlemeler kaydetmişti. Diğer taraftan 19. Yüzyıl Avrupasında Sanayi Devrimi ardından gelişen modernleşme hareketleri, 1789 Fransız İhtilâli sonrasında yeniden şekillenen hukukî ve siyasî yapılar değişimi daha da hızlandırmıştı. Avrupa'daki bu değişim dönemi, yeni siyasal güçler doğurmuş ve önce İtalya sonra Almanya ortaya çıkarken güçler dengesi de yeniden şekillenmişti. Böylece Osmanlı Devleti aleyhine hem Batı'da hem de Doğu'da kalıcı güç merkezleri ortaya çıkmıştı¹.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti, 18. Yüzyıldan itibaren Batı'daki ilerleme ve değişim sürecini aynı paralelde takip edememiş, meselelerin çözümü için yapılan ıslahatlar ise istenilen sonucu vermediği gibi sorunların daha da derinleşmesine neden olmuştu².

Osmanlı devlet adamları, yaşanan sorunları halledebilmek için daha ziyade askerî sahada reform yapmaya önem vermişlerdi. Eskiden olduğu gibi kazanılacak askerî başarılarla devletin kudretli günlerine dönüleceği umuluyordu. 18. Yüzyılın başlarından itibaren, özellikle Rusya ve Avusturya cephelerinde alınan ağır mağlubiyetler, askerî sahada geri kalmışlığı tamamen ortaya çıkarmıştı. Avrupa tarzında eğitim almış, düzenli bir ordu ve donanmanın kurulması, fennî topçuluk ve

¹ Daha fazla bilgi için Bkz. Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Der Yayınları, İstanbul 2008, s. 7-283.

² Mehmet İpşirli, "İslahat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1999, s. 170-174.

askerî teknik sınıflarının açılması, teknik eğitim ve dolayısıyla askerî mühendislik alanlarında bazı adımların atılması bu nedenle zorunlu hale gelmiştir. Mesela bu ihtiyaçlar doğrultusunda Osmanlı modernleşme tarihinin başlangıç dönemleri ile sembolleşen *Humbaracı Ocağı* açılmıştı³.

Askerî sahadaki bu ilk mutevazı adımlar akabinde Osmanlı'da modern teknik eğitimin gelişmesi açısından en önemli girişim imparatorluğun mühendis ihtiyacını karşılamak için 1776'da kurulan *Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayûn*'un açılması olmuştur⁴. Deniz Mühendishânesinin yanında kara mühendishanesi de büyük bir ihtiyaç olarak dururken, nihayet 1795'te *Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn*⁵'da eğitime başlanmıştır⁶. Bu merhaleler bilhassa askerî alanda Avrupa usulü teknik eğitim sistemi ve uygulamalarını Osmanlı'da daha da kökleştirmiştir.

19. Yüzyıl Osmanlı askerî tarihî bakımından değişimi tetikleyen en önemli aşamalardan biri hiç şüphesiz 1826'da Sultan II. Mahmut tarafından *Yeniçeri Ocağı* ve bağlı unsurlarının lağvedilmesi olmuştur⁷. *Vak'a-i Hayriye* adı da verilen bu yeni süreç aynı zamanda zaten son bulan klasik Osmanlı askerî sistem ve eğitiminin son

³ Osmanlı ordusunda Humbaracı Ocağı'nın kurulması ve buradaki teknik eğitim, ihtida ettikten sonra Ahmed adını alan ve Türk tarihinde *Humbaracı Ahmed Paşa* olarak tanınan *Alexandre Comte de Bonneval* adlı dünyaca ünlü Fransız generalin İstanbul'a gelmesiyle başlamıştı. Comte de Bonneval, daha çok askerlik ve harp sanatındaki başarılarıyla şöhret bulmuştur. Ahmet Paşa, Osmanlı tarihinde, modern savaş tekniklerinin kullanılması ve askerî sahada Batı'da gelişen yeniliklerin uygulanmasındaki başarılarıyla önemli bir yer sahiptir. Bkz. Mustafa Kaçar, "Osmanlılarda Askerî Teknik Eğitim", *Türkiye Araştırmaları Litaratür Dergisi*, c. 2, sayı: 4, İstanbul 2004, s. 461.

⁴ Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayûn'un kuruluşu için kaynaklarda farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Sadık Erdem 1773 tarihini verirken Kemal Beydilli, 1776 tarihini kabul etmektedir. Farklı değerlendirmeler için bkz. Sadık Erdem, *Mir'at-ı Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn: İstanbul Teknik Üniversitesi Tarihçesi*, İstanbul 1986, s. I; Kemal Beydilli, *Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi*, Eren Yayınları, İstanbul 1995, s. 23.

⁵ Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn, III. Selim devrinde *Nizâm-ı Cedîd* hareketinin en önemli kurumu olarak, Mühendis yetiştirmek üzere 1795 yılında *Hasköy*'de açılmıştır. 1806 yılında yeni bir kanûnnâme hazırlanarak geliştirilmeye çalışılan Mühendishâne, III. Selim'in tahtan indirilmesinden sonra II. Mahmut döneminde 1826 yılına kadar ihmale uğramaktan kurtulamadı. 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırılınca yeni kurulan *Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye* birliklerinin ihtiyacı olan mühendisleri karşılar hale gelmiştir. Mühendishâne, 1845'te *Bekir Paşa* zamanında genişletilerek tamir ve tanzim edilmiştir. 1883'te kurulan Hendese-i Mülkiye Mektebi'de Mühendishâne bünyesine alınmıştır. Bkz. Beydilli, *Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi*, s. 1 vd.; Aynı müellif, "Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn", *DİA*, c. 31, İstanbul 2006, s. 516.

⁶ Beydilli, *Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi*, s. 92; Erdem, *a.g.e.*, s. II.

⁷ Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışı için bkz. Necdet Sakaoglu, "Vaka-i Hayriye", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 7, Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1993, s. 357-359; Şamil Mutlu, *Mehmed Dâniş Bey ve Eserleri: Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1995, s. 1 vd.; Mehmet Ali Beyhan, *Şirvanlı Fatih Efendi, Gülzâr-ı Fütûhât (Bir Görgü Tanığının Kalemile Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı)*, Kitabevi Yay., İstanbul 2001, s. 1 vd.

kalıntılarını da ortadan kaldırmıştır. II. Mahmut'un bundan sonraki çabaları yeni ve modern bir subay okulunun açılması çalışmaları olmuştur⁸.

Mekteb-i Harbiye, 1834 senesinde Fransız *École Militaire* örnek alınarak kurulmuştur⁹. Mektep, kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti'nde 19. Yüzyılda Avrupa'da okutulan fizik, kimya, matematik ve astronomi gibi modern tabî ve riyazî bilimlerin eğitiminde önemli bir yere sahip olmuştur. Mekteb-i Harbiye'nin kuruluş yıllarında Mühendishâne hocalarının eserlerinden yararlanılmış ve bu eserler ders kitabı olarak okutulmuştur¹⁰.

Harbiye, Fransız modeli örnek alınarak kurulmasına rağmen ilerleyen yıllarda gerek siyasî ve gerekse teknik sebeplerden dolayı bir eksen kayması yaşanmış ve Alman ekolüne dönülmüştür. Bunda 93 Harbi sonrası gelişmeler de etkili olmuştur. Yapılan talep üzerine *Alman hükümeti Albay Kaehler, Piyade Yüzbaşı Kamphövener, Topçu Yüzbaşı Von Hobe ve Dragon Alayından Yüzbaşı Ristow*'dan olusan 4 kişilik heyeti 11 Nisan 1882'de Osmanlı'ya göndermiştir¹¹.

Bu subaylardan sonra *Colmar von der Goltz* de İstanbul'a gelmiştir. Goltz Paşanın tavsiyeleri doğrultusunda Harp Okulu'nda okutulan derslerde değişiklikler yapıldı. Bilhassa 1885 yılından itibaren Alman tipi ders konuları, yöntemleri ve programları yürürlüğe konuldu¹². Harbiye'de yeni Alman eğitim ekolü sürerken 1877-78 savaşının da etkisiyle Rus ordusuna karşı bir ilginin arttığı dikkati

⁸ Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok, Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*, Kitapevi Yay., İstanbul 2009, s. 261 vd.

⁹ Mekteb-i Harbiye, II. Mahmut zamanında subay yetiştirmek için kurulmuştur. Harbiye kuruluş itibarıyla Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye birliklerinin subay ihtiyacını karşılamak için *Acemi Oğlan Kışlasına* alınan öğrencilerle başlatıldı. 1831'de Mansûre askerleri arasından seçilen ve kendilerine *Sıbyan Bölükleri* denilen askerlerle geliştirildi. Sıbyan Bölükleri okul haline getirilen *Maçka* kışlasına 1834 yılında nakledildi. II. Mahmut'un 1 Temmuz 1835'teki ziyareti ile Mekteb-i Harbiyye ismiyle tescillenen okul resmen açılmış oldu. *Selim Satı Paşa'nın nâzırlığı (1837-1841)* sırasında gelişen okul için Avrupalı eğitmenler getirilmiş ve bu dönemde Fransızca da zorunlu ders olarak okutulmaya başlanmıştır. 1846'da *Pangaltı*'da *Tophane Hastanesi* olarak inşa edilen binaya taşındı. İki yılı müşterek, iki yılı piyade ve süvari şubeleri ve bir yılı erkân-ı harp sınıfı olarak 5 yıl eğitim benimsendi. Pangaltı'daki bina yeniden inşa edileceği 1862 yılına kadar önce *Taşkışla* sonra da *Gülhane Tıbbiye* binasında eğitime devam etti. Bkz. Abdülkadir Özcan, "Harbiye", *DİA*, c. 16, İstanbul 1997, s. 115-119; Mekteb-i Harbiye hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Hayrullah Gök, *Arşiv Belgelerinin Işığında Kara Harp Okulu Tarihi(1834-1883)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2005, s. 1 vd.

¹⁰ Gülşah Eser, *Mekteb-i Harbiye'nin Türkiye'de Modern Bilimlerin Gelişmesindeki Yeri (1834-1876)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005, s. 4.

¹¹ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Timaş Yay., İstanbul 2008, s. 86. Eser, *a.g.e.*, s. 155.

¹² Gök, *a.g.e.*, s. 157.

çekmektedir¹³. O zamana kadar genel teorik dersler okuyan Harbiyeliler artık bizzat Rus ordusunun organizasyonunu, savaş planlarını ve taktiklerini işlemeye başladılar¹⁴. Tezimizin kaynağı olan Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin *Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara* eserinin bu amaç doğrultusunda yazıldığı kanaatindeyiz. İlerde de bahsedeceğimiz gibi kaleme alındığı tarih itibariyle Rus ordusun en yeni talimatnamelerini işleyen eser, Rusların askerî alanda geldiği noktayı da göstermesi açısından ayrıca önemlidir.

Osmanlı Devleti, Rus ordusunun geldiği aşamayı 93 Harbi sonrası anlamış ve bu ülkeye yönelik yeni savaş politikaları geliştirmeye başlamıştı. Billhassa Avrupa'da 1853-1856 *Kırım Harbi*'nden itibaren Rusların yakından takip edildiği anlaşılmaktadır. Rusya, Kırım Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğradıktan sonra tahta geçen II. Aleksandr devrinde yeni bir reform sürecine girmişti. Bu reform sürecinde elde edilen kazanımların ilk tatbikatı 93 Harbinde Osmanlı ordusuna karşı gerçekleşmişti. Başlatılan yeni program 1881 tarihine kadar uygulanmış ve Rus ordusunda önemli ilerlemeler kaydedilmişti¹⁵.

Kırım Savaşı'nda İngiltere, Fransa, Osmanlı ve Piyomente devletlerine karşı savaşan Rusya, 450.000 asker kaybetmişti¹⁶. Muharebe sonrası II. Aleksandr ilk olarak savaş bakanını değiştirerek işe başlamıştır. Reform sürecinin ilk Savaş Bakanı *Nikolai Onufrievich Sukhozanet*¹⁷ olmuştur. 17 Nisan 1856–16 Mayıs 1861

¹³ Konuyla ilgili olarak 1877-1878 savaşı'na Osmanlı subayı olarak katılan İngiliz asıllı Alman *William Herbert* anılarında önemli bilgiler vermektedir. Herbert, savaşta yaşanan zorluklardan birinin de Osmanlı subaylarının Rus ordusunu ve savaş taktiklerini tanımamaları olduğunu belirtirken; “*Akla gelen soru derslerde savaş modeli olarak 1870-1871 Fransa-Alman savaşı öğretilirken neden geçmişteki bir Osmanlı-Rus savaşı öğretilmediğidir...*” demektedir. Bkz. William V. Herbert, *The Defence Of Plevna*, Longman Green and Co., London 1895, s. 31.

¹⁴ Bu mevzuda Rusya ordusu ile ilgili yazılan kitaplardan Mehmed Rüşdi'ye ait kitabın iç kapağında, “*Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şâhâne Erkân-ı Harbiyye İkinci Piyâde, Sûvâri Üçüncü sınıf şâkirdânına tedrîs olunmak üzere Meclis-i Ma'ârif -i Askerî tarafından kabul ve tasdîk olunmuştur.*” ibaresi yer almaktadır. Bkz. Mehmet Rüşdi, *Rusya Ordusu Teşkilâtı*, 1307, s. ii. İç kapak için bkz. Ek-3. Bu dönemde Rusya ordusu hakkında yazılan bazı eserler için bkz. Receb, “Rus Ordusunda İstihkâm”, *Mecmû'a-i Fünûn-ı Askeriyye (MFA)*, Mayıs 1304- Ramazan 1305, İstanbul 1305, s. 176-195; Aynı müellif, “Rus Ordusunun Hâl-i Seferîsi”, *MFA*, Ağustos 1304- Zilhicce 1305, İstanbul 1305, s. 446-464.; Aynı müellif, “Rus Piyâdesinin Techîzi”, *MFA*, Kanunievvel 1304- Rebûlâhîr 1306, İstanbul 1306, s. 252-259.

¹⁵ Kezban Acar, *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimine Kadar Rusya Tarihi*, Nobel Yay., Ankara 2004, s. 201.

¹⁶ John Shelton Curtis, *Russia's Crimean War*, Duke University Press, Durham 1979, s. 470.

¹⁷ *Nikolai Onufrievich Sukhozanet*, 1811 de orduya katıldı. Napolyon savaşlarında (1813-1814) topçu teğmeni olarak bulundu ve pek çok nişan aldı. 1824'te tümgeneral oldu. 1825'te Çar I. Nikola'ya karşı yürütülen Aralık (*Decembirist*) ayaklanmasını bastırdı. Sukhozanet, 1836-49 arası Rus ordusunda 4.

arasında görevde kalan Sukhozanet, bakanlığında özellikle asker sayısında azaltmaya gitmiş, daha az ama daha verimli bir ordu oluşturmaya çalışmıştı. Sukhozanet'den sonra ise Ruslar açısından son deca stratejik bir konumda olan Kafkas Ordusu komutanı *Kont Aleseyevich Miliutin*¹⁸ Savaş Bakanı olarak 16 Mayıs 1861- 21 Mayıs 1881 tarihleri arasında görev yapmıştır. Vazifesi sırasında çok önemli ıslahatlara imza atan Miliutin, Rus ordusunu modern Avrupa orduları sınıfına çıkaracak düzenlemelere imza atmıştır. Bu dönemde orduda verilen eğitimden, kullanılan silahlara ve ordu teşkilat düzenine kadar pek çok alanda reform hayata geçirilmiştir.

Şurasını tekrar ifade etmek gerekir ki bu refom süreci ardından yaşanan 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı, pek çok açıdan tarih kitaplarının en özenli sayfaları arasında kendine yer bulmuştur. Genel olarak savaş, özel olarak da *Plevne Savunması* bu tarihten sonraki savaşlara savaş teknik ve taktikleri açısından yön verici olmuştur denilebilir.

Rusya'da önemli değişimlerini uygulayan Çar II. Aleksandr, Mart 1881'de bir suikast sonucu öldürülmüş ve yerine III. Aleksandr tahta çıkmıştır¹⁹. III. Aleksandr ile birlikte tezimizin konusu olan 1881 Talimatnamelerini yayımlayan *Petr Semenovitch Vannovski*²⁰ Savaş Bakanlığına tayin edilmiştir. Bu talimatnameler

Topçu Fırkası'nı komuta etti. Kırım Savaşı'na da iştirak etmesinin ardından 17 Nisan 1856'da II. Aleksandr tarafından savaş bakanlığına atandı. Rusya orduları bütçesi ve asker sayılarında indirimlere gitti. Reform çalışmalarında da bulunduysa da muvaffak olamadı. Sukhozanet, 6 Ekim 1861'de bakanlık görevinden ayrıldı. 22 Temmuz 1871'de vefaat etti. Bkz. "Sukhozanet, Nikolai Onufrievich" *The Modern Encyclopedia of Russian and Soviet History (MERSH)*, vol. 38, 1986, s. 36.

¹⁸ *Dmity Aleksseyevich Miliutin*, 25 Haziran 1816'da Moskova'da dünyaya geldi. *Nikolas Askeri Akademi'sini* 1836'da bitiren Miliutin, 1838-45 arası *Kafkas Ordusunda* görev yaptı. Daha sonra Moskova'ya *Askerî Akademi'ye* öğretim üyesi olarak geri döndü. Öğretim üyeliği sırasında askerî istatistik, 1799 İtalyan seferleri ve Kırım mağlubiyetinin nedenleri üzerine araştırmalar yaptı, kitaplar yazdı. Kafkasya'da *Şeyh Şamil*'in ele geçirilmesi ve bu bölgedeki savaşların sonlandırılmasında önemli rol aldı. 1861'de II. Aleksandr tarafından Savaş Bakanı olarak atandı. Görevde kaldığı 1881 yılına kadar Rusya ordusu içerisinde pek çok reforma imza attı. Zorunlu askerliği getirdi. Askerî personele verilecek eğitimi düzenledi. Aldığı görevlerde başarılı olmasına rağmen devlet kademelerinde pek çok düşmanda edinmiştir. Dışişleri Bakanı *A.M. Garchakov* da bunlardan biriydi. Baskılara dayanamayan Miliutin, Mayıs 1881'de görevinden ayrıldı. 1898'de Rusya İmparatorluğu'nun son Mareşali unvanını aldı. Bkz. James A. Malloy, "Miliutin, Dmity Aleksseyevich", *MERSHY*, vol. 50, 1986, s. 89-95.

¹⁹ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları (TTK), Ankara 1993, s. 357.

²⁰ *Petr Semenovitch Vannovski*, Rus ordusunda 1881-1897 yıllarında Savaş Bakanı, Mart 1891'den Nisan 1902'ye kadar kadar Milli Eğitim Bakanı, olarak görev yaptı. 1840'da *Moskova Harp Okulu*'nu bitirdikten sonra *Finlandiya Hassa Alayları*'nda göreve başlamıştır. Hem 1853-56 hem de 1877-78 savaşlarında Tuna-Balkan bölgesinde görev almıştır. 1857'de *Piyade Subay Okulu Müdürlüğü*'ne getirildi. 1861'de tümgeneral rütbesine getirilerek *Pavlovski Genç Subay Okulu* idareciliği görevi veildi. Bu okul 1863'te *Pavlovski Yüksek Askerî Okulu* olmuştur. *Kırım Savaşı*'ndan sonra girişilen

Resûlzâde'nin *Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara* eserinde de yer verildiği üzere üç adettir. Bunlar, 11 Haziran 1881 *Piyade Manevraları Talimatnamesi*, 16 Kasım 1881 *Askerin Sefer Talimatnamesi* ve 11 Temmuz 1881 *Askerin İstihkâm Talimatnamesi*'dir. Talimatnameler dünya çapında da yankı bulmuştur. Amerikan *New York Times* gazetesi okuyucularına bu gelişmeyi “*Rus Ordu Gelişmeleri: Pek çoğu Alman menşeli yeni kural ve talimatnameler yayımlandı*” cümleleriyle duyururken haberin devamında, “*Bütün bu değişiklikler Rus askeri otoriteler tarafından Alman piyadesinin kural ve talimatnameleri takip edilerek gerçekleştirildi*”²¹ ibarelerine yer verilmesi dikkat çekicidir²².

Avrupa ve Amerika basındaki bu haberler, Rus ordusunun sözkonusu talimatnamelerinin yakından izlendiğini göstermektedir. Pek tabî ki konuya gösterilen ilginin bir diğer sebebi de bu talimatnamelerin Alman talimatnameleri örnek alınarak yapılmış olması ve dolayısıyla Rusya üzerindeki Alman askerî etkisinin artmaya başlamadır. Bilindiği gibi Haziran 1881’de Rus-Alman-Avusturya İmparatorları bir tarafsızlık anlaşması imzalamışlardı²³.

Konunun bir diğer boyutu, siyasî birliğini tamamlayan ve *Bismarck*’ın idaresinde önemli aşamalar kaydeden Almanya’nın, askerî ve teknik açıdan kazanımlarının Rusya ve Osmanlı gibi potansiyele sahip ülkelere model olmasıdır. Almanya, takip ettiği yeni politikalara uygun olarak bu bilgi transferinde istekli olduğunu da açıkça göstermekteydi. Nitekim Rusya’nın Almanya’dan aldığı bu destekten sadece bir sene sonra Osmanlı Harbiyesinde de Alman subaylar görev almaya başlamışlardır²⁴.

reform hareketlerine etkin olarak katılmış ve özellikle ordu giderlerini azaltmaya yönelik çalışmaları olmuştur. Miliutin’in Savaş Bakanlığına gelmesinden sonra askerî eğitim için kurulan özel komiteye dâhil olmuştur. 14 Mayıs 1868 tarihinde *Askerî Eğitim Kurumları Genel İdaresi* bünyesinde çalışmalarına devam etmiştir. Aynı yıl içerisinde korgeneralliğe yükselerek bir piyade fırkasını komuta etmeye başlamıştır. 1877-1878 Osmanlı- Rus savaşına da iştirak ederek, Çar tarafından Doğu Orduları Komutanlığı’na getirildi. Vannovski, 1880’de Genel Kurmay Başkanı oldu. Çar III. Aleksandr tarafından Mayıs 1881’de ise Savaş Bakanlığına getirildi. Bu arada 1883’te Orgeneralliğe yükseltildi. 1 Ocak 1898 tarihine kadar Savaş Bakanlığı görevinde kaldı. Bkz. “Vannovski Petr Semenovitch”, *MERSHY*, vol. 41, 1986, s. 179–182.

²¹ “Russian Army Improvements”, *New York Times*, 9 Eylül 1881.

²² New York Times gazetesi haberi, *London Times* gazetesinin Berlin muhabirinin telgraflarını kaynak göstererek yayımlamaktadır. Böylelikle bizde haberin aynı anda, Berlin, Londra ve New York’ta yayımlandığını düşünebiliriz. Haberin orijinal nüshası için bkz. Ek-4.

²³ Acar, *a.g.e.*, s. 224.

²⁴ Gök, *a.g.e.*, s. 157.

Çalışma konumuz olan Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin *Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara* eserinin kaleme alınış tarihi hem bahsi geçen siyasî ve askerî gelişmelerle hemde Rus ordusunun yapılan reformlarla önemli bir güç haline geldiği döneme tesadüf etmesi bakımından da önem kazanmaktadır.

I. BÖLÜM

RESÛLZÂDE HÜSEYİN HÜSNÜ BEYİN HAYATI VE ESERLERİ

A. HAYATI

1. Eğitim Yılları

*Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Bey*²⁵, 5 Haziran 1862 (7 Zilhicce 1278) tarihinde *Antakya*'da dünyaya gelmiştir²⁶. Babası, *Antakya*'da *Resûlzâde* olarak bilinen aileye mensup *Abdurrahman Bey*'dir. Hüsnü Bey, ilköğrenimini *Antakya*'da tamamladıktan sonra askerî eğitim almak için *İstanbul*'a geldi. Burada tahsiline devam ederek *Askerî İdâdî*'den²⁷ mezun oldu. 16 Eylül 1880 (4 Eylül 1296) tarihinde *Mekteb-i Harbiye*'ye giren²⁸ Hüseyin Hüsnü Bey, 1883 yılında, 21 yaşında iken *Mülâzım-ı Sâni* olarak mezun oldu²⁹. *Resûlzâde*, mezuniyetinden sonra ilk görevine *Davutpaşa Kışlası*'nda³⁰ başlamıştır³¹.

²⁵ *Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Bey*in fotoğrafları için bkz. Ek-2

²⁶ *Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Bey*'den, torunu Hüsnü Yücel Edes Beyfendiye intikal eden ve Hüsnü Yücel Beyin şahsi arşivinde bulunan "Hüviyet Varakası". Belge için bkz. Ek-5, Ek-6. Ayrıca bkz. Hüsnü Yücel Edes, "Unutulmuş Bir Asker Yazar: *Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Bey*", *Müteferrika, Kitabiyat Dergisi*, sayı: 16, *İstanbul* 1999, s. 42.

²⁷ *Osmanlı*'da askerî idâdî, öğrencileri askerî okullara hazırlamak için kurulmuş günümüzdeki askerî liseye denk bir orta öğretim kurumuydu. askerî idâdîlere, askerî okullarda (*Bahriye*, *Mühendishâne*, *Harbiye* ve *Tıbbiye*), özellikle de *Mekteb-i Harbiye* mezunlarının kıt'alarda görev alabilecek niteliğe sahip olmaları üzerine ihtiyaç duyulmuştu. 1847 yılında askerî okullara alınacak öğrencilerin bir hazırlık eğitiminden geçmeleri için Meclis-i Maârif -i Muvakkat kararı ile *Osmanlı Devleti* genelinde 12 yerde mekteb-i fûnûn-ı idâdîye açılması uygun bulunmuştur. İlk askerî idâdî, *Mekteb-i Harbiye* bünyesinde açılmıştır. II. Abdülhamit zamanında 1898 yılına gelindiğinde, *İstanbul*'da *Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne İdâdîsi*'nde 1280, *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne İdâdîsi*'nde 545 öğrenci bulunuyordu. O sırada *Harbiye İdâdîsi*'nde, tarih-i Osmânî, tarih-i umûmî, kitâbet-i Osmanîye, lisan-i Fransevî, resim, riyâziye, makine ve müsellesât dersleri okutuluyordu. Bkz. Cemil Öztürk, "İdâdî", *DİA*, c. 21, *İstanbul* 2000, s. 464-466.

²⁸ Başbakanlık *Osmanlı Arşivi* (BOA), İrade-Harbiye (İ. HB), nr. 46/1328 B-042. Vesika için bkz. Ek-7.

²⁹ Mehmet Esad, *Mir'ât-ı Mekteb-i Harbiye*, *İstanbul* 1310, s. 649. Esad Efendi, 1299 ve 1300 yılı mezunlarını aynı listede verse de giriş yılı göze alındığında *Resûlzâde*'nin 1299 (1883) yılında mezun olduğu düşünülebilir.

³⁰ *Davutpaşa Kışlası*, 1826 yılında kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye için *Davut Paşa* sahasında inşa edilmiştir. Bkz. Abdülkadir Özcan, "Dâvud Paşa Kışlası", *DİA*, c. 9, *İstanbul* 1994, s. 40-41.

³¹ Edes, a.g.m., s. 42.

Hüseyin Hüsnü Bey askerlik mesleği yanında kendini de geliştirmeyi ihmal etmeyerek, bilhassa lisân eğitimine ağırlık vermiştir. Nitekim askerî lise ve harp okulları tedrisatında bulunan Almanca ve Fransızca'yı çok iyi derecede öğrendiği dikkati çekmektedir. Bu çalışmalarında o kadar başarılı olmuştur ki mezuniyeti ardından 1883 yılında Fransızca bir dil kitabı olan *Mükâleme*'yi tercüme ederek, bu çalışması sayesinde *Yüzbaşı* rütbesine yükseltilmiştir³².

2. Mühendishane Hocalığı Yılları ve Yayın Faaliyetleri

Hüsnü Bey'in yaşamında Mühendishâne hocalığı önemli bir yer tutmaktadır. Zira bu dönemde ilim ve neşriyat hayatında çok önemli kapılar kendisine açılmıştır. Bilindiği gibi Sultan II. Abdülhamit devrinde özellikle askerî teknik ve mühendislik alanında Batı'nın gösterdiği ilerlemenin gerisinde kalındığı fark edilerek, teknik eğitim geliştirilmeye çalışılmıştı. Zira 1795 yılından beri Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'da uygulanan ders programı artık ihtiyaca cevap veremez duruma gelmiştir.

Bu gayretlerden olarak, 1883'te Mühendishâne bünyesinde sivil mühendislik okulu açılırken, 1888 yılında da yeni bir eğitim öğretim müfredatı kabul edilmiştir³³. Ayrıca, daha önce ehemmiyet verilmeyen topçu ve istihkâm sınıflarına da önem verilerek bu birliklerle ilgili erkân-ı harbiye (kurmay) sınıfları oluşturuldu. Mühendishâne 1888 yılı yeni müfredat programı ve nizâmnâmesiyle Avrupaî tarzda eğitim veren modern bir askerî ve sivil teknik okul hüviyetine kavuşmuştur. Yeni müfredat özellikle topçu ve istihkâm sınıfı öğrenciler için getirilen uygulamalı derslerle, birinci sınıftan itibaren konulan Almanca ve Fransızca dersleriyle ön plana çıkmaktaydı. İlk dört sene seçmeli olan lisan dersleri beşinci, altıncı sınıf ve Erkân-ı Harbiye öğrencileri için en üst seviyede verilmekteydi. Okulun sivil mühendis bölümü diyebileceğimiz *Hendese-i Mülkiye*³⁴ kısmında ise birinci sınıftan yedinci

³² aynı yer.

³³ Erdem, *a.g.e.*, s. IV; Beydilli, "Mühendis-Hâne-i Berrî-i Hümâyûn", *DİA*, s. 517.

³⁴ Hendese-i Mülkiye, sivil mühendis yetiştirmek üzere 1883'te İstanbul'da açıldı. Binası, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn yanında yapılmış ve idaresi de Mühendishâne Nezâreti'ne bağlanmıştır. Başlangıçta, üç yıl idâdî, dört yıl mühendislik toplamda yedi yıllık eğitim düşünülmüştür. Daha sonra 4,5 ve 1887'de mühendislik eğitimi 7 yıla çıkarılmıştır. Avrupa'daki emsallerinde okutulan dersleri öğrencilerine sunan okul büyük bir ihtiyaca cevap vermiştir. Bkz. Kâzım Çeçen, "Hendese-i Mülkiye Mektebi", *DİA*, c. 17, İstanbul 1998, s. 208-209.

sınıfa kadar Fransızca ve Fransızca konuşma dersleri zorunlu ders olarak okutulmaktaydı³⁵.

Bu yeni düzenlemelerden dolayı Mühendishâne’de hâsıl olan ihtiyaca binaen, hususiyetle dil alanında yeni öğretmenler istihdâm edilmeye başlandığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde Fransızca öğretmenine olan ihtiyacı artınca Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin lisâna olan ilgi ve kabiliyeti kendisinin temâyüz etmesini sağlamıştı³⁶. Böylece Hüseyin Hüsnü Beyin hayatında çok büyük yeri olan Mühendishâne kapıları bu vesileyle kendisine açılmış oldu. İlk olarak 16 Kasım 1888 (6 Teşrînîsânî 1304) tarihinde *Süvari Dâiresi*’nin tavsiyesiyle Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn *Harbiye* ve *İdâdî* kısımlarına Fransızca muallimi olarak atanmıştır. Bu atama ile Hüseyin Hüsnü Bey aynı zamanda *Sağ Kolağası* rütbesine terfi ettirilmiştir³⁷.

Yeni görevi ile birlikte Hüseyin Hüsnü Bey’in Fransızca üzerine çalışmalarını artırdığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Türkçe’ye yeni eserler kazandırma gayretlerini de sürdürmüştür. Mesela, *Larive et Fleury* imzalı Fransızca gramer kitabını *Tashîhât Tercümesi* adıyla 1888 tarihinde yayımlamıştır. Yine aynı yıl *Nezâket ve Usûl-i Mu’âşeret* adlı kitabı baskıya hazırlayan Hüseyin Hüsnü Bey, eserinin mukaddimesinde, “*edeb ve terbiyesi noksân olanın, tarîk-ı ilm ve ma’rifette ne kadar ileriye gitse İndillah merdûd ve beyne’n-nâs menfûr ve mahkûr olacağı bedîhîdir*” diyerek³⁸, Batı’dan ilim teknik alalım fakat kendi kültür ve kimliğimizi koruyalım düsturuna mükemmel bir örnek oluşturmuştur.

Başarılı çalışmalarını devam ettiren Hüsnü Bey, 30 Ağustos 1892 (6 Safer 1310) tarihinde dördüncü rütbeden Nişân-ı Alî-i Osmânî ile taltîf edilmiştir³⁹. Yine 27 Kasım 1892 (7 Cemâziyelevvel 1310) tarihinde Binbaşılık rütbesine terfi olurken, Fransızca muallimliği görevine de devam etmiştir⁴⁰.

Hüseyin Hüsnü Bey, 1892 tarihinden Mühendishâne’den ayrılacağı 1896 tarihine kadar kendini adeta ilim ve eğitim işlerine adanmıştır. 1894 yılında dil

³⁵ Erdem, *a.g.e.*, s.116.

³⁶ Uğur Ünal, “20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Askerî Mektepleri” *Belleten*, c. LXXIII, sayı. 267, Ağustos 2009, s. 588.

³⁷ Hüsnü Yücel Edes özel arşivi vesikası. Vesika için bkz. Ek-8.

³⁸ Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Nezâket ve Usûl-i Mu’âşeret*, Karabet Matbaası, İstanbul 1306, s. ii.

³⁹ BOA, İrade- Taltifat (İ. TAL), nr. 3/1310 S-018. Vesika için bkz. Ek-9.

⁴⁰ BOA, İ.TAL. , nr. 9/ 1310 Ca-036. Vesika için bkz. Ek-10.

eğitiminden farklı olarak tamamıyla Fransızca olmak üzere rüşdiye seviyesinde aritmetik, geometri, cebir, mantık, coğrafya, tarih, fizik, kimya ve astronomi derslerini içeren ve *Cours D'instructions Scientifiques Cours Elémentaires* (Ortaokul Dersleri için Fen Bilgisi Eğitimi) adını verdiği bir kitap kaleme almıştır. Yine 1894 yılında fen bilgisi konularını ihtiva eden *Ma'lûmât-ı Fenniye Yâhûd Hikmet Tatbîkâtı* adlı kitabı yayımlaması, kendisinin matematik yanında fen bilimlerine de hâkim olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu matematik ve fen bilimleri bilgisi sadece kitap yazma ile sınırlı kalmamıştır. 1892'den itibaren Mühendishâne'nin topçu ve istihkâm sınıfları lisan dersleri devam ederken aynı zamanda *Galatasaray Rüşdiyesi*⁴¹'nde de fen bilgisi dersleri vermiştir⁴². Daha sonra *Maarif Nezâreti* kararı ile dil alanındaki *Mükâleme* adlı kitabı, Mühendishâne'nin İdâdî ve Mülkiye bölümlerinde, fen bilgisi alanındaki *Ma'lûmât-ı Fenniye* kitabı ise orta seviyeli okullarda ders kitabı olarak okutulmaya başlanmıştır⁴³.

Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Bey, asıl mesleği olan askerlik alanında da eserler vermekten geri durmamıştır. Bu eserler genel itibariyle *Kâmûs-ı Askerî* adı altında toplayabileceğimiz Türkçe-Fransızca ve Fransızca-Türkçe askerî, ansiklopedik lûgatlerdir. Bu tarzda 1893'te kaleme aldığı ilk eseri, *Lûgat-i Askerî Fransızca-Türkçe Dictionaire Militaire Français-Turc* adıyla basılmıştır⁴⁴. Hüsnü Bey, 1894 yılına gelindiğinde Harp Okulundan mezuniyetiyle birlikte başladığı lûgat

⁴¹ Galatasaray Rüşdiyesi, Fransız eğitim sistemine göre 1868'te İstanbul'da açılan orta dereceli bir öğretim kurumudur. Tanzimat devrinde yapılan eğitim faaliyetlerinin neticesinde kurulmuştur. 1856'da yayımlanan Islahât Fermanı uyarınca Avrupa'ya öğrenci gönderilmesine ve Paris'te okul açılmasına rağmen istenilen hedefe ulaşılammıştı. Fransa'da 22 Şubat 1867'de bir muhtıra ile İstanbul'da Fransız sistemine uygun bir lise açılması için Osmanlı Devleti'ne baskı uygulamaya başladı. 1 Eylül 1868'te Fransa'dan gelen öğretmenler ve müdürün de katıldığı törenle resmen açılmış oldu. Öğretim 5 yıl olup mezun olan öğrenciler devlet kademesinde görevlendirilecekti. Gayrimüslim öğrencilerin ağırlıklı olduğu bir mevcutla açılan okul *Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi* adını aldı. 1870-1871 yılında ilk mezunlarını veren okul Fransız ekibi tarafından sınav yapıldıktan sonra diplomalarını aldılar. Okul diploması Fransız lise diplomasına denk sayılıyordu. 1877'de ilk Türk müdür Ali Suâvi göreve başladı. Bkz. Adnan Şişman, "Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi", *DİA*, c.13, İstanbul 1996, s. 323-326.

⁴² Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Ma'lûmât-ı Fenniye*, Agob Minas Biraderler Matbaası, İstanbul 1312, s.ii. Ayrıca *Ma'lûmât-ı Fenniye* ve *Corus D'instructions Scientifiques Cours Elémentaires* kitapları iç kapaklarında yazarın unvanı için; *Galata Rüştiye-i Mülkiye Lisan* ve *Ma'lûmât-ı Fenniye Muallimi* ibaresi bulunmakla birlikte *Galatasaray Lisesi*, *Mekteb-i Sultani* 1868-1968, 100. yıl Katalogu, (İstanbul 1968) adlı yayında ismine rastlanmamıştır. Kitabın iç kapakları için bkz. Ek-12, ek-13.

⁴³ Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Mükâleme*, Asır Matbaası, İstanbul 1315, s. ii; Resûlzade Hüseyin Hüsnü, *Ma'lûmât-ı Fenniye*, s. ii.

⁴⁴ Eserin iç kapağı için bkz. Ek-13.

çalışmalarını bir araya topladığı ve neşriyat sahasında kendisini üne kavuşturacak olan eserini *Kāmûs-ı Askerî* ismi ile yayımlamıştır⁴⁵.

Hüsnü Beyin askerî alandaki çalışmalarının yoğunlaştığı yıllarda bilhassa Batı dünyasında ilim, teknik, askerî ve özellikle de askerî mühendislik alanlarında yapılan çalışmaların dilinin Fransızca ağırlıklı olduğu ve Fransızca'nın bu alanda bir ilim dili haline geldiği bilinmektedir. Bahsi geçen askerî teknik gelişmelerin, Batı'dan alınabilmesi için iyi derecede Fransızca bilinmesi ve daha da ötesinde askerî terim ve tekniklerin Türkçeye aktarılıp anlaşılması, dönemin Osmanlı askerî uzmanları için büyük bir mesele olarak ortaya çıkmaktaydı. Nitekim Resûlzâde şu cümlelerle çalışmalarının gerekliliğini açıkça ifade etmektedir; “*Bendeniz de i'tirâf ederim ki Garbın bunca sa'y ü gayretleriyle husûle getirdiği füyûzât-ı askeriyyeden istifâdemizi te'mîn etmek için bir askerî lûgatine şiddetle ihtiyaç vardır. Bin türlü kusûruyla mazhar-ı kabûl olan Kāmûs-i âcizî bu ihtiyac-ı müberreme değil kifâyet belki hizmet edecek olursa ne azîm şeref, ne büyük bahtiyarlık*”⁴⁶.

Kāmûs-ı Askerî, yazıldığı dönem itibariyle Osmanlı devletinde, askerlik alanında emsali olmayan bir çalışmaydı. Lûgat, ayrıca alanında çağdaşlarının bir adım önünde Batı tarzı ansiklopedik bir hususiyet de arz ediyordu. Kāmûsa takdirle yaklaşanlar arasında dönemin önemli ilim şahsiyetlerinden *Ahmet Midhat Efendi*⁴⁷ de bulunmaktadır. Eser hakkında görüşünü açıklayan Ahmed Midhat; “*Kāmûs-ı Askeriyye hakkında bizim asıl ehemmiyet verdiğimiz cihet, bunun sâfî bir lûgat kitabı olmasından, yâni kelimâtın yalnız ma'nâlarını hâvî bulunmasından ibâret kalmayıp, bir nev'î (muhtasar mufid ansiklopedi) hükmünü dahî hâ'iz bulunması kazıyyesidir. Hâvî olduğu kelimâtın bir çokları hakkında ta'rîfât ve izâhât-ı ilmiyye ve fenniyye dahî mûnderic olduğundan, zâten bilindiği hâlde hâtırdan çıkan şeyleri ihtâr için güzel bir (muhtıra) olabileceği gibi mevadd-ı mezkûreyi henüz hiç öğrenmemiş olanlara da yeniden bir fikr-i icmâlî verebileceğinden bir (mecnû'a-i fûnûn-ı askeriyye) hizmeti dahî görebiliyor ki işte bunun ehemmiyeti bi'l-hâssa câlib-i*

⁴⁵ Eserin iç kapağı için bkz. Ek-14.

⁴⁶ Yazar kitabın orta bölümünde kitabın ilk baskısından (1312) itibaren hakkında çıkan eleştiri ile takdir yazılarını ve kendisinin bunlara cevaplarını neşretmiştir. Bkz. Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Kāmûs-ı Askerî*, Sarıyan Matbaası, İstanbul 1316, s. 537-538.

⁴⁷ Yazar, gazeteci romancı ve nâşır Ahmet Midhat Efendi için bkz. Orhan Okay, “Ahmet Mithat Efendi”, *DİA*, c. 2, İstanbul 1989, s. 100-103.

nazar-ı dikkattir”⁴⁸ cümleleriyle Kāmûs’un öğretici yönünü ön plana çıkarmıştır. Teknik olarak Hüseyin Hüsnü Beyin Kāmûs’unun sonuna eklediği 300 sayfalık Fransızca-Türkçe alfabetik fihrist, dönemin lûgat yazarlığı açısından oldukça ileri bir uygulamadır. Askerî okullarda yardımcı kaynak olarak okutulan kāmûsta; “*Mekteb-i Harbiyye-i Şâhâne Meclis-i Ma’ârif-i Askeriyyesi ve Tetkik-i Mü’ellifât Komisyon-ı âlîsi tarafından bi’t-tedkîk umûm Mekâtib-i Askeriyye-i Şâhâne’ye kabul buyrulmuştur*”⁴⁹ ibarelerine yer verilerek eserin önemi vurgulanmıştır.

Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Bey, daha sonraki yıllarda da lûgat çalışmalarını sürdürmüş ve *Kāmûs-ı Askerî*’ye ilave edeceği yeni kelimeleri önce *Muhtasar Kāmûs-ı Askerî*⁵⁰ daha sonra ise 1908-09 yılında *Küçük Kāmûs-ı Askerî* ismiyle kitaplaştırmıştır⁵¹.

Hüsnü Bey, Mühendishâne’de bulunduğu süre zarfında vazifesini hakkıyla ifâ ettikten sonra 1896’da görevinden ayrılmıştır. Yeni vazifesi olan *Hassa Ordusu 37. Süvari Alayı*’na 19 Ekim 1896 (24 Receb 1314) tarihi itibarıyla *Kaimmakâm* rütbesiyle atanmıştır⁵². 37. Süvari Alayı’nda 5 yıl kadar başarıyla görev yapan Hüsnü Bey, 21 Kasım 1901 (9 Şaban 1319) tarihinde *Miralay* rütbesi alarak *Süvari Komisyonu*’nda görevlendirilmiştir⁵³. Söz konusu vazifelerinde takdir görmeyi sürdüren Hüsnü Bey, 19 Ekim 1905 (9 Şaban 1323) tarihinde 2. dereceden *Mecîdî* nişânı ile taltif edilmiştir⁵⁴. Resûlzade Hüseyin Hüsnü Bey *Levâzımât-ı Umûmiyye* daire müfettişliği ve iki numaralı *Dîvân-ı Harb-i Örfî* üyeliği yapmıştır⁵⁵. Kısa diyebileceğimiz askerlik hayatı, 15 Temmuz 1910 (7 Receb 1328) tarihinde emekliye ayrılmasıyla nihayet bulmuştur⁵⁶.

Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Bey başarılarla dolu çalışma hayatına askerlik, öğretmenlik ve yazarlık sığdırabilmiş, yaşamı boyunca ilim sahibi münevver bir

⁴⁸ Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Kāmûs-ı Askerî*, s. 555.

⁴⁹ Aynı eser, s.ii.

⁵⁰ Kitabın kapak resmi için bkz. Ek-15.

⁵¹ Kitap tarihsiz olup Mukaddime kısmında yer alan “*Hamdolsun tamam yirmi beş buçuk senelik mahsûl-i mesâ’imi sâye-i meşrûtiyyette iktitâfa muvaffak oldum. Yaşasın Meşrûtiyyet*” ibaresi ardından yazarın Harp Okulu’ndan mezun olduğu Hicri 1300 tarihi de dikkate alındığında, bu kitabın H. 1326, Miladi 1908–1909 tarihinde basılmış olabileceği düşünülebilir. Kitap sayfalar için bkz. Ek-16.

⁵² BOA, İrade- Askerî (İ.AS), nr.19/1314 B-09. Vesika için bkz. Ek-17.

⁵³ BOA, İrade-Taltifat (İ.TAL), nr. 265/1319 Ş-010. Vesika için bkz. Ek-18.

⁵⁴ BOA, İrade-Taltifat (İ. TAL), nr. 378/ 1323 Ş-140. Bkz. Ek-29.

⁵⁵ Edes, a.g.m., s. 43; İlhan Çiloğlu, *Asker Yazarlar ve Şairler*, Elif Kitapevi, İstanbul t.yk., s. 407.

⁵⁶ BOA, İrade- Harbiye (İ. HB) , nr. 46/1328 B-042. Vesika için bkz. Ek-19.

Osmanlı askeri portresi çizmiştir. Askerî teknik bilgisi, Batı dillerine olan âşinalığı yanısıra temel pozitif bilimlere olan vukufiyeti hasebiyle, dönemi itibariyle en çok ihtiyaç duyulan alanlarda başarıyla görev yapmıştır. Eserleri gerek askerî ve gerekse sivil okullarda ders ve yardımcı ders kitabı olarak okutulmuştur. Dört evlilik yapan Hüseyin Hüsnü Bey iki erkek evlat sahibi olmuştur. 1935 yılında İstanbul’da vefat eden Hüsnü Bey Edirnekapı Şehitliği’ne defnedilmiştir⁵⁷.

B. ESERLERİ

Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Bey, yukarıda da kısaca değindiğimiz gibi Fransız dili ve grameri eğitimi, orta dereceli eğitim kurumları için fen bilimleri ve askerlik alanlarında telif kitaplar kaleme almış, aynı alanlara hitap eden çeviriler de yapmıştır.

Bir çoğu sahasında öncü olan bu eserler şunlardır:

1. Mükâleme

Hüseyin Hüsnü Bey’in ilk eseri olan bu çalışma, *Georges Neuphal*’ın Fransızca-Arapça konuşma el kitabının tercümesidir⁵⁸. Eserde Türkçe-Fransızca ve Fransızca-Türkçe, günlük hayatta sık kullanılan kelimelerin karşılıklarına yer verilmektedir. Ayrıca eserde bu kelime ve kelime guruplarıyla yapılmış Fransızca cümlelerin Türkçe mukabilleri bulunmaktadır. Maarif Nezâreti’nin izniyle yayımlanan kitabın, lise seviyesinde 1, 2 ve 3. sınıflar için ayrı ayrı yapılmış baskıları mevcuttur. Özellikle, Mühendishâne İdâdîsi’nin ve Hendese-i Mülkiyenin 3. sınıflarında Fransızca konuşma dersi kitabı olarak okutulmuştur.

Kitap ilk olarak *Rehber-i Mükâleme* adıyla 1883 yılında yayınlanmıştır. Bu kitap Hüsnü Bey’e Mühendishâne’de Fransızca muallimliği vazifesini sağlamıştır. Eserin 1893, 1897 ve 1900 yıllarına ait basımları mevcuttur⁵⁹.

2. Tashîhât Tercümesi

⁵⁷ Edes, a.g.m., s. 41-45.

⁵⁸ Georges Neuphal, *Vocabulaire Français-Arabe, a l’usage des écoles Primaires*, Imprimerie Catholique, Beyrut 1864.

⁵⁹ Bu baskılar: *Rehber-i Mükâleme*, Ceride-i Askeriyye Matbaası, İstanbul 1301; *Mükâleme Sene 1*, Asır Matbaası, İstanbul 1315; *Mükâleme Sene 2*, Matbaa-i Safa ve Enver, İstanbul 1311; *Mükâleme Sene 1-2-3*, Asır Matbaası, İstanbul 1318. Eserin 1315 baskısı için bkz. Ek-20.

Eser, askerî okullarda *Fransızca Gramer* kitabı olarak okutulan Fransız *Larive* ve *Fleury*'a⁶⁰ ait olan ikinci sene kitabının Türkçe'ye tercümesidir. Orijinal kitabın sayfasının karşısına sayfanın Türkçe çevirisi yazılmıştır⁶¹. Eser yine Maarif Nezâreti'nin izniyle basılmıştır⁶².

3. Nezâket

Fransızca'dan tercüme olan bu eser ilk olarak *Nezâket ve Usûl-i Mu'âşeret* adıyla 1888 yılında yayımlanmıştır. Eser 48 sayfadır. 1893'te sadece *Nezâket* ismiyle 52 sayfa olarak basılmıştır. Günlük hayatta uyulması ve dikkat edilmesi gereken nezâket kurallarına değinilip, okul ve ilim hayatında öğrencilerin itina göstermeleri gereken adâp ve erkândan bahsedilmektedir⁶³.

4. Ma'lûmât-ı Fenniyye Yâhûd Hikmet Tatbîkâtı

Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Bey, Galatasaray Rüştiyesi'nde hem Fransızca derslerine hem de Ma'lûmât-ı Fenniyye derslerine girmişti. Bu esnada Fransızca okutulan ders kitabını Türkçeye çevirmiştir. 1894 yılında basılan kitabın⁶⁴, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde 1897 tarihili el yazması nüshası da bulunmaktadır⁶⁵.

5. Cours D'Instructions Scientifiques Cours Élémentaires

Hüsnü Bey bu eseri tamamıyla Fransızca kaleme almış ve 1894 yılında yayımlanmıştır. Müellifin her bölümünü farklı bir yazardan alarak oluşturduğunu ifade ettiği bu eser 28 sayfadır. İçeriği aynı olmakla birlikte yine aynı sene *Clef Des Langages Des Sciencences* ismiyle eser aynı sene içinde tekrar yayımlanmıştır⁶⁶. Kitapta, aritmetik, geometri, cebir, mekanik, coğrafya, tarih, fizik, kimya, astronomi

⁶⁰ Tercümesi yapılan kitap; *Larive-Fleury, La Deuxième année de Grammaire*, A.Colin, Paris 1871.

⁶¹ İç kapak için bkz. Ek-21.

⁶² *Tashîhât Tercümesi*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1306.

⁶³ *Nezâket ve Usûl-i Muâşere*, Karabet Matbaası, İstanbul 1306 (iç kapak için bkz. Ek-22); *Nezâket*, Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaası, İstanbul 1311. İç kapak için bkz. Ek-23.

⁶⁴ *Ma'lûmât-ı Fenniyye Yâhûd Hikmet Tatbîkâtı*, Agob Minas Birâderler Matbaası, İstanbul 1312. İç kapak için bkz. Ek-11.

⁶⁵ İstanbul Üniviersitesi Kütüphanesi, TY, nr. 7010.

⁶⁶ Kitap iç kapağı için bkz. Ek-24.

bölümleri bulunmaktadır. Hüseyin Hüsnü Beyin bu kitabı da Maarif Nezâreti onayıyla basılmıştır⁶⁷.

6. Lûgat-i Askeriyye

Lûgat-i Askeriyye Fransızca-Türkçe Dictionnaire Militaire Français-Turc adını taşıyan eser, askerlik sahasında kullanılan Fransızca terimlerin Türkçe karşılıklarını, gerektiği yerlerde resim ve şekillerle de izah eden bir lûgattir. Eser 340 sayfalık bir hacme sahiptir⁶⁸.

7. Kāmûs-ı Askerî

Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Bey, Harp Okulundan mezun olduğu 1883 yılından itibaren vücuda getirdiği askerî terimlerle ilgili olan çalışmalarını *Kāmûs-ı Askerî* adıyla kitaplaştırmıştır⁶⁹. Kāmûs-ı Askerî, devrin uluslararası alanda ilim ve teknik dili haline gelmiş olan Fransızca askerlik, askerî teknik ve mühendislik ile ilgili terim ve kelimelerin Türkçe karşılıklarının bulunduğu bir eserdir. Pek çok terimin sadece kelime manası ile yetinilmemiş, gerektiğinde resim ve şekillerle de ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır. Bu şekliyle ansiklopedik lûgat türündedir. İlk olarak 1894 yılında 2 cilt olarak neşredilmiştir. Daha sonra 1898 yılında iki cilt birleştirilerek 1235 sayfa halinde bütün olarak basılmıştır. Bu son baskıda Hüseyin Hüsnü Bey, zaman içerisinde Kāmûs-ı Askerî hakkında çıkan eleştiri ve takdirler ile kendisinin bu yazılara cevaplarını da kitaba ilave etmiştir. Eseri övücü yazılardan birinde *Ahmet Muhtar Paşa*⁷⁰ Kāmûs-ı Askerî hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır; “*Osmanlı lisânı üzre muharrer böyle bir lugat kitabının tertîb ve tanzîmine şimdiye kadar pek çok ricâl ve ümerâ-yı askeriyyemiz taraflarından hayli cehd ü ikdâm olunmuş ise de böyle bir eser-i bâri‘-i kesîrû‘l-menâfi‘ her nasılsa elân pirâye-bahş-ı mensi-i tab‘ ve temsîl olamamıştır. Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun sâbık Fransızca muallimi ve Almanca mu‘âvini Süvâri Miralaylarından Resûlzâde (Hüseyin Hüsnü) Beyefendinin bu bâbdaki hidmet ve gayret-i fevkal‘âdeleri şâyeste-i takdîr ve tebcîldir. Mîr-i*

⁶⁷ *Cours D’Instructions Scientifiques Cours Élémentaires*, A. Assadourian Matbaası, İstanbul 1894.

⁶⁸ *Lûgat-i Askeriyye Fransızca-Türkçe Dictionnaire Militaire Français-Turc*, Onnik Halepliyan Matbaası, İstanbul 1311, İç kapak için bkz. Ek-13.

⁶⁹ İç kapak için bkz. Ek-14.

⁷⁰ Askerî okullarda hocalık yapmış Askerî Müze’nin kurucusu Ahmet Muhtar Paşa için bkz. Tülin Çoruhlu, “Ahmet Muhtar Paşa”, *DİA*, c. 2. , İstanbul 1989, s. 106-107.

mûmâ-ileyh meftûr oldukları ulüvv-i gayret ve fart-ı hamîyyet sâ'ikasıyla bir (lugat-ı askerî kitâbı) tahrîrindeki gayr-i kâbil-i ta'rîf her türlü külfet ve mezâhimi göze aldırarak olanca gayret ve himmetlerini sarf ile âlem-i askerîmizin şiddetle muhtâc olduğu bir eser-i âlü'l-âl vücûda getirerek ordu-yı Osmânîye pek azîm bir hizmet ibrâzına muvaffak olmuşlardır. (Kâmûs-ı Askerî) nâmıyla tahrîr buyurdıkları eserin müsveddesi mütâla'agüzâr-ı çeşm-i iftihârım olmuş ve elhak mîr-i mûmâ-ileyhin bu bâbda bî-dirîğ ve ibzâl buyurdıkları mesâ'î-i cemîle-i tâkat- berândazâne ve hamîyyet meslekperverâneleri cidden min-küllî'l-vücûde şâyân-ı sâpâş ve takdîr görülmüş olmağla maarîf-i askerîyemiz nâmına kendilerini takdîs ederim⁷¹”.

O dönemde gerek Harp Okulu'nda ve gerekse Mühendishâne'de okutulan teknik bilginin Fransız kökenli olduğu dikkate alınırsa, Kâmûs-ı Askerî bu alanda oluşan büyük bir boşluğu doldurmuştur. Kâmûs, hem Maarif Nezâreti'nce hem de Mühendishâne Maarîf Meclisi'nce tetkik ve takdir edilmiştir⁷².

8. Muhtasar Kâmûs-ı Askerî

Hüseyin Hüsnü Bey, Kâmûs-ı Askerî'den sonra oluşan yeni çalışmalarını *Muhtasar Kâmûs-ı Askerî Encyclopedie Militaire Abrégé Français-Turc* adını verdiği yeni bir kitapta toplamıştır. Tarihsiz olarak basılan kitap 384 sayfadır⁷³.

9. Küçük Kâmûs-ı Askerî

Bu eser, 1908 yılında *Muhtasar Kâmûs-ı Askerî Petite Encyclopedie Militaire Français-Turc* adıyla basılmıştır. Hüsnü Bey, 352 sayfalık bu eserini yine resim ve figürlerle zenginleştirmiştir⁷⁴.

10. Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara

⁷¹ Müellif *Kâmûs-ı Askerî* hakkında basında çıkan yazıları *Küçük Kâmûs-ı Askerî* kitabı giriş bölümüne eklemiştir. Bkz. *Küçük Kâmûs-ı Askerî*, Matba-i Osmaniye, İstanbul 1326, s. (K). İç kapak için bkz. Ek-25.

⁷² *Kâmûs-ı Askerî*, Matbaa-i Sarıyan, İstanbul 1312, cilt 1-2.

⁷³ İç kapak için bkz. Ek-13.

⁷⁴ *Küçük Kâmûs-ı Askerî*, Matba-i Osmaniye, İstanbul 1326. İç kapak için bkz. Ek-26.

Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin Fransızcadan çevirdiği bu eser çalışmamızın ana konusunu oluşturmaktadır⁷⁵. Eser hakkında ileriki bölümde tafsilatıyla bahsedileceğinden, burada daha fazla malumat verilmeyecektir⁷⁶.

⁷⁵ Kitap kapağı için bkz. Ek-1.

⁷⁶ Osmanlıda askerlik ile ilgili yazılmış kitap, makale, risale, kanunname ve nizamnameler ile müelliflerini tanıtıcı bir eser olan *Osmanlı Askerlik Litaratürü Tarihi* adlı çalışmada, Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beye de yer verilmiştir. Ancak Hüsnü Beyin askerlikle ilgili eserleri olarak sadece *Kâmûs-ı Askerî*, *Küçük Kâmûs-ı Askerî* ve *Muhtasar Kâmûs-ı Askerî* eserleri sayılmıştır. Bkz. Ekmelettin İhsanoğlu, Ramazan Şeşen, Serdar Bekar, Gülcan Gündüz, *Osmanlı Askerlik Litaratürü Tarihi*, c. 1, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul 2004, s. 290-291.

II. BÖLÜM

RESÛLZÂDE HÜSEYİN HÜSNÜ BEYİN

RUSYA ORDUSU HAKKINDA MA‘LÛMÂT-I MUHTASARA

ADLI ESERİ’NİN DEĞERLENDİRMESİ

A. 1853-1856 KIRIM SAVAŞI’NDAN 1881 REFORMLARI ÖNCESİNE KADAR RUS ORDUSU

1. 1853-1856 Kırım Savaşı Sürecinde Rus Ordusu

Tezimizin konusu olan Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin *Rusya Ordusu Hakkında Ma‘lûmât-ı Muhtasara* eserinin, Rus ordusunu genel olarak tanımlayıp hakkında bilgiler verdiğine yukarıda değinmiştik. Tezimizin bu aşamasında eserin değerlendirilmesine geçmeden önce, gerek eserin içeriğinin daha iyi anlaşılabilmesi ve gerekse tercüme edilen orijinal Fransızca kaynakların yazılış sebebinin ortaya konulabilmesi maksadıyla Rus ordusunun 1881 öncesi durumunun da bilinmesi gerektiği kanaatini taşımaktayız. Ayrıca eserimizin derlendiği Fransızca kaynaklar aynı dönemlerde yazılmış yine Rusya ordusu ile ilgili pek çok teliften sadece birkaçıdır. Avrupalı araştırmacı, asker-yazar ve yayımcıların Rus ordusu yapısıyla ilgilenmeye başlamalarının nedenini de yine 1881 reformları öncesi Rus ordusunun gösterdiği gelişimde ve bunun Avrupa’ya yansımada aramamız gerekmektedir.

Diğer taraftan, Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin *Rusya Ordusu Hakkında Ma‘lûmât-ı Muhtasara* eseri ve aynı dönemlerde yazılmış diğer bazı eserler Osmanlı Devleti’nin de Rus ordusu ile ilgilenmeye başladığını ortaya koymaktadır. Osmanlı’daki bu ilginin sebebinin Osmanlı topraklarında gözü olan Rus ordusunun gösterdiği ilerleme neticesinde olduğu aşikârdır.

Rus ordusu Osmanlı Devleti’nde olduğu gibi, kuruluşundan itibaren zaman içerisinde tedricen ilerleme kayd etmiştir. Moskova Knezliği’nden İmparatorluğa

geçişte devletin gelişmesine paralel olarak askerî yapısı da değişmiştir. Rusya Devleti, içinde barındırdığı on beşden fazla farklı millet ve toplulukla bir imparatorluk haline gelmiştir. Devleti oluşturan unsurların çeşitliliğinin ordunun yapısına da yansıdığını görmekteyiz. Bu nedenle Rus ordu birlikleri Avrupa, Kafkasya, Asya, Türkistan ve Sibirya bölgelerinden gelen askerlerden oluşturulmuştur. Rus askerî uzmanların bu kadar farklı unsurları bir araya getirip nizâm ve intizâm içerisinde bir ordu düzeni kurmaları uzun ve meşakkatli bir uğraşı sonunda gerçekleşmiştir¹.

a. Kırım Savaşı Öncesi Rus Ordusu

Rusya ordu teşkilatına bakıldığında ordunun genel olarak *Düzenli Birlikler* ve *Düzensiz Birlikler* olmak üzere iki ana gruba ayrıldığı görülmektedir. Düzenli Birlikler içerisinde seferî diyebileceğimiz *Birinci Hat Birlikleri* bulunur ki bunlar yapı itibarıyla ordunun esas gövdesini oluştururlar. Düzenli Birlikler bünyesinde; *piyade* (Hassa², Nizamiye, Grenadier³, Kazak), *süvari* (Hüsar⁴, Hulan⁵, Dragon⁶ ve Sotnia⁷), *topçu* (Piyade topçusu, süvari topçusu) ve *istihkâm* (Kazmacı, Köprücü ve Demiryolu) bölükleri mevcuttur. Bu bölüklerin yanında *levâzım*, *redîf*⁸ teşkilatı ve ihtiyat kuvvetleri de ordu bünyesinde yer almaktadır.

¹ “The Russian Army”, *Armies Of Today*, Harper & Brothers, New York t.yk., s. 226 (İsimsiz olarak basılan bu eserde dönemin önde gelen orduları incelenmiştir. 9 başlık altında bulunan makalelerden sadece Rusya ordusu ile ilgili makalenin yazarı için “*Bir Rus General*” ibaresi kullanılmıştır. Kitapta yazım tarihi de bulunmamasına rağmen “California Üniversitesi Kütüphanesi’ne 1892 yılında hediye edildiği” yazmaktadır. Kitap içerisinde 1891 yılına kadar bilgiler mevcuttur).

² Hassa birlikleri ülke genelinden seçilen seçkin birliklerden oluşuyordu. Bunlar Moskova ve Varşova’da bulunuyorlardı. Başlarına, hanedan üyeleri, aristokratlar ya da üstün başarılı generaller atanırdı. Bkz. “The Russian Army”, *Armies Of Today*, s. 227.

³ Grenadier: Humbaracı sınıfı, el bombası kullanan askerî birlik. Bkz. Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Küçük Kamûs-ı Askerî*, s. 139.

⁴ Hüsar: Asıl menşei Macaristan olan Osmanlı’da Macar Süvarisi diye de adlandırılan hafif süvari. Bkz. Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *a.g.e.*, s.146.

⁵ Hulan: Almanya ve Avusturya ya özgü mızrak da kullanan süvari birlikleri Uhlan şeklinde de isimlendirilir. Bkz. Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *a.g.e.*, s.146.

⁶ Dragon: Ağır süvari askeri. Bkz. Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *a.g.e.*, s. 86.

⁷ Sotnia: Rusça kelime anlamı yüz dür. Rusya’da 16. Yüzyıldan itibaren Kazak askerî birliklerine verilen isim olmuştur. Sotnia ismi ilk olarak 1648-1654 Savaşı’nda Polonya-Litvanya kuvvetlerinde savaşan Kazak birliklerinde kullanılmıştır. Sotnia atlı Kazak askerinden oluşur. Bir Sotnia’nın içerisinde birkaç düzineden, birkaç yüze kadar asker bulunabilir. Rus ordusu bünyesinde süvari sınıfında hizmet vermişlerdir. Bkz. “Sotnia”, *MERSH*, vol. 36, Ed. by joesph L. Wicznski, Academic International Press, Florida 1984, s. 184.

⁸ Redîf tabiri *Ersatz* terimi karşılığında kullanılmıştır. *Ersatz*, ön birliklerde meydana gelen kayıplarda ve kadro ihtiyaçlarında kullanılan yedek birliklerdir. Almanca orijinli bu kelime terim anlamı

Kırım Savaşı, sonuçları itibariyle Rus ordusunda çok önemli değişimlere sebep olacaktır. Bu değişimlere geçmeden önce savaş öncesi teşkilat yapısını bilmemizin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Kırım Savaşı öncesi Rus ordu yapısı incelendiğinde 1 milyonu aşkın asker sayısının varlığı dikkati çekmektedir. Ancak bu büyük ordu sayısına rağmen daha az sayıdaki Avrupa orduları karşısında başarılı olabilecek niteliğe sahip olmadığı görülmüştür.

Kırım Savaşı öncesinde Rus ordu teşkilat yapısı, 1851 yılı verileri ışığında aşağıdaki tabloda⁹ ayrıntısıyla gösterilmiştir.

Tablo- 1 1851'de Rusya Ordusu							
Askeri Birlik	Piyade Taburu	Süvari veya Sotnia Birlikleri	Topçu Takımı	İstihkâm Kazmacı Taburları	Öncü Süvari Birlikleri	Asker	Top
a) 8 Kolordu Piyade ve 3 Kolordu Süvari	368	456	125	8	4	486.000	972
b) 58 Alaylık Don Kazağı	-	348 Sotnia	14	-	-	45.000	112
c) Kafkasya Ordusu ve Kafkas Nizamiye ¹⁰	106	10 Süvari	22	1	-	115.000	180
d) Astrahan, Karadeniz ve Kafkas Kazakları	9	200 sotnia	8	-	-	49.000	64
e) Kolluk Birlikleri, Finlandiya Taburları	76	-	-	-	-	76.000	-
f) Orenburg Taburları, Kazak Düzenli	10	126 sotnia	3	-	-	47.000	24
g) Sibirya Kazak Taburları	39	62 sotnia	3	-	-	47.000	24
h) Seferi Kuvvetlerin İhtiyâtları	200	85 süvari	59	2	-	229.000	472
İ) Veteran Bölükleri	-	-	-	-	-	75.000	-
Toplam	702	1130	212	10	4	1.025.000	1668
Seferi Birlikler (a ve b)	-	-	-	-	-	531.000	1112
Kafkas Orduları (c ve d)	-	-	-	-	-	164.000	244
Özel Birlikler (e,f,g)	-	-	-	-	-	141.000	48
İhtiyât ve Levâzım Birlikleri	-	-	-	-	-	304.000	472

itibariyle Avrupa ordularına yerleşmiştir. Bkz. F.V.Greene, *Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877-1878*, New York 1879, s. 41.

⁹ Tabloda kullanılan bilgiler için bkz. E. Bujac, *L'armée Russe Son Histoire Son Organisation Actuelle*, Charles- Lavauzelle, Paris 1894, s. 40. ve H. D. Seymour, *Russia On The Black Sea And Sea Of Azof*, London 1855, s. 131-134.

¹⁰ (a) kısmındaki kuvvetlere dahil olmasına rağmen Kafkasya'da görevli birlikler kaynak olarak faydaladığımız Bujac'ın eserinde ayrı birlikler şeklinde verilse de Seymour'un verileriyle

Görüldüğü gibi Rus ordusunda en önemli yeri *Düzenli Birlikler* oluşturur. Bu birliklerin bünyesinde piyade, süvari, topçu ve istihkâm taburları bulunur. Yukarıdaki tabloda (a) bölümünde gösterilen piyadeler ve ilâve olarak da (c) bölümünde bulunan *Kafkas* piyadeleri *Düzenli Birlikler*in piyade kısımlarını oluşturur. Piyadeler genel olarak; her biri 3'er piyade fırkasından oluşan toplamda 9 kolordu şeklinde örgütlenmişlerdi (1 Hassa, 1 Grenadier, 6 Nizamiye, 1 Kafkasya¹¹). Piyade içerisinde 1 fırka; 4 alaydan mürekkep olması dolayısıyla toplam 108 alay ve buna ilaveten fırka taksimine katılmayan 2 *Kafkasya Grenadier* alayıyla birlikte 110 piyade alayı mevcuttu. Söz konusu bu 110 alay, 12 Hassa, 14 Grenadier ve 84 Nizamiye (46'sı Avrupa) şeklinde taksim edilmiştir¹². Genel teşkilattan ayrı olarak her bir kolorduda birer Avcı Taburu da bulunmaktadır. Bu dönem itibarıyla alaylar içerisindeki tabur sayısı farklılık göstermektedir. Tablo-1'de yer alan 474 piyade taburu 110 alay içerisinde toplanmıştır.

Dönem itibarıyla süvari teşkilatı bünyesinde, 12 alaylı 3 fırkadan oluşan bir *Hassa Süvari Kolordusu*, Hüsar ve Hulan süvarilerinden oluşan 28 alaylık 7 *Hassa Hafif Süvari* fırkası bulunurdu. Bunlara ilaveten 4 alay Mızraklı Süvari ile 4 Dragon alayından meydana gelen 2 fırkalı bir *Süvari Dragon Kolordusu*, 8 alay Zırhlı Süvari ve 4 alay Hulan Süvarisinden meydana gelen *İhtiyât Kolordusu* ve 26 alaylık *Kafkasya Livası* da süvari teşkilatı içerisindeydi. Toplam Rus ordusu dâhilinde, 17 fırka içerisinde 86 alay süvari birliği olduğunu görmekteyiz¹³.

*Düzenli Birlikler*in süvari alaylarını oluşturan bu 86 alay içerisinde Tablo-1'de görülen *a*, *b* ve *h* bölümlerinde yer alan 889 süvari birliği bulunmaktadır. *Düzenli Birlikler* haricinde tabloda görülen *d*, *f* ve *g* satırlarında yer alan 388 adet Sotnia da süvari birliği sınıfında yer almaktadır. Tablo-1'den de izleneceği gibi bütün Rus ordusu dâhilinde sadece 10 tabur istihkâm askeri mevcuttur ki ülke coğrafyasının ne kadar büyük olduğu hesaba katılırsa bu alanda yetersizlik daha net anlaşılabilir.

karşılaştırdığımızda (b)'de verilen rakamların genel toplama katılmaması gerektiği görülebilir. Ayrıntılı rakamlar için ayrıca bkz. Seymour, *a.g.e.*, s. 97-136.

¹¹ Tablo-1'de *Kafkas* kıt'aları, *Kafkas Ordusu* dâhilinde gösterilmiştir.

¹² Mehmed Rüşdi, *a.g.e.*, s. 48.

¹³ Mehmed Rüşdi, *a.g.e.*, s. 59.

Düzenli Birliklerin yanında *Finlandiya, Orenburg, Astrahan* ve *Sibirya Kazak* kuvvetleri de orduyu oluşturan diğer unsurlardır. Son olarak *veteran* ve *ihtiyât* kuvvetleri, gerektiğinde kullanılmak üzere teşkilatta yer almaktadır.

b. Kırım Savaşı'nda Rus Ordusu

Rus devleti *II. Katherina* (1762-1796) döneminden itibaren *Boğazlar*'ı ele geçirmek, *Balkanlar*'a ve *Kafkaslar*'a sahip olmak *Ege Denizi* yolu ile *Akdeniz*'e ve *Doğu Anadolu* yolu ile *İskenderun* ve *Basra Körfezi*'ne inmeyi ve bir dünya devleti olmayı hedefleyen politikalarına hız vermiştir. Rusya Çarı *I. Nikolay* (1825-1855), kendi saltanatı döneminde bu politikaları devam ettirmiştir¹⁴. Rusya'nın *Kutsal Yerler Sorunu*'nu bahane ederek başlattığı 1853-1856 Kırım Savaşı'nı da esas itibariyle Rusya'nın *Boğazlar*'ı ele geçirme politikalarının bir uzantısı olarak görmek yanlış olmayacaktır¹⁵. Bölgede büyük menfaatlara olan İngiltere ise özellikle Osmanlı Devleti ile olan ticari ilişkileri sebebiyle Rusya'nın yayılcı politikalarına kayıtsız kalmamış *Bâbîâli*'nin yanında savaşa girmiştir¹⁶.

Kırım Savaşı, Rus kuvvetlerinin 5 Temmuz 1853'te *Eflak-Boğdan*'a girmesiyle başlamıştır¹⁷. Ruslar, cepheye 80 bin kişilik bir kuvvet sürmüştür¹⁸. Osmanlı Devleti de bir süre bekleyerek 23 Ekim 1853'te Rusya'ya savaş ilân ettiğini açıkladı¹⁹. 30 Kasım'da Rus filosu *Sinop*'ta demirlemiş halde bulunan Osmanlı

¹⁴ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, s. 192.

¹⁵ Kutsal Yerler Sorunu hakkında geniş bilgi için bkz. Bekir Sıtkı Baykal, "Makamat-ı Mübareke Meselesi", *Belleten*, c. XXIII, sayı: 89, Ocak 1959, s. 242-266. Boğazlar meselesinin tarihi gelişimi için bkz. bkz. Cemal Tükin, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947, s. 5 vd.

¹⁶ Candan Badem, *The Ottomans and the Crimean War 1853-1856*, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2007, s. 57.

¹⁷ Adolphus Slade, *Turkey and The Crimean War*, Smith Elder and Co., London 1867, s. 66. Litaretürde bu tarihle ilgili farklı bilgiler verilmektedir. Temperley kitabında 2 Temmuz 1853 tarihini vermiştir. Bkz. Harold Temperley, *The Crimea*, Longmans Green and Co., London 1936, s. 333. Lane-Poole ise "Rusların Prut'u 4 gün önce geçtikleri haberi 7 Temmuz günü ulaştı" diyerek 3 Temmuz tarihini vermektedir. Bkz. Stanley Lane-Poole, *The Life of Lord Stratford De Redcliffe*, Longman Green and Co., London 1890, s. 280.

¹⁸ L.S. Brockett, Hon Porter, c. Bliss, *The Conquest Of Turkey*, Hubbar Bross Franklin Printing House, Philadelphia 1878, s. 85.

¹⁹ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s. 240.

gemilerini yaktı²⁰. Bu durum Avrupa’da büyük heyecanla karşılanırken adeta gelen büyük bir savaşın da habercisi olmuştur²¹.

Kutsal Yerler Sorunu’nda Rusya ile karşı karşıya gelen ve *Şark Meselesi*’ni Rusya’nın tek başına çözmesini istemeyen Fransa, İngiltere ile birlikte 12 Mart 1854’te Rusya’ya savaş ilân etti²². 26 Ocak 1855’te *Piyomente* de müttefik kuvvetlere katıldı²³. Savaştan çok önce 1833’te Rusya ile saldırmazlık anlaşması yapan *Avusturya* ise muharebeden uzak durdu²⁴.

Kırım Savaşı muharebelerinin genel olarak Kırım yarım adasının *Sıvastopol* bölgesi ve *Kafkaslar*’da meydana geldiğini görmekteyiz. Sıvastopol cephesi, Sıvastopol limanına müttefik kuvvetlerin 14 Eylül 1854 akşamı yaptıkları çıkarma harekâtıyla fiilen başladı²⁵. Sıvastopol cephesinde Rus kuvvetleri ve müttefik güçler arasında 20 Eylül 1854 *Alma*, 25 Ekim 1854 *Balaklava* ve 5 Aralık *İnkerman* çarpışmaları gerçekleşmiş ve Rus birliklerinin mağlubiyetiyle sonuçlanmıştır²⁶. Nihayet müttefik kuvvetler üç gün süren bombardıman sonucu 8 Eylül 1855’te Sıvastopol şehrini ele geçirmişlerdir²⁷.

Kırım’da bunlar olurken, Rusya *Kuzey-Doğu Anadolu* cephesinden Osmanlı topraklarına girmişti. Rus birlikleri komutanı *General Muraiev* yaklaşık 20.000 piyade askeri, 4.000 süvari ve 10 batarya top ile *Kars* önlerine geldi. General Muraiev komutasındaki Rus kuvvetleri 7 Kasım 1855 tarihinde Kars’ı ele geçirdiler²⁸

Savaşın sürdüğü bir anda 2 Mart 1855’te *Çar I. Nikolay*’ın ölmesi üzerine, Rus ordusunda büyük değişimi başlatacak olan *Çar*’ın büyük oğlu *II. Aleksandr* (1855-1881) tahta geçti²⁹. 8 Eylül 1855 tarihinde Sıvastopol kalesinin düşmesi üzerine, II. Aleksandr savaşı devam ettiremeyeceğini anladı ve barış müzakerelerinin

²⁰ Ali Fuat Örenç, “Kırım Deniz Savaşları”, *Savaştan Barışa: 150. Yıl Dönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması 1853-1856*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 2007, s. 19-44.

²¹ Temperley, *a.g.e.*, s. 371.

²² Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 241 .

²³ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 245.

²⁴ Figen Taşkın, *Kırım Savaşı’nın Osmanlı İmparatorluğu’na Ekonomik Etkileri ve İaşe Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2007, s. 27.

²⁵ Slade, *a.g.e.*, s. 293

²⁶ Alan Palmer, *1853-1856 Kırım Savaşı ve Modern Avrupa’nın Doğuşu*, çev. Meral Gaspıralı, Sabah Kitapları, İstanbul 1999, s. 93; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, c. 5, TTK Basımevi, 6. bs. , Ankara 1994, s 240.

²⁷ Slade, *a.g.e.*, s. 403.

²⁸ Slade, *a.g.e.*, s. 438.

²⁹ Uçarol, *a.g.e.*, s. 202.

başlamasını talep etti³⁰. Savaş sona ererken 30 Mart 1856'da *Fransa, İngiltere, Avusturya, Prusya, Osmanlı Devleti, Piyomente* ve *Rusya'nın* katılımıyla *Paris Barış Antlaşması (1856)* imzalanmıştır³¹.

Savaşta gerek müttefik güçlerin gerekse Rusların kayıpları konusunda kaynaklarda farklı rakamlar verilmektedir. İki tarafın da kayıpları sadece savaş sahasında olmamış asıl zaiyat salgın hastalıklar neticesinde verilmiştir. Rakamların çelişkili olması da bu sebeptir³².

Rus ordusu 1853-1856 yılları arası her yıl artan bir oranda kayıp vermeye devam etmiştir. *Savaş Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Birimine* dayanarak verilen rakamlara göre Rus Kara Kuvvetlerinin hastalıklar dâhil kaybı, 1853'te 43.647, 1854'te 73.059, 1855'te 157.579, 1856'da 175.733 ve toplamda 450.015 kişidir³³.

c. Rus Ordusu Açısından Kırım Savaşı'nın Değerlendirilmesi

Ruslar, savaşta ağır kayıplarına rağmen bir başarı elde edememişlerdir. Savaşta alınan yenilgi ve ardından imzalanan antlaşma ile Rusya'nın hantal bürokrasisi, iyi donatılmamış ve eğitilmemiş ordusu savaş destekleyemeyen ekonomik ve sosyal yapısı ile Avrupa devletlerinin ne kadar gerisinde kaldığı görüldü³⁴. Savaş sırasında ordunun bünyesinde pek çok unsurun teknik açıdan yetersiz olduğu anlaşıldı. Özellikle istihkâm ve askerî mühendislikte geri kalmışlık ortaya çıktı. Piyade birliklerinin savaş eğitimleri eksikti. Kullandıkları tüfekler hâlâ ağızdan dolum tüfeklerdi. Bazı Rus Generaller, Prusya yapımı daha hızlı doldurulabilen tüfekleri kullanışsız bulmuşlardı. Bunlar; "...eğer piyade, tüfeğini hızlı doldurursa gereksiz mermi israfı yapabilir ve muharebe anında kurşunsuz kalabilir..." düşüncesindeydiler³⁵. Bu sözler idarecilerin yeni gelişen savaş teknik ve teknolojisine bakışlarını yansıtmaları açısından önemlidir. Süvari birlikleri ise çok az

³⁰ Kurat, *a.g.e.*, s. 337.

³¹ Acar, *a.g.e.*, s. 201.

³² İngilizlerin 1854-1856 arası kayıpları 20.813 olarak tespit edilirken bunun 16.297'si kolera, bağırsak enfeksiyonu, yüksek ateş, akciğer hastalıkları gibi salgın hastalıklar neticesinde kaybedilen askerlerdir. Savaş genelinde müttefiklerin toplam kaybı 252.000 olmakla beraber bunun sadece 70 bini savaş anında verilen kayıptır. Bkz. Guy Arnold, *Historical Dictionary of the Crimean War*, Scarecrow Press, Lanham Maryland 2002, s. 38.

³³ Curtis, *Russia's Crimean War*, s. 470.

³⁴ Acar, *a.g.e.*, s. 202.

³⁵ John Shelton Curtis, "The Army of Nicholas I. Its Role and Character", *The American Historical Review*, vol. 63, 1958, s. 887.

eğitim yapıyordu. Atlar, hep tören yürüyüşü için eğitilmiş olduklarından savaş nizâmına ayak uyduramadılar. Rus uzmanlar, bu savaş vesilesiyle gelişen top ve topçuluk tekniklerini takip etmediklerini ve Batı devletlerinin gerisinde kaldıklarını da anlamış oldular³⁶.

Savaş sırasında yetersiz donanım, erzak, ısınma ve hastane koşulları gün yüzüne çıkmıştır. Özellikle hastaneler askerî idare için bir gelir kapısı durumunda gibi düşünüldüğü için çamaşır yıkama servisleri ve ilaç tedarikçilerinden komisyonlar alınmaktaydı. Pek tabi ki bu da verilen hizmet kalitesine yansıyor. Bu gibi nedenlerle savaş boyunca pek çok salgın hastalık asker içinde can kaybına yol açmıştır. Ulaşım koşulları da savaşta belirleyici rol oynamıştır. Demiryolunun olmaması at ve arabalarla yapılan ekipman, mühimmat ve erzak sevkiyatını sekteye uğratmış buda cepheye büyük etki etmiştir³⁷.

Rus askerî yetkililer Kırım Savaşı sırasında görülen bütün bu aksaklıkları giderebilmek için bir refom sürecinin başlatılması gereğini fark etmişlerdir. 1856 yılından 1881 talimatnamelerine dek uzanan reform süreci pek çok değişimi de beraberinde getirmiştir. Bu reform süreci boyunca; askere alınma, askerlik süresi ve askerî eğitim, ordunun düzeni, teşkilatı, ordu envanterinde kullanılan silah ve mühimmat, hücum ve savunma teknik ve taktikleri, askerî mühendislik ve istihkâm hizmetleri, orduyu oluşturan fırka-alay-tabur gibi birimlerin teşkilat yapıları, konularında Rus ordusunu derinden etkileyen değişikliklere gidilmiştir.

Rusya ordusunda yaşanan ve aşağıda izah etmeye çalışacağımız söz konusu reformların, Çarların atadığı savaş bakanlarının önderliğinde ve yetenekleri seviyesinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Rus ordusunda 1856'dan 1881'e kadar üç farklı savaş bakanının görev yaptığını görmekteyiz.

³⁶ Savaş sırasında *St. Petersburg*'dan *Moskova*'ya intikali emredilen bazı süvari birlikleri normalde on günde gidilebilecek yolu 4 haftada ancak tamamlayabilmişlerdi. Bkz. Curtis, *The Army of Nicholas I.*, s. 885

³⁷ Aynı eser, s. 888.

2. Rus Ordusunda Kırım Harbi Sonrası Reformlar

a. 1856-1861 Dönemi: Savaş Bakanı Nikolay Sukhozanet'in İcraatları (17 Nisan 1856 - 16 Mayıs 1861)

Yukarıda da kısaca değindiğimiz gibi esas konumuz olan Rus ordusunun 1881 talimatnameleri dönemini sağlıklı tahili edebilmemiz için bu süreçten önceki bu reform hareketlerini ve gerçekleşen değişimin dinamiklerini ele almamız yararlı olacaktır.

Kırım Savaşı sırasında tahta geçen Rus Çarı II Alexandr, ordudaki reformları gerçekleştirmek üzere 17 Nisan 1856'da Nikolay Sukhozanet'i Savaş Bakanı olarak atadı. Sukhozanet, 16 Mayıs 1861'e kadar bu görevde kaldı. Sukhozanet döneminde ilk etapta asker sayının kısılmasına gidilmek istenmiş fakat 1859 *Fransa, Piyemonte-Avusturya* savaşı bu duruma engel olmuştur³⁸. Orduyu oluşturan piyade, süvari, topçu ve istihkâm birlikleri üzerinde 1856 ve 1857 yıllarında yayımlanan talimatnamelerle değişikliğe gidilmiştir³⁹. Bu dönemde askerî teşkilatta meydana gelen değişim şu şekilde ifade edilebilir.

(1) Sukhozanet Dönemi Piyade Teşkilatı

Rus ordu teşkilatı içerisinde esas gövdeyi oluşturan *Düzenli Birlikler*'in temel yapısını da *Birinci Hat Birlikleri* oluşturmaktadır. Birinci Hat Birlikleri bünyesinde bulunan piyadelerin, Kırım Savaşı'ndan önce 110 alay olan mevcutları 1856 yılında 2 Grenadier alayı daha eklenerek 112 alaya çıkarılmıştır. Bu iki alayın eklenmesiyle 27 olan fırka sayısı ise 28'e çıkmıştır. Bu fırkaların 3'ü Hassa, 4'ü Grenadier ve 21'i Nizamiye fırkalarıdır. Alayların 12'si Hassa, 16'sı Grenadier ve 84'ü Nizamiye alayıdır⁴⁰. 1856'da, daha önce her bir kolorduda bulunan *Avcı Taburları*, her piyade fırkasına verilerek müstakil Avcı Taburları oluşturulmuştur⁴¹. 1856 düzenlemelerinden sonra Rus ordusu Birinci Hat Birlikleri bünyesinde bulunan

³⁸ Alexander Kornilov, *Modern Russian History*, çev.: Alexander S. Kaun, vol. 2, New York 1917, s. 157.

³⁹ Bujac, *a.g.e.*, s. 44.

⁴⁰ Mehmed Rüşdi, *a.g.e.*, s. 49.

⁴¹ Aynı eser, s. 50.

piyade birlikleri, 28 fırka, 56 liva, 112 alay, 252 tabur ve 1260 bölük şeklinde örgütlenmiştir.

(2) Sukhozanet Dönemi Süvari Teşkilatı

1856 ve 1857 düzenlemeleri sonrası süvari birliklerinin sayılarının oldukça azaltıldığını görmekteyiz. Mevcut olan 3 fırka Hassa Süvari ve 7 fırka Hafif Süvari birlikleri korunmuş buna mukabil, yukarıda Kırım Savaş'ı öncesi Rus ordusu kısmında bahsettiğimiz ve 4 alay Hulan ile 8 alay Zırhlı Süvariden oluşan İhtiyat Kolordusu dağıtılmıştır. Hulan alayları lağvedilirken Zırhlı Süvari alayları 8 Dragon alayına dönüştürülmüştür⁴². Yine 1856 öncesi 4 Mızraklı ve 4 Dragon alaylarından meydana gelen 2 fırkalık Dragon Kolordusu da lağvedilerek, bu 8 alay yeni oluşan 8 Dragon alayıyla birleştirilmiş ve süvari teşkilatı içerisindeki 8 Dragon livasını oluşturmuşlardır. Bu Dragon livalarından 7 tanesi mevcut olan 7 Hafif Süvari fırkasına ilave edilmiştir. Böylelikle Hafif Süvari fırkalarının her biri ikişer livadan oluşuyor iken, 1 Hüsar, 1 Hulan ve 1 Dragon olmak üzere 3'er livadan oluşacak şekilde yeniden düzenlenmişlerdir. 8. Dragon Livası ise Kafkasya'ya sevk olunarak Kafkasya birliklerine katılmıştır⁴³. Bu suretle 1861 yılına geldiğimizde süvari teşkilatı bünyesinde, 3 Hassa Süvari fırkası, 7 Hafif Süvari fırkası ve 3 Kafkasya fırkası oluşmuştur. Süvari birlikleri mevcutları savaş ve barış zamanlarında farklılıklar göstermektedir. Barış zamanı toplam 320 süvari birliği mevcutken savaş zamanı süvari birliği sayısı 340'a çıkmaktadır. Ayrıca süvari birlikleri bünyesinde 73.000 süvari atı da bulunmaktadır⁴⁴.

(3) Sukhozanet Dönemi Topçu Teşkilatı

1856–1857 Islahatları dâhilinde topçu birlikleri de yeniden düzenlenmiştir. Piyade topçusu Hassa, Nizamiye ve Grenadier livalarından oluşurken, Hassa ve Grenadier birliklerinde dörder bataryalık Nizamiye'de ise 5'er bataryalık topçu takımları oluşturulmuştur. Yine bu dönemdeki yeniliklerden biri *İhtiyât* ve *Redîf* birliklerinin silâh altına alınması olmuştur. Hassa kıtalarına 6'şar bataryalık 1 ihtiyât

⁴² Mehmed Rüşdi, *a.g.e.*, s. 60.

⁴³ Aynı eser, s. 60; Bujac, *a.g.e.*, s. 43.

⁴⁴ Bujac, aynı yer.

topçu livası, 3'er bataryalık 1 redîf topçu livası ve 1'er bataryalık ihtiyât atı ilâve edilmiştir. Grenadier birliklerine 1'er liva ihtiyât ve redîf askerî ile 1 takım ihtiyât atı eklenmiştir. Nizamiye kıtalarına ise 3 liva ihtiyât, 1 liva redîf ve 1 takım ihtiyât atının eklendiğini görmekteyiz⁴⁵.

(4) Sukhozanet Dönemi İstihkâm Teşkilatı

Kırım Savaşı'nda özellikle ulaşım Rus ordusunun en önemli sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Ulaşım meselesi aynı zamanda bir askerî istihkâm sorunudur. Bu nedenle II. Alexandr, savaşın ardından hem askerî hem de sivil amaçlarla demiryolu yapımına başlanılmasını istemiştir⁴⁶.

Ordu bünyesinde 1856 öncesi ihtiyâtları dâhil 11 tabur istihkâm birliği mevcutken 1857'de sayıları 4 livaya çıkarılıp adeta yeni baştan kurulmuştur. Bu 4 liva bünyesinde Hassa ve Grenadier birliklerinin birleşmesinden ortaya çıkan Birleşik Alayda Hassa kazmacı ve köprücü ile Grenadier kazmacı ve inşaat takımları mevcuttu. Nizamiye birliklerinde ise her biri 8 takım kazmacı ve 3 takım köprücü erinden oluşan 2 alay kurulmuştur. Kafkas istihkâm alayında da iki takım kazmacı eri bulunmaktadır⁴⁷.

b. 1861-1881 Dönemi: Savaş Bakanı Dmitry Miliutin'in İcraatları (16 Mayıs 1861-21 Mayıs 1881)

Kafkasya Ordusu komutanı olan D.A. Miliutin, Genel Kurmay Başkanlığı ardından 1861'de General Sukhozanet'in yerine Savaş Bakanlığına getirildi. Miliutin, Sukhozanet'in orduda yaptığı kısmi düzenlemelerden sonra ordunun geldiği noktayı yeterli bulmayarak, yeni düzenlemelere gitti. İlk olarak taktiksel görevi olan birliklerin sayısını artırdı. İkinci olarak aktif görevde olan birliklerin kaynaklarını artırdı. Ayrıca, gerekliliğini yitiren askerî malzeme ve personel sayılarında da indirime gitti⁴⁸.

D.A. Miliutin'in ordunun idaresinde de değişikliklere gittiğini görmekteyiz. Aktif kıtaların barış zamanında da tek bir elden organize olmaları yerine, her biri

⁴⁵ Aynı eser, s. 44.

⁴⁶ Kornilov, *a.g.e.*, s. 140.

⁴⁷ Bujac, *a.g.e.*, s. 44.

⁴⁸ Aynı eser, s. 45.

kendi içerisinde bölümlere ayrılmış yeni askerî, yerel idareler kurulmuştur. Bu askerî dairelerin başında generaller bulunur. Bu generaller aynı zamanda bulundukları eyaletinde *Genel Valisi* durumundadırlar. Bu yerel askerî merkezler 1864 yılından itibaren oluşturulmaya başlanmıştır⁴⁹.

1864'te, *St Petersburg, Finlandiya, Vilna (Vilinus), Varşova, Kiev, Odessa, Moskova, Kazan, Kharkov (Kharkiv), Riga, Don-Kazak ve Hazar Ötesi* olarak isimlendirilen 12 bölge kuruldu. 1865 yılında *Kafkasya, Orenburg, Batı Sibirya ve Doğu Sibirya* bölgelerinin oluşturulmasıyla 16 adet bölge belirlendi. 1867'de ele geçirilen *Türkistan*'da Türkistan askerî bölgesi kuruldu ve böylece sayı 17'ye çıktı. 1867'de Riga bölgesi lağvedilerek bölge birlikleri Vilna'ya bağlandı. 1881'de Orenburg ve Kazan bölgeleri Kazan merkez olmak üzere birleştirildiler ve böylelikle 15 yerel askerî bölge kalmış oldu⁵⁰.

Rus ordusunda değişim sürerken Avrupa'da 1866 *Prusya-Avusturya* ve 1870–71 *Fransa-Prusya* savaşları Rus askerî yetkilileri için önemli deneyimler olmuştu. Bu savaşlarda Prusya'nın elde ettiği başarılar, Rus ordusunun büyük Avrupa devletlerinden biriyle başa çıkabilmesi için ordu içerisinde yeni düzenlemeler yapılması mecburiyetini birkez daha ortaya koymuştur. Nitekim çok geçmeden Rus ordusunda Miliutin'in talimatlarıyla çok önemli 13 Ocak 1874 ıslahatları hayata geçirilmiştir⁵¹.

Miliutin, bu dönemde ilk olarak askerlik mükellefiyeti hususunda reforma gitti. 1874 yılında yayımlanan bir talimatname ile askerlik zorunlu hale geldi⁵². Bu tarihten önce askerlik hizmeti alt tabakanın üzerine yüklenmişti ve askere alınanlar 25 yıl askerlik yapardı⁵³. 1874 talimatnameleriyle; 21 yaşına gelen bütün Rus

⁴⁹ "The Russian Army", *Armies Of Today*, s. 227.

⁵⁰ 1881 yılı itibarıyla mevcut bulunan 15 yerel askerî idare Resûlzâde'nin eserinde listesini verdiği merkezlerdir. Bu tarihten sonra ise 1882 yılında *Batı Sibirya* bölgesinin ismi *Omsk* olarak değiştirilmiştir. 1884'de *Doğu Sibirya, Irkoutsk ve Amur* olmak üzere iki bölgeye ayrılmıştır. 1888 yılında ise aynı uygulama *Kharkov* için yapılmış ve *Kiev* bölgesine bağlanmıştır. Bkz. Bujac, *a.g.e.*, s.134.

⁵¹ Bujac, *a.g.e.*, s. 45.

⁵² Kornilov, *a.g.e.*, s.158.

⁵³ Yeni düzenlemelerden önce askerlik milis kuvvetler için 20, Hassa birlikleri için 22 ve geri kalan birliklerde görev yapan askerler için 25 yıldır. Bkz. Seymour, *a.g.e.*, s. 108. Askere alımlarda Savaş Bakanlığı tarafından yerel idarelere sözkonusu bölgeden kaç asker alınması gerektiği bildirilirdi. Yetkili memurlar köy ve kazalara giderek askerliğe uygun yaşta olan gençler sağlık kontrolünden de geçirmek suretiyle zorla askere kayıt ederlerdi. Bkz. V. Sema Arıkan, *Nizâm-ı Cedit'in*

vatandaşları arasından kur'a ile belirlenenlerin 6 yılı muvazzaf, 9 yılı ihtiyât olmak üzere 15 yıl askerlik yapmaları kararlaştırıldı⁵⁴.

Bu reformla askerlikten muafiyet durumu da düzenlendi. Buna göre kur'aaya katılacaklar arasında, kardeşi, babası ya da büyükbabası askerde olanlar on sekiz yaşından küçük kardeşi olanlar ve yetim çocukları kur'adan istisna tutulmuştur. Üniversite mezunları 6 ay, orta öğretim kurumlarından mezunlar 2 yıl, ilköğretim mezunları ise dört yıllık askerlikle mükelleftiler⁵⁵. Askerî mükellefiyetlikle ilgili bu reformlar, askerî eğitimi geliştirmek ve askerlikten dolayı oluşabilecek tarım iş gücü kaybını önlemek için önemli bir adımdı. Ayrıca, 11 Mayıs 1875 ve 11 Kasım 1876 tarihlerinde yayımlanan talimatnameler ile *Don-Kazakları*'ndan başlamak üzere bütün Kazakların da askere alınmaları kararlaştırılmıştır⁵⁶.

Miliutin askerî okullarda verilen eğitimde de değişikliğe gitmiş, eğitimi uzmanlık dallarına ayırmıştır. Kışlada ise eğitim; özellikle okuma yazma sınıfları ile başlatılmış ve askerî yeteri kadar savaş talimi yapmasına önem verilmiştir. Bundan dolayıdır ki 1874 kanunlarından sonra askerlik yapan hemen her asker evine okuryazar şekilde dönmüştür⁵⁷.

Ordu içerisinde rütbe ve kıdem alınması düzenlenmiş daha önce şeref ve asâlete binaen verilen rütbeler 1874 ıslahatlarıyla tahsil seviyesi, askerî ilimlerde muvaffakiyet ile verilir hâle gelmiştir⁵⁸. Miliutin'in bu ıslahatlarının oldukça demokratik ve toplum içersinde kabul gören uygulamalar olduğu dikkati çekmektedir.

Savaş Bakanı Miliutin'in Rus ordusu teçhizatı konusunda da önemli çalışmaları olmuştur. Ordunun ihtiyacı olan silahların temininde, öncelikle *Amerikan* firmalarının tercih edildiğini daha sonra ise kendi yerli fabrikalarının kurulduğunu görmekteyiz. Ordu için 1868 ve 1870 yıllarında da toplam 60 bin *Berdan 2* tüfeği

Kaynaklarından Ebubekir Ratib Efendinin "Büyük Lâyiha'sı", İstanbul Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1996, s. 324.

⁵⁴ Kurat, *a.g.e.*, s. 341.

⁵⁵ Kornilov, *a.g.e.*, s.160.

⁵⁶ Mehmed Rüşdi, *a.g.e.*, s. 9.

⁵⁷ Miliutin ıslahatlarından önce Rus ordusunda acemi askerin eğitimine hiç önem verilmediği görülmektedir. Köylerden zorla alınan gençler, talimhanelere gönderilerek 50-60 günlük eğitimden sonra usta birliklerine alınmışlardır. Ayrıca askerler barış zamanı kışlalar yerine köylere dağıtılırlardı. Köylerde ev başına bir iki asker beslenirdi. Dolayısıyla barış zamanı askerin eğitim yapma imkânı yoktu. Bkz. Kornilov, *a.g.e.*, s. 159; Arıkan, *a.g.t.*, s. 324.

⁵⁸ Mehmed Rüşdi, *a.g.e.*, s. 34.

satın alınmıştır. Ayrıca 1871’de 20 bin *Smith & Wesson Revolver* model tabanca ithal edilmiştir. Bu rakam 1878 yılına kadar 112 bini bulmuştur⁵⁹.

Miliutin kendi silahlarını kendilerinin üretebilmelerinin gerektiğini düşünüyordu. Bu fikirle 1869’da *Tula*’da bulunan silah fabrikasının modernizasyonu için çalışmalara başlanılmıştır. 1873’te *İngiliz Greenwood Kumpanyası*’dan bir buçuk milyon Ruble değerinde Berdan 2 tüfeği üretimi için gerekli makineler alınmıştır. Kurulan fabrika, faaliyete geçtikten sonra özellikle 1877–78 savaşında Rus orusu için günlük 650 Berdan 2 tüfeği üretecek kapasiteye ulaşmıştır⁶⁰.

Rusya’da yaşanan reform sürecine paralel olarak ordu için ayrılan bütçede de artışlar yaşanmıştır. Bu konuda Miliutin’in görevde bulunduğu yıllar içerisinde ulaşabildiğimiz Rus ordusunun 5 yıllık toplam bütçesi 747.910.248 Ruble olmuştur. Rus ordusunun bu 5 yıllık bütçe rakamları yıllara göre aşağıda tabloda verildiği gibidir⁶¹.

Tablo- 2	
1872-1880 Yılları Rusya Ordusu Savaş Bakanlığı Bütçesi	
Sene	Bütçe/Ruble
1872	160.970.875
1873	179.290.000
1875	178.049.492
1876	183.930.019
1880	189.669.862
Toplam	747.910.248

Yukarıda tabloda da görüldüğü gibi 1872 yılından itibaren Savaş Bakanlığı bütçesi 1875 yılında yaşanan küçük bir düşüş hariç devamlı bir artış içerisinde⁶².

⁵⁹ Ali İhsan Gencer, Ali Fuat Örenç, Metin Ünver, *Türk-Amerikan Silah Ticareti*, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2008, s. 252.

⁶⁰ Aynı eser, s. 252. Rus makamları silah güçlerini iyileştirmek için Osmanlı’nın aksine sadece silah satın alıp dışa bağımlı olmak yerine satın aldıkları silahın yerli üretimi içinde çalışmalar yapmışlar ve fabrikalar açmışlardır. Bkz. Jonathan A. Grant, *Rulers Guns And Money*, Harvard University Press, London 2007, s. 17.

⁶¹ Drygalski, *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, s. 7-8.

⁶² Savaş Bakanlığı bütçesinin daha iyi değerlendirilebilmesi için ulaşabildiğimiz kaynaklara göre 1882 yılı Rusya Devleti toplam bütçesi 658.595.151 Ruble iken, Savaş Bakanlığı bütçesi 183.489.042 Ruble’dir. Bkz. Aynı Eser, s. 8.

Miliutin döneminde idarî olarak kolordular oluşturulmuştur. Bu kolordular Rusya genelinde 24 adettir. Kolordular sıra numaralarıyla isimlendirilmişlerdir (V. Kolordu, XI. Kolordu gibi). Kolordular içerisinde 2 fırka piyade askeri, 3 liva piyade topçusu ki 96 adet top ihtiva eder, 18 süvari birliğinden oluşan bir süvari fırkası ve bu süvari fırkasına bağlı 12 toplu, 2 süvari topçu takımı bulunmaktadır⁶³. Kolordularda bulunan 2 fırka içerisinde mevcut 24 tabur asker 1879'dan itibaren, fırka içerisindeki tabur düzeninde yapılan ve aşağıda izah edeceğimiz değişiklikler neticesinde 32 tabur askere çıkmıştır. Bir kolordu bünyesinde toplam 33.375 asker, 7.180 at ve 108 top bulunmaktadır⁶⁴.

D.A. Miliutin'in Savaş Bakanlığı döneminde yeni bir teşkilat ve düzen kazanan Rus ordusunun bu dönemdeki en büyük sınavı 1877–1878 Osmanlı-Rus savaşı olmuştur. Yeniden yapılanma içerisinde olan ordu için savaşının beklenmedik bir anda geliştiğini söyleyebiliriz. Savaş sırasındaki Rus ordusu ile ilgili ayrıntılı bilgi aşağıda verilecektir.

(1) Miliutin Dönemi Rus Ordusunda Birinci Hat Birlikleri

Yukarıda da değindiğimiz üzere Rus Birinci Hat Birlikleri ordunun asıl gücünü oluştuyordu. Bunlar Askerî eğitimleri tam ve düzenli birliklerdi. Mevcut olarak ordu içerisinde en yüksek sayıya sahiptiler. 1877-1878 savaşı öncesi sayıları 835.500 kişi kadardır. Bu önemli birlikler genel olarak şu birimlerden oluşmuştur⁶⁵: 48 Fırka Piyade, 8 Liva Tüfekli, 48 Liva Piyade Topçusu, 17 Fırka Süvari⁶⁶, 34 Batarya Süvari Topçusu ve 19 Tabur İstihkâm Birliği. Birinci Hat Birliklerinin yapısı ayrıntılarıyla aşağıda Tablo-3'de⁶⁷ gösterildiği gibidir.

Tablo- 3							
1877-1878 Savaşı Öncesi Rus Birinci Hat Birlikleri Düzeni							
Ordu Düzeni							
Sınıfı	Fırka	Liva	Alay	Tabur	Süvâri Birliği	Takım	Top

⁶³ Greene, *a.g.e.*, s. 140.

⁶⁴ Aynı eser, s. 109.

⁶⁵ Aynı eser, s. 20-32.

⁶⁶ Bujac'ın listesinde 1 Don-Kazak ve 1 Kafkas Kuban Türk Fırkası da ekleyerek 19 Fırka yer almaktadır. Bkz. Bujac, *a.g.e.*, s. 46.

⁶⁷ Greene, *a.g.e.*, s. 32.

Piyade		Hassa	3	6	12	48	-	-	-
		Grenadier	3	6	12	36	-	-	-
		Grenadier Kafkas	1	2	4	16	-	-	-
		Nizamiye	35	70	140	420	-	-	-
		Nizamiye Kafkas	6	12	24	96	-	-	-
	Tüfekli	Hassa	-	1	-	4	-	-	-
		Nizamiye	-	6	-	24	-	-	-
		Kafkas	-	1	-	4	-	-	-
	Toplam Piyade		48	104	192	648	-	-	-
Süvâri		Hassa	2	6	12		52	-	-
		Nizamiye	14	28	56		252	-	-
		Nizamiye Kafkas	1	2	4		16	-	-
Toplam Süvâri		17	36	72		320			
Topçu	Piyade	Hassa	-	3	-	-	-	18	144
		Grenadier	-	4	-	-	-	24	192
		Nizamiye	-	41	-	-	-	246	1.968
	Süvâri	Hassa	-		-	-	-	5	30
		Niâmiye	-		-	-	-	29	174
Toplam Topçu			48	-	-	-	-	-	
İstihkâm		Hassa	-	-	-	1	-	-	-
		Grenadier	-	-	-	1	-	-	-
		Nizamiye	-	5	-	17	-	-	-
Toplam İstihkâm			5		19	-	-	-	
Toplam Birinci Hat Ordusu		-	-	-	667	320	322	2.508	

Tablodan da anlaşılacağı üzere Birinci Hat Birlikleri bünyesinde 1877-78 savaşı öncesi 648 tabur piyade askeri; 320 süvari birliği; 48 liva topçu birliği ve 5 liva istihkâm askeri bulunmaktaydı. Hassa, Grenadier ve Nizamiye olarak kategorize edilen birimlerin bünyelerinde piyade, süvari, topçu ve istihkâm askerleri mevcuttur.

Miliutin döneminde Piyade birlikleri yapısında da bazı reformlara gidilmiştir. Daha önce 1851’de Birinci Hat Birlikleri içerisinde 27 fırka olan piyade askeri sayısı 1874 yılına gelindiğinde 48 fırka olmuştur. Diğer taraftan 1874 ıslahatlarında piyade askerlerinin fırka içerisindeki teşkilat sistemi de ele alınmıştır. Daha evvel alay içerisinde 3 tabur bulunurken 1874’te bu sayı 4’e çıkarılmıştır. Miliutin’in uygulamaya çalıştığı 4 taburlu alaylar düzeni 1877-1878 Osmanlı- Rus savaşı öncesi ordunun büyük bölümünde uygulamaya geçirilememiştir. Toplam 48 fırkanın sadece

10'nunda (7 fırka Kafkas askeri, 3 fırka Hassa askeri) bu sistem uygulanabilmiştir⁶⁸. Bu yeni 4 taburlu alaylar savaş zamanı 87 rütbeli personel ve 4.283 askerden oluşmaktadır⁶⁹. Yeni sistem tüm orduda ancak 19 Nisan 1879 tarihinde uygulanabilmiştir⁷⁰.

Birinci Hat Birlikleri bünyesinde bulunan süvari birlikleri içerisinde de değişikliklere gidilmiştir. Savaş Bakanı Sukhozonet zamanında yukarıda bahsettiğimiz 1856-1857 yıllarında yapılan düzenlemelerde oluşturulan 3'er livalı 7 Hafif Süvari fırkasının düzeni 1862'de değiştirildi. Buna göre fırka içerisinde daha önce 3 olan liva sayısı 2'ye indirilirken, liva içerisindeki alay sayısı 4'e çıkarıldı. Bu alaylardan 1'i Hüsar, 1'i Hulan, 1'i Dragon ve 1 tanesi de Kazak alayı oldu. Bu yeni sistem aşağıda Tablo-4⁷¹ 'te gösterildiği gibidir.

Tablo- 4			
1877-1878 Savaşı Öncesi Rus Nizamiye ve Kafkas Süvari Birlikleri Fırka Düzeni			
1 Fırka	1. Liva	1 Dragon Alayı	4 Süvari Birliği
		1 Mızraklı Süvari (Hulan) Alayı	4 Süvari Birliği
	2. Liva	1 Hüsar Alayı	4 Süvari Birliği
		1 Kazak Alayı	6 Sotnia

Bu düzende örgütlenen 4 süvari birliğinden oluşan bir süvari alayında 33 rütbeli personel ve 738 süvari askeri mevcuttur⁷².

Ayrıca süvari teşkilatında mevcut süvari kolorduları lağvedilerek fırkalar müstakil hale getirildi⁷³. 1875'e gelindiğinde mevcut olan 7 Hafif Süvari fırkasına, 7 Don Kazağı süvari fırkasının da eklenmesiyle Hafif Süvari mevcudu iki katına çıkmış oldu. Bu 14 fırkaya ek olarak, 2 Hassa fırkası ve 1 Kafkas fırkası da eklenince toplam Rus ordusu dâhilinde 17 fırka süvari askeri ortaya çıkmıştır. 1877-1878 savaşı'ndan sonra 1878 yılında *Kafkasya*'da *Kuban* ve *Terek Kazak* alaylarından

⁶⁸ Yeni sistemde olan birlikler yukarıda Tablo-3'de 16'şar taburdan oluşan piyadeye ait Hassa, Grenadier Kafkas ve Nizamiye Kafkas fırkalarıdır. Bu birlikler ayrıca 1877-1878 savaşı'nda Rusya'nın Kuzeydoğu Anadolu'ya gönderdiği birliklerdir. Birliklerin ayrıntıları aşağıda ilgili kısımda verilecektir.

⁶⁹ Greene, *a.g.e.*, s. 22.

⁷⁰ Bujac, *a.g.e.*, s. 46.

⁷¹ Greene, *a.g.e.*, s. 25.

⁷² Aynı eser, s. 25.

⁷³ Mehmed Rüşdi, *a.g.e.*, s. 60.

meydana gelen 3 fırka daha tesis edildi⁷⁴. Miliutin'in süvari birlikleri içerisinde yaptığı değişikliklerden biri de Nizamiye süvarilerinin teşkilat yapısı olmuştur. Değişikliklerden sonra; 1 fırka 2 livadan, livalar ise 4'er alaydan oluşur hale gelirken 4 alayın içerisinde 18 süvari birliği mevcut olmuştur⁷⁵.

Milutin dönemi ıslahatları dâhilinde topçu birlikleri bünyesinde değişikliklere gidilmiştir. Yukarıda Tablo-3'de de görülebilen topçu birlikleri 1877–1878 savaşından önce 48 Topçu livasından oluşur hale gelmiştir. Bu 48 liva'nın 3'ü Hassa, 4'ü Grenadier ve 41'i Nizamiye topçularıdır. Nizamiye topçu livası içerisinde daha önce bahsettiğimiz Sukhozanet dönemi ıslahatlarıyla liva içerisinde 5'er takım kurulmuştu. 1863 yılına gelindiğinde ise takım sayısı 3'e indirildi. Bunun yanında mevcut olan 21 livaya, 16 yeni liva daha eklendi. 1864'te 3 adet 1874'te ise 1 adet daha eklenmesiyle toplam 41 topçu livası oluştu. Piyade topçu livaları; 1873'den sonra her biri 8 parçadan oluşan 6 takımdan müteşekkil hale gelmiştir. Böylelikle 1877–1878 savaşı öncesi Rusya ordusunda, her biri 48 toptan meydana gelen 48 livada toplam 2304 top bulunmaktaydı⁷⁶.

Rus ordusunda bulunan Süvari Topçu birlikleri yaşanan ıslahat hareketlerinden etkilenmişlerdir. Ordu genelinde süvari topçu birliği olarak 21 Nizamiye topçu takımı, 5 Hassa topçu takımı ile bu birliklerden ayrı olarak tamamı Don-Kazakları'ndan oluşturulan 1 Hassa Don-Kazak topçu takımı ve 7 Nizamiye Don-Kazak topçu takımı olmak üzere toplam 34 süvari topçu takımı mevcuttur⁷⁷. Süvari topçusu, süvari fırkası komutanı emri altında olup her bir fırkaya 2 takım verilmek suretiyle 17 süvari fırkası içerisine dağılırlar. Süvari topçu takımlarının her bir takımı 6 parça toptan oluşur⁷⁸. Böylelikle yukarıda Tablo-3'de de belirttiğimiz gibi 34 süvari topçu takımı bünyesinde 1877–1878 savaşına gelindiğinde 6'şar toptan toplamda 204 top bulunmaktadır.

⁷⁴ 1882 yılına gelindiğinde Nizamiye birliklerinde bulunan Hüsar ve Hulan süvarileri Dragon alaylarına dönüştürülmüşlerdir. Bkz. *Aynı eser*, s. 61.

⁷⁵ Greene, *a.g.e.*, s. 21; Bujac, *a.g.e.*, s. 46.

⁷⁶ Greene, *a.g.e.*, s. 21; Bujac, *a.g.e.*, s. 47.

⁷⁷ "The Russian Field Artillery", *New York Times*, 1 Temmuz 1877 (Bujac sayfa 48'de 22 Don kazak toplam 27 takım mevcut derken, Greene, sayfa 28'de 7 si Don kazak 28 takım olduğunu belirtmektedir. Nevarki *New York Times*'ın takım sayısı olarak verdiği 34 rakamı; 17 süvari fırkası olduğu düşünülürse her fırkaya 2 süvari topçu takımı hesabıyla daha doğru bir bilgi olduğu düşünülebilir). Makale için bkz. Ek-27.

⁷⁸ Bujac, *a.g.e.*, s. 48.

1865'ten itibaren *Birinci Hat Topçu* birlikleri bünyesinde *Prusya* menşeli *Breech-Loader* tipi toplar kullanılmaya başlanmıştı. Bronz ve çelik alaşımlı olan bu toplar 4-Pdr (8,69 kalibre) ve 9 Pdr (10,67 kalibre) toplardı⁷⁹. 4-pdr Alman topu 3,800 metre azami atış menziline sahipti⁸⁰. 4-pdr topları süvari topçuları ve piyade topçusunun bir bölümü kullanırken, daha ağır 9-pdr topları ise piyade topçusunun kalan bölümü tarafından kullanılmıştır.

Yukarıda Kırım Savaşı öncesi Rus ordusu hakkında bilgi verdiğimiz Tablo-1'de Rus ordusu genelinde 1876 adet top olduğunu belirtmiştik. 1877–1878 Savaşı öncesine geldiğimizde ise Rus ordusu bünyesinde sadece Birinci Hat Birlikleri envanterinde 2.508 adet top bulunmaktadır.

Yine Tablo-3'de yer alan istihkâm birlikleri de 1864'ten sonra barış zamanında 11 tabur kazmacı eri, 6 tabur köprücü eri, 4 tabur ihtiyât ve 1 Türkistan taburu şeklinde oluşmuştur. İstihkâm birlikleri toplam 19 aktif ve 4 ihtiyât taburundan müteşekkildir. 1876'da 4 ihtiyât taburu aktif hâle getirilmiş ve 1877'de de 2 demiryolu taburuna dönüştürülmüştür⁸¹.

(2) Miliutin Dönemi Rus Ordusunda Düzenli Birlikler Bünyesinde Kale Birlikleri

Rusya genelinde hem askerî hem idarî 9 merkezde konuşlanmış 26 *Kale Birliği* bulunmaktaydı. Bu kale ve garnizonlarda barış zamanı 24 piyade taburu ve 54 topçu takımı mevcuttu. Kale birlikleri piyade ve topçu askerlerinden müteşekkildi. Kale birlikleri piyadeleri 24 tabur olarak 1853'de kurulmuş, 1864 ve 1873'de geliştirilmiştir. 1873'ten sonra ilâve 4 alayla piyadenin hareketliliği artırılmıştır. Kale Topçu askerleri ise; 1876'ya kadar 64 bölük olmasına rağmen savaşlarda 91 bölüğe kadar çıkmaktadır⁸². Rusya genelinde 1877–1878 savaşı öncesi mevcut Kale Birlikleri teşkilat yapısı aşağıda Tablo-5⁸³,de gösterildiği gibidir.

⁷⁹ “The Russian Field Artillery”, *New York Times*, 1 Temmuz 1877.

⁸⁰ Jeff Kindard, *Artillery An Illustrated History of its Impact*, Santa-Barbara 2007, s. 277.

⁸¹ Bujac, *a.g.e.*, s. 48.

⁸² Greene, *a.g.e.*, s. 37.

⁸³ Aynı eser, s. 37.

Tablo- 5 1877-1878 Savaşı Öncesi Rus Ordusunda Kale Birlikleri							
Bağlı Olduğu İdare	Kale	Barış Zamanı			Savaş Zamanı		
		Piyade	Topçu	Toplam	Piyade	Topçu	Toplam
St. Petersburg	St. Petersburg	-	568	568	-	910	910
	Cronstant	3.042	2.272	5.314	12.174	5.915	18089
Finland	Sveaborg	3.042	852	3.894	12.174	2.730	14904
	Vyborg	1.014	451	1.465	4.058	1.820	5878
Vilna	Dünamünde	-	284	284	-	1.365	1365
	Dünaburg	2.028	852	2.880	8.116	2.245	10.361
	Bobruisk	1.014	339	1.353	4.058	898	4.956
Varşova	Varşova	1.014	852	1.866	4.058	1.347	5.405
	Novogeorgievsk	4.056	1.704	5.760	16.232	3.592	19.824
	İvangorod	2.028	568	2.596	8.116	1.347	9.463
	Brest-Litevsky	3.042	852	3.894	12.174	2.245	14.419
Kiev	Kiev	-	568	568	-	2.694	2.694
Odesa	Bender	1.014	284	1.298	4.058	678	4.736
	Nikolalet	248	1.136	1.384	248	2.275	2.523
	Kertch	2.028	1.136	3.164	8.116	3.640	11.756
Kafkas	Alexandropol	974	458	1.432	4.057	1.356	5.413
	Tiflis	-	568	568	-	568	568
	Terek	-	458	458	-	458	458
	Dağıstan	-	389	389	-	339	339
	Kuban	-	229	229	-	229	229
	Akhaltsyk	-	229	229	-	339	339
Doğu-Sibirya	Nikolaief	-	284	284	-	284	284
Türkistan	Taşkent	-	229	229	-	229	229
	Vyernoye	-	173	173	-	173	173
	Chinaz	-	229	229	-	229	229
	Fort Petrovski	-	173	173	-	173	173
Toplam		24.544	16.087	40.681	97.639	38.078	135.717

Yukarıda tablodan da anlaşılabileceği gibi Kale Birliklerinde mevcut asker sayısı savaş zamanı artmaktadır. Özellikle Asya’da bulunan merkezlerde piyade askeri bulunmazken topçu asker mevcudu da azdır. Bütün Rusya genelinde kalelerde

barış zamanı 40.681 asker bulunurken savaş zamanı 135.717 asker göreve hazır hale gelebilmektedir.

Rusya Devleti dâhilinde bulunan 26 kalede konuşlanmış 64 bölük topçu eri, 59 adet Kale Topçu Takımları bünyesine dağıtılmışlardı. Her biri 4'er toptan oluşan bu Kale Topçu takımlarında toplam olarak 236 top mevcuttur⁸⁴. Tablodan da anlaşılacağı gibi kalelerdeki savaş zamanı 38.078 topçu askeri için 236 top bulunması kale savunmalarının zayıf olduğunu göstermektedir.

(3) Miliutin Dönemi Rus Ordusunda Düzensiz Birlikler

Rus ordusu, teşkilat yapısı bakımından ilk etapta iki kısma ayrılmaktaydı. Yukarıda da değindiğimiz üzere bunlardan biri Düzenli Birlikler bir diğeri ise *Düzensiz Birlikler*'dir. Düzensiz Birlikleri, Kazaklar, Kırım Tatarları, Başkırt Tatarları ile Dağıstan ve Gürcistan'da bulunan yerli kavimler oluşturmaktadır. Bunlara ilâve olarak Türkistan'ın Rusya tarafından işgalinden sonra buralardan temin edilen kuvvetler de Düzensiz Birlikler bünyesine katılmıştır. Düzensiz Birliklerin asıl gücünü oluşturan Kazaklar, personel ve teşkilat açısından aslında Düzenli Birlikler içerisinde bulundan Don-Kazak birliklerinden farklı değildi. 11 Mayıs 1875'te çıkarılan talimatnameye göre; din adamı, doktor ve öğretmen gibi kamu görevlileri ile fiziksel açıdan bir sorunu olanlar hariç 19 yaşına giren bütün Kazaklar askerlik göreviyle mükellef hale gelmişlerdir⁸⁵.

Rusya İmparatorluğu'nda Çar'ın büyük oğlu *Çariçeviç* olarak adlandırılır ve bütün Kazakların başı sayılırdı. Bununla birlikte her Kazak kavmi kendilerine ait ve *Nakazny Ataman* denilen idarecilere sahipti⁸⁶. Savaş zamanı savaş bakanının isteği ve Çar'ın emriyle *Atamanlar* kendilerine bildirilen sayıda askerleriyle savaşa katılırlardı. Rus Devleti Kazak kavimlerinden vergi almadığı için onların askerlik giderlerini de karşılamazdı. Dolayısıyla Osmanlıdaki timar sisteminde olduğu gibi⁸⁷ Kazak kavimleri askerlerini kendileri donatırlardı. Kazak birlikleri içerisinde süvari

⁸⁴ Greene, *a.g.e.*, s. 36; Drygalski, *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, s. 117.

⁸⁵ Greene, *a.g.e.*, s. 46.

⁸⁶ Aynı eser, s. 46; Drygalski, *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, s. 132.

⁸⁷ Osmanlı'da timar sistemi için bkz. Ömer Lütfi Barkan, "Timar", *İslâm Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Eskişehir 1997, s. 286-332.

birliklerine *Sotnia* ismi verilirken piyadeler *Plastounes* olarak adlandırılırdı⁸⁸. Sotnialar'da askerler mızrak ve boyunlarına astıkları *Schaska* kılıçlarını taşırlardı. Piyade askerleri ise kasaturasız Berdan tüfeği ile donatılmışlardı⁸⁹.

Rus orduları bünyesinde bulunan Don-Kazakları dâhil bütün Kazakların mevcudu 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan önce barış zamanı 53.621 kişi, savaş zamanında ise 152.514 kişiydi⁹⁰. Rus ordusu bünyesinde, Düzenli Birlikler içerisinde olan Don-Kazakları dâhil bütün Kazakların savaş ve barış zamanı personel ve teşkilat durumu ise aşağıda Tablo-6'da gösterilmiştir⁹¹.

Tablo- 6 1877-1878 Savaşı Öncesi Rus Ordusunda Kazak Birlikleri												
Kazaklar	Savaş Zamanı						Barış Zamanı					
	Tabur	Sotnia	Topçu Takım	Subay	Asker	Geri Hizmet Personeli	Tabur	Sotnia	Topçu Takım	Subay	Asker	Geri Hizmet Personeli
Don	-	372	-	1.366	55.542	4.568	-	124	-	878	18.189	16,20
	-	-	22	154	6.358	924	-	-	8	56	1.832	272
Kuban (Kafkas)	6	-	-	264	4.146	182	2	-	-	88	1.382	44
	-	184	-	658	26.690	930	-	64	-	444	9.230	830
	-	-	5	35	1.425	235	-	-	5	35	505	205
Terek (Kafkas)	-	61	-	231	8.995	350	-	21	-	156	8.065	120
	-	-	2	14	570	94	-	-	2	14	202	82
Astrahan (Volga)	-	12	-	45	1.749	69	-	4	-	30	533	23
Ural	-	55	-	194	8.007	275	-	19	-	132	2.769	95
Orenburg	-	102	-	840	14.416	408	-	30	-	100	4.240	220
	-	-	8	48	1.616	-	-	-	4	24	606	-

⁸⁸ Greene, *a.g.e.*, s. 47.

⁸⁹ Drygalski, *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, s. 138.

⁹⁰ Greene, *a.g.e.*, s. 49.

⁹¹ Aynı eser, s. 49.

Semiriatehensk	-	12	-	40	1.762	6	-	12	-	40	1.762	6
Batı Sibirya	-	54	-	878	7.857	270	-	18	-	126	2.619	90
Trans-Baykal (Doğu Sibirya)	9	-	-	896	6.219	198	3	-	-	132	2.078	66
	-	24	-	90	3.498	188	-	8	-	60	1.169	46
	-	-	2	14	570	94	-	-	2	14	202	82
Amur	2	-	-	24	2.044	32	2	-	-	24	2.044	82
	-	8	-	18	1.150	28	-	8	-	18	1.150	28
Toplam	17	884	39	4.309	152.514	8.751	7	281	21	2.371	53.621	3.361

Yukarıdaki tabloda da görülebildiği gibi, Kazaklar içerisinde en çok sayıya Don-Kazakları sahiptir⁹². Kazak birliklerinde savaş ve barış zammındaki asker sayısının farklı olmasının sebebi Kazaklar'ın profesyonel asker olmayıp barış zamanı kendi işleriyle ilgilenirken savaş zamanı Atamanlarının çağrıyla orduya katılmalarından kaynaklanmaktadır. Kazaklar savaşçı bir millet olarak tanınmışlardır. Çocukluklarından itibaren birer savaşçı gibi yetiştirilmekteydiler. Kazaklar esas itibariyle süvari askerleridir. Kazak birlikleri bünyesinde 17 tabur piyade ve 39 takım topçu askeri de bulunmasına rağmen Kazakların asıl gücü Sotnialardır. Atlı Kazak birlikleri *Kafkaslar*'da ve *Balkanlar*'da savaşmak durumunda olan Rus orduları için önemli bir güçtü. Çok zor şartlarda bile hayatta kalmalarıyla ün yapan Kazaklar Rus ordusuna büyük katkı sağlamışlardır⁹³.

Rus ordusuna *Türkistan* bölgesinde bulunan *Hive*, *Buhara* ve *Hokand Hanlıkları*'ndan da asker katılmaktaydı. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı öncesi Rus

⁹² Don-Kazakları ordu teşkilat yapısı içerisinde Düzenli Birlikler bünyesinde bulunmaktadır. Bkz. *Aynı eser*, s. 49.

⁹³ "The Russian Army" *Armies Of Today*, t.ky., s. 235.

ordusu Düzensiz Birlikler bünyesinde 6.000 adet Türkmen askerinin de bulunduğu dikkati çekmektedir⁹⁴.

(4) Miliutin Dönemi Rus Ordusunun Genel Görünümü (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Öncesi)

D.A. Miliutin, 1861’de Savaş Bakanı olarak göreve geldikten sonra yaptığı ve yukarıda izah etmeye çalıştığımız reformlarla Rus ordunun teşkilat yapısını değiştirmişti. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı öncesinde Rus ordusu, yukarıdaki birliklere ek olarak *Redîf Birlikleri*, *İhtiyât Birlikleri*, *Karargâhta Görevli Personel*, *Asya Düzenli Birlikleri* ve *Özel Görevli Sabit Birlikleri*’ni de kapsamaktadır. Reformlar neticesinde Rus ordusu daha dinamik bir hale getirilmiş oldu. Son düzenlemelerle Rus ordu teşkilat yapısı içerisinde bulunan bütün birlikler ve Rus ordusunun genel mevcudu aşağıda tabloda verilmiştir⁹⁵.

Tablo- 7							
1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı Öncesinde Rus Ordusu Genel Mevcudu							
Ordu Teşkilatı				Savaş Zamanı		Barış Zamanı	
				Savaş Birliği	Geri Hizmet	Savaş Birliği	Geri Hizmet
Düzenli Birlikler	Aktif Ordu	Birinci Hat Taburlar		835.500	69.000	507.500	50.500
		Mahalli Taburlar	Kale ve Garnizonlar	139.000	5.000	42.500	4.000
			Asya Düzenli Taburları	38.000	3.500	21.000	3.000
			Sabit Kuvvetler	133.000	4.500	75.000	4.000
	İhtiyât Birlikleri	Redif Taburları		235.000	-	-	-
		İhtiyât Ordusu		500.000	-	-	-
		Karargâhta Görevli Personel		-	140.000	-	-
	Düzensiz	Kazaklar			143.000	8.000	42.000

⁹⁴ Greene, *a.g.e.*, s. 51. Rus ordusunun mevcudu hakkında faydalandığımız Bujac, Drygalski ve Greene gibi yazarlar orduyla ilgili rakamları verirken Düzensiz Birlikler bünyesinde Kazak askeri haricinde bulunan askerler için *Yerli Asyalı Kavimler* ismini kullanmışlardır (Bkz. Greene, *a.g.e.*, s. 51; Drygalski, *a.g.e.*, s. 216; Bujac *a.g.e.*, s. 51). Bununla birlikte “The Russian Army” (*Armies Of Today*, t.ky., s. 234-248) adlı makalede Türkmen birliklerinin varlığından bahsederken Hive’nin 1873’te işgalinden sonra Türkmen birliklerinin de Rus ordusu bünyesine katıldıklarını ifade etmektedir. Böylelikle diğer kaynaklarda geçen *Yerli Asyalı Kavimler* tabirinin Türkmenler için söylendiğini belirtmek yanlış olmayacaktır.

⁹⁵ Greene, *a.g.e.*, s. 51.

	Asya Yerli Birlikleri	6.000	-	6.000	-
	Toplam	2.029.500	221.000	694.000	64.500

Tablodan da anlaşılacağı gibi, ordudaki Birinci Hat Birlikleri içerisinde barış zamanı toplam 560.000 asker bulunurken bu rakam savaş zamanı 900.000 askere kadar çıkabilmektedir. Bu mevcuduyla Birinci Hat Birliklerinin Rus ordusunun ana gövdesini oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yine aktif ordu içerisinde bulunan Mahalli Birliklerin barış zamanı 150.000 olan asker sayısı savaş zamanı 325.000'i bulmaktadır. Mahalli Birlikler içerisinde ise esas çoğunluğu Kale ve Garnizon Birlikleri oluşturmaktadır⁹⁶. Kazakların oluşturduğu Düzensiz Birliklerin sayıları ise barış zamanı 42.000 iken savaşta 143.000⁹⁷ e kadar çıkabilmektedir.

Düzenli Birlikler içerisinde sayılan İhtiyât kuvvetleri askerlik süresince muvazzaflık dönemini bitiren askerlerden meydana gelmektedir. Bunlar içerisinde özellikle Redîf askerleri önemli bir yer tutmakla birlikte daha tecrübeli askerlerden oluştukları için ordunun diğer kesimlerine göre daha etkili oldukları düşünülebilir. Bu bölümde İhtiyâtlar için kaynakta verilen 500.000 rakamı abartılı olarak değerlendirilebilecek bir rakam olsa da bir seferberlik halinde çağrılacak askerlerin sayısını verdiği akla gelmektedir.

Rus ordu teşkilatında içerisinde çok önemli bir yere sahip olan ve Kafkasya'da görevli birliklere *Kafkas Ordusu* denilmiştir. Kafkas Ordusu gerek *Kafkasların* ve gerekse Türkistan bölgesinin işgali için kullanılmıştır⁹⁸. Rusya'da yukarıda bahsettiğimiz yerel askerî idareler aynı zamanda bulundukları merkezlerin idarî yönetimini de üstlenmişlerdir. Bu nedenle Kafkas Ordusu aynı zamanda Kafkas bölgesini idare eden de bir yönetim teşkilatı durumundadır⁹⁹.

Rusya ordusunun, bütün birlikleri dikkate alındığında kağıt üzerinde, 1877-1878 savaşı'ndan önce (İhtiyât ve Redîf birlikleri dahil) 2.029.000 askeri mevcuttur.

⁹⁶ Aynı eser, s. 51.

⁹⁷ Tablo-7'de 14.000 kişilik Don-Kazak Birlikleri Birinci Hat Bünyesinde verilmiştir.

⁹⁸ Mehmet Saray, *Azerbaycan Türkleri Tarihi*, İstanbul 1993, s. 23.

⁹⁹ Rusya genelindeki askerî dairelerin listesi için bkz. Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Metin*, s. 23; Drygalski, *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, s. 220.

İhtiyât ve Redîf birlikleri çıkarılırsa 1.279.500 savaşa hazır askerinin olduğunu söyleyebiliriz¹⁰⁰.

Miliutin döneminde Rus ordu sisteminde yapılan değişiklikler sonrası ordu ilk ciddi sınavını 93 Harbinde verecektir. Bu savaşta birçok sorunla karşı karşıya olmasına rağmen istediği sonucu almıştır

3. 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sürecinde Rus Ordusu

Osmanlı kaynaklarında 93 Harbi olarak geçen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı Rusya'nın *Doğu Sorunu*'nu tek başına çözme gayesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır¹⁰¹. 1856 *Paris Barış Antlaşması* ardından Çar II. Aleksandr önderliğinde gerçekleşen reformlarla güçlenen Rusya, Osmanlı üzerinde *Panslavist* politikalarıyla etkin olmaya çalışarak baskılarını artırmıştır. Rusya'nın bu politikaları neticesinde Temmuz 1875'te *Bosna*'da, Nisan 1876'da ise *Bulgaristan*'da isyanlar çıkmıştır. Bosna isyanında asilere yardım eden *Sırbistan* ve *Karadağ* Temmuz 1876'da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Ancak Osmanlı kuvvetleri karşısında tutunamadı bozguna uğramaktan kurtulamadı¹⁰².

Ruslar Sırbistan, Karadağ-Osmanlı Savaşı'nı da Avrupalı devletler nezdinde bir *Doğu Sorunu* haline getirmeyi başarmışlardı. Bu konuda Rusya elçi *Ignatief*'in faaliyetleri sonuç vermiş, İstanbul'da toplanan *Tershane Konferansı* (23 Aralık 1876) sonucunda alınan kararlarla Sırbistan ve Karadağ ile savaştan önceki durumun korunması ve *Bosna*, *Hersek*, *Bulgaristan* için bazı ıslahatlarda bulunulması istenmiştir. Konferansta alınan ve Osmanlıya sunulan kararları *Sadrazam Mithat Paşa* başkanlığında toplanan *Meclis-i Umûmî* reddetmiştir¹⁰³. Bunun üzerine Ignatief, Avrupa'da bir dizi girişimlerde bulunmuş ve 31 Martta *Londra*'da *İstanbul Konferansı*'nda alınan kararların uygulanmasını vurgulayan bir protokol

¹⁰⁰ Greene, *a.g.e.*, s. 51. Bujac kitabında, Pouzyrewsky'in kitabını (Pouzyrewsky, *Rousskaia Armia Pered Woniou 1877-78 Godoiv*, Saint Petersburg 1889) kaynak göstererek verdiği tabloda 1877-78 savaşı öncesi 1.238.181 (İhtiyât ve redîf hariç) kişilik olması gereken kuvvetlerin aslında savaş esnasında 1.200.367 kişi olduğunu belirtmektedir. Bkz. Bujac, *a.g.e.*, s. 51.

¹⁰¹ Yuluğ Tekin Kurat, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinin Sebepleri", *Belleten*, XXVI/103 (Temmuz 1962), Ankara 1962, s. 567.

¹⁰² Osmanlı Devleti'nin Sırbistan ve Karadağ karşısında gerçekleştirdiği askerî hareket hakkında geniş bilgi için bkz. Mahmud Celâleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat*, Yay. Haz. İsmet Miroğlu, Berekat Yayınevi, İstanbul 1983, s. 150-154, 188-191.

¹⁰³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c.VIII, TTK Basımevi, Ankara 1995, s. 34.

imzalanmasına muvaffak olmuştur¹⁰⁴. Bunu takiben *Hey'et-i Vükelâ*'nın raporuyla protokol *Meclis-i Mebusan* ve *Meclis-i Âyan*'da reddedilmiş ve 12 Nisanda ilgili devletlere bildirilmiştir.¹⁰⁵

Bütün bu gelişmeler Ruslara, Doğu Sorunu'nu tek başına çözme politikalarında bir adım öne çıkma fırsatı sağlamıştı. Nitekim 24 Nisan 1877'de *Başbakan Gorçakof* Petersburg'daki Osmanlı maslahatgüzarına Osmanlı Devleti ile savaş halinde olduklarını bildirdi¹⁰⁶. Sonuç itibarıyla Rusya'da uzun süredir devam eden askerî reformlar politik başarıyla da desteklenerek yeni bir hamle için istenilen düzen oluşturulmuş oluyordu.

a. 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rus Ordusu

93 Harbi öncesinde Rusya ordusunun yapısını ve mevcudunu yukarıda Tablo-7'de ayrıntısıyla vermiştik. Savaş, *Balkanlar* ve *Kuzey-Doğu Anadolu*'da olmak üzere iki cephede cereyan etmiştir.

Rusya, Romanya ile anlaşarak Balkanlar'da kesin zafer için buraya en önemli birliklerinden bir kuvvet gönderdi. *Güney Ordusu* adı verilen bu ordu 27 Haziran 1877 tarihinde *Tuna*'yı aşarak Osmanlı topraklarında ilerlemeye başladı¹⁰⁷. Güney Ordusu komutanı Çar'ın kardeşi *Çariçeviç Grandük Nicholas Nicolaieff*'di ve kendisine *Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Nekopoitchitsky* eşlik etmekteydi¹⁰⁸. Güney Ordusu; seçkin *VIII., IX., XI. ve XII. Kolordulardan* oluşmaktaydı. Rusların Balkanlar'ın fethiyle görevlendirdiği Güney Ordusu'nun mevcudu aşağıda Tablo-8¹⁰⁹'de verildiği gibidir.

Tablo- 8 ¹¹⁰				
1877-1878 Savaşı'nda Balkanlar'da Rus Ordusu (Güney Ordusu) Mevcudu				
Güney Ordusu Birlikleri	Tabur	Piyade Topu	Süvari Birliği	Süvari Topu

¹⁰⁴ Nedim İpek, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı", *Türkler*, c. XIII, Ankara 2002, s. 16.

¹⁰⁵ Karal, *Osmanlı Tarihi*, c.VIII. , s. 40.

¹⁰⁶ Mahir Aydın, "Doksanüç Harbi", *DİA*, c. 9, İstanbul 1994, s. 498.

¹⁰⁷ Aydın, a.g.m., s. 498.

¹⁰⁸ Greene, *a.g.e.* , s. 140.

¹⁰⁹ *Aynı eser*, s. 147.

¹¹⁰ Rus ordusunda VII. ve X. Kolordularda Güney Ordusu bünyesinde olmalarına rağmen Karadeniz kıyılarının güvenliği ile görevlendirilmişler ve Kırım ve Odesa'da bulunan bölgelerinden ayrılmayıp sınırı geçmemişlerdir. Bkz. *Aynı eser*, s. 147.

VIII. Kolordu Korgeneral Radetzky 9. ve 14. Piyade Fırkası 8. Süvari Fırkası	24	96	18	12
IX. Kolordu Korgeneral Baron Krüdener 5. ve 31. Piyade Fırkaları 9. Süvari Fırkası	24	96	18	12
XI. Kolordu Korgeneral Prens Shakofskoi 11. ve 32. Piyade Fırkaları 11. Süvari Fırkası	24	96	18	12
XII. Kolordu. Korgeneral Vannofski ¹¹¹ 12. ve 33. Piyade Fırkaları 12. Süvari Fırkası	21	96	18	12
8. Tüfekli Piyade Livası Tuğgeneral Dobrovolski	4	-	-	-
4. Tüfekli Piyade Livası Tuğgeneral Zviazinski	4	-	-	-
Birleşik Kazak Fırkası Korgeneral Skobelev Kafkas Kazak livası Terek Kazak alayı Don Kazak alayları (10 alay)	-	-	10 4 60	- 6 46 ¹¹²
Toplam	104	384	144	100

Tablodan da anlaşılacağı üzere 27 Haziranda Tuna'yı geçen Güney Ordusuna¹¹³ bağlı piyade topçusunda 384, süvari topçusu içerisinde ise 100 top bulunmaktadır. Piyade toplarının tamamı Ağır Batarya sınıfında iken süvari topçusunda 16 Ağır Batarya sınıfı top bulunmaktaydı. Ağır Batarya sınıfı bu topların mevcudu şu şekildedir: 200 adet 15,24 cm (24-pdr) bronz kuşatma topu, 80 adet 10.16 cm (9-pdr) ağızdan dolmalı top, 40 adet 20.32 cm bronz havan topu, 40 adet 15.24 cm çaplı bronz havan topu ve 40 adet yivsiz havan topu. Hafif Batarya sınıfı, 4-Pdr (8,69 kalibre) toplar ise 84 adet olup süvari topçu birlikleri bünyesinde bulunmaktadır. Toplam 12 fırka içerisine dağılan bu toplar için 10.000 asker görev yapmaktadır¹¹⁴.

Güney Ordusu bünyesinde yukarıda Tablo-8'de gösterdiğimiz birliklerden başka ilave birlikler de vardı. Bu birlikler 3 tabur kazmacı eri, 4 tabur köprücü eri, 2 tabur telgraf ve 1 tabur da demiryolu yapım askeri toplam 7.000 istihkâm askeridir. Ayrıca her biri 600–1000 hasta kapasiteli 42 *Sahra Hastanesi* kurulmuş olup, 5.000'e

¹¹¹ İlerde Savaş Bakanı olacak ve 1881 talimatnamelerini yayımlayacak olan Petr Semenovich Vannovski.

¹¹² Don-Kazaklarında bulunan bu 46 topun 16'sı Ağır Batarya sınıfındadır. Bkz. Greene, *a.g.e.*, s. 147.

¹¹³ IV., XIII. ve XIV. Kolordular haric tutularak.

¹¹⁴ Greene, *a.g.e.*, s. 148.

yakın personelle hizmete hazır hale getirilmiştir. Son olarak 2 jandarma süvari birliğinde de 500 jandarma bulunmaktadır¹¹⁵.

Güney Ordusu 27 Haziranda Tuna'yı geçtikten sonra IV., XIII. ve XIV. Kolordulara 8 Mayısta gönderilen bir emirle bu orduya katılmaları emredilmişti¹¹⁶. Bu kolorduların mevcutları ile birlikte Güney Ordusu'nun genel toplamı aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi olmuştur.

Tablo-9¹¹⁷ 1877-1878 Savaşı'nda Güney Ordusu'na Katılan Takviye Kuvvetler				
İlave Birlikler	Tabur	Piyade Topu	Süvari Birliği	Süvari Topu
XIV. Kolordu General Zimmermann 17. ve 18. Piyade Fırkaları 1. Don-Kazağı Süvari Fırkası	24	96	24	12
IV. Kolordu General Zotof 16. ve 80. Piyade Fırkaları 4. Süvari Fırkası	24	96	18	12
XIII. Kolordu General Korsakoff 1. ve 33. Piyade Fırkaları 13. Süvari Fırkası	24	96	18	12
Toplam	72	288	60	36
Bulgaristan Milis Kuvvetleri	6	-	-	-
Güney Ordusu Genel Toplamı	182	672	204	136

Bu kolorduların katılmasıyla birlikte Güney Ordusu; 182 tabur piyade askeri, 204 süvari birliği (74'ü Sotnia) ve 126 topçu takımından oluşacak şekilde takviye edilmiştir. Bu durumda Balkan topraklarında Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan Güney Ordusu yaklaşık 200.000 asker ve 808 toptan meydana gelen büyük bir kuvvet haline gelmiştir¹¹⁸.

¹¹⁵ Aynı eser, s. 149.

¹¹⁶ Bu kolordular Güney Ordusu'na savaşın devam ettiği aylarda peyderpey katılmışlardır. Bkz. F. Maurice, *The Russo-Turkish War*, Swan Sonnenschein & Co., London 1905, s. 52.

¹¹⁷ Greene, *a.g.e.*, s. 149.

¹¹⁸ Aynı eser, s. 149.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi 1877-1878 savaşının bir diğer cephesi *Kuzey-Doğu Anadolu* olmuştur. Rusya'nın Kuzey-Doğu Anadolu için hazırladığı ordu 4 kıta şeklinde örgütlenmiştir. Bu 4 kıtanın mevcudu aşağıdaki tabloda verildiği gibidir¹¹⁹.

Tablo- 10 1877-1878 Savaşı'nda Kuzey-Doğu Anadolu Cephesinde Rus Ordusu					
Birlikler	Piyade Taburu	Piyade Topu	Süvari Birliği	Süvari Topu	Kıtalar
41. Piyade Fırkası	16	48	-	-	Rion Kıtası General Oklobjio
19. Piyade Fırkası 2. Livası	8	24	-	-	
Kafkas Tüfekli Livası	2	-	-	-	
2. Kuban Kazak Alayı	-	-	6	6	
Kutais Kazak Alayı	-	-	6	6	
Toplam	26	72	12	12	
39. Piyade Fırkası	16	48	-	-	Akhalsyk Kıtası General Devel
Kuban Kazak Alayı	-	-	6	4	
Terek Kazak Alayı	-	-	4	2	
Toplam	16	48	10	54	
4. Kafkas Grenadier Fırkası	16	48	-	-	Alexandrapol (Gümrü)Kıtası General Loris Melikoff
19. Piyade Fırkası 1. Livası	8	24	-	-	
Kafkas Dragon Fırkası	-	-	16	12	
Kafkas Kazak Fırkası	-	-	22	12	
Dağıstan Kazak Alayı	-	-	6	-	
2 Alay Volga Kazağı	-	-	8	6	
Toplam	24	72	52	80	
38. Piyade Fırkası	16	49	-	-	Erivan Kıtası General Tergukassoff
3 Alay Kuban Kazağı	-	-	18	6	
Toplam	16	48	18	6	
Genel Toplam	82	192	92	102	

D.A. Miliutin'in ıslahatlarından bahsederken alay içerisinde 3'lü tabur sisteminden 4'lü tabur sistemine geçildiğini fakat bunun ordunun bütün unsurlarına uygulama fırsatı bulunmadan savaşa girildiğini belirtmiştik. Yukarıda Tablo-10'da da görülebildiği gibi Anadolu'ya gönderilen bu orduda fırka içerisinde 4'lü tabur uygulaması hayata geçirilmiştir. Böylelikle her bir fırka içerisinde 2 liva, 4 alay ve 16 tabur mevcut hale gelmiştir. 1874'te hayata geçirilen yeni sistem gereği her bir piyade fırkası bünyesinde bulunan 1 piyade topçu livası içerisinde her biri 8'er toptan 6 takım bulunmaktadır. Süvariler içerisinde ise Miliutin ıslahatlarıyla alay içerisinde, eğer süvari ise 4 birlik, eğer Sotnia ise 6 birlik olur hale gelmiştir. Böylelikle

¹¹⁹ Aynı eser, s. 380.

yukarıda verdiğimiz süvari birlikleri içerisinde 6'lı şekilde teşkilatlananların Sotnia olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıdaki verilere ek olarak her bir kıtada 1'er istihkâm bölüğü de mevcuttur. Anadolu seferinin başladığında *Rion Kıtası* harekâta dâhil olmamıştır. Bu şekil de Rus birlikleri, 56 piyade taburu, 80 süvari birliği (64'ü Sotnia) ve 210 adet toptan meydana gelmiştir. Bu birlikler içerisinde 55.000 piyade askeri ve 15.220 süvari askeri mevcuttur¹²⁰.

1877-1878 savaşı'nda Osmanlı kuvvetleri sayı olarak Rus ordusunun gerisinde kalmıştır. Osmanlı Devleti savaş öncesi ordu teşkilatı açısından altı bölgede yapılanmıştır. Bu altı bölgede kuralan ordular şu şekildedir: 1. *Hassa Ordusu-İstanbul*, 2. *Tuna Ordusu-Şumlu*, 3. *Rumeli Ordusu-Manastır*, 4. *Anadolu Ordusu-Erzurum*, 5. *Suriye Ordusu- Şam*, 6. *Irak Ordusu-Bağdat*¹²¹. Bu birlikler içerisinde Kafkaslar'dan gelen Rus kuvvetlerine karşı mücadele eden 4. Ordu, 57.560 askerden oluşmuştur¹²². Balkan cephesinde ise büyük bir coğrafyaya yayılmış yaklaşık 180.000 Osmanlı askeri mevcuttu¹²³. Bununla birlikte savaş zamanı birliklerin açıklarını kapatmak için *Selanik, İstanbul, Hüdavendigâr, Aydın, Edirne, İzmit* ve *Konya* gibi vilâyet ve mutasarrıflıklardan toplanan ve daha sonra *Asâkir-i Muâvine* adı verilen birlikler cephelere sürülmüştür¹²⁴. Yine gönüllü olarak özellikle süvari ihtiyacını karşılamak için hem Çerkesler hem de Dersim Kürdleri orduya katılmışlardır¹²⁵.

Savaş alanında, Balkanlar'ın işgali ile görevli Güney Ordusu ile Osmanlı birlikleri arasındaki en önemli muharebeler *Gazi Osman Paşa*¹²⁶,nın savunduğu

¹²⁰ *The War Correspondence of The Daily News 1877*, Macmillen And Co., London 1878, s. 542; Greene, a.g.e., s. 380.

¹²¹ Frank S. Russell, *Russian Wars with Turkey*, London 1877, s. 238.

¹²² Gazi Ahmed Muhtar Paşa, *Sergüzeşt-i Hayatım'ın Cild-i Sanisi*, (Sadeleştirerek yayına hazırlayan: Nuri Akbayar), İstanbul 1996, s. 8. Anadolu cephesinde görev yapan İngiliz subay Charles Williams anılarında önce Osmanlı Devleti'nin bölgedeki askerleriyle ilgili Nisan 1877'de İngiltere'ye sunduğu raporda: 68 piyade taburu, 24 süvari birliği ve 5 takım istihkâm askeri olduğunu bildirmekte fakat bizzat kendisi cepheye gittiğinde, “..eğer gerçekten Nisan ayında 68-70 tabur asker vardiysa ya bunlar Mayıs ayına gelindiğinde ortadan kayboldular yada sayıları yetersiz olduğundan birlikler birleştirilerek yeni bir düzene girdiler...” demek suretiyle Gazi Muhtar Paşa'nın rakamlarını doğrular nitelikte bilgiler vermektedir. Bkz. Charles Williams, *The Armanian Campaign*, c. Kegan Poul & Co., London 1878, s. 4.

¹²³ Aydın, a.g.m., s. 498.

¹²⁴ Ali İhsan Gencer-Nedim İpek, “1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Rumeli Cephesi Vesikaları (Temmuz 1877)”, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, sayı: XV/9, Ankara 1993, s. 225.

¹²⁵ Seher Dilber Kurçeren, *1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı'nın Türk Basınına Yansıması*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2001, s. 45.

¹²⁶ Gazi Osman Paşa için bkz. bkz. Metin Hülâgü, *Gazi Osman Paşa*, İstanbul 1993, s. 1 vd.

Plevne'de olmuştur. Rusların *Plevne* kuşatması sırasındaki Osmanlı siper savunması ve sipere karşı hücum tekniği açısından dünya savaş tekniğini değiştirecek nitelikte olduğu söylenilebilir. *Plevne*, Rus kuvvetleri tarafından ilk olarak 20 Temmuzda *General Schuldner* tarafından 9 tabur piyade askeri, 16 süvari birliği ve toplam 46 top ile kuşatılmış fakat başarısız olunmuştur¹²⁷. *Plevne* ikinci kez bu defa *General Krudener* tarafından kendi birliklerine ek olarak IV., IX. ve XI. Kolordulardan aldığı takviyelerle kuşatılmıştır. *Krudener* idaresinde, 36 piyade taburu, 30 süvari birliği, 80 adet (9 Pdr) piyade topu, 72 adet (4 pdr) hafif piyade topu ve 24 adet (4pdr) süvari topu ile toplam 40.000 asker bulunmaktaydı¹²⁸. Buna rağmen Rus birlikleri 22.000 kişilik Osman Paşa kuvvetlerini geçemediler¹²⁹. Rusların üçüncü kuşatması bizzat İmparator tarafından da takip edilmiş, saldırı 94.500 asker ve 442 topla gerçekleştirilmişti¹³⁰. Tek bir cephede toplanan bu muazzam güce Osman Paşa toplam 50.000 kişilik kuvvetleriyle karşı koymuş ve neredeyse ablukayı yarmak üzereyken 10 Aralık 1877'de teslim olmak durumunda kalmıştır¹³¹. *Plevne*'nin sükûtu ile Rus birlikleri Balkanlar'da planladıkları taaruz için çok önemli üstünlük sağlamış oldular.

Savaşın diğer bir harekât alanı olan, Kuzey-Doğu Anadolu'ya giren Rus birlikleri, *Kars*, *Doğubayezit* ve *Ardahan*'a doğru üç koldan ilerlediler¹³². 30 Nisanda *Doğubayezit* Rusların eline geçerken, *General Melikoff*'un birlikleri de *Ardahan*'a girdiler. İlerlemelerini sürdüren birlikler 15 Temmuzda *Erzurum*'da mağlup olarak Rus sınırına doğru çekildiler¹³³. Fakat *General Lazarof* kumandasında Ağustosta yeniden saldırıya geçen Ruslar, 18 Kasımda *Kars*'ı ele geçirdiler. İlerlemesini sürdüren Rus birlikleri, daha iyi savunma yapabilmek için *Erzurum*'a çekilen Osmanlı kuvvetlerini takip etseler de *Aziziye* tabyalarını aşamayıp geri çekildiler¹³⁴.

¹²⁷ Greene, *a.g.e.*, s. 190.

¹²⁸ Herbert, *a.g.e.*, s. 207.

¹²⁹ Maurice, *a.g.e.*, s. 115.

¹³⁰ Greene, *a.g.e.*, s. 235.

¹³¹ Maurice, *a.g.e.*, s. 203; Herbert, *a.g.e.*, s. 295.

¹³² Greene, *a.g.e.*, s. 391.

¹³³ Aydın, *a.g.m.*, s. 499.

¹³⁴ İpek, *a.g.m.*, s. 20.

Cephelerde savaşın kaybedilmesi üzerine Osmanlı Devleti ateşkes talebinde bulundu. Önce 31 Ocak 1878'de *Edirne* mütarekesi ardından da 3 Mart 1878'de *Ayastefanos Antlaşması* imzalandı¹³⁵.

b. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Rus Ordusu Açısından Değerlendirilmesi

93 Harbi, refom süreci yaşayan Rus ordusunun, tatbik ettiği savaş teknik ve taktiği açısından yenilikler getiren bir savaş olmuştur. Askerî teknik açısından savaşta dikkati çeken en önemli nokta kuvvetlendirilmiş mevzî ve siperlerin savunulması ve bu siperlere hücum taktikleri olduğu söylenilebilir. Bu siper savaşı aslında Rus birliklerinin çok da hazırlıklı olmadığı yeni bir yöntemdir¹³⁶.

Savaş boyunca Rus ordusunun yaşadığı en önemli sorun, kuvvetlendirilmiş Türk mevziilerine yapılan hücumlarda büyük kayıp verilmesine rağmen sonuç alınamamasıdır. Rus ordusunda, siperlere karşı yapılan hücumlarda o güne kadar izlenen yöntem, kalabalık halinde şok baskın ve adam-adama çarpışmaydı¹³⁷. Buna mükâbil savaşta Osmanlı piyadesinin kullandığı *Martini-Henry* ve *Schenider* tüfekleri Rus piyadesinin kullandığı *Berdan 2*, *Krenk* ve *Karle* tüfeklerine göre hem daha uzun menzilli hem de daha seri ateş edebilen tüfeklerdi¹³⁸. Bu durum karşısında Rus birliklerinin Türk siperlerine yaptıkları hücumlar etkisiz kaldı. Gelineen noktada Miliutin refomları ile Tula'daki fabrikada üretilmeye başlayan Berdan 2 tüfeklerinin, yanlış bir tercih olduğu düşünülebilir.

Tüfeklerin yanında Rus topçusu da sayıca üstün bir durumda olsa bile kullandığı toplar çoğunluk itibarıyla bronz toplar olmasından dolayı etkinlik sağlayamamış ve siperlere karşı istenilen tahribatı gerçekleştirememiştir. Bronz metalinin ısınma sorunundan dolayı bir top 24 saatte ancak 120 atış yapabilmekteydi. Üstelik top ısındıkça merminin namluya verdiği hasar artmakta ve isabet oranı düşmektedir. Demir ve çelik yapım toplar ise, ki Osmanlı topları çoğunluk itibarıyla

¹³⁵ Aydın, a.g.m. s. 499.

¹³⁶ Bu savaş yöntemi *Amerikan İç Savaşı*'nda da kullanılmasına rağmen Rusya gibi diğer Avrupalılar için de bilinmeyen bir tekniktir ve 1877-1878 savaşıyla Avrupa'da da kullanılmaya başlanmıştır. Bkz. Greene, a.g.e., s. 439.

¹³⁷ Aynı eser, s. 439.

¹³⁸ Greene, a.g.e. , s. 141; Ali İhsan Gencer, Ali Fuat Örenç, Metin Ünver, *Türk-Amerikan Silah Ticareti*, s. 119.

çelik toptur, aynı sürede 3 katı fazla atışı üstelik isabet oranı değişmeden yapabilmektedir¹³⁹. Özellikle Plevne savunmasında kendini gösteren bu durum Rus birliklerinin sayıca üstün olmalarına rağmen istenilen seviyede başarılı olamamalarındaki en büyük etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı ordusu açısından son derece faydalı olan tahkimli mevziileri ve siperleri savaş boyunca Rus ordusu çok az noktada kullanmıştır. *Güney Ordusu* ile gelen 200.000 askerin içerisinde sadece 7.000 istihkâm eri mevcuttur ki bunlar da top bataryalarının tahkimi için kullanılan erler ve köprücü askerleridir¹⁴⁰. Her şeye rağmen Rus askerî idarecileri bu konudaki eksikliklerini fark ederek *Rusya* ve *Romanya*'dan getirtirilen mevzi kazma küreklerini askere dağıtmışlardır. Askerler, sırtta taşımak için uygun olmayan bu kürekleri Plevne'den *Çatalca*'ya kadar taşımak zorunda kalmışlardır. Bunun yanında birliklere *Çatalca*'ya gelindiğinde yeni yapılan kısa saplı *Linneman* kürekleri dağıtılmıştır¹⁴¹.

Rus Savaş Bakan'ı *D.A. Miliutin*'in gerçekleştirmeye çalıştığı reformlar 1877–1878 Savaşı'yla sekteye uğramış, Bakanın oluşturmak istediği yeni teşkilat düzeni ordunun tamamında uygulanamadan savaşa girilmiştir. Yukarıda Miliutin'in alayları 4'er taburdan oluşturduğu yeni sisteminin savaşta Kuzey-Doğu Anadolu cephesine gönderilen kıtalarda uygulandığını da söylemiştik. Bu yeni düzende örgütlenen taburların kendi içlerindeki teşkilatları da diğer taburlara göre farklıdır. 3'er taburlu alaylarda taburlar içerisinde 2 bölük, 4 yarım bölük ve 8 takım mevcutken 4'er taburlu alayların her bir taburunda 2 yarım tabur, 4 bölük ve 16 takım bulunmaktadır. Kafkas Ordusunda 7 yıl görev yapan Miliutin'in bu yeni düzeni önce Kafkas Ordusunda hayata geçirilmiş ve yukarıda bahsettiğimiz gibi savaştan bir yıl sonra da bütün orduda uygulamaya konulmuştur.

Rus ordusu, savaş boyunca sayıca çok birliklerin açık alanda uzun süre konaklaması, bu konaklama için gerekli ve yeterli lojistik birim ve malzemelerin temini ve bunların kullanımı açısından başarılı sayılabilir. Ordu içerisinde özellikle süvari ve süvarinin içerisinde de bilhassa *Sotnia* birlikleri son derece etkili olmuşlardır. *General Guorko*'nun süvarileriyle yaptıkları, savaş Rusya lehine

¹³⁹ Kinard, *Artillery (An Illustrated History of Its Impact)*, s. 142.

¹⁴⁰ Greene, *a.g.e.*, s. 435.

¹⁴¹ Aynı eser, s. 437.

çeviren önemli etmenlerden olmuştur. Rusya ordusu silah, teknik ve coğrafi açıdan dezavantajlı olduğu bu savaşı sayıca üstün ordularını iyi organize etmesi, etkin süvarisi, zor şartlarda kararlı davranabilen komutanları ve pek tabi Osmanlı'nın aksine savaşı savaş alanından yönetmesi ile kendi lehine çevirmiştir.

Sonuç olarak 1853-1856 Kırım Savaşı'ndan 1877-1878 savaşı sonuna kadar Rus ordusu bünyesinde yapılmaya çalışılan ve yukarıda izah etmeye çalıştığımız reform hareketleri, Rus ordusunu belirli bir seviyeye getirmiş olmasına rağmen hâlâ Avrupalı devletlerle mücadele edilecek seviyeye ulaşamamıştır. Bundan sonra da reform ve yenileşme çabaları sürmüştür. Yukarıda 1877-1878 savaşı nihayetine kadar Rus ordusunda gerçekleşen düzenlemeleri ve ordunun aldığı son şekli izah etmeye çalıştık. Bundan sonraki kısımda ise Rus ordusunun bu geldiği noktadan itibaren alacağı şekil ve gerçekleşen düzenlemelerin anlatıldığı Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin *Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara* adlı eserinin tahlîlini yapmaya çalışacağız.

B. RESÛLZÂDE HÜSEYİN HÜSNÜ BEYİN RUSYA ORDUSU HAKKINDA MA'LÛMÂT-I MUHTASARA ADLI ESERİNİN TAHLÎLİ

1. *Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara* Adlı Eserin Yazılış Sebebi ve Tarihi

Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin *Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara* eseri içerisinde eserin yazılış tarihi ile ilgili her hangi kayda tesadüf edilmemiştir. Bununla birlikte eser içerisinde Hüseyin Hüsnü Beyin kendisini “Mühendishâne-i Berrî-yi Humâyûn Fransızca Muallimlerinden Süvâri Yüzbaşısı Resûl-zâde Hüseyin Hüsnü Bendeleri¹⁴²” ifadeleriyle takdim etmesi dolayısıyla biz de Hüseyin Hüsnü Beyin eserini kaleme aldığında yüzbaşı rütbesiyle Mühendishânede Fransızca Hocalığı yaptığını anlamaktayız. Hüseyin Hüsnü Bey,

¹⁴² Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Metin*, s. 73.

1883 tarihi ile 16 Kasım 1888 tarihleri arasında Yüzbaşı rütbesinde bulunmuştur. Dolayısıyla eserin kaleme alınması 1883–1888 tarihleri arasında gerçekleşmiş olmalıdır.

Eserin yazıldığı dönem itibariyle gerek Harbiye’de uygulanmaya başlanan yeni Alman eğitim metodu nedeniyle ve gerekse 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın etkisiyle Rus ordusuna yönelik araştırma ve incelemelerin arttığını görmekteyiz. Rus ordusuna karşı gösterilen bu yeni alakadan dolayı konuyla ilgili pek çok kitap ve makale kaleme alınmıştır. Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin eserinin de bu vesileyle derlendiğini düşünebiliriz. Yine Hüseyin Hüsnü Bey, “...*kırâ’at ve mütâla‘ası zâbitân-ı askeriyye hakkında fâ’ideden hâlî bulunmayan...*¹⁴³” diyerek eserin Osmanlı askerî çevreleri tarafından okunması ve tetkik edilmesi amacıyla yazıldığını ifade etmektedir.

2. *Rusya Ordusu Hakkında Ma’lûmât-ı Muhtasara Adlı Eserin Kaynağı*

Hüseyin Hüsnü Beyin eseri, çağdaşı olan yabancı kaynaklardan derlenerek kaleme alınmış bir çalışmadır. Müellif eseri içerisinde “*Binâen-aleyh bu kerre neşrolunup mütâla‘ât-ı vâkı‘a-yı hâkisârânem meyânında Fransa Ordusu Askerî Kütübhanesi âsârından olarak, kırâ’at ve mütâla‘ası zâbitân-ı askeriyye hakkında fâ’ideden hâlî bulunmayan ve Rusya devlet-i fehîmesi teşkîlât ve nizâmât-ı askeriyyesinden bâhis bulunan işbu risâlenin Türkçe’ye nakl ve tercümesi husûsuna muvaffak oldum...*¹⁴⁴” demek suretiyle eserin tercüme olduğunu dile getirmektedir. Bununla birlikte eser içerisinde yararlanılan kaynaklar hakkında yukarıdaki bilgiden başka bir malumat da verilmemektedir.

Eserin kaynağına ulaşma konusunda yaptığımız çalışmalar öncelikle müellifin ifade ettiği *Fransa Ordusu Askerî Kütübhanesi* üzerinde olmuştur. *Bibliothèque Nationale De France* bünyesinde yaptığımız girişimler neticesinde yetkililerden *Petite Bibliothèque de l’armée française* (Fransa Ordusu Askerî Kütübhanesi)’nin bir kütüphane ismi olmadığını *H. Charles-Lavauzelle* isimli bir yayımcının kendi yayımladığı askerlikle ilgili kitaplardan oluşan bir koleksiyon olduğunu tespit ettik. Yayımcı H. Charles-Lavauzell, yayınladığı bazı kitapların son kısımlarına *Petite*

¹⁴³ Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Metin*, s. 74.

¹⁴⁴ aynı yer.

Bibliothèque de l'armée française koleksiyonuna ait diğer kitapların listelerini de eklemiştir. Biz de daha geç dönemlerde H. Charles-Lavauzell tarafından yayımlanan Pierre Lehaucourt'ın *La Russie L'invasion* ve Palat'ın *La Question Anglo-Russe* eserlerinin ek bölümlerinde yayımlanan diğer kitapların isimlerine ulaştık¹⁴⁵. Söz konusu listelerden yola çıkarak Amerikan *Library of Congress* de Bujac'a ait *L'armée Russe Son Histoire Son Organisation Actuelle* kitabını temin ettik. Çalışmamızda sıklıkla istifade ettiğimiz Bujac'ın *L'armée Russe Son Histoire Son Organisation Actuelle* adlı eseri *Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara* eserinin ana gövdesini oluşturan 1881 talimatnamelerini de içermektedir. Yine *L'armée Russe Son Histoire Son Organisation Actuelle* nin bibliyografyasından yola çıkarak 1882 basımlı Albert Von Drygalski'nin *Die Russische Armee in Krieg und Frieden* kitabına ulaştık. Kitabın *Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara*'nın Rus ordusunun teşkilat yapısını anlattığı bölümlerle paralellik gösterdiğini tespit ettik.

Bunun da ötesinde Bujac'ın bibliyografyasının *Yönetmelikler ve Yönergeler* bölümünde *Règlement sur service des troupes an campagne de 1881, revu jusqu'au 1 janvier 1888, Règlement sur les manœuvres de l'infanterie et instruction sur le combat de la compagnie et du bataillon de 1881 modifié en 1885 et 1889* ve *Instruction sur les travaux de campagne de 1881*¹⁴⁶ adlarıyla yayımlanmış nizamnameler yer almaktadır. Her ne kadar baskısı bulunmayan bu yönetmeliklere ulaşamasak da Resûlzâde'nin *Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara* eserini kaleme alırken bu yönetmelikleri gördüğünü ya da bunları gören bir eserden de faydalandığını düşünebiliriz¹⁴⁷.

Yönetmeliklerin yanında *Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara* 'nın ilk bölümlerinde Rus ordusunun askerî teşkilat yapısı tanıtılmış ve rakamlarla asker ve teçhizat sayıları verilmiştir. Eserin son kısmında ise Rus ordusu subaylarının üniformaları tanıtılmıştır. Bu kısımların eserde talimatnamelerin anlatıldığı bölümlerden farklı olduğu dikkati çekmektedir. Bu aşamada Resûlzâde Hüseyin

¹⁴⁵ Pierre Lehautcourt, *La Russie L'invasion*, H. Charles- Lavauzelle, Paris 1892; Palat, *La Question Anglo-Russe*, H. Charles-Lavauzelle, Paris 1895. Listeler için bkz. Ek-28.

¹⁴⁶ Bujac, *a.g.e.*, s. 424.

¹⁴⁷ Söz konusu bu talimatnameler 11 Haziran 1881 Talimatnamesi, 16 Kasım 1881 Talimatnamesi ve 11 Temmuz 1881 talimatnamesi. Talimatnameler için bkz. *Metin*, s. 93-138; Bujac, *a.g.e.*, s. 185-226.

Hüsnü Beyin *Petite Bibliothèque de l'armée française* koleksiyonun farklı eserlerini kullanmak suretiyle bir derleme ortaya koydunu düşünmemiz yanlış olmayacaktır.

3. *Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara* Adlı Eserin Muhtevâsı

Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Bey esere mukaddeme bölümüyle başlamaktadır. Mukaddime bölümünde yukarıda da bahsettiğimiz; eserin asıl kaynağını ve eserin yazılış sebebiyle birlikte “*Rusya devlet-i fehîmesi teşkîlât ve nizâmât-ı askeriyyesinden bâhis bulunan işbu risâlenin...*”¹⁴⁸ diyerek eserde Rus ordusunun teşkilat ve talimatnamelerinden bahsedildiğini belirtmektedir.

Mukaddimeden sonra müellif bir takım numaralandırılmalarla çeşitli başlıklar altında eserini tanzim etmiştir. Bu numaralandırmalar ve başlıklar tezimizin Transkripsiyon bölümünde aynen verilmekle birlikte söz konusu numaralandırmalar oldukça birbirinden kopuk ve takibi imkânsız bir haldedir. Ayrıca bazı konuların başlıkları yetersizken bazılarına hiç başlık verilmemiştir.

Eseri mukaddimenin ardından üç bölüme ayırmak mümkündür. Bu bölümler birbirinden bağımsız bir içerikle karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümleri müellifin farklı kaynaklardan derlediğini düşünmek mümkündür. Eserin söz konusu bölümleri şu şekildedir.

a. *Rusya Ordusunun Teşkilat-ı Umûmiyesi*

Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara eserinin ilk bölümünde dikkati çeken ilk nokta Savaş Bakanı *Vannovski*'den bahsedilmiş olmasıdır ki yazar, bakanın önemini “*Teşkîlât-ı mezkûrenin sebeb-i hakîkîsi Harbiye Nâzırı Ceneral Vannovski olup...*”¹⁴⁹ ifadeleriyle anlatmaktadır. Yukarıda ilgili kısımlarda da belirttiğimiz gibi Rus ordusunda meydana gelen 1881 yılı ıslahatları Savaş Bakanı olan *Petr Semenovitch Vannovski* tarafından yayımlanan talimatnamelerle gerçekleşmiştir¹⁵⁰.

Bölüm içerisinde önce özet sonrada geniş şekilde Rus ordusu yapısı ve bünyesinde bulunan kuvvetler anlatılmıştır. Biz de Rus ordusu teşkilat yapısı

¹⁴⁸ Bkz. *Metin*, s. 73.

¹⁴⁹ Bkz. *Metin*, s. 74.

¹⁵⁰ Vannovski'nin Savaş Bakanlığında talimatnamelerle yeni bir değişim sürecine giren Rus ordusunda 1881 yılı bütçesi bir önceki yıla göre 17.048.940 Ruble artışla 206.718.802 Ruble olarak gerçekleşmiştir. Bkz. Drygalski, *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, s. 8.

hakkında verilen bilgileri daha kolay anlaşılması açısından tablo haline getirdik. Rus ordusunun genel yapısını Tablo-11’de kitapta verilenlere göre ayrıntılı dökümleri ise Tablo-12, Tablo-13 ve Tablo-14’de vermeye çalıştık¹⁵¹. Buna göre Rus ordu yapısı özet olarak şu şekildedir.

Tablo-11 1881 Rus Ordusu Teşkilat Yapısı		
Düzenli Birlikler	Birinci Hat Birlikleri	
	İhtiyat Kuvvetleri	
	Debboy ¹⁵² Askerleri	
	Mahalli Kuvvetler	Savaş zamanı çağrılan birlikler
		Jandarma ve Güvenlikten Sorumlu Kuvvetler
		Fenni Birlikler
		Özel Muhafız
Düzensiz Birlikler	Kazaklar	
	Milis Kuvvetler	
	Bir kısım Düzensiz Askerler	

Eserde ordu teşkilat yapısı öncelikle Birinci Hat Birliklerinden başlanarak anlatılmıştır. Eserde verilen Birinci Hat Birlikleri ise Tablo-12¹⁵³’deki gibidir.

Tablo- 12 Düzenli Birlikler Bünyesinde Birinci Hat Birlikleri									
Askerî Birlikler				Alay	Liva	Tabur	Süvari Birliği	Topçu Takımı	Top
Birinci Hat Birlikleri	Piyade	Hassa		12	-	48	-	-	-
		Nizamiye		164	-	656	-	-	-
		Hafif Piyade		16	-	64	-	-	-
		Nişancı	Hassa	-	-	4	-	-	-
			Nizamiye	-	-	20	-	-	-
			Kafkas	-	-	4	-	-	-
			Türkistan	-	-	4	-	-	-
			Doğu Sibirya	-	-	4	-	-	-

¹⁵¹ Tablolar da kullanılan bilgiler için bkz. *Metin*, s. 75-87.

¹⁵² Debboy kelimesi Fransızca Dépôt kelimesinden gelmektedir. Silah ve elbise ambarı yerinde kullanılan tabirdir. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, İstanbul 1993, s. 409.

¹⁵³ Birinci Hat Birlikleri için bkz. *Metin*, s. 75-78.

			Finlandiya	-	-	8	-	-	-
	Süvari	Hassa	Zırhlı	4	-	-	20	-	-
			Dragon	2	-	-	10	-	-
			Hulan	2	-	-	10	-	-
			Hüsar	2	-	-	10	-	-
		Nizamiye	Dragon	18	-	-	90	-	-
			Hulan	14	-	-	70	-	-
			Hüsar	14	-	-	70	-	-
	Topçu	Piyade Topçusu	Hassa	-	3	-	-	18	144
			Grenadier	-	4	-	-	24	192
			Nizamiye	-	41	-	-	246	1968
			Türkistan	-	2	-	-	8	64
			Doğu Sibiry	-	1	-	-	4	32
		Süvari Topçusu	Hassa	-	4	-	-	20	120
			Nizamiye	-	21	-	-	105	630
			Türkistan	-	1	-	-	5	30
			Doğu Sibiry	-	1	-	-	5	30
	İstihkam	Hassa		-	-	1	-	-	-
		Grenadier		-	-	1	-	-	-
		Nizamiye		-	-	10	-	-	-
		Kafkasya		-	-	3	-	-	-
		Türkistan		-	-	1	-	-	-
		Doğu Sibiry		-	-	1	-	-	-
		Köprücü		-	-	8	-	-	-
		Tren Yolu		-	-	4	-	-	-
		Telgraf		-	-	8	-	-	-
		Muhasara		-	-	2	-	-	-
	Toplam			-	-	39	-	-	-
	Birinci Hat Birlikleri Toplam			-	-	851	280	435	3210

Yine eserde Düzenli Birlikler bünyesinde anlatılan Birinci Hat Birlikleri dışında kalan diğer birlikler *İhtiyat Kuvvetleri*, *Debboy Askerleri* ve *Mahalli Birliklerdir*. Bu birlikler Tablo-13'de gösterilmiştir¹⁵⁴.

¹⁵⁴ Tablo bilgileri için bkz. *Metin*, s. 79-81.

Tablo- 13 Düzenli Birlikler Bünyesinde İhtiyat, Debboy ve Mahalli Birlikler									
Düzenli Birlikler	Askerî Birlikler			Liva	Tabur	Bölük	Topçu Takımı	Top	
	İhtiyat Birlikleri	Piyade	Hassa	-	1	-	-	-	
			Nizamiye	-	96	-	-	-	
		Topçu		6	-	-	36	288	
		İstihkâm		-	10	-	-	-	
		Toplam			-	107	-	36	288
	Debboy Askeri	Piyade		-	11	-	-	-	
		Süvari	Hassa	-	2,5	-	-	-	
			Nizamiye	-	10,5	-	-	-	
			Kafkas	-	1	-	-	-	
		Topçu		4	-	-	24	144	
		İstihkâm	Nizamiye	-	4	-	-	-	
			Kafkas	-	1	-	-	-	
		Toplam				30	-	24	144
	Mahalli Birlikler	Savaş Zamanı Çağrılan Birlikler	Kafkasya	-	17	-	-	-	
			Türkistan	-	17	-	-	-	
			Kale Topçu Birlikleri	-	50	-	-	-	
			Torpedo	-	1	-	-	-	
		Jandarma ve Kale Güvenlik Kuvvetler	Avrupa	-	32	-	-	-	
			Kafkasya	-	18	-	-	-	
			Türkistan	-	7,5	-	-	-	
			Doğu Sibirya	-	11,5	-	-	-	
			Batı Sibirya	-	7,5	-	-	-	
			Fenni Birlikler		-	1	-	-	-
		Devlet Binaları Muhafızları		-	-	-	-	-	
		Toplam			-	163,5	-	-	-
		Genel Toplam			-	299,5	-	60	432

Yukarıda tablolar halinde vermeye çalıştığımız Düzenli Birlikler ülke çapına yerleşmiş Askerî Daireler ve Garnizonlarda bulunan kalıcı, eğitimli, savaşa hazır birliklerdir. Düzenli Birliklerin mevcutları savaş ve barış zamanına göre değişir. Eserde pek çok birlik için hem savaş hem de barış zamanı mevcutları verilmesine rağmen biz tablolarda savaş zamanı mevcutlarını bildirmeyi uygun gördük. Aşağıda

ayrı olarak belirtilseler de Düzensiz Birlikler bünyesinde bulunan Don-Kazak birlikleri ve bilahare anlattığımız Kafkas Ordusu da Birinci Hat Birlikleri dâhilinde olan kuvvetlerdir.

Rus ordu yapısı içerisinde Düzenli Birliklerin yanında sadece savaş zamanı birliklerine katılan askerler Düzensiz Birlikleri oluştururular. Yine aynı şekilde *Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara* eserinde de Düzensiz Birlikler anlatılırken *Mahallî Asâkir-i Milliye* şeklinde bahsedilmiş fakat Türkistan ismi zikredilmemiştir. Eserde bahsedilen Düzensiz Birlikler Tablo-14'deki gibidir¹⁵⁵.

Tablo- 14 Düzensiz Birlikler								
Düzensiz Birlikler	Askerî Birlikler			Alay	Tabur	Sotnia	Topçu Takımı	Top
	Don ¹⁵⁶	Süvari Hassa Topçusu	-	-	-	1	6	
		Süvari Nizamiye Topçusu	-	-	-	21	126	
		Nizamiye Süvari	60	-	360	-	-	
	Kuban	Hassa Süvari	-	-	3	-	-	
		Nizamiye Süvari	20	-	120	-	-	
		Piyade	-	4	-	-	-	
		Nişancı	-	2	-	-	-	
	Terek	Hassa süvari	-	-	1	-	-	
		Nizamiye Süvari	10	-	40	-	-	
		Süvari Topçusu	-	-	-	2	6	
	Astrahan	Nizamiye Süvari	2	-	8	-	-	
	Orenburg	Nizamiye Süvari	18	-	102	-	-	
		Süvari Topçusu	-	-	-	8	48	
	Ural	Nizamiye Süvari	7	-	42	-	-	
	Sibirya	Nizamiye Süvari	6	-	18	-	-	
	Ssemirjatschensk	Nizamiye Süvari	1	-	4	-	-	
	Trans-Baykal	Nizamiye Süvari	2	-	18	-	-	
		Nizamiye Piyade	-	4	-	-	-	
		Süvari Topçu	-	-	-	1	6	
	Amur	Nizamiye Süvari	1	-	6	-	-	
		Nizamiye Piyade	-	1	-	-	-	

¹⁵⁵ Tablo bilgileri için bkz. *Metin*, s. 83-87.

¹⁵⁶ Don Kazakları Düzensiz birlikler dâhilinde gösterilseler de ordu içerisinde Düzenli Birlikler bünyesinde görev yapmışlardır. Bkz. *Greene, a.g.e.*, s. 46.

	Dağıstan Alayları	-	-	11	-	-
	Milis Kuvvetler (Türkistan Bölgesi)¹⁵⁷	-	-	-	-	-
	Düzensiz Birlikler Toplam	-	11	733	33	192

Yukarıda Resûlzâde tarafından verilen birliklerle ilgili olarak eserde ya alay sayıları ya da takım veya liva sayıları verilmiştir. Biz, araştırmacıların daha iyi faydalanabilmeleri için Alay-Tabur-Takım teşkilat yapısına uygun şekilde ayrıntılı rakamlarla verdik.

Eserde ordu genel mevcudu verilmeden önce Rusya askerî garnizonlarının bulunduğu Askerî Dairelerin listesi yer almaktadır. Ülke çapında kurulan askerî daireler hakkında tezimizin II. Bölümü'nün başında bilgi vermiştik. Yine eserde verilen tablo Drygalski'nin *Die Russische Armee in Krieg und Frieden* kitabında verdiği liste ile bire bir örtüşmektedir¹⁵⁸.

Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara eserinde bu birinci bölüm olarak adlandırdığımız ordunun teşkilat yapısının anlatıldığı kısmın sonunda ordunun genel mevcudu da verilmiştir. Paragraf halinde olan bilgileri yine tablo haline getirerek anlaşılır yapmak istedik. Eserde verilen Rusya ordusu genel mevcudu şu şekildedir¹⁵⁹.

¹⁵⁷ Asya Birlikleri, 1881 yılı itibarıyla 90 Sotnia ve 7 piyade taburundan müteşekkildir. Bkz. Drygalski, *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, s. 216.

¹⁵⁸ Tablolar için bkz. Drygalski, *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, s. 220-221; *Metin*, s. 87-89.

¹⁵⁹ Tablo bilgileri için bkz. *Metin*, s. 92-93.

Tablo- 15 1881 Rus Ordusu Genel Mevcudu							
	Piyade Taburu	Süvâri Bölüğü	Topçu Takımı	İstihkâm Taburu	Toplam Asker	Toplam Hayvan	Toplam Top
Asâkir-i Muntazama ¹⁶⁰	1.224	400	430	28,5	1.597.000	282.000	3.370
Asâkir-i Gayr-i Muntazama	19	808	32	-	153.000	135.000	192
Asâkir-i Muhâfaza	113	-	52,5	5	275.000	-	-
İhtiyât ¹⁶¹	192	56	51	5	276.000	9.850	210
Genel Toplam	1.548	1.264	565,5¹⁶²	38,5	2.301.000¹⁶³	426.850	3.772

Resûlzâde'nin eserine dayandırarak oluşturduğumuz Tablo-12, 13 ve 14'te verilen birlik sayılarıyla yine eserde verilen Tablo-15'teki genel mevcut sayıları birbirine tutmamaktadır. Metinde geçen Tablo-12, 13, 14'de verilen sayılar toplam olarak 1.161,5 piyade taburu, 1.013 süvari birliği, 528 topçu takımı şeklindedir. Rus ordusunun genel mevcudunun verildiği Tablo-15'te ise 1.548 tabur piyade, 1.264 süvari birliği, 565,5 topçu takımı bulunduğu yazılmıştır. Aradaki bu farkın müellifin ihtiyat birlikleri sayılarını Tablo-12, 13, 14'de olması gerekenden daha az göstermesinden kaynaklandığını düşünmekteyiz¹⁶⁴. Biz de 1877-1878 savaşı öncesi Rus ordusunun durumunu anlattığımız bölümde toplam 750.000 askerin varlığından söz edildiğini Tablo-7'de belirtmiştik. Müellifin bu ihtiyat ve redif birliklerini yeteri kadar değerlendirmedeği açıktır. Bütün bunların ötesinde eserde verilen ve Tablo-15'te yazdığımız genel mevcut rakamları dönemin kaynaklarından Drygalski'nin yazdığı 2.112.000 asker ve 3.862 top rakamlarıyla birebir örtüşmese de paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır¹⁶⁵.

¹⁶⁰ Asâkir-i Muntazama bölümünde verilen sayılar ihtiyat birlikleri dâhil rakamlardır.

¹⁶¹ Resûlzâde, bu birlikler için İhtiyat terimini kullansada verdiği sayılar Redif birlikleri sayılarıdır. Redif birlikleri sayıları için bkz. *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, s. 215.

¹⁶² Eserde Kale Topçuları 52,5 takım olarak ayrı beyan edilmiştir. Bkz. *Metin*, s. 93.

¹⁶³ Eserde 2.302.000 rakamı verilse de verilen rakamların toplamı 2.301.000 dir.

¹⁶⁴ Müellif, Tablo-12, 13, 14'de İhtiyat ve Debboy birlikleri olarak, 123 tabur istihâm ve piyade, 28 süvari birliği ve 62 topçu takımı zikretmektedir. Buna karşın Drygalski, ihtiyat askeri olarak, 485 tabur piyade ve istihkâm, 232 süvari birliği, 96 topçu takımı beyan etmiştir. Dolayısıyla müellifin Rus ordusunda bulunan İhtiyat kuvvetlerinin Tablo-12, 13, 14'de zikretmediği kısımlarını da eklediğimizde 1.523 piyade taburu, 1.217 süvari birliği ve 562 topçu takımı sayılarına ulaşabiliriz. Bu durumda elde edilen rakamlar Tablo-15'deki rakamlarla paralal hale gelebilir. İhtiyat birlikleri sayıları için bkz. Drygalski, *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, s. 214-217.

¹⁶⁵ Aynı eser, s. 218.

Rus ordusu bünyesinde Kafkasya’da görev yapan Kafkas Ordusu *Rusya Ordusu Hakkında Ma’lûmât-ı Muhtasara*’da yer bulmuştur¹⁶⁶. Müellif Kafkas Ordusu hakkında bilgi verse de doyurucu nitelikte değildir. Kafkas Ordusu’nun bizim için önemine binaen biz de farklı kaynaklardan yararlanmak suretiyle Kafkas Ordusu’nu ayrıntılı bir şekilde aşağıdaki tablolarda açıklamaya çalıştık¹⁶⁷.

Tablo-16				
Kafkas Ordusu 1. Kuzey Kafkas Kolordusu (Ciscaucasienne) ¹⁶⁸				
Birlik	Fırka	Liva	Alay	Tabur
Piyade	19. Fırka ¹⁶⁹ Stavropol	-	-	-
	20. Fırka Viladikafkas	1. Liva Viladikafkas	77. Alay Viladikafkas	-
			78. Alay Nievinnomyskaia	-
		2. Liva Grozny	79. Alay Grozny	-
			80. Alay Khasev-Urte Terek	-
	21. Fırka (Petrovak)	1. Liva Temir Khan Schoura	81. Alay Temir Khan Schoura	-
			82. Alay Çerkez-Urte	-
		2. Liva Kousary	83. Alay Dağıstan	-
			84. Alay Kousary	-
	-	-	-	3. Labinsk Plastonu
	-	-	-	4. Maikop Plastonu
	-	-	-	5. Maikop Plastonu
	-	-	-	6. Ekatarinador Plastonu
Süvari	Kafkas Tiflis Süvari Fırkası	1. Liva Piatigorks	43. Alay Çerkez-Kolotzy	-
			44. Alay Piatigorks	-
		2. Liva Viladikafkas	45. Alay Viladikafkas	-
			Kırım Kuban Kazak Alayı	-
Topçu	-	20. Topçu Livası	-	-

¹⁶⁶ Kafkas Ordusu için bkz. *Metin*, s. 89.

¹⁶⁷ Tablolar için kullanılan kaynaklar: Drygalski, *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, s. 220-221; Bujac, *a.g.e.*, s. 371-373; Drygalski, *Die Organisation Der Russischen Armee in Ihrer Eigenart*, Leipzig 1902, s. 340-341.

¹⁶⁸ *Rusya Ordusu Hakkında Ma’lûmât-ı Muhtasara* eserinde 2. Kolordu olarak geçen kolordunun ismi kaynaklarda Ciscaucasienne olarak geçmektedir. Bkz. *Metin*, s. 89; Bujac, *a.g.e.*, s. 373.

¹⁶⁹ Kullandığımız kaynaklarda 19. Fırka’nın varlığı bildirilirken ayrıntısı verilmemiştir. 19. Kafkasya Fırkası 1894 tarihinde kaldırılmıştır. Bkz. Drygalski, *Die Organisation Der Russischen Armee in Ihrer Eigenart*, s. 6.

		Viladikafkas		
	-	21. Topçu Livası Temir-Khan	-	-
	-	1. Süvari Topçu Bataryası	Terek – Mikhailovskia	-
	-	2. Süvari Topçu Bataryası	Terek-Mozdok	-
İstihkâm	-	-	-	2 Kafkas Kazmacı
	-	-	-	1 Kafkas İstihkâm Parkı
İhtiyat	-	İhtiyat Terek Kazak Piyade Livası	-	-
	-	İhtiyat Kuban Kazak Topçu Livası	-	-
	-	-	İhtiyat Kuban Kazak Süvari Alayı (Ekataninodor)	-

İki kolordudan meydana gelen Kafkas Ordusunun 1. Kolordusu yukarıdaki tablo da gösterildiği gibi iken ikinci kolordu aşağıda Tablo-17’de verildiği gibidir.

Tablo- 17 Kafkas Ordusu 2. Transkafkasya Kolordusu¹⁷⁰				
Birlik	Fırka	Liva	Alay	Tabur
Piyade	Tiflis Kazak Grenadier Fırkası	1. Liva Manglis	13. Alay Manglis	-
			14. Alay Biey- Kloutsch	-
		2. Liva Tiflis	15. Alay Lagodekhi	-
			16. Alay Tiflis	-
	38. Koutais Fırkası	1. Liva Koutais	149. Alay Koutais	-
			150. Alay Akhalzik	-
		2. Liva Tiflis	151. Alay Ardahan	-
			152. Alay Tiflis	-
	39. Aleksandrapol Fırkası	1. Liva Alexandrapol	153. Alay Aleksandrapol	-
			154. Alay Kağızman	-
		2. Liva Kars	155. Alay Kars	-
			156. Alay Sarıkamış	-
	-	Tiflis Kafkas Nişancı Livası	-	-
	-	Telav Kafkas Nişancı Livası	-	-
	-	-	-	1. Tiflis Plastonu

¹⁷⁰ Eserde 1. Kolordu olarak geçen güney Kafkaslarda bulunan kolordu. Bkz. *Metin*, s. 89.

	-	-	-	2. Khan-Kendy Plastonu
Süvari	1. Kazak Tiflis Süvari Fırkası	1. Liva Kars	Karakort Alayı	-
			Kars Alayı	-
		2. Liva Koutais	Koutais Alayı	-
			Olty Alayı	-
	2. Kazak Süvari Fırkası	1. Liva Erivan	Kağızman Alayı	-
			Erivan Alayı	-
		2. Liva Elisavetpol	Labinsk Alayı	-
			Dağıstan Alayı	-
Topçu	-	Tiflis Grenadier Topçu Livası	-	-
	-	38. Topçu Livası	-	-
	-	39. Topçu Livası	-	-
	-	2. Kuban Kazak Süvari Topçusu	-	-
	-	5. Kuban Kazak Süvari Topçusu	-	-
İhtiyat	-	1. İhtiyat Piyade Livası Koutais	-	-
	-	2. İhtiyat Piyade Livası Tiflis	-	-
	-	3. İhtiyat Kafkas Topçu Livası	-	-
	-	4. İhtiyat Kafkas Topçu Livası	-	-
-				
		Piyade Taburu	Sotnia	Topçu Takımı
Kuzey Kafkasya Kolordusu ¹⁷¹		71	24	20
Transkafkasya Kolordusu		66	48	22
Kafkas Ordusu Genel Toplam ¹⁷²		137	72	42

Kafkas Ordusu Tablo-17'nin sonunda da görülebildiği gibi ihtiyatlar hariç 137 tabur piyade, 72 Sotnia ve 42 topçu takımından meydana gelmektedir. Kafkas

¹⁷¹ Kolordu bünyesinde bulunan ve kaynaklarda zikredilen 19. Fırka'nın 16 Tabur ve 6 Topçu takımıyla birlikte hesaplanmıştır.

¹⁷² Genel toplamlara İhtiyat birlikleri dâhil edilmemiştir.

Ordusu genel ordu teşkilatı içerisinde büyük oranda *Düzenli Birlikler* bünyesinde yer alan *Birinci Hat Birlikleri* dâhilinde yer alırlar. Bunun yanında Kale birlikleri yine *Düzenli Birlikleri* içerisinde yer alırken özellikle *Kuban Kafkas* ve *Terek Kafkas* birlikleri *Düzensiz Birlikler* dâhilinde bulunurlar.

b. Rus Ordusunda 1881 Talimatnameleri

Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara eserinde birinci bölüm olarak ayırdığımız kısımda bunlar anlatılırken eserin ikinci bölümü olarak adlandırabileceğimiz bölümü ise dönemin Savaş Bakanı *Petr Semenovitch Vannovski*'in yayımladığı bir dizi talimatnamelerden oluşturmaktadır.

Bu kısım da üç adet talimatname ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Bu talimatnameler *11 Haziran 1881 Piyade Manevraları Talimatnamesi*, *16 Kasım 1881 Askerin Sefer Talimatnamesi* ve *11 Temmuz 1881 Askerin İstihkâm Talimatnamesi*'dir. Eserde talimatnameler ayrıntılı bir şekilde verilmiş ve gerekli yerlerde şekillerle desteklenmişlerdir. Talimatnamelerin muhteviyatı şu şekildedir.

(1) 11 Haziran 1881 Piyade Manevraları Talimatnamesi

Eserde talimatname iki ana başlık altında ele alınmıştır. Bunlar *Yanaşık Nizâm ile İcrâ Edilen Manevra Nizâmâtı* ve *Tabur Muharebesi*'dir. Birinci kısımda 4 fasılda ferdin, bölüğün ve taburun içtima nizamı ve manevraları şekiller eşliğinde anlatılmaktadır. İkinci kısım da ise yine bölüğün ve taburun hücum ve savunma usul ve teknikleri izah edilmektedir. Ayrıca bölüm içerisinde *Vilna Askerî Dairesi Komutanı General Todleben*'in yayımladığı hücum ve müdafaa talimatları da verilmiştir¹⁷³.

(2) 16 Kasım 1881 Tarihli Askerin Sefer Talimatnamesi

Talimatname, *Hidmet-i Müsbet*, *Konaklara Yerleşme* ve *Açıkda Konma*, *İleri Karakol* ve talimatnamenin *Zeyl* kısımlarından tertip olunmuştur.

İlk kısımda askerin yürüyüşü, savaş mahalline intikali ve bu intikal sırasında kıtaların alacakları pozisyonlar üzerinde durulmuştur. İkinci kısım ise açık arazide

¹⁷³ Söz konusu hücum ve savunma talimatları için ayrıca bkz. Bujac, *a.g.e.*, s. 200-203.

konaklama, askerin gece yürüyüşü ve birbirinden bağımsız birliklerin takınacakları roller anlatılmaktadır. Yine açıkta konma sırasında bölüklerin ve taburun araziye nasıl yerleşeceği konusu şekillerle gösterilmiştir. Açıkta konma sırasında emniyet, güvenlik ve keşif hizmetlerinin nasıl olacağı anlatılmış ve öncü avcı birliklerinin yapması gerekenler izah edilmiştir. Talimatnamenin zeylinde ise açıkta konan piyade, süvari ve topçu gibi birimlerin uymaları gereken mesâfe tayini çizelgesi verilmiştir¹⁷⁴.

(3) 11 Temmuz 1881 Tarihli Piyadenin İstihkâm Faaliyeti Talimatnamesi

Eserde işlenen talimatnamelerin sonuncusu 11 Temmuz talimatnamesidir. Rus birlikleri 1877–1878 Savaşı süresince özellikle de *Plevne* kuşatması esnasında mevzî ve istihkâm konuları açısından büyük sorunlarla karşılaşmıştır. Savaşta bu konuda tamamen hazırlıksız yakalandıkları söylenebilir¹⁷⁵. Bu kuşatma sırasında Rus bölüklerinde istihkâm adına 10’ar kürekten başka bir şey bulunmazken Alman etkisinde hazırlanan bu talimatname ile Rus ordusu oldukça kapsamlı ve ayrıntılı bir istihkâm nizamnamesine kavuşmuş oldu.

Talimatname modern savaşların kaçınılmazı hale gelen istihkâm faaliyetleri için kıtalarda bulunması gereken aletlerin durumunu ve neferin siper kazmasını krokilerle belirtmektedir. Müellif talimatnameyi yazdıktan sonra “*Fî 11 Temmuz vukû’âtı kürre-i arzın ordularındaki hidemât-ı askeriyyeye dâ’ir en güzel ma’lûmâtı şâmindir...*”¹⁷⁶ diyerek bir asker gözüyle talimatnamenin ne kadar kapsamlı ve yararlı olduğunu açıkça ifade etmektedir.

Rusya Ordusu Hakkında Ma’lûmât-ı Muhtasara eserinde yukarıda özetlemeye çalıştığımız bu iki bölümün ardından üçüncü bir bölüm olarak üniformalar, rütbe nişanları ve bayrakların anlatıldığı bir bölüm gelmektedir.

c. Üniforma ve Bayraklar

Bu bölümde sırasıyla piyade, süvari, topçu ve istihkâm bölükleri ile bu bölüklerin ihtiyat ve redif kıtalarında görev yapan askerî personelin üniformaları en ince ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Ayrıca üst rütbe subayların rütbe alâmetleri işlenmiştir. Son olarak da bayrak tarifi yapılarak esere nihayet verilmiştir.

¹⁷⁴ Talimatname Bujac’ta sayfa 204-223 arasında zikredilmekle birlikte talimatnamenin Ocak 1888’de yenilendiği belirtilmiştir. Bkz. Bujac, *a.g.e.*, s. 204.

¹⁷⁵ Greene, *a.g.e.*, s. 435.

¹⁷⁶ Bkz. *Metin*, s. 138.

III. BÖLÜM
RESÛLZÂDE HÜSEYİN HÜSNÜ BEYİN *RUSYA ORDUSU*
***HAKKINDA MA‘LÛMÂT-I MUHTASARA* ADLI ESERİNİN**
TRANSKRİPSİYONLU METNİ

İÇİNDEKİLER*	Eser Sayfa No	Metin Sayfa No
Mukaddime	2	73
Rusya Ordusunun Teşkilat-ı Umûmiyesi	2	73
Hülâsa	2	74
Birinci Hat Asâkiri	3	74
Piyâde	3	74
Süvârî	4	75
Topcu	5	75
İstihkâm	7	77
İkinci Hatt Asker-i İhtiyâtiyye	8	77
Piyâde	8	77
Topcu	9	78
İstihkâm	9	78
Üçüncü Hatt Debboy Asâkiri	10	78
[Piyâde]	10	79
Süvârî	10	79
Topcu	11	79
İstihkâm	11	79

* Bu kısımda *Rusya Ordusu Hakkında Ma‘lûmât-ı Muhtasara*’da olmamakla beraber, eserden daha iyi yararlanılması maksadıyla bir içindekiler kısmı oluşturduk. Müellifin eser içerisinde yaptığı gerek başlıklandırma ve gerekse numaralandırma metnin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır ve sistematik değildir. Eserin bir bütün olarak anlaşılabilmesi, araştırmacı ve okuyucuların eserden daha iyi faydalanabilmeleri için aşağıdaki içindekiler bölümüne uygun gördüğümüz yerlere uygun başlıklar da verdik. Bizim verdiğimiz konu başlıkları köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir.

Dördüncüsü Asâkir-i Mevki'yye	12	80
Birinci hatt teşkilâtında dâhil olmayarak inde'l-zarûre mevki'-yi harbe sevk olunabilen asker:	12	80
Muhâfıza Hizmetine Memûr Asker	13	81
Avrupa-i Rûsî	13	81
Kafkasya Dâ'ire-i Askeriyesi	13	81
Asya-yı Rûsî	13	81
Asâkir-i Fenniye	14	81
Emâkin-i Husûsiyye	14	81
Kazak ve Asâkir-i Gayr-i Muntazama	14	82
Kazak	14	82
Don Kazaklar	15	82
Kuban Kazakları	17	83
Terek Kazakları	17	83
Astrahan Kazakları	18	83
Orenburk Kazakları	18	84
Ural Kazakları	19	84
Sibiryâ Kazakları	19	84
Jemirejens [Ssemirjatschensk] Nâhiyesi Kazakları	20	85
Trans Baykal Kazakları	20	85
[Amur nehri Kazaklarından]	21	85
Asâkir-i Gayri Muntazama	21	85
Mahalli Asâkir-i Milliye	22	86
Devâir-i Askeriyye Taksimatı	22	86
Devâir-i Askeriyye Cedveli	23	86
[Kafkas Ordusu]	25	88
Livâ- Fırka – Kolordu	26	88
Kolordu	26	88
Piyâde Fırkası	27	89
Süvâri Fırkası	29	90
[Nişancı Livâsı]	30	91
[Topcu Livâsı]	30	91
El-hâsıl Rusya Devleti'nin kuvvâ-yı mecmû'ası	31	92
Yekun-u Umumi	32	92
[Rus Ordusunda 1881 Talimatnameleri]	33	92
Piyâde manevraları hakkında 1881 Haziranının onbirinde neşr edilen ta'lîmnâme	33	92
[Yanaşık nizâm ile icrâ edilen manevra nizâmâtı.]	34	93
Birinci Fasıl	34	93
Esliha isti'mâli	35	94
[2. Fasıl]	35	94
2 Makale	36	95
Bölüğün saf nizâmı	36	95

Yarım Bölükle kol nizamı	37	95
Yarım Takımla (Manga ile) Kol Nizâmı	38	96
Takımla kol nizamı	38	96
[3. Fasil]	41	96
Yanaşık sıra ile mukâmlı olan nizâmât	41	98
Muhabere hazırlık nizâmâtları	42	99
Tabur muhâbere nizâmı	43	101
Mühimmât ikmâli	44	101
4 Fasil	45	102
Alay ve Livâ İctimâ' Nizâmı	45	102
Kısm-ı Sâni	46	103
Bölük ve Tabur Muharebesi	46	103
Ta'arruzî Muhârebe	46	103
Tedâfü'î Muhârebe	49	105
Ateşlerin usûl ve kavâ'idi	51	106
Topcu ve piyâde [ateşleri]	52	108
Piyade ve süvari [ateşleri]	54	109
[General Tottleben'in Hücûm ve Müdâfa'a Ta'lîmâtı]	55	110
Hücûm	55	110
Müdâfa'a	58	111
Pîşdârın vazâ'ifi	58	112
16 Teşrîn-i sâni sene (188[1]) Târîhinde Hidemât-ı Seferiyeye Dâ'ir Neşrolunan Ta'lîmât	60	113
Hidmet-i Müsbet	61	113
"Sûret-i emr"	67	118
Gece yürüyüşü	70	120
Konaklara Yerleşme ve Açıkda konma	71	120
Açıkta Konma	71	120
Piyade	72	121
Bir taburun açıkda konması	72	121
Bir alayın iki hatt arasında açıkda konması	72	122
Bir hatt üzre bir alayın açıkda konması	73	123
Süvâri	73	123
Topçu	74	124
Açıkda Konma Hidemâtı	75	125
Konaklara yerleşmek	76	126
İleri Karakol	76	126
İstikşâf Hidmeti	79	128
16 Teşrîn-i sâni sene 1881 kânûnnâmesi zeyli	83	131
1881 Senesi Temmuz'un On birindeki Ameliyyât-ı Tûrabiyye Hakkında Ma'lûmât	86	132
Zeyl Piyâde Askerinin Yeni Muhârebe Elbisesi	94	138

Üniformalar	95	139
Piyâde	95	139
Süvârî	100	142
Topcu	104	145
İstihkâm	104	145
Merâtib-i Muhtelifeye Mahsûs Olan Alâmetler	105	146
Bayraklar	106	147

-1881-

RUSYA ORDUSU HAKKINDA MA'LÛMÂT-I MUHTASARA

Mütercimi

Mühendishâne-i Berrî-yi Humâyûn Fransızca Muallimlerinden Süvârî Yüzbaşı

Resûl-zâde Hüseyin Hüsnü Bendeleri

(s. 1) Mukaddime

Cenâb-ı tertîb-bahşâ-yı şîrâze-i mevcûdât tenezzehet-i zâte-i an-şevâ'ib el-afüvvü'l-hata'ıyyât hazretleri zât-ı müstecmi'ü'l-kemâlât hazret-i Pâdişâh kemâl-i tendürüstî ve âfiyetle dünyâ durdukca neşr-ârâ-yı asâr-ı ilmiyyât ve tekâsür-fermâ-yı ulûm u fûnûn u edebiyyât buyursun, âmin. Cidden ve hakîkaten gıpta-bahşâ-yı edvâr ü â'sâr olan asr-ı terakkiyyât-ı hasr-ı cenâb-ı Zıllulahîde her dürlü ulûm ve fûnûn gün-be-gün terakkî etmekte ve erbâb-ı kemâl ve irfân her ân ve zamân kütübhâne-i dehre bir yâdigâr bırakmakta olup, bu abd-i kembedâ'a ya'ni Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn Fransız lisânı mu'allimi Yüzbaşı Hüseyin Hüsnü kulları her ne kadar neşr-i ma'ârif etmekliğe iktidârım mefkûd ise de, ne çare ki tâziyâne-i gayret hiçbir dakîka boş durmaklığa rahat ve ârâm vermiyor. Binâen-aleyh bu kerre neşrolunup mütâla'ât-ı vâkı'a-yı hâkisârânem meyânında Fransa Ordusu Askerî Kütübhânesi âsârından olarak, kırâ'at ve mütâla'ası zâbitân-ı askeriyye hakkında fâ'ideden hâlî bulunmayan ve Rusya devlet-i fehîmesi teşkîlât ve nizâmât-ı askeriyyesinden bâhis bulunan işbu risâlenin Türkçe'ye nakl ve tercümesi husûsuna muvaffak oldum. Mütâla'asına tenezzül buyuracak zâbitân-ı ihvânın, tercümesi husûsunda hasbe'l-beşeriyye vâkî' olan kusûrlarımı nazar-ı afv u âtufetle mestûr buyurmalarını temenni ve arzu ederim.

Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn Fransız Lisânı Mu'allimi
Hüseyin Hüsnü

(s. 2) Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara

1

Rusya Ordusu'nun Teşkîlât-ı Umûmiyyesi

Kırım Muhârebesi'nden berü def'a-i sâlise olarak (1881) târîhinde Rusya Ordusu teşkîlât ve tensîkâtca fâ'ide-bahş bir tebeddülâta uğradı. Teşkîlât-ı mezkûrenin sebep-i hakîkîsi Harbiye Nâzırı Ceneral Vannovski olup, maksad ise Rusya Ordusu'nun tensîkât-ı vâkı'asını mücmelen beyân ve iş'âr etmekten ibârettir.

-Hulâsa-

(1) Asâkir-i Muntazama - (1) Birinci Hatt Askeri: Piyâde, Sûvâri, Topcu ve İstihkâm (2) Asâkir-i İhtiyâtiyye: Piyâde, Topcu ve İstihkâm (3) Debboy askeri: Piyâde, Sûvâri, Topcu ve İstihkâm (4) Mevki‘ askeri. ((1) Hatt teşkîlâtında dâhil olmayarak, inde’l-zarûre mevki‘-i muhârebeye sevk olunabilen asâkir) (2) Asâkir-i Muhâfaza (3) Asâkir-i Fenniyye (4) Emâkin-i husûsiye (2).

(s. 3) (2) Kazak askeri ve Asâkir-i Gayri Muntazama—(1) Kazak askeri beheri “Voissko” nâmıyla on kısımdır (2) Asâkir-i Gayri Muntazama (3) Asâkir-i Milliyye-i Mahallî “Opolçoni”^{*} (4) Devâ’ir-i askeriyye taksîmâtı: Devâ’ir-i askeriyye cedveli

(5) Livâ. Fırka. Kolordu — (1) Piyâde fırkası (2) Sûvâri fırkası (3) Piyâde livâsı (4) Topcu livâsı (5) Kazmacı livâsı.

(1) Birinci Hatt Asâkiri

Piyâde:

1—12 Hâssa alâyı, ki beheri bir sülâlenin ced-i ekberi bir meşhûr mevki‘-i harb veya muhârrib nâmlarından biriyle yâd olunur. Devlet-i aliyye-i Osmâniyyede Ertuğrul Alâyı Pilevne Taburu tesmiye kılındığı gibi.

2—16 Hafif piyâde, ki birden onaltıya kadar bir sıra numerosu ve kemâ-fi-s-sâbık bir ism-i mahsûsî ile yâd olunurlar.

3—164 Piyâde alâyı, ki kezâlik esâmî-i mahsûsa ve bir sıra rakamlarıyla yâd olunurlar. Vakt-i hazarda beher alây 63 zâbit 117 küçük zâbit ve 1568 silah-endâzdan mürekkebdır. Vakt-i seferde: 79 zâbit 326 küçük zâbit ve 3233 silah-endâzdan

(s. 4) müteşekkildir.

4 - 4 Hâssa Nişancı Taburu. Birer sıra numerosu ile zikrolunurlar.

5 - 20 Nişancı taburu. Vakt-i sulhde: Beher tabur 17 zâbit, 30 küçük zâbit ve 392 neferden. Muhârebe zamânında: 21 zâbit, 83 küçük zâbit ve 808 neferden terekküb eder.

^{*} Bu terim Bujac’ta, *Yerel Milis Kuvvetler* anlamında *opoltschenie* şeklinde kullanılmıştır. Bkz. Bujac, *a.g.e.*, s. 169.

Husûsî olarak: 4 Kaskasya Nişancı Taburu, 4 Türkistan Nişancı Taburu, 4 Sibiryâ-i Şarkî Nişancı Taburu, 8 Finlanda Taburu mevcûddur.

El-hâsıl cem'an 192 piyâde alayı mevcûd olup, bir alay dört taburdan ve bir tabur dört bölükden mürekkebe olup, beher alayda bir de saffdan hâric bölük mevcûddur.

Cem'an 44 taburdan mürekkebe olan Nişancı Taburları dahî dörder bölükten mürekkebedir.

Süvâri

(1) - 10 Hâssa Süvâri Alayı Mevcûd olup: 4 Zırhlı, 2 Dragon, 2 Hulan*, 2 Hüsar alaylarından mürekkebedir.

(2) - 46 Nizâmiye Süvâri Alayı mevcud olup, bu dahi: 18 Dragon, 14 Hulan, 14 Hüsar alayından mürekkebedir (1 ila 18 ve 1 ila 14)'e kadar sıra (s. 5) numerosu verir. İsm-i husûsî ile yâd ve tizkâr olunurlar. (1) Beher süvâri alayı vakt-i hazar ve seferde müsâvî olarak: (3 zâbit, 48 küçük zâbit ve 512 neferden mürekkebedir).

Bir alay beheri iki bölükten ibâret iki nısf alaydan mürekkebedir. Fazla olarak beher alayda saffdan hâric bir bölük mevcuddur.

Topcu

(1) Piyâde Topcusu: 3 Hâssa livâsı 4 Granadya** livâsı (üçe kadar sıra numerosu ile yâd olunup, dördüncüsü dahi Kazak livâsı tesmiye olunur), 41 [Nizamiye]*** livâ (kırka kadar numero ile yâd olunup kırk birincisi dahi Sibiryâ-yı Şarkî Livâsı'dır), 2 Türkistan Livâsı ve 1 Sibiryâ-yı Garbî Bataryası mevcûddur. Avrupa-yı Rûsî'de kâ'in cem'an 48 livâdan beheri altı bataryadan müteşekkildir. Türkistan ile Sibiryâ-yı Şarkî'de vâkî livâlar yalnız 3-4 bataryayı şâmildir.

* Hulan süvârileri için Drygalski *Ulanen* (Bkz. Drygalski, *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, s. 68) Bucak ise Uhlan ismini kullanmaktadır. Bkz. Bujac, *a.g.e.*, s. 236.

** Müellifin *Granadya* olarak yazdığı Humbara sınıfı birlikler kaynaklarda *Grenadier* olarak geçmektedir. Bkz. Greene, *a.g.e.*, s. 32; Drygalski, *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, s. 92; Bujac, *a.g.e.*, s. 11.

*** Bkz. Greene, *a.g.e.*, s. 32.

[18]82 senesi nihâyetinde Çar tarafından sâdır olan emir üzerine Hulan ve Hüsar alayları Dragona tahvîl olunmuştur. Binâen-aleyh elyevm Rusya'da beheri 3 Dragon ve 1 Kazak alayından mürekkeb 14 fırka ya'nî 56 alay mevcûddur. Beher fırka ise 2.566 kılıçlı, 12 topdur. 1.392 nefer ayakda muhârib askerden ibâretidir. Cem'an 38.668 kılıçlı, 168 kıt'a top ve 20.800 olarak muhâribden ibâret olur.

(s. 6) El-hâsıl kâ'ide-i umûmiyye olarak (mamâfîh ba'zı müstesnâları da vardır) denilebilir ki her livânın birinci ve ikinci bataryalarında 10,58 santimetre çapında (ağır) toplar ve diğer bataryalarında 8,69 santimetre çapında (hafif) toplar bulunur.

-10,58 Santimetrelik ağır batarya-

Vakt-i sulhde beher batarya dört kıt'a top, 16 kapaklı, 7 zâbit, 16 küçük zâbit ve 183 silâh-endâzdan mürekkebdır. Muhârebe zamânında 8 top, 16 kapaklı, 6 zâbit, 21 küçük zâbit 213 neferden ibâretidir.

-8,69 Santimetrelik hafif batarya-

Vakt-i hazarda beher batarya: 4 kıt'a top olup, 12 kapaklı, altı zâbit, 16 küçük zâbit, 148 silâh-endâz - 27 koşum hayvanâtı. Vakt-i seferde: 8 top olup, 12 kapaklı, 6 zâbit, 21 küçük zâbit, 181 silâh-endâz ile 151 koşum hayvanâtından mürekkebdır.

-Dağ Bataryası-

Üç muhtelif hâlde bulunur.

Vakt-i sulhde: 4 top, 6 zâbit, 20 küçük zâbit, 126 nefer ve 22 bârgîr.

Vakt-i sulhde takviye edildiği takdîrde: 4 kıt'a top, 6 zâbit, 20 küçük zâbit (s. 7) 126 silâh-endâz ve 59 hayvandan. Vakt-i harbde: 8 top, 6 zâbit, 25 küçük zâbit, 225 nefer, 120 hayvan ve 120 kapaklıdan ibâret bulunur.

(2) Sûvâri bataryası - 4 Hâssa livâsı, 21 [Nizâmiye]* batarya, 1 Türkistan bataryası ve 1 Sibiryâ-yı Şarkî bataryası.

Beher Hâssa livâsında 5 batarya mevcûddur.

* Bkz. Greene, *a.g.e.*, s. 32.

Beher batarya vakt-i hazarda: (8,69) santimetre çapında 6 kıt'a top, 2 kapaklı, 5 zâbit, 14 küçük zâbit, 156 nefer, 233 hayvandan. Vakt-i harbde: (8,69) 6 kıt'a ağır top ile 9 kapaklı, 5 zâbit, 17 küçük zâbit, 159 nefer ve 233 koşum hayvanâtından ibâretidir.

-İstihkâm-

(1) Hâssa İstihkâm Taburu,

Granadya İstihkâm Taburu,

10 tabur istihkâm askeri (vakt-i harbde beheri: 4 bölük, 23 zâbit ve 808 neferden ibâretidir),

3 Kafkasya istihkâm taburu,

2 Türkistan bölüğü,

(s. 8) 1 Sibiryâ-yı Şarkî bölüğü,

(2) 8 Tabur Köprücü Askeri (vakt-i harbde: 23 zâbit, 308 nefer)

1 Kafkasya Ordusu bölüğü,

(3) 4 Şimendüfer Amele Taburu (vakt-i seferde: 23 zâbit ve 832 nefer)

(4) 4 istihkâm parkı (sıra numerosu 1-4),

1 (3 kısımdan mürekkebe) Kafkasya Ordusu Parkı,

(5) 8 telgraf askeri parkı (sıra numerosu 1-8),

1 (3 kısımdan mürekkebe) Kafkasya Ordusu parkı,

(6) 2 muhâsara parkı.

-İkinci Hatt Asâkir-i İhtiyâtiyye-

İhtiyât askeri evvelen birinci hatt askeri takviye etmek, sâniyen mevâki'-i dâhiliyyede istihdâm olunmağa mahsûsdurlar.

- 1 Piyâde-

Vakt-i hazarda: 1 Hâssa tabur hey'et zâbitânı

96 nizâmiye tabur hey'eti (beheri 5 bölük, 29 zâbit, 27 küçük zâbit, 405 silâh-endâzdan mürekkebdır) mevcûd olup, vakt-i hazarda dağıtılmış bulunan işbu tabur bölükleri hâl-i seferberrîde debboy mahallini birleştirerek orada tabur haline girerler.

(16 zâbit, 80 küçük zâbit (s. 9) 808 nefer).

İşbu taburlardan 4 danesi bir ihtiyât alayı teşkîl eder. Ve 5 taburu ihtiyât olmak üzere debboy mahallinde ibkâ edülür.

Binâen-aleyh: 1 Hâssa ihtiyât alayı ile 96 nizâmiye ihtiyât alayı ki (165-260 sıra numerosu ile yâd olunurlar)

-2 Topcu-

Vakt-i hazarîde beheri 4 pare topdan müteşekkil 6 bataryayı şâmil 6 topcu ihtiyât livâsı mevcûddur. İşbu 6 livâ (24 batarya) hâl-i seferîde (42-65 sıra numerosuyle) beheri 4 bataryadan (cem'an 96 batarya) mürekkeb olmak üzere 24 livâyâ kalb ve tahvîl olunur.

Bir batarya- vakt-i harbde: 8 kıt'a top, 11 zâbit, 20 küçük zâbit, 105 neferden, 158 yâhûd 185 hayvan ve 8 yâhûd 12 kapaklıdan mürekkebirdir.

İşbu bataryaların bi'l-cümle âlât ve edevâtı tamâmıdır.

-3 İstihkâm-

Vakt-i hazar ve seferde: 4 bölükden ibâret bir şimendüfer amele taburu.

(1) Vilna (Konigsburg), Volviş (Pozan) da dirler.

(s. 10) Yalnız vakt-i seferde:

20 bölük istihkâm askeridir ki (2 bölüğü Hâssa ve 2 bölüğü Granadye* piyâdesi içündür)

-Üçüncü Hatt Debboy Asâkiri-

Muvazzaf alaylarıyla piyâde askeri. **1)** Her (4 taburdan mürekkeb) nişâncı livâsına vakt-i seferde müte'allik oldukları alay ve livâlarda mu'allem asker yetiştirmeye mahsûs olarak bir debboy taburu mülhaktır.

Vakt-i âdîde yalnız tabur hey'eti bulunur.

* Grenadier.

1881 senesi 30 Ağustos târîhiyle sâdır olan emr-i kralî mûcibince mezkûr hey'etler ihtiyât taburu hey'etlerinden hark edilerek nev'en-mâ asâkir-i mevki'yyeye rabt ve ilhâk edilmiştir.

Mahall-i içtima'larında sâbit ve gayr-i müteharıkdırlar.

İşbu debboy tabur hey'etleri mikdârı dâimâ mütemevvil olup umûmiyyetle: 1 zâbit, 5 küçük zâbit, 20 neferden.

Vakt-i seferde ise 16 zâbit, 42 küçük zâbit ile 1.064 neferden mürekkebdirlar.

-2 Süvâri-

10 Hâssa debboy bölüğü

42 nizâmiye bölüğü

4 Kafkasya süvâri fırkasına mülhak bölük

(s. 11) Hâssa debboy bölüklerinden 8'i kendi alaylarına merbût olup, diğerleri ise süvâri ikinci fırkasına mülhakdırlar.

Nizâmiye ve Kafkasya Ordusu alaylarında bulunan debboy bölükleri beheri 4-6 bölükden mürekkeb livâlara müctemi'dirlar.

Vakt-i hazarda süvâri debboy bölüğü Romonteden* neş'et (hayvan yetiştirmeğe mahsûs mevki'lerden) hayvanlarla nakliyye efrâdından teşekkül edüp, sefer hâline geçildiği vakit muhârebe bölüklerini itmâm ve ikmâl etmek için iktizâ eden ba'zı efrâdı ahz ve ilâve eder.

-3 Topcu-

Vakt-i seferberrîde 24 livâdan beherine bir debboy bataryası ilhâk olunur.

Mezkûr bataryalar beheri 8 bataryadan mürekkeb olarak, 6 debboy livâsı teşkîl eder.

Süvâri topcusu her vakit ale's-seviyye 2 debboy bataryasından ibârettdir ki süvâri fen bataryası dahi ânâ iltihâk etmiştir (Vakt-i hazarda 6 top yerine 4 top).

-İstihkâm-

Hâl-i seferberrîde:

* Bujac da bu kelime *Remonte* şeklinde, at yetiştirilen yer anlamında kullanılıştır. Bkz. Bujac, *a.g.e.* , s. 251.

4 tabur

1 Kafkasya Ordusu taburu (4 bölük üzere).

(s. 12) -Dördüncüsü Asâkir-i Mevki‘yye-

Birinci hatt teşkîlâtında dâhil olmayarak inde‘l-zarûre mevki‘-yi harbe sevk olunabilen asker 2 asâkir-i muhâfaza, 3 asâkir-i fenniye, 4 emâkin-i husûsîyye.

(1) Birinci hatt teşkîlâtında dâhil olmayarak inde‘l-zarûre mevki‘-yi harbe sevk olunabilen asker.

(1)- Kafkasya vilâyetiyle Asya-yı Rûsî‘de 34 piyâde taburu mevcûd olup, beher taburu 4-5 bölükten müteşekkildir. Bunlardan 17 taburu Türkistan‘da birleşmiştir. Beher taburun mevcûdu 26 zâbit, 90 küçük zâbit ve 845 silâh-endâzdan ibâretidir.

İşbu piyâde taburlarına hâl-i seferberrîye geçildiği vakit 3 taburdan mürekkeb bir alaya tahvîl olunan (Aleksandropol)* mevki‘i kal‘a taburunu dahi zamm ü ilâve etmelidir.

(2)- 50 topcu kal‘a taburuna 15 muhtelif mevki‘de birleşerek mevâki‘-i mezkûrenin nâmını alır. Ve hîn-i hâcetde silâh başına da‘vet olunabilirler. İşbu taburlardan 9 adedi henüz teşkîl olunmamışlardır.

Kal‘anın lüzûm-ı ehemmiyyetine nazaran muhtelif sûretde taksîm olunmuşlardır: 7 tabur (Novejorkulin)**‘de ki (hafîf hâlde 5 taburu mevcûddur) 6 tabur (Kronstad)‘da, 4 tabur (Dünaburg) (Brestlitoski) (Kiev) ve daha sâir ba‘zı mevki‘lerde kâ‘indirler.

11 kal‘a topcu bölüğü

Ve (Nikolajevsk) mevki‘inde husûsî bir müfrezeden ibâretidir.

(s. 13) (3)- 4 bölük küçük torpido askeri (11 zâbit, 26 küçük zâbit ve 210 kişiden mürekkebirdir).

(Sivastopol) (Odesa) (Sveaborg)—Kronstad) mevki‘lerindedirler.

* Gümrü şehri.

** Novo Georgievsk. Resûlzâde gibi 15 Kale Birliğini liste şeklinde veren Drygalski‘nin listesinde burası *Novo Georgievsk* şeklinde yazılmıştır. Bkz. Drygalski, *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, s. 118.

-2 Muhâfaza Hizmetine Me'mûr Asker-

Asâkir-i Muhâfaza, umûmî olarak seferber hâline geçildikde derûn-ı memâlikde kalup, nizâmât-ı dâhiliyyeyi muhâfaza ve hizmet-i muhâfazayı te'mîn ve îfâya me'mûr kıt'ât-ı askeriyyeden ibâretidir.

1- Avrupa-yi Rûsî- Pek çok teftîş ve mu'âyeneden sonra nihâyet fî 31 Ağustos sene [18] 81 târîhinden i'tîbaren mütebâkî 6 tabur mevki' askeri beher taburda: 19 zâbit, 60 küçük zâbit, 648 asker (2 Petersburg dâ'ire-i askeriyyesiyle 4 Kazan devâ'ir-i askeriyyeleri),

104 debboy (pek muhtelif sûretde teşkîl olunarak 45-260 kişiyi şâmil bulunabilirler).

İşbu 104 adedi yalnız vakt-i sulh teşkîlâtına nazaran zikr olunmuştur.

Seferber hâline geçildikde şimdiye kadar keşf ve ta'yîn kılınmış ba'zı debboyolar zamm ve ilâve ile mikdârı tezyîd kılınacaktır.

2- Kafkasya Dâ'ire-i Askeriyesi,

3- Tabur Tiflis, Batum, Jekasatnovar* mevki'lerinde 55 debboy. (hâl-i seferberrîde 17 daha zamm olunacaktır),

3- Asya-yı Rûsî.

Türkistan'da: 3 tabur ve 18 debboy.

(s. 14) Sibirya-yı Şarkî'de: 3 tabur ve 33 debboy.

Sibirya-yı Garbî'de: 2 tabur ve 21 debboy.

-3 Asâkir-i Fenniye-

1- Fennî tabur,

2- Kafkasya Ordusu için fennî bölük,

3- Sûvâri fennî bölüğü: 1 piyâde topcu, 1 sûvâri topcu,

4- Fennî batarya: 1 piyâde topcu, 1 sûvâri topcu,

5- Bir torpido fennî bölüğü.

- 4 Emâkin-i Husûsiye-

* Kafkaslarda bulunan bu şehir Fransızca olan Bujac'ın eserinde *Ekatarinodar* şeklinde zikredilirken (Bkz. Bujac, *a.g.e.*, s. 371) Almanca haritalarda *Jekatarinodar* şeklinde geçmektedir.

İmparatorun köşklerini muhâfazaya me'mûr müte'âkıdeyn bölüğü. Topcuya mahsûs emâkin (dâ'ire, fabrika, baruthâne, fişekhâne, dökümhâne, ilh.), istihkâma mahsûs ebniyeler (dâ'ire, inşaât dâ'iresi, mağaza, dükkân, mekteb, ilh.) gibi ebniye el-hâsıl idâreye müte'allik ebniyeler te'dîb ve terbiyeye müte'allik ebniyeler habshâneler gibi.

2- Kazak ve Asâkir-i Gayr-i Muntazama

Kazak

Kazak askeri (Voissko) nâmiyle on kısım teşkil eder.

(s. 15) şöyleki:

1 Don Kazağı, 2 Kuban Kazağı, 3 Terek Kazağı, 4 Astarhan Kazağı, 5 Oranburg Kazağı, 6 Ural Kazağı, 7 Sibirya, 8 (Jemirejanski) Nahiyesi*, 9 Trans-Baykal kıt'ası Kazağı, 10 Amur Nehri havalisi Kazaklarından ibâretdir.

1- Don Kazakları- vakt-i hazardaki mevcûd ber-vech-i zîrdir.

4 bölüğü muhtelit alayıyla altışar (Sotniya)dan mürekkeb yirmi nizâmiye alayıdır ki bu alaylar birinci sınıfdan ma'dûddurlar (1-20 numero).

1 batarya Hâssa süvâri topcu livasına mahsûs âdî vakitte 4 kıt'a top, vakt-i seferde 6 kıt'a topdan mürekkebirdir.

7 batarya 10 kıt'a topdan müteşekkil (1-7 sıra numerosu) vakt-i seferde Don Kazaklarının mikdarı tezâyüd eder. Şöyle ki 2 Hâssa Kazak alayı: birisi muhafız alayı diğeri (Ataman) alayı olur.

İkinci sınıfdan 20 nizâmiye alayı (21-40 sıra numerosu) ki (bunlar için vakt-i sulhde iken melbûsât, eslihâ ve hayvanât tedârik ve ihzâr olunmuşdur).

Üçüncü sınıfdan 20 alay (41-60) bunlar için de yalnız elbise ve eslihâ tedârik edilmiş bulunur.

(s. 16) ikinci sınıfdan 7 bataryadan (8-14) üçüncü sınıfdan 7 batarya (15-21) (tıbkı süvâri alayları tertîbi üzre).

* Bu Kazak kolu Drygalski'de *Ssemirjatschensk* şeklinde zikredilmektedir. Bkz. *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, s. 216.

Bir Kazak alayı- vakt-i harbde: 21 zâbit, 86 küçük zâbit, 686 silâh-endâz, 836 binek hayvanı.

Bir batarya- vakt-i muhârebede: 6 top, 9 kapaklı, 6 zâbit, 20 küçük zâbit, 234 silâh-endâz, 296 hayvanât ki 148'i binek hayvanıdır.

(s. 17)

(2) Kuban Kazakları

Mülâhazât	Hâl-i Seferberrîdeki Teşkilât-ı Mütemmime	Hâl-i Hazarî
İmparatorun Muhafazasına me'mûr	1	1 süvârî bölüğü
	“	2 süvârî bölüğü
St. Petersburg'da.	20 alay (İkinci ve Üçüncü sınıfdan)	10 süvârî alayı (Birinci sınıfdan)
6 Sotniya üzere	-	-
5 Bataryadan bir kısım: 30 top	“	Süvârî topcu livâsı
5 Bölük üzere	4 tabur (2. ve 3. sınıfdan)	2 Nişâncı taburu (Plastonu birinci sınıfdan)
Hâl-i seferberî mevcûdu: Süvârî alayı - 21 zâbit, 56 küçük zâbit, 798 nefer ve 621 binek hayvanı. Tabur - 22 zâbit, 65 küçük zâbit, 600 silâh-endâz		

(3) Terek Kazakları

Mülâhazât	Hâl-i Seferberrîdeki Teşkilât-ı Mütemmime	Hâl-i Hazarî
İmparatorun muhâfızı	1 süvârî bölüğü	1 süvârî bölüğü
4 Sotniya üzere	10 alay (İkinci ve üçüncü sınıfdan)	5 süvârî alayı (Birinci sınıfdan)
6 kît'a top	-	2 süvârî bataryası
Hâl-i seferberî mevcûdu: Süvârî alayı - 15 zâbit, 38 küçük zâbit, 532 nefer, 618 binek hayvanı		

(s. 18) 4 Astrahan Kazakları

Mülâhazât	Hâl-i Seferberîdeki Teşkilât-ı Mütemmime	Hâl-i Hazarî
4 Sotniya üzere	2 alay	1 süvârî alayı
Vakt-i seferde aynı akdemki mevcûdu şâmilidir.		

(5) Orenburg Kazakları

Mülâhazât	Hâl-i Seferberîdeki Teşkilât-ı Mütemmime	Hâl-i Hazarî
İşbu 18 alay hâl-i seferberîde muhtelit altı alaydan mürekkeb olarak yalnız 30 alayı şâmilidir.	18 alay	30 Sotniya
6 topdan müşekkel 8 batarya	1 livâ topcu 1 debboy bataryası	4 süvâri bataryasından Müşekkel bir kısım
Vakt-i seferberîdeki mevcûdu: Süvâri alayı: 21 zâbit, 92 küçük zâbit, 784 silâh-endâz ve 974 binek hayvanı. Süvâri bataryası: 6 küt'a top, 9 kapaklı, 5 zâbit, 20 küçük zâbit, 215 nefer ve 301 hayvandan ibâretidir.		

(s. 19) 6 Ural Kazakları

Mülâhazât	Hâl-i Seferberîdeki Teşkilât-ı Mütemmime	Hâl-i Hazarî
Muhâfaza askerinden bir kısım	“	1 süvâri bölüğü
3 süvâri alayı hakikatde mevcûd değildir.	11 alay (2. ve 3. sınıfdan)	3 süvâri alayı (Birinci sınıfdan)
Ural kazakları ayrı Sotniyalar teşkil eder ki, Orenburg Kazakları Sotniyalarıyla birlikde muhtelit alaylar teşkil ederler.	“	Altı Sotniya
Mevcûdca tıbbi Orenburg Kazakları kadardır.		

7 Sibirya Kazakları

Mülâhazât	Hâl-i Seferberîdeki Teşkilât-ı Mütemmime	Hâl-i Hazarî
A'le'l-âde alay sûretine konulmayarak yalnız 18 Sotniya teşkil olunmuştur.	6 alay (ikinci ve üçüncü sınıfdan)	3 süvâri alayı (Birinci sınıfdan)
		Asâkir-i muhâfaza aksâmından bulunan 3 kişilik müfreze
Hemen aynı mevcûdu şâmilidir.		

(s. 20) 8 Jemirejens* Nâhiyesi Kazakları

Mülâhazât	Hâl-i Seferberrîdeki Teşkilât-ı Mütemmime	Hâl-i Hazarî
Dört Sotniyalı alay yalnız bir takım müstakil Sotniyalardan müşekkeldir.		
Muhârebe mevcûdu: 15 zâbit, 26 küçük zâbit, 524 nefer ve 650 binek hayvanı		

9 Trans-Baykal Kazakları

Mülâhazât	Hâl-i Seferberîdeki Teşkilât-ı Mütemmime	Hâl-i Hazarî
6 Sotniya	2 alay	1 süvâri alayı
5 Sotniya	4 tabur	2 piyâde taburu
6 top	1 batarya	2 süvâri bataryası (4 top)
Hâl-i seferberîde mevcûd: Süvâri alayı: 21 zâbit, 86 küçük zâbit, 760 nefer ve 987 binek hayvanı Piyâde alayı: 22 zâbit, 85 küçük zâbit ve 863 nefer Batarya: 6 top, 9 kapaklı, 5 zâbit, 20 küçük zâbit ve 215 nefer		

(s. 21) [10 Amoor Nehri Kazakları]**

Mülâhazât	Hâl-i Seferberrîdeki Teşkilât-ı Mütemmime	Hâl-i Hazarî
Vakt-ı seferde 6 Sotniyadan bir alay teşkil eder.	4 süvâri Sotniya	
Beheri 3 Sotniyadan iki nısf tabur teşkil eder.	4 yaya Sotniya	
Hâl-i seferberî mevcûdu: Süvâri alayı: 21 zâbit, 92 küçük zâbit, 784 nefer, 955 binek hayvanatı Yarım tabur: 12 zâbit, 52 küçük zâbit, 489 neferden ibâretidir.		

-2 Asâkir-i Gayr-i Muntazama-

Asâkir-i gayr-i muntazama vakt-i seferde takrîbî olarak 155 zâbit ile 5.860 silah-endâzdan mürekkeb bir takım aksâm-ı askeriyyeden ibâretidir.

Aksâm-ı mezkûrenin en ehemmiyetlileri:

* Ssemirjatschensk.

** Müellif orijinal metinde 15. sayfadaki izahında bu maddeyi belirtmektedir.

İmparatorun muhafaza askeri, Dağıstan Alayı, 11 Sotniya Dağıstan süvâri asâkir-i milliyyesi, 11 Sotniya Terek süvâri asâkir-i milliyyesi. İlh.

-3 Mahallî Asâkir-i Milliyye-

(s. 22) Asâkir-i milliyye memâlikin her tarafında cem‘ ve tahrîr olunur ve dört bölüklü taburlar veya süvâri bölükleri hey’etinde tertîb ve teşkîl kılınırlar.

İşbu taburda bölüklerin mikdarı asla mu‘ayyen ve mahdûd değildir.

Bir (Opolşoni) taburunda: 13 zâbit ve vasatî olarak 650 kişi bulunur. Beher süvâri bölüğünde 3 zâbit ve 133 muhârib bulunur.

-4 Devâ’ir-i Askeriyye Taksîmâtı-

Rusya memâliki 13 dâ’ire-i askeriyyeye taksîm olunmuşdur ki beheri bir takım devâ’ir-i mülkiyyeyi hâvîdir.

Avrupa-yı Rûsî’de bulunan dokuz dâ’ire-i askeriyye icrâ’ât-ı askeriyye nokta-i nazarından ikinci derecede bir takım devâ’ir-i mahalliyyeye daha taksîm ve tevzî‘ olunur.

İhtiyât ve debboy askerleriyle dâ’ire iktidar ve salahiyeti dâhilinde mukîm ve müstakırr bi’l-cümle asâkir-i mahalliyye doğrudan doğruya ikinci derece devâ’irî kumandanının taht-ı idâresinde bulunduğu gibi doğrudan doğruya kurâ- nevâhi askeri kumandanları dahi doğrudan doğruya ânın taht-ı tasarruf ve idâresindedir.

Devâ’ir-i askeriyye cedveli

(s. 23)

Devâ’ir-i Askeriyye	İkinci Derece Devâ’ir-i Mahalliyesi	Kolordu	Fırka
Birinci Petersburg	Birinci ve İkinci	Hâssa Birinci Kolordu	22.inci Fırka Novgorod
			24.üncü Reval
			37.inci Petersburg

			1. F* . Sûvârî Tver
2 Finland	Üçüncü	“	23’üncü F. Helsingfor
3 Vilna	4 ve 5 ve 6’ıncı	2. Vilna	26’ıncı F. Grodno
			27. F. Vilna
			28. F. Kovno
		3. Riga	2. F. Sûvârî Süvalki
			25. F Dünaburg
			29. F Riga
		4. Minsk	3. F Sûvârî Kovno
			16. F. Mohilev
			30. F. Minsk
4 Varşova	7 - 8 inci	5 Varşova	4. F Sûvârî Bielostok
			1 Fırka 1/2 Varşova muhafızı
			7. Fırka Radom
		6 Varşova	8. F. Varşova
			5. F. Sûvârî Vloklavek
			4. F. Lomza
		14 Lublin	6. Plok
			10. Varşova
			6. Sûvârî Lomza
5 Kiev	7 ve 8***	11 Sitomir	17. Pitkes**
			18. Lublin
			14 Sûvârî Kielzy
		12 Kiev	11. Luk
			32. Sitomir
6 Odessa	10 ve 11****	7 Sivastopol	11. Sûvârî Dubno
			12. Mesibuse
			33. Kiev
		8 Odessa	10. Sûvârî Kiev
			13. Simfaropol
7 Şarkov	12, 13, 14*****	10 Şarkov	34. Ekatarinoslov
			7. Sûvârî Elizabetgrad
			14. Kişinev
		9 Orel	15. Odessa
			8. Sûvârî Kişinev
8 Moskova	15,16,17,18	Granadya kolordusu	9. Pultova
			31.Şarkov
			10. Sûvârî Şugujev
		13 Moskova	5. Çotikov*****
			36. Orel
9 Kazan	19, 20, 21, 22	15 Kazan	9. Sûvârî Romniv
			1 Moskova
			1 Moskova
			3. Nişnu Novgorod
			35. Yaroslav
			13. Sûvârî Moskova
			2. Kazan
			40. Paratov*

* Fırka.

** Drygalski’ye ait Askerî Daireler listesinde 17. Fırka *Siedlec* olarak görülmektedir. Bkz. *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, s. 220.

*** “9 ve 10” olan liste için bkz. *Aynı eser*, s. 220.

**** “11, 12” olan liste için bkz. *Aynı eser*, s. 220.

***** “13,14” olan liste için bkz. *Aynı eser*, s. 220.

***** Çaternigov Bkz. *Aynı eser*, s. 220.

10 Kafkasya	(1)	1. ve 2. Kolrodu	Tiflis (1)
11 Türkistan	“	“	“
12 Sibirya-yı Garbî	“	“	“
13 [Sibirya-yı] Şarkî	“	“	“
Don Kıt‘ası			

(1) 11/23 Şubat sene 1831 tarihiyle sâdır olan emr-i Çârî üzerine Kafkasya Ordusu ber-vech-i zîr tertîb ve tanzîm edildi.

Birinci kolordu – (1) Granadye fırkası (2) 38inci fırka (3) 39uncu fırka ve topcu livâsı (4) Evvela Kafkasya Kazak fırkası ki bir Kuban Kazak alayıyla (Gorsko – Mozdok – Terek) Kazak alaylarını, (Leisk – Kuban) alayını, (Şoyer – Kuban) alayını, Sanab Kuban Kazak süvâri bataryasını şâmindir. (5) Kafkasya Kazak ikinci alayını, (Uman – Kuban) alayını, (Kafkasya – Kuban) alayını, (Poltava – Kuban) alayını, (Lanbek** – Kuban) alayını, (Kuban Kafkasya) süvâri Kazak beşinci bataryasını şâmindir.

İkinci kolordu – (1) 19uncu piyâde fırkasını (2) 20nci piyâde fırkasını (3) 21. piyâde fırkasını (4) topcu livâsını (5) süvâri fırkasını: (43) (Alboder)*** Dragon alayıyla (s. 26) 44’üncü (Petzegorod)**** Dragon alayını 45inci (Pırajaslav)***** alayını birinci ve ikinci Terek Kazak süvâri bataryalarını şâmindir.

41’inci piyâde fırkasını muvakkaten Kafkasya ikinci kolordusu kumandan-ı umûmîsi ma‘iyyetindedir.

Birinci ve ikinci Kuban Kazak taburlarıyla (Gorye) piyâde taburu birinci kolordu ma‘iyyetindedir.

(5) Liva – Fırka – Kolordu.

-Kolordu-

Bir kolordu iki veya üç piyâde fırkasıyla bir süvâri fırkasından teşkîl olunur.

* Saratov Bkz. *Aynı eser*, s. 220.

** Labinks Bkz. Bujac, *a.g.e.*, s. 373.

*** Tzarskie-Kolodtzy Bkz. *Aynı eser*, s. 371.

**** Piatigorks Bkz. *Aynı eser*, s. 371.

***** Viladikafkas Bkz. *Aynı eser*, s. 371.

Vakt-i hazarîdeki teşkîlât mûcibince: Bir Hâssa kolordusu ki cem'an vakt-i hazarda 19 kolordu mevcûddur.

Bir kolordu erkânı:

Erkân-ı harbiye re'isi bir miralay yâhûd mirlivâ.

İki büyük zâbit.

Yüzbaşı rütbesinde iki zâbit.

İki yâver.

Bir topçu kumandanı.

Bir hidemât-ı sıhhiyye müdürü.

(s. 27) ma'yyetinde beş me'mûr olduğu halde bir idare me'mûr-ı umûmîsi.

Kâfile me'mûru bir büyük zâbit

İki piyâde fırkasıyla bir süvâri fırkasından mürekkebe bir kolorduda cem'an:

893 zâbit, 3.273 küçük zâbit, 811 muhtelif me'mûrîn, 31.274 müsella muhârib, 3.200 silâhsız muhârib, 2.741 safdan hâric, 108 kıt'a top, 178 kapaklı, 1.237 araba, 2.138 topçu koşum hayvanâtı, 3.940 koşum hayvanı, 3.982 binek hayvanı.

Üç piyâde fırkasıyla bir süvâri fırkasından mürekkebe kolordu ise cem'an:

1.266 zâbit, 4.749 küçük zâbit, 1.162 me'mûr, 46.052 müsella muhârib, 4.580 silâhsız muhârib, 3.480 safdan hâric, 156 top, 258 kapaklı, 1.807 araba, 3.096 topçu koşum hayvanâtı, 5.636 koşum hayvanâtı, 4.329 binek hayvan.

(1) Bir piyâde fırkası iki livâdan mürekkebdir.

Kuban Kazak süvâri topçu livâsıyla (Volga – Terek) birinci Kazak alayı ikinci kolordu ma'yyetindedir.

Bâlâdaki tafsîlâtdan bi's-suhûle müşâhede olunduğuna nazaran tanzîmât-ı mezkûre vasıtasıyla ordu yeni bir nizâmiye süvâri fırkası kazanmış oluyor.

(s. 28) vakt-i sulhde:

3 Hâssa fırkası (birisi Kazakdır),

4 Granadye fırkası,

4 Piyâde fırkası.

Seferber haline geçildiği vakit ihtiyât tabur hey'etleri alay teşekkülüne kalb ve tahvîl kılınıp ve mezkûr alaylar dahi dörderden birleştirilerek (42-65) sıra

numerolarıyla bir takım fırkalar teşkîl edilir.

Her piyâde fırkasına bir topcu livâsı mülhaktır (İhtiyât fırkaları için livâ ihtiyât bataryalarından teşkîl edilir).

Bir fırkanın (tren)i esâsen: Beş takım üzere (2 piyâde 3 topcu) bir mihmân kolu ile beher takımı 83 mahalli şâmil olmak üzere iki takımlı bir seyyar hastahânedir mürekkebirdir.

Piyâde fırkasının mevcûdu: 373 zâbit, 1.476 küçük zâbit, 351 me'mûr, 14.778 müsella muhârib, 1.380 silâhsız muhârib, 1.009 saff hâric, 48 kıt'a top, 80 kapaklı, 530 araba, 958 topcu koşum hayvanâtı, 1.696 koşum hayvanâtı, 415 binek hayvanı.

(1) Hüsar ve Hulan alaylarının Dragon alaylarına tahvîl olunduklarını evvelce zikr ettik.

(s. 29) (2) süvâri fırkaları:

2 Hâssa fırkası,

14 Niza[miye] fırkası,

3 Kazak fırkası,

14 Nizâmiye fırkalarından beheri 4 alay ile 2 bataryayı şâmilidir.

Bu takdirce:

-7 Süvâri fırkası-

Birinci livâ: Yedinci Dragon alayı ve yedinci Hulan alayı.

İkinci livâ: 7inci Hüsar (1) alayıyla 7 Don alayı.

13üncü ve 14üncü süvâri topcu bataryaları.

Sûret-i muntazamada yalnız 21 süvâri topcu bataryası mevcûd olduğundan (8-14) fırkalara Kazak askeri süvâri topcu bataryalarından bir batarya ilhak edilir. Binâen-aleyh.

9 uncu fırka topcusu:

16 ıncı süvâri bataryasıyla

2 nci Don Kazak bataryasından teşkîl olunur.

Hassa ve Kazak fırkaları mevcûdca kâ'idinin büsbütün hilâfında bulunurlar.

(s. 30) bir süvâri fırkasının mevcûdu:

132 zâbit, 321 küçük zâbit, 77 boruzen, 2.718 atlı muhârib, 440 yaya muhârib,

12 kıt'a top, 18 kapaklı, 149 araba, 222 topcu hayvanı, 473 koşum bârgîri, 3.113 binek hayvanı.

(3) Piyâde livâsı iki alaydan mürekkebdır.

İhtiyat taburlarından teşkîl edilen (165-260) ihtiyât alayları dahi keزالık livâyâ iltihâk ederler.

4 Nişancı taburu dahi bir nişancı livâsıyla birleşir bu takdîrce:

Hâssa livâsı beş livâ – Kafkasya Livâsı, Türkistan livâsı, Sibirya-yı şarki livâsı bulunur.

Vakt-i seferde bir nişancı livâsında: 88 zâbit, 351 küçük zâbit, 50 me'mûr ve muzıkacı, 3.323 müsella muhârib, 189 safhâric, 107 araba, 392 koşum hayvanı, 50 binek hayvanı.

(4) topcu livası altı süvâri bataryası hey'etine ıtlâk olunur.

Cem'an:

3 Hâssa livâsı,

4 Granadye livası,

2 Türkistan livası,

(s. 31) 1 Sibirya-yı şarkî livası.

Yalnız Hâssada bir süvâri topcu livası mevcûd olup diğeri süvâri bataryaları müstakil bulunurlar.

İhtiyat bataryalarıyla teşkîl edilen (42-65) topcu livaları yalnız dörder bataryadan ibâretler.

(5) El-hâsıl pek muhtelif sûrette teşkîl olunarak 4 aded Kazmacı livası bulunduğunu ilâveten beyân ve ityân edelim.

El-hâsıl Rusya Devleti'nin kuvvâ-yı mecmû'ası ber-vech-i zîr hulâsa ve tekrar edilmiştir.

(1) Asâkir-i muntazama: 1.224 tabur, 400 süvâri bölüğü, 430 batarya, 28,1/2 istihkâm taburu. Cem'an 1.597.000 kişi, 282.000 re's hayvan, 3.370 kıt'a top.

(2) Asâkir-i gayr-i muntazama: 19 tabur, 808 süvâri bölüğü, 32 batarya cem'an 153.000 kişi, 135.000 hayvan, 192 kıt'a top.

(3) Asâkir-i muhâfaza: 113 tabur, 52,1/2 topcu taburu, 5 istihkâm taburu cem'an 275.000 kişi.

(4) İhtiyât: 192 tabur, 56 süvâri bölüğü, 51 batarya, 5 istihkâm taburu cem'an 276.000 kişi, 9.850 re's hayvan, 210 pare top.

(s. 32) Yekûn-ı umûmî: 1.548 tabur, 1.264 süvâri bölüğü, 513 batarya, 52,1/2 mevki' topcu taburu, 38,1/2 istihkâm taburu cem'an 2.302.000 kişi, 426.850 re's hayvan ve 3.772 kıt'a top.

Vakt-i hazârîde idâre olunan askerin mikdarı 763.000 kişiye bâliğ olur.

Garbında bulunan düvel-i mütecâvireden biriyle bir muhârib zuhûrunda Rusya devleti:

- (1) 41 Piyâde fırkası ya'ni 656.000 kişiden ibâret 656 taburla 24 ihtiyât fırkası ya'ni 320.000 kişiden ibâret 388 tabur.
- (2) 18,1/2 süvâri fırkası ya'ni 340 bölük ve 40 Don Kazak alayı (240 Sotniya) 84.000 kişi.
- (3) 41 topcu livâsı ya'ni 246 batarya 24 ihtiyât livâsı ya'ni 96 batarya ve 41 süvâri bataryası. Cem'an 90.000 kişi, 2.902 kıt'a top.
- (4) 26 istihkâm taburu ya'ni 22.000 kişi cem' ve tertîb ve meydan-ı ma'rekeye sevk ve tesrîb edebilir.

(s. 33)

Piyâde manevraları hakkında 1881 Haziranının onbirinde neşr edilen ta'lîmnâme

Devlet-i aliyye-i Osmâniyye ile vuku'bulan muhârebe-i âhire esnâsında Rusya ordusu külliyyen rehnedâr olmuş ve bir buhrân-ı teşkîlât içinde büsbütün şaşırmış kalmış idi.

Bi'l-cümle piyâde taburları henüz dört bölük üzere tanzîm ve tertîbi kabul etmemiş ve yeni (berdan) tüfengini almamış idi. Pek çok taburlar 4 nizâmiye bölüğüyle 1 avcı bölüğünden mürekkeb olarak 5 bölük usûlünü muhâfaza etmeğe ve

eski (Kıranka)* tûfengi ile harbe girmeğe mecbûr olmuş idi. 1874 ta'limnâmesi eski Rusya ordusu için o kadar azîz ve kıymetdâr olan sâbık ta'yîn kavâ'idini pek cüz'î ta'dîlât ile tamamı tamamına kabul ve muhâfaza ediyordu.

Kavâ'id-i mezkûr (Sovarof İnalisky) tarafından kemâl-i gayret ve şiddetle hulâsa edildiği ma'lûmumuzdur. Rusya ordusu (Smoravisky) nâm mevki'de açıkda konmuş iken kumandan (İhtiyar Kolozof)ın ma'iyyetindeki kumandanların muvaffakiyetini işidine (Hurracıdır Rus askerleri) deyu bağırarak şâyikasını fırlattığı vekâyi'-i gayr-i meşhûre ile ba'zı hikâyâtı şâmil bulunan târih kitaplarında mütâla'a olunduğu rivâyet olunur. Fi'l-hakîka Rusya askeri bu gibi bir hidmet-i fâ'ikaya kesb-i istihkâk eder ve dâimâ müstehakk bulunurdu. Fakat yalnız bu cesâret bu günkü günde te'mîn-i muvaffakiyyete kifâyet etmez. Hatta vak'a-i âhirenin zuhûru husûs-ı mezkûru bir sûret-i mü'ellimede i'lân ve isbât etdi.

(s. 34) 1881 senesi 11 Haziran târihinde ta'limnâme-i cedîdini neşr ve îcâd etmek için muhârebeden istihsâl edilen ma'lûmât üzerine sene-i sâbık kavâ'id-i esâsiyyesi kâmilten hıfz ve ibtâl edilmeğe mecbûriyyet hâsıl oldu.

Ta'limnâme-i mezkûru muhtasaran beyân edeceğiz.

Ta'limnâme esâsen iki kısma tefrîk olunur.

1 Yanaşık nizâm ile icrâ edilen manevra nizâmât,

2 Bölük ve taburun muhârebesi.

Kısm-ı evvel dört makâle taksîm olunmuşdur:

1 nefer ta'lîmi: süngü ile eskrim ta'lîmi. Takımın yapılması,

2 bölük ta'lîmi: yanaşık nizâmı ile icrâ olunan manevra. Muhârebe nizâmı. bu'd-ı tâmla kol yoklamalar,

3 tabur ta'lîmi: yanaşık nizâm ile icrâ olunan manevralar. Muhârebe nizâmı. Yoklamalar,

4 livâ ta'lîmi: ictima' nizâmı. Yoklamaların tafsîlâtı. İlh.

-Birinci fasıl-

* *Kıranka* kelimesi eserde Latin harfleriyle yazılmıştır. *Kıranka* İngilizce eserlerde "Krenk" olarak geçerken (bkz. Greene, *a.g.e.* , s. 52) Almanca eserlerde *Kranka* şeklinde yazılmaktadır. Bkz. Drygalski, *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, s. 53.

Bu fasıldan yalnız hâ'iz-i ehemmiyyet ba'zı noktaları bi't-tefrîk burada zikr ve beyân edeceğiz:

Sür'atli hatvenin sür'ati dakıkada 116-120, tûlü 0,71 metredir.

Jimnastik hatvesinin tûlü 1,06 metredir.

-Eslîha isti'mâli-

(s. 35) Hâzır dur.

silâh dur

silâh sağ omuza

rahat dur

Ateş.

1 sıra ile ateş. Takımla ateş. Bölükle ateş.

2 Filan hedef üzerine ateş.

3 Nişangâhın taksîmâtı.

4 Sıra. Bölük. Silâh. Nişan. Ateş.

1 Avcı ateş.

2 Filan hedef üzerine.

3 Nişangâhın taksîmâtı (yalnız 800 hatveden i'tibâren münferiden ateşle).

4 Şu kadar fişenk.

5 Başla ateş.

Avcı zencîri üzerine icrâ olunacak ateşler yavaş yâhûd çabuk olur. Dağınık nizâm üzere icrâ olunacak ta'lîmât evvelce tertîb ve tanzîm edilmiş muallim askerlere acemi askerlerin gözleri önünde bir kere icrâ **(s. 36)** etdirilir. Ba'dehu asâkir-i mezkûre düşman farz olunarak acemi askerler bi'z-zât anların üzerine sevk ve tahvîl edilir. Yeni acemi neferât tedâfü'î muhârebenin bi'l-cümle ameliyyâtına kesb-i itlâ' etdikden sonra ta'arruz için iktizâ eden vezâ'ifi ta'lîm etdirilir.

Avcı zencîri ateş ancak 800 hatveden ibtidâ eder. Ârizasız arazîde sıçrayışla ileri yürüyüş (ayağına fâ'ik jimnastik adım) kumandasıyla icrâ olunur. Ta'lîmnâme sıçrayışla yürüyüşün tûlünü ta'yîn ve tahdîd etmez.

Düşman mesâfesine 200 hatve kaldıkda evvela çabuk ateş ba'dehu esliha-i câriha ile hücum icrâ edilir.

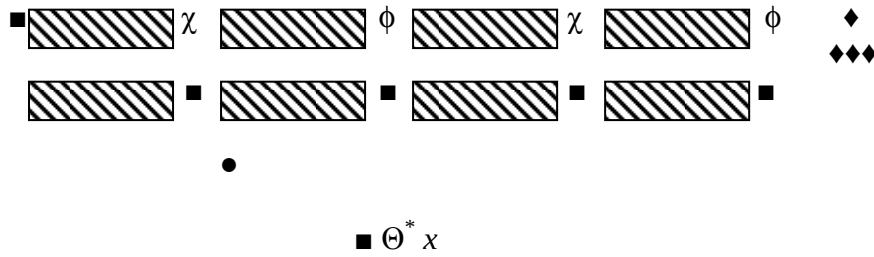
-2 Makale-

Neferât sağdan sola doğru boy sırasıyla tertîb olunmak üzere bir bölük iki sıra teşkîl eder.

Bir bölük dört takım veya iki yarım bölüğe taksîm olunur.

Bir bölük vakt-i hazarda her takım 2 manga teşkîl etmek üzere (96) silâh-endâzdan vakt-i seferde ise beher takım dört mangadan teşekkül ederek (200) silâh-endâzdan terkîb eder.

Bölüğün Saf Nizâmı

Zâbitân ϕ

Takım Küçük Zâbitânı X

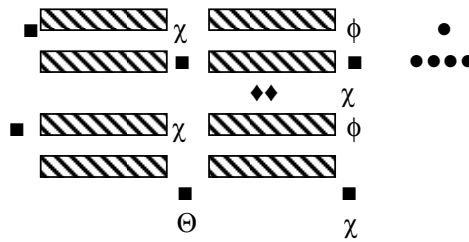
(s. 37) Manga zâbiti ■

Trampetci ◆

Boruzen •

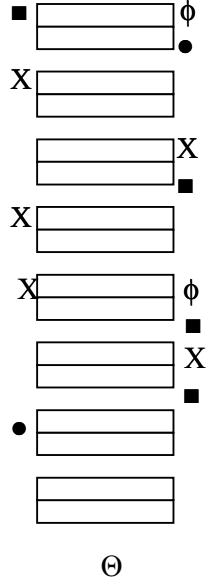
Kılavuz boruzen dâimâ yüzbaşığı ta'kîb eder yâhûd mezkûr zâbitin bulunacağı mahalli irâ'e ve iş'âr eder.

Yarım Bölükle Kol Nizâmı

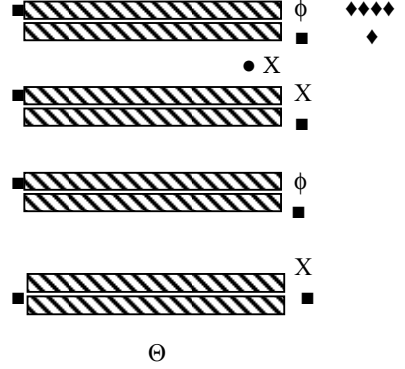

* *Metin*'de kullanılmasına rağmen karşılığı verilmeyen simge *Başçavuş* rütbesindeki zâbiti temsil etmektedir. Bkz. Bujac, *a.g.e.*, s. 189.

Yarım Takımla (Manga ile) Kol Nizâmı

Takımla Kol Nizâmı

(s. 38) Yarım bölük takımı ve manga ile kol nizâmlarında iki kademe arasındaki mesâfe 5 hatveyi tecâvüz etmezse yanaşık nizâm tesmiye olunur. Aksi takdîrinde (ya'ni aralık kademelerin cebhelerine müsâvî olursa) ba'de tam kol nizâmı denilir.

Takım veya yarım bölük zâbitleri olvakit mensûb oldukları kısımların merkezlerinden 8-10 hatve mesâfede bulunurlar. Ve ânların yerine mensûb oldukları kısımların birinci sırası sağ tarafında manga zâbitleri kâ'im olurlar.

Ateşler – birinci makâlede zıkr ve beyân kılınan husûsâtı bir de dört sıra ile ateş etmek ve iki muhtelif nişangâh isti'mâli için bölük ateşleri hakkında edilen ihzârâtı ve her sıra için bir mesâfe vermek husûslarını derpîş-i mütâla'a etmelidir.

Bölüğün muhârebe hazırlığı – bölük muhârebeye hazırlanmak için birisi avcı zencîri diğeri istinâd hattı olmak üzere iki kademeye tefrîk olunur. Avcı zencîri iki veya üç takımdan ibâret olup 250 hatve mesâfeye taksîm ve tevzî' edilir (vakt-i sulhde 120).

İstinâd merkez ve cenahlardan birisi arkasında bulunur hâl ve mevki'e nazaran en muvâfık nizâmı kabul eder hatta saf-ı harb nizâmına dahî girilebilir. Ahz olunacak nizâmın derinliği en nihâyet 500 hatvedir. Avcı zencîri ile istinâd beynindeki mesâfe

mezkûr avcı hattı ile düşman beyninde bulunacak mesâfeden noksan olmalıdır.

(s. 39) Avcı hattını yeniden ba‘zı aksâm-ı askeriyye ile takviye ve teksîr etmek için iki tarîk mevcûd olup bizim 12 Haziran sene [12]75 ta‘lîmnâmesinde ittihâz olunan usûller, avcı hattı taz‘îf veya tecdîd etmekden ibâretidir. Takım zâbitler ve içlerinden en kıdemlisinin emriyle avcı hattı kısımlarının kumandânı kendi beynlerinde taksîm ederler. Avcı hattını kumandân eden zâbit takımını kendi takımının sevk ve idâresini kendi küçük zâbitine havâle eder. Avcı hattı ateşi dâimâ takımla tertîb ve icrâ edilir.

Avcı hattı harekâtı dâimâ takımla kademe nizâmı üzere icrâ olunur. Takım zâbiti (ateşkes) kumandasını verdikde bütün takım zâbitleri askerin cebhesi ilerisine çıkarlar.

(Ayağa kalk: cimmastik adım) kumandasında zâbitanı cebhesi ilerisinde bulunan takım yanlarında bulunan takımların ateşine hâlel getirmiyerek ilerler. Yanlarda bulunan takımlar dahî bu esnâda ateşlerini teşdîd ve tezyîd ederler.

Bir sıçrayış mesâfesi (ya‘ni bâlâdaki kumanda ile kat‘ edilecek mesâfe) mikdar-ı a‘zamî olarak 100 hatvedir. Asker bu hareket esnasında silâh omuza eder.

İstinâd askeri avcı hattına dâhil olmak için sıralar arasında birkaç hatve mesâfe olduğu halde saff-ı harb nizâmına ahz eder. Aralıklarına birleşmeğe çalışır. Bu vechile hareket edemediği takdîrde müctemi‘ olarak kalır. Fakat bu hâlde avcı hattının taz‘îf olunan kısmı istinâd tarafından verilecek kumanda ile ateşe iştirâk eder. (s. 40) Esliha-i câriha ile icrâ olunacak hücum ya yalnız avcı hattı veyâhûd birlikde istinâd ile avcı hattı tarafından icrâ olunur. Birinci takdîrde avcı neferât ileride bulunan zâbitlerle birleşmek ve bu vechile ufak manga veya takımlar teşkîl etmek üzere cimmastik hatvesiyle ileriye doğru hareket ederler. Düşmane 50 hatve mesâfe kaldıkda (hurra) kumandası verilip bu halde istinad askeri dahi avcı hattını pek yakından müdâfa‘a ve istinâd eder. İkinci halde düşmane takrîben 200 hatve kaldıkda avcılar nihâyet tavakkuf zamanlarını iş‘âr ve i‘lân ederek avcı hattına varıldığını müte‘âkib istinâd askerinin vusûlünü düşman nazarından setr ve muhâfaza etmek için sür‘atli ateş icrâ edebilir. (Hücum) kumandasında trampet ve borular çalar sıralar sıklaşır avcı neferât istinâd askerinin birkaç hatve ilerisinde oldukları halde sür‘atli ateşe devam ederler. Düşmane 50 hatve kaldıkda bölük kumandâ

(hurra) kumandasını vermeğe hazırlanır, avcılar ateş keserler ve düşman üzerine hücum ve hamle eden istinâd ile birleşirler. Hücum dâimâ düşman vasatına icrâ olunmalıdır. Ric'at hareketleri dâimâ âdî hatve ile icrâ olunurlar. Avcılar ric'at esnasında ateş etmek birer birer dururlar. Sonra yine kendi mahallerine gelirler, tekrar hücum etmek ve tüfenk atmak için tavakkuf ederler. Tekrar yürürler el-hâsıl ilâ-nihâye bu vechile ric'ate devam ederler.

İstinâd askeri avcı hattına nazaran tebdîl-i mahall eder.

Nizâm-ı harbin cenâhlarından birini tehdîd eden bir hücum mukâbele ve mümâna'ât etmek için ta'lîmnâme dört usûl irâ'e ve iş'âr eder.

(s. 41)

(1) Ânlarda: tedâfü'î kolluk (2) tehdîd olunan cenâhın gerisinde kademe nizâmı teşkil etmek (3) istinâdın bir kısmını ilâve ederek avcı hattını tahdîd etmek (4) istinâd askeri tarafından kemâl-i kuvvet ve metânetle müdâfa'a eylemek husûslarından ibâretidir.

Süvâriye karşı ahz olunacak nizâm-ı harbler

Avcı hattı bir siper arkasında bulunduğu takdîrde kendi nizâmını ta'dîl ve tebdîl etmeksizin hücum-ı mukâbele eder. Düz ve ârizasız zemînde kısmen ictimâ' ve ateş icrâ eder istinâd hattı (eğer mahall var ise) sıralarını yanaşdırır, hücum olunan cihete tevcih eder ve ateş ile hücumu müdâfa'a eder. Gâyet yakında bulunan avârız-ı zemîniyyeden istifâde etmeli ve eğer mümkün ise istinâd askeri da'ima avcı zencîrine takarrub eylemelidir.

Gerek avcı hattında olsun gerekse ihtiyatta bulunsun her zâbit süvârinin geldiğini görünce âmediye mahsûs olan (Süvâri dikkat) işâretini çaldırmağa me'mûrdur.

Bu işâretde her zabıt cevânib-i erba'asını eyüce nazar-ı dikkat ve tedkîkden geçirdikten sonra en münâsib gördüğü tertîbi ahz eder.

3 Yanaşık sıra ile makâle olan nizâmât

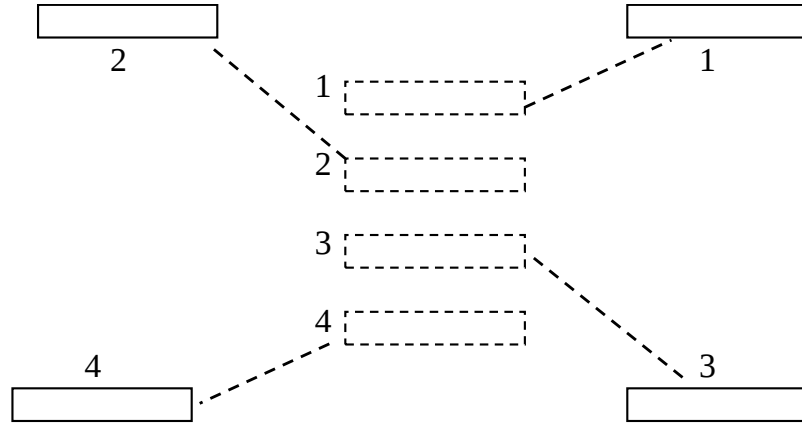
Tabur açık saf-ı harb nizâmî bulunur.

Tabur ictimâ' nizâmında tertîb olunur (saff-ı harb nizâmında bulunan bölüklerden müretteb amûdî kol). Yarım bölükle tabur kolu. Takımla tabur kolu. Manga ile tabur kolu dizi ile tabur kolu (yol kolu).

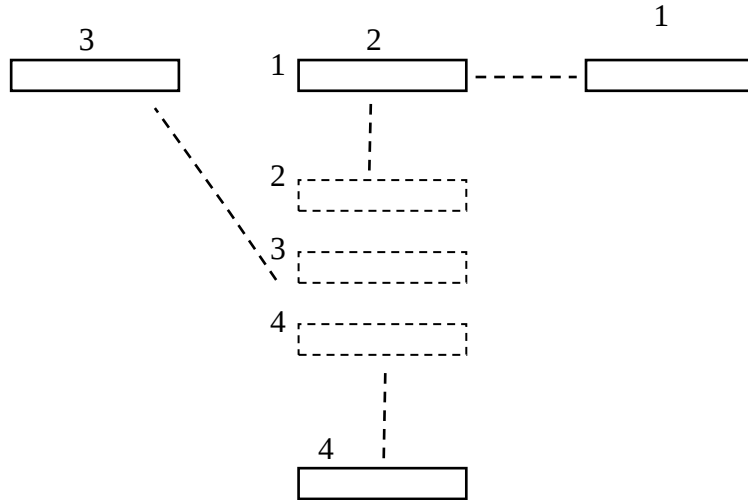
(s. 42) Muhabere hazırlık nizâmâtı - Ta'limât-nâmede yalnız altı hazırlık tertîbâtı vardır ki anların zikr ü beyânıyla iktifâ edeceğiz.

Mesâfelerle aralıklar tabur kumandanı tarafından beyân ve iş'âr olunur.

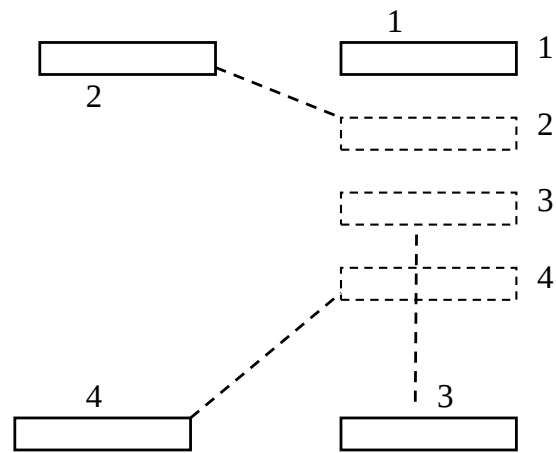
(1)

(2)

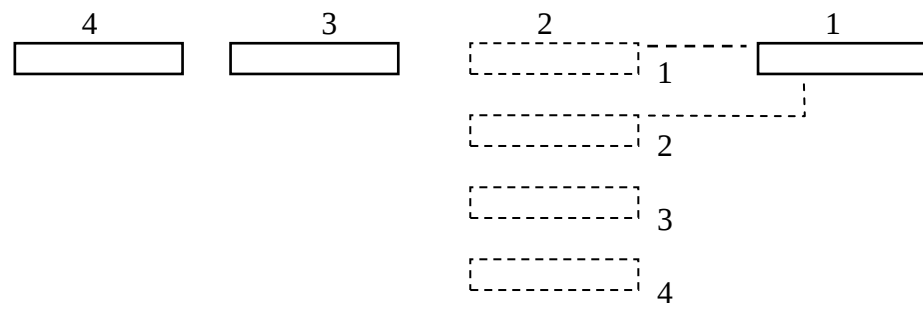

(3)

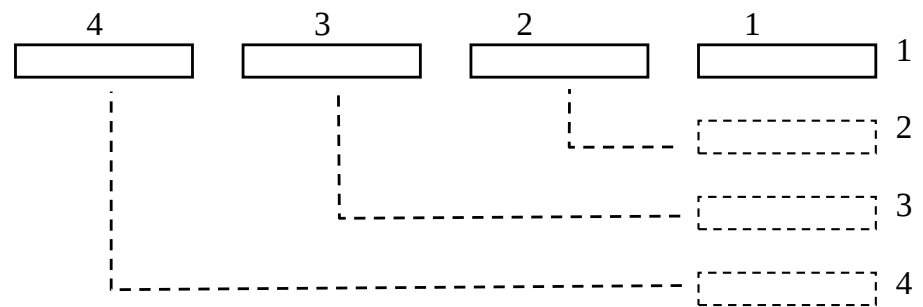

(s. 43)

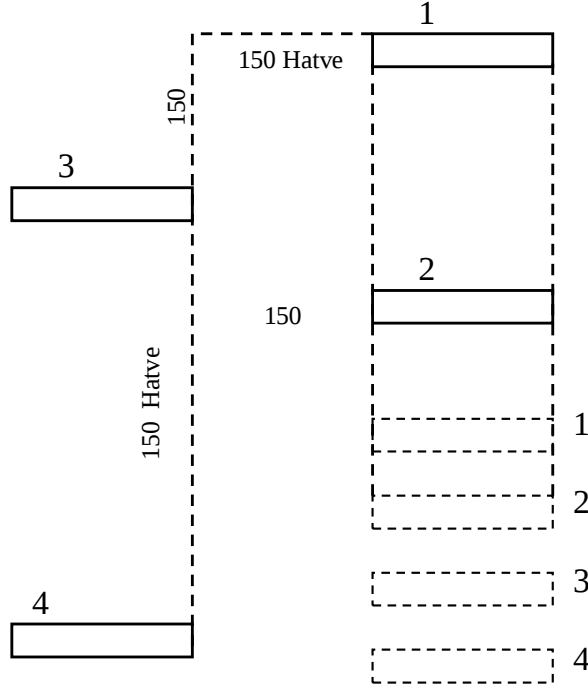
(4)

(5)

(6)

Tabur muhâbere nizâmı - İki bölük birinci hattı iki bölük dahi ihtiyâtı teşkîl eder. Ta‘lîmnâmede irâ’e ve iş‘âr olunan eb‘âd tezyîd edilmemelidir. Bölüğün mevcûdu hâl-i hazarîdeki kadar bulunur. Cebhesini 125 hatveye tenzîl etmelidir. (s. 44) Hücûm esnâsında ihtiyât bölükleri birinci hatt bölüklerine lâ-akall 200 hatve takarrur eder.

Mühimmâtın ikmâli - 2 numarolu (Berdan) tüfengini hâmil bulunan asker 60 fişenk alır ve piyâde alayları ma‘iyyetine verilen cebehâne sandıkları vâsıtasıyla mikdâr-ı mezkûr taz‘îf olunur.

Hâl-i tedâfü‘i (bir mevki‘nin müddet-i medîde müdâfa‘ası esnâsında) mühimmât arabalarıyla askerin yakınında mevâni‘-i sun‘iyye veya tabi‘iyye arkasında tutulan fişenk sandıkları kısmen ifrâğ edilir.

Hâl-i ta‘arruzîde erzâk ve mühimmâtın tekrâr tedârik ve ihzârı fevke‘l-hadd sa‘b ve belki müte‘assir olduğu cihetle zâbitân fişenklerin beyhûde telef ve isrâf edilmemesi husûsuna kemâl-i dikkat ve teyakkuz üzere bulunmaları vâcibât-ı umûrdandır. Muhâbereden hâric bulunanların cebehânelerinden istifâde etmeğe ve fişenk tobralarında bulunan fişenklerin tükendiğini işâret etmek için nihâyet

dereceye kadar sabr etmeyip, biraz erkence işâret ve iş'âr etmeğe gayret etmelidir. Sûret-i umûmîyyede te'sîrli mıntıka dâhilinde ya'ni 800 hatve mesâfede düşmanle harbe tutuşmuş olan hatta tekrâr mühimmât vermek heman mutlakâ gayr-i mümkündür ve bu kabûl olunur.

Tabur düşman topçusunun ateş-i taht-ı te'sîrinde bulunup da muharebe hazırlık nizâmını ahz eylediği esnâda bir araba cebehâne alay ihtiyâtından tefrîk olunarak, muhârebeye tutuşmuş olan mezkûr tabura sevk ve îsâl edilir. Hâssaten bu hidmete ta'yîn ve tefrîk olunan bir küçük zâbit vâsıtasıyla sevk-i idâre edilen mezkûr araba mikdâr-ı a'zamî olarak istinâd askerinden 1000 hatve mesâfede bulunmak üzere taburu ta'kîb eder. Yüzbaşılar tarafından ta'yîn ve tahsîs olunarak her bölükten iki kişi mühimmât arabasının yakınında bulunur. Efrâd-ı mezkûre (s. 45) tobralarını mezkûr arabaya vaz' ile arabayı sevke me'mûr olan küçük zâbitden fişenk paketlerini nakletmek üzere bir takım çantalar ahz ederler. Tobralar bulunmadığı takdîrde yağmurluklarını isti'mâl ederler.

Hâlât-ı müsta'celede sevk me'mûru olan küçük zâbit tâ efrâd-ı muhârebeyn içerisine kadar girmek tehlikesini ihtiyâr etmekden asla tereddüd ve ihtirâz etmemelidir.

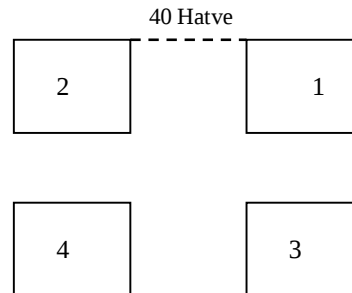
Alayda cebehâne yüzbaşısı taburda emir çavuşu mühimmâta müte'allik olan bi'l-cümle husûsata hâssaten me'mûrdurlar.

Kafkasya kolordularından ba'zıları mühimmât nakliçün Devlet-i Âliyye'de dahî olduğu vecihle mekkâri hayvanâtı isti'mâl ederler.

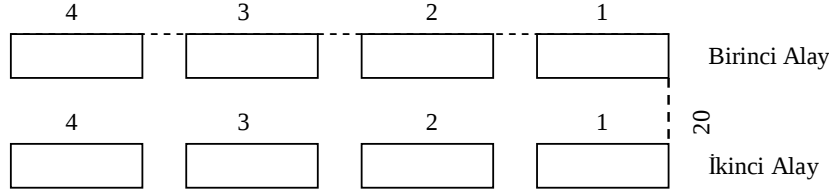
-4. Fasil-

(1) Alay ve Livâ

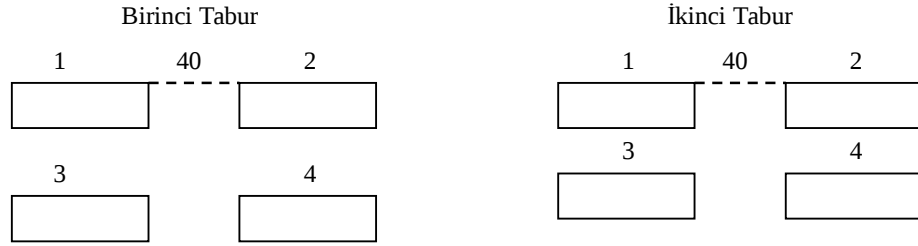
İctimâ' Nizâmı

(2) Livâ

(s. 46)

Livâ (alay) işbu nizâm üzere hareket ve tebdîl-i istikâmet eder.

İctimâ'î nizâmdan muhârebe hazırlık nizâmına geçildiği vakit Avcı Zinciri, İstinâd ve İhtiyâtdan mürekkebe olan muhârebe hattını birinci hatta bulunan taburlar teşkîl eder. İkinci hatt taburları ise ihtiyâtı teşkîl ederler.

Kısm-ı Sâni

Bölük ve Tabur Muhârebesi

Ta'arruzî Muhârebe

(1) Düşmanın mevki'ine 3000 hatve kaldıkda yürüyüş nizâmından muhârebeye hazırlık nizâmına geçilir ki bu hâlde bölükler cüz'î aralıkla nısf bölük veya takımla kol nizâmını ahz ederler.

Bu sırada tabur kumandanı ma'iyyetinde bulunan bölük kumandanlarına fâ'ide-bahş olan her dürlü tenbîhât ve ta'limâtı i'tâ ve hücûmun mevki' ve vaz'iyeti hakkında tahkîkât evveliyeye icrâsına ibtidâ eder. (s. 47) Şöyle ki; tabur (cephe ve cenâhları ilerisinde) 300-500 hatve mesâfede tefrîk olunmuş keşif kollarından

mürekkebe bir kordonun taht-ı himâye ve mahfazasında olarak ileriye doğru harekete devâm eder. Müfrez bir bölük ale'l-âde üç keşif kolu tertîb ve tefrîk eder. Bu esnâda (pîşdâr ilh.) gibi hidemât-ı husûsiyye için tefrîk edilmiş bulunan tabur aksâmı taburla birleşip kendi mahallerini ahz ederler.

(2) Düşman mevki'ine 2000 hatve kaldıkda aralıklar açılır. Ta'lîmnâme mucibince tabur kumandânı düşman cebhesinin tûl ve imtidâdı hakkında evvelce kesb-i ma'lûmât etmiş bulmalıdır ki kendi tertîbât ve teşebbüsâtını ma'lûmât-ı müttehizesine nazaran binâ ve tanzîm edebilsin.

Bu takdîrce düşman cebhesi eğer 300 hatve ise kendi avcı zencîrini 400 hatveye iblâğ etmelidir.

(3) Tahkîkât-ı vâkı'asından istihsâl ettiği netâyic üzerine tabur kumandânı muhârebe nizâmı emrini verebilir.

1- 2 bölük birinci hatvedeki cebheyi 400 hatveye iblâğ etmek için sağ tarafında bulunan bölük iki ve sol taraftaki bir takım ifrâz eder.

2- Birinci hattın merkezi gerisinde 2 bölük ihtiyâtda bulunur.

Bu ana kadar yürüyüş idâre etmekde olan keşif kolları bu aralık mensûb oldukları askerle birleşirler. Cenâhların emniyyet ve âsâyîşini muhâfaza etmek için muhârebe keşif kolları gönderilir.

Bu vechile dağılmış olan tabur düşman avcı hattına 800 hatve mesâfe kalınca takarrub etmeğe çalışır ve ol vakit hücum hazırlıklarına ibtidâ eder. (s. 48) Bu bâbda ittihâz olunacak tedâbir ve harekâtın ta'lîmnâmede iş'âr olunan mikdâr ve ta'rîfen tamâmiyyet-i tatbîki bi't-tabî güç olduğundan şu kadar ki iktizâ eden her türlü vesâ'ite teşebbüsle muvâzeneti kendi tarafına celb etmeğe, hücum edebilmek için zabt olunacak mevki'e takarrüb etmeğe sa'y ü gayret edilmelidir.

Düşman mevki'inin za'îf noktasını keşf ve ta'yîn etmeğe sa'y ü gayret etmelidir.

Bir ihâta manevrası hareketi tecrübe etmelidir.

Farz edelim ki tabur kumandânı düşmanı abluka ve sağ cenâhı ihâta etmek için sol cenâhı, ilerisinde bulunan kapalı arâzîden istifâde etmek istesin.

Bu hâlde tabur kumandânı efkâr ve bölük kumandanlarına teblîğ ve ifhâm ettikten sonra:

1- Her bölük avcı hattını bir takımla takviye etmek (bizim usûlümüzde 3 takım solda 2 takım sağda).

2- İki ihtiyât bölüğünü sol cenâh gerisine almak.

3- Muhârebeye tutuşmuş olan bölüklerin sarf ve ihlâk edilmiş olan mühimmâtının mahalline âhirini nakl ve ikâme etmeleri husûslarını emreder.

Avcı hattı ilerisine müte‘âkib sıçrayışlarla kat‘-ı mesâfe etmek için avcı hattının sağ cenâh kıt‘ası açık bir arâzîyi kat‘ etmek îcâb ettiği takdîrde 400 hatve mesâfede tevakkuf eder. Sol cenâh 300 hatveye kadar ileriler ve hücum atılmazdan akdem ittihâz olunacak mevki‘ nihâyet 150-300 hatve beyinde bulunur. El-hâsıl bütün avcı hattı üzerine şiddetli (münferid ve yaylım) ateş icrâ edilir.

(s. 49) Emir:

Sağ cenah bölüğüne üçüncü bir takım sevk etmek (taz‘îf etmek) sol cenâh bölüğüne de nihâyet takımıyla avcı hattının sol cenahını temdîd etmek.

İhtiyât bölüklerinden birine sol cenâh bölüğünün telef olan istinâdının tutacağı mahalli işgâl etmek taburun dördüncü bölüğüne ilerideki bölüğün arkasında 100 hatve mesâfede ihtiyâtda durmak husûslarını emreder.

4- Avcı hattının sol cenâh kıt‘ası düşman mevzi‘ine daha ziyâde takarrub etdikde hemân hücum emri verilir.

Tedâfü‘î Muhârebe

Mevzi‘in idaresi - Cephenin birinci hatt bölükleri meyânında taksimi - Endâht meydânının tahliyesi - Zemîn ârızalarından istifâde - Mevâki‘-i sun‘iye inşâsı - Umkan muvâsalâtın te‘mîni - Endâht mesâfesinin ta‘yîni - İhtiyât fişenklerinin celbi -

Tedâfü‘î muhârebede bütün avcı hattı 800 hatve mesâfede ya‘ni düşmanın müte‘âkib sıçrayışlarla harekete mecbûr olduğu sırada ateşe ibtidâ etmesi ve ateş avcı hattına ve ale‘l-husûs istinâd askeri üzerine imâle ve tevcîh eylemesi dikkat olunacak mevâddandır.

Silah-endâz olunacak efrâdın ta‘yîn ve tahsîsi - Esliha isti‘mâlinde mahâret-i kâmile olan efrâd intihâb olunarak, efrâd-ı mezkûre ateşlerini hâcimîn hattının

yatan avcılarını üzerine durdukları esnâda bile teveccüh etmeleri ve sâ'ir silâh-endâzlara düşmanın yatan veyâhûd mahfûz bulunan sâ'ir avcılarını için fişenklerini telef ve isrâf (s. 50) etmemeleri sûret-i kat'îyyede men' edilmiştir. Lakin ileriye hareket başladığını müte'âkib şiddetli ateş icrâsına başlanır ki lüzûmu takdîrinde kat' olunur. Düşman topcusu piyâde tüfenk ateşinin taht-ı te'sîrine dâhil oldukda mezkûr piyâdeler topcuyla bi'l-hâssa hedef ittihâz ederek mukâbeleten ateş ederler.

600 hatve mesâfeden görünen ve yanaşık sıralı nizâm üzere müretteb bulunan (istinâdâtı) muhâcimîn müdâfi'înin ateş dâ'ire-i te'sîri dahiline girmiş bulunurlar. Muhâcimîn müdâfa'a olunan mevki'in 400-500 hatve mesâfesine takarrub etdiğinde istediği gibi ateş icrâ olunur ve istinâd askeri saff-ı harbe dâhil olarak ve üzerlerine yayılım ateş icrâ etmek üzere düşman ihtiyât askerinin zuhûrunu müterakkib bulunurlar.

Düşmanın mevzi'e duhûlünü asla muntazır olmamalıdır. Hemân kemâl-i şiddetle mukâbele etmelidir ve eğer mevzi'e girmek için hâcimînin bir mâni' aşmaları iktizâ ederse, mâni'-i mezkûru mürûrlarına müsâ'ade olup, beri tarafına geçtiklerinde heman üzerlerine hücum ve hamle etmelidir.

Eğer bir ormanın müdâfa'ası murâd olunur ise ormanın kenarına düşman asla yaklaştırmamak husûsuna derece-i fevka'l-âdede dikkat ve i'tinâ olunmalıdır - Vâsıl olmazdan akdem üzerine varılmalıdır - bir istihkâmın müdâfa'asında siperi atlayıp, hârice çıkmalıdır.

Eğer hücumda muvaffakiyyet hâsıl olursa ihtiyâtların yan tarafından icrâ edecekleri mukâbil hücumla düşmanın yed-i zabtına geçen mevâki'i i'âde ve istirdâd etmeğe çalışmalıdır.

Eğer bi'l-akıs hücumda muvaffakiyyet hâsıl olmazsa ihtiyâtları düşmanın ta'kîbi husûsunda isti'mâl etmek ve birinci hamlesi mevki'lerine (s. 51) i'âde etmekden de begâyet ictinâb etmelidir.

-Ateşlerin usûl ve kavâ'id-

Mutazarrır ateş - 800 hatveye kadar icrâ olunur.

İstediğin gibi ateş - Endâht ve ihrâk olunacak fişenklerin adedi zâbitân taraflarından ta'yîn olunarak, 800 hatveden yukarısı için kullandırılır.

Kumandalı ateş - Eğer müteharrik hedefler üzerine endâht edilmek îcâb eder ve mesâfe de doğruca ta'yîn ve takdîr olunmamış bulunursa muhtelif iki kerte isti'mâli ihtâr olunmalıdır. Endâht mesâfesini düşman tarafından endâht olunan mermîyâtın alevine nazaran ta'yîn ve tanzîm etmelidir.

Endirekt (hâ'illi) ateş ise 1.000 hatvenin mâfevki için isti'mâl olunur, fakat mesâfenin doğruca ta'yîn olunmuş bulunması lâzımdır. Mühimmâtın beyhûde telef ve isrâfından ictinâb etmelidir. Takım ve manga zâbitleri fişenklerin hîn-i idâre ve isti'mâlinden mes'ûldürler. Münferid ateş icrâ eden efrâd meyânında rahat ve tedbîri gâ'ib edip fişenkleri beyhûde telef ve izâ'a edenlere muvakkaten ateş ta'tîl ettirilir.

Ateşin şiddetini tezyîd veya tenkîz emri ancak hatt kumandanı tarafından i'tâ olunabilir.

Yaylın ateş hatt arasında boşluk bırakılmamak şartıyla müttehiden icrâ olunmalıdır. Zîrâ mezkûr ateşin hem mâddî hem de ma'nevî bir te'sîr-i azîmi vardır.

Hedefe endâhtın kemâl-i akıl ve basîretle ta'yîn olunması zâbitin başlıca vezâ'ifindendir.

(s. 52) Hâl-i ta'arruzîde evvelen düşman bataryaları üzerine, ba'dehu avcı hattı ve nihâyet ateşin şiddeti kâmilen hücum olunacak nokta üzerine tevcîh olunur.

Tedâfü'î muhârebede hasmın açıkda tutmasına mecbûr olduğu yanaşık nizâm üzere bulunan kıt'ât-ı askerîye ile bi'l-hâssa topcuya ehemmiyet vermelidir.

Bir mevzi'in müdâfa'asından bahs ettiğimiz sırada beyân ettiğimiz vechile alayın ittihâz edeceği tedâbir silâh-endâzdan yalnız bir kısm-ı cüz'îsi yatan veyâhûd mahfûz bulunan avcı zencîrine dâ'ima ateş edip, diğerleri dahi düşman avcı hattının ileriye atılacakları zamâna kadar te'hîr-i hareket etmeleri husûslarından ibâretidir.

Düşman topcu ateşi bi't-tedric bir nokta üzerine hasredilirse hasmın en ziyâde dikkat ve i'tinâ ettiği nikâtdan berî olabilmek ihtimâline mebni mezkûr mezkûr* noktaya eyüce dikkat ve nezâret ve düşman piyâdesini mahall-i mezkûrda en şiddetli bir ateşin taht-ı te'sîrinde tutmağa sa'y ü gayret etmelidir.

Düşman askeri 600 hatveden aşağı mesâfeye kadar tekarrüb ettiği takdîrde müte'âkiben bütün asker ateş etmelidirler. Zâbitân tahmîn-i mesâfe etmek için dört

* Metinde mükerrer yazılmış.

vâsita isti'mâl eder: (Gözle tahmîn), (yaylım ateş vâsıtasıyla), (topcudan alınacak ma'lûmât üzerine) ve (telemetre, elh.) gibi alâtdan biri vâsıtasıyla takdîr ve tahmîn-i mesâfe edilir.

Topcu ve Piyâde

8 kıt'a topdan mürekkeb bir piyâde bataryası iki nısf batarya ve 4 takım üzere tertîb olunur. Bir bataryayı teşkîl eden topcuların cümlesi 125-200 hatve, nısf batarya 80 hatve ve bir takım cebhesi (s. 53) 30 hatve tûl ve imtidâdındadır.

Toparlaklar topların 16 hatve gerisinde ve kapaklılar toparlakların 100-500 hatve gerisinde bulunurlar.

Süvâri bataryasında yalnız 6 kıt'a top bulunur.

Piyâde askeri topcunun yakınında bulundukda dâ'ima ânı muhâfazaya mecbûrdur.

Topcu istinâd askeri kendi avcı hattını ateşine mâni' ve hâ'il olmamak şartıyla bataryanın takrîben 600 hatve ilerisinde vaz' ve tertîb eder. Bataryanın gerisinde vaz' olunması asla câ'iz değildir.

Topcu askeri bir mevzi'-i askerînin cenâhlarından birisinde ahz-ı mevzi' ettiği takdîrde, en ziyâde yakınında bulunan piyâde askeri emir almaklığa bile hâcet hissetmeksizin bataryanın açıkda kalan cenâhını serd-i muhâfaza etmek üzere bir bölük asker tefrîk ve sevk eder.

Topcu istinâd bölüğü ekseriyâ civârında bulunan 8 taburun ihtiyât bölüğünden ibâret bulunur.

Eğer topcu askeri güzel bir mevzi'i işgâl etmiş bulunursa, piyâde askeri ba'zı halât-ı husûsiyye müstesnâ olmak üzere istinâd terk etmeğe hâcet kalmayarak, mezkûr topcu askeri ilerisine geçebilir.

Batarya ileri hareket esnâsında istinâd ile muhâfaza olunur. Şöyle ki; avcı hattı cebhe ve yanları setr ve muhâfaza eder ve istinâd takımları numra neferâtının imdâd ve i'ânesine yetişebilmek için topların hizâsında bulunurlar.

Ric'at hareketlerinde ric'at dâ'imâ avcı hattıyla setr ve muhâfaza olunup, istinâd ise batarya ile beraber hareket eder. Piyâde askeri topcuya kesr ve tahrîb olunan veyâhûd koşum hayvanâtı telef olan bataryayı sevk ve idâre etmek için (s.

54) iktizâ eden neferâtı i'tâ eder.

Bir batarya üzerine hücumâ me'mûr olan piyâde askeri yanaşık nizâmda bulunan kısımlarını düşmana irâ'e etmeyerek, askerini avcıya tertîb eder ve biri toplar üzerine cephe hücumu diğeri istinâd üzerine yan hücumu olmak üzere kâ'ide iki hücum icrâ eder.

Piyâde ve Süvâri

Süvâri hücumuna karşı piyâde askeri tedâfü'î kollarını açık nizâm ahz eder.

300-400 hatveye geldikde bir iki yaylım ateşi etdikden sonra süngü çatar. Fenâ hâlde yaralanmış olan hayvanât sürüklenerek, nihâyet sıralar üzerine varup, küllî bir ziyâna bâ'is olmak ihtimâline mebnî son yaylım ateşi 80 hatveden aşağı mesâfeden asla icrâ olunmamalıdır.

Eğer süvârinin hücumuyla hatt-ı harb kat' olunursa, ol vakit piyâde askeri küçük küçük bir takım kıt'ât teşkil eder. Rusya ta'lîm-nâmesi 400 hatvenin fevkinde olan mesâfâta ateş etmenin muhâtaralı olduğunu iddi'â ve isbât-ı müdde'â için muhâzîr-i atıyyeyi ta'dâd ve i'tâ ediyor:

1- Ol kadar sür'atli müteharrik bir hedefe isâbet gayr-i muhakkak ve mechûldür.

2- Kertenin bi'z-zarûre ta'dîl ve tebdîli îcâb edip, bu vâsıta ile izâ'a-i vakit edileceği.

3- Yaylım ateşi icrâsından maksad-ı aksâ süvâriye küllî zâyî'ât vermek fikri olmayıp, hayvanâtdan ba'zılarını ürküdererek hücumun şiddetini kat' etmektir.

4- Süvâri askeri hücumun ibtidâsında şedîd ve te'sîrli bir ateşe dûçar olursa kuvve-i ma'neviyyesine asla zarar gelmez hâlbuki (s. 55) hâlbuki* ansızın vukû' bulacak bir şiddetli ateşin taht-ı te'sîrinde tutulacak olursa bi'l-akis bir za'af ve hasâr-ı külliyye giriftâr olur.

Hücum def' ve tenkîl olundukda bi't-tedric tezyîd ederek, nihâyet 800 hatveye kadar düşmani ateşle ta'kîb etmelidir.

İşbu kısm-ı sâniye zeyl ü ilâveolunmak ve muhârebe nazariyâtının nev'imâ ve mükemmel ve mütemmimi bulunmak üzere geçen sonbaharda Ceneral (Totleben)

* Metinde mükerrer yazılmıştır.

tarafından Vilna dâ'ire-i askerîsine i'tâ olunan ve zikri hakîkaten fâ'ide-bahş bulunan emri kayd ve ilâve etmekliğı vâcibeden add eyledik.

General (Totleben) işbu ta'lîmâtında bir mevzi'e hücûm etmek veya mevzi'-i mezkûru müdâfa'a eylemenin sûret-i icrâsı hakkında beyân-ı efkâr ediyor.

(1) Hücûm - Bir mevzi'e hücûm etmek üzere sevk olunan her kıt'a-i askeriyeye mutlaka ya sunûf-ı sulûse-i askeriyeden mürekkeb olmalı veyâhûd hâlât-ı husûsiyyede süvâri ile süvâri topcusundan müşekkel bir pîşdâr ile takdîm olunmuş bulunmalıdır.

Kısm-ı külli - Müte'addid müfrezeler teşkîl ederek ilerlemelidir.

İhtiyât-ı umûmi - Hiç olmazsa sevk olunan askerin sülüsünden terkîb ve teşkîl olunmalıdır. Pîşdârın vazîfesi başlıca hasmı yoklamak, ilerlemiş olan askerlerini geriye püskürtmek ve düşman mevzi'ine nâzır bulunan nikâta birleşmek hususlarından ibârettir. **(s. 56)** Süvâri askeri cenâhlarından uzaklaşarak, cebhenin imtidâdı ve nizâm-ı harbin umku boyunca ahz-ı ma'lûmât etmeğe çalışır.

Piyâdenin hücûmu dâimâ evvelce top ateşiyle tehiyye ve ihzâr edilmelidir.

Topcunun ilk ahz edeceği mevki' 1.600 ile 2.400 metre beyinde bulunmalıdır. Topcu askeri dûçâr-ı za'af ve hasar olan nıkâtı harb ilerledikçe müte'âkiben takviye ve teşdîd edebilmek için evvelce bütün bataryalarıyla harbe girmez.

Topcu evvel-be-evvel mukâbilinde bulunan topcu ateşini za'îflatmak çaresine bakmalıdır. Bu netice istihsâl olundukda piyâde askeri düşmanın ilerlemiş olan kısımlarını ve bataryalarıyla ihtiyâtlarının vaz'ı için yeni bir takım mevâki'i yed-i zâbt ve teshîre geçirmek üzere harbe mübâşeret etmelidir.

Bu sırada topcu askeri bir mahalle yerleşüp asıl vazîfesi piyâdeyi ta'kîb ve düşman avcılarına 1.000 metre kalıncaya kadar takviye ve istinâd etmekden ibârettir.

Piyâde askeri kendüsüne müte'allik olan topcuyu setr ve muhâfaza ve ateşini en ziyâde muhâtaralı olan nikâta cem' ve tevcîh ederek, ânı vikâye eder.

Topcunun 3 hedefi olup: Birincisi kendi mukâbilinde bulunan bataryalar. İkincisi zabt ve teshîr olunacak mevki'de kâ'in asker. Üçüncüsü düşman ihtiyâtı (ale'l-husûs ihtiyât askeri ilerisindeki askeri takviye zımnında ilerlemiş bulunursa).

(s. 57) Piyâde askeri ilerlediği esnâda kendüye müte'allik bulunan bataryaları ateşle setr etmemesi arzu alınırsa da topografyaca ba'zı hâlât zuhûr eder ki bu

kā'idenin icrâsına mâni' olur.

Düşmanden 1200-2000 metre mesâfede ahz-ı mevki' etmiş olan topcu askeri mermîlerini hattı düz ve müstevî arâzîde bile bataryaların 200 metre ilerisinde ve sukût noktasının 300 metre berisinde bulunan piyâde askerinin başı üzerinden muhâtarasızca aşırabilir.

1200 metreden dûn mesâfât için şerâ'it-ı sâbika cârî olmayup, bu takdîrde topcu muharrik mermîyi temdîd ve mermîlerini düşmanın ihtiyâtları veyâhûd ihtiyâtların mürûr etmek mecbûriyyetinde bulundukları nikât üzerine atf ü tevcîh etmelidir.

Düşmanın nihâyet derecede sa'y ve gayret ve nazar-ı dikkatini câlib olan hücum-ı hakîkî noktasını, düşmanın nazarından mümkün olduğu kadar çok zamân sert ve ihfâya çalışmalıdır.

Lüzûm-ı kat'isi görülmedikce verilmemek şartıyla ihtiyât-ı umûmîyi mümkün olduğu kadar idâre ve tasarruf üzre kullanmalıdır. Muhârebe hatlarını vakt-i münâsebetde ve kemâl-i dikkatle müte'âkiben takviye etmelidir.

Düşman mevzi'ine 800 metre mesâfe kaldıkda avcı hatları müte'âkib sıçrayışdan yürüyüşe ibtidâ eder, peyderpey istinâd askerlerini iltihâk ve inzimâm ile takviye olunurlar.

Düşmana 200-400 hatve kaldıkda muhârebe hattı şiddetini derece-i nihâyeye îsâl etmeli ve başluca düşmanın ihtiyâtları üzerine tevcîh olunarak, topcu tarafından kemâl-i şiddetle idâre ve endâht olunmakda bulunan ateşinin şiddetiyle hasmı boğmağa (s. 58) çalışmalıdır.

Hücumdan sonra piyâde müfrezeleri tarafından setr ve himâye olunmuş topcu ateşiyle düşman ta'kîb olunmalıdır. El altından bir mikdâr süvâri askeri bulundurmak dâ'imâ arzu olunur mevâddandır.

2- Müdâfa'a - Bir mevzi'in müdâfa'ası takdîrinde askeri ber-vech-i âtî üç kısma taksîm etmek muvâfık-ı maslahatdır. Şöyle ki -Pîşdâr- Kısım-ı küllî-muhârebeye sevk edilen askerin lâakll sülüsünden mürekkeb bulunan ihtiyât-ı umûmî.

Pîşdârın sunûf-ı süluse-i askeriyyeden mürekkeb bulunması veyâhûd yalnız süvâriyle süvâri topcu bataryalarından teşkîl olunması ehemm ü elzemdir.

Pîşdârın vezâ'ifi

1- Hasmın takarrubunu ve kuvvetinin mikdârını beyân ve iş'âr etmek.

2- Hareketini avk u te'hîr etmek için düşmani rahatsız etmek eğer düşman pek külliyetli ise düşmanı pîş-i nazardan gâ'ib etmemek şartıyla mevzi'e ric'at etmek husûslarından ibâretidir.

Kısm-ı küllî - Bir takım aksâma taksîm olunmuş bulunduğu hâlde askerini cem' ve tehşîd ederek mevzi'i muhâfaza eder. Ba'zı nevâki'-i mühimme ise ehemmiyetce mâdûnlarında bulunan mevâki'e nisbetle elbette daha ziyâde bir dikkat ve ihtimâm ile muhâfaza ve müdâfa'a olunmalıdır.

Her küt'a-i askeriye cebhesi ilerisinde ve top menzili dâhilinde bulunan arâziye nezâret ve dikkat etmek üzere birtakım müfrezeler tefrîk ve sevk eder. (s. 59) Vakit ü zamân müsâ'id olduğu nisbete mevki'de kesb-i kuvvet etmeğe ve evvela avcılar ba'dehu istinâd ve ihtiyâtları birleştirmek üzere birbiri gerüsünde iki hatt tesîs ve teşkîl etmeğe gayret olunmalıdır. İsnâd ve ihtiyât askerleri her şeyden evvel mehâcimîn nazarından setr ve muhâfaza olunmalıdır. Eğer zemînde ba'zı mevâki'-i tabî'yye bulunmassa evvel-be-evvel müte'âkib muhârebeye sevk olunmayacak kademeler için mevâki'-i sun'iyeye te'sîsinden sarf-ı nazar edilmelidir. Hâcimîn tarafından tutulması arzu olunmak ihtimâli olan nikâtın, işgâl ederek, mevzi'in ilerisinde bulunan zemîni muhâcimînin yed-i zabtına geçirmemeğe çalışmalıdır. Bu gibi nikât-ı mühimme kısm-ı küllîden tefrîk olunmuş ba'zı müfrezelerle takviye olup, mezkûr müfrezeler dahi istinâd edilebilmek ve ric'at hareketleri muhâfaza olunmak için pek ileriye sevk ve teb'îd edilmemelidirler.

En ziyâde şâyân-ı dikkat ve ehemmiyet olan mevzi'in ateşine mâni' ve hâ'il olmak için mezkûr müfrezelerin ric'at hareketlerinin istikâmetini kemâl-i dikkatle ta'yîn ve i'tâ etmelidir.

Tıbbî hücûmda olduğu gibi müdâfa'ada dahi vakitsiz olarak bataryaları kâmil harbe sevk etmekden ictinâb olup, mücerred hücûm-ı hakîkiyeye karşı isti'mâl olunmak üzere topların takrîben sülüsünden mürekkeb bir ihtiyât teşkîl edilir.

Müdâfa'a topcusu iki hâlde bulunur.

1- Müdâfa'a topcusu hücûm topcusundan ziyâde olur.

2- Hücûm topcusu müdâfa'a topcusundan fazla bulunur.

Birinci hâlde müdâfi‘în toplanını istihkâmâtta vaz‘ ve tertîb ederek, bu vechile kemâl-i sebât ile muhârebe ederler. (s. 60) İkinci hâlde müdâfi‘în toplanını kemâl-i dikkat ve basîretle tertîb eder ve ancak hâcîmîn hedef noktasını doğrudan doğruya izhâr ve i‘lân ettiği takdîrde isti‘mâl etmek üzere kısm-ı a‘zamını ihtiyâtta tutar. Birinci hatta bulunan topcular düşman topcusuyla harbe tutuşup, yalnız fırsat-ı hasane iğtinâm ettikçe piyâde üzerine endâht ederler.

Bir istihkâmda bulunan toplan her endâhtdan sonra bir rampa vâsıtasıyla yanda bulunan hedeflerden birine sevk edilebilecek vechile vaz‘ ve tertîb olunmalıdırlar.

Düşmanın herekâtı eyüce rû‘yet ve müşâhade olunduğunu müte‘âkib ihtiyâtta tutulan toplan için hücum cephesi üzerinde mahâll-i mahfûza ihzâr ve inşâ edilmelidir.

Hücum esnâsında topcu bi‘l-cümle toplanlarıyla piyâde üzerine ateş icrâ eder.

İhtiyâtîle himâye olunmuş olan müdâfi‘în piyâdesi kemâl-i şiddetle ateş eder. Müdâfa‘anın kazanılması yalnız müdâfi‘înin sebât ve metânetiyle hâsıl olamayup, belki mevzi‘i kemâl-i dikkat ve mahâretle intihâb etmek askeri eyüce taksîm ve tevzî‘ edebilmek, mühâcîmîn ateşinden kurtulmak için mahâret-i kâmile sâhibi olmak elhâsıl ihtiyât askerini istenilen zamânda, irâ‘e ve i‘tâ olunan mevki‘e sevk ve îsâl etmek (ihtiyâtı eyüce idâre etmenin lüzûm ve ehemmiyeti bundan anlaşılıyor) husûslarına mütevakkıftır.

(3) 16 Teşrîn-i sâni sene (188[1]*) Târîhinde Hidemât-ı Seferiyeye Dâ‘ir Neşrolunan Ta‘lîmât

(s. 61) Ta‘lîmât-ı mezkûre başlıca üç kısmı şâmilidir. Şöyle ki:

- 1- Hidmet-i müsbet
- 2- Konaklara yerleşme ve açıkda konma
- 3- Emniyyet ve keşif hidmeti

(1)

Hidmet-i müsbet

Ta‘lîmât-nâmenin tenbîh ve ihtâr ettiği mevâdd-ı asliye:

* Söz konusu talimatname Bujac’ın eserinde “*Instruction du 16 novembre 1881 (modifiée en janvier 1888) sur le service des troupes en campagne*” şeklinde zikredilmektedir. Bkz. Bujac, a.g.e. , s. 204.

- 1- Mümkin olduğu kadar askerin icrâ edeceği hücûmları taklîl ve tenkîz etmek.
- 2- Sabâhları pek erken yola çıkmamak.
- 3- Yürüyüşün ilk noktasını ta'yîn etmek.
- 4- Bir kolu teşkîl eden kıt'ât-ı müte'âkibe arasındaki mesâfât-ı mu'ayeneyi muhâfaza ve idâre etmek.
- 5- Tevakkuf için cem' etmek (ictimâ' nizâmı).
- 6- Yürüyüş esnâsında nizâm ve intizâmı kemâl-i şiddetle muhâfazaya çalışmak.
- 7- Askeri beyhûde it'âb etmekden begâyet ictinâb etmek husûslarından ibâretidir.

Bir kolu teşkîl eden kıt'ât-ı müte'âkibe arasındaki mesâfât-ı sâbite ber-vech-i zîrdır.

(s. 62)

Hatve

Bölükden bölüğe.....	10
Taburlar süvâri bölükleri sotnialar ve bataryalar arasında	50
Alaylar arasında.....	100
Livâlar arasında.....	200

Kolonu bir livâdan fazla bulunan kollar (1-3 kilometro) aralıkla kademeler teşkîl ederler. Piyâde askeri takım veya nısf bölükle, süvâri üçer nefer ve topcunun (tek kol) olarak yol kolu teşkîl ederek hareket ederler.

Yürüyüş tertîbâtı - Düşmanın kurb ve civârında hareket eden her kıt'a-i askeriye yürüyüşünü bir pîşdâr ve bir dümdâr ile setr ve muhâfaza eder.

Pîşdârın kolunu kuvve-i umûmiyyenin 1/4-1/6 nisbetleri beyinde tahallûf eder. Pîşdâr olarak bir bölük bir takım- bir tabur- bir bölük- ve bir alay bir tabur tefrîk ile ileriye sevk eder. Mukannen olan cüz'-i tâmmılları kesr ve tefrîk etmekden ictinâb olunmalıdır. Mümkin olduğu vakit pîşdâra bir kısım süvâri dahi zamm ü ilâve de etmelidir.

Kısm-ı küllî ile pîşdâr meyânındaki mesâfe kolun kuvveti nisbetinde bulunur. Ezcümle bir fırka pîşdârını yarım günlük mesâfe ilerisüne sevk eder. Livâ ise 2-4 kilometroya i'zâm eder. Alay pîşdârını 1-2 kilometro ilerisünde tutar ve tabur pîşdâr

bölüğünü 500 metre mesâfede tutar. Pîşdâr uc (s. 63) ve cânibdârlardan terekküb eder.

Uc ve cânibdâr müfrezesi ilerisinde süvâri ve piyâdeden bir takım arâzi keşşâfları isti'mâl eder. Bir alaydan noksân olan bir kol yalnız bir pîşdâr ile bir pîşdâr avcı ve anlara müte'allik kıt'ât-ı askeriyeyi tefrîk eder. Bölük (ve takım) yalnız ilerisine ve yanlarına çıkaracağı keşşâfların himâye ve muhâfazası altında hareket eder.

Pîşdâr avcının kuvveti 1 bölük ile iki tabur (1-4 süvâri bölüğü) beyinde ve cânibdâr müfrezesi ise 1-4 bölük (1/2-2 süvâri bölüğü) beyinde tahallûf eder.

Pîşdârın ilerisindeki arâziyi keşf ve mu'âyene etmek üzere biraz asker çıkardığını yukarda beyân etmişdik. Asker-i mezkûr meyânında evvela 1-2 kilometre uzağında bulunan emniyet keşif kolu sâniyen geniş bir cebhe ile arâzi keşşâfları tefrîk ve temyîz olunmalıdır. Emniyet keşif kolunun vazîfesi sadece emir ve muhâfazadan ibâretdir. Pîşdâr ise gâyet yakından mezkûr kolları istinâd eder.

Ric'at hareketi esnâsında pîşdâr küllî bir tebeddüle uğrar. Mesela olvakit pek cüz'î mikdârda süvâri ilâvesiyle, sade piyâdeden teşkîl olunur. Vazîfesi ise yolu mürûr ve ubûra hâ'il olacak müdâfi' ve ehillerden tahlîs ve tathîr etmek ve kâfileyi bir hücum-ı teekküd zuhûrundan setr ve muhâfaza eylemek husûslarından ibâretdir.

Ric'at hareketi faraziyâtına nazaran pîşdâr hakkında evvelce beyân ve iş'âr olunan vezâ'if-i sâbıkanın kâffesi dümdâra (s. 64) intikâl eder. Bu hâlde dümdâr daha ziyâde kuvvetli ya'ni kuvve-i umûmiyyenin sülûs veya rub'undan teşkîl olunması iktizâ eder. Dümdâr tıbbî pîşdâr misillü uc ile cânibdâr müfrezelerine taksîm olunur. İşbu müfrezeler dahî keşşâflar vâsıtasıyla setr ve muhâfaza olunurlar.

Müte'addid kollar teşkîl ederek, düşmana muvâzî olarak (yan yürüyüşle) hareket edilmek lâzım geldiği takdîrde düşmana en ziyâde yakın bulunan hatt muhârebe hattını ve ândan sonraki hatt dahî ihtiyât hattını teşkîl eder. Yürüyüş, kısm-ı külliye muvâzî olarak teveccüh ve hareket eden cânibdâr müfrezeleri vâsıtasıyla muhâfaza ve te'mîn edilir. Kolun umku pek derin olduğu sûrette mezkûr müfrezelerden iki veya daha ziyâde teşkîl ve te'sîs kılınır. İşbu müfrezelerin kuvvetleri ric'at hareketlerinde dümdâr hakkında beyân ettiğimiz vechile kuvve-i umûmiyyenin takrîben sülûsünden mürekkeb olur. Cânibdârlar nizâ[m] harbinin

bütün umku boyunca keşfiyât-ı lâzimeyi icrâya me'mûr olan cebhe keşif kuvvetlerinin sevk ve i'zâmında asla tekâsül ve imhâl etmemelidirler.

Alât ve edevât-ı müteharrike -Tertîb ve taksîmi - Kolların arkasından hareket eden alât ve edevât-ı müteharrike üç kademe teşkîl ederek yürürler. Birinci kademe, birinci derecede lüzûm ve iktizâsı olan alât ve edevâtı hâmil bulunan arabaları (muhârebe trenini) havîdir. Ya'ni:

1- Seyyâr hastahâne ve eczâ-yı tıbbiye arabaları.

2- Piyâde mühimmât arabaları (bir tabur için 3 ve bir nişâncı taburu için 8 araba).

(s. 65) 3- Yedek kundakları.

4- İstihkâm askerinin isti'mâli lüzûmunu keşf ve hiss eylediği alât arabaları.

İşbu kademelerin arabaları müte'allik oldukları kıt'ât-ı askeriyyeyi yakından ta'kîb ederler.

İkinci kısım:

1- Birinci kademedan fazla kalan mühimmât arabaları.

2- Evrâk ve defâtîri hâmil arabalar.

3- Veznedâr arabaları.

4- Alât arabaları.

5- Seyyâr matbahlar (Eğer lüzûmu var ise).

6- Alaya müte'allik arabalar.

7- Yük hayvanâtı.

8- Sabancı arabalarından tereküb eder.

İşbu ikinci kademe dahi bi'z-zât iki kıt'aya taksîm olunmuşdur ki birincisi erzâk ve mühimmâtı hâmil bulunup, askerlerin gâyet yakınından seyr ü hareket eder ve ileri hareket esnâsında kademenin başında, geriye hareket esnâsında nihâyetinde bulunur.

İkinci yürüyüş kolunda, mensûb oldukları kıt'ât-ı askeriyyenin ahz eyledikleri sıra üzere müretteb bulunan sâ'ir arabalar dâhildir. Bu kademe ile kısım-ı küllî beynindeki mesâfe düşmanın küll-i cüz'ü takarrüb veya tebâ'üdüne nazaran tezâyüd veya tenâkus eder. (s. 66) Mesâfe-i mezkûre 2-12 kilometro meyânında tebeddül eder.

Bir cesîm kol taksîm ve tefrîk olunduğu vakit müstakill kalacak aksâm-ı müterekkibesinden beherine kendisine â'id olan arabaları i'ade ve i'tâ eder. Ric'at hareketi esnâsında ikinci kademeye mahsûs alât ve edevât birinci sâ'atden i'tibâren yola vaz' ve tevakkuf olacak müdâfi'e sevk ve tevcîh kılınır.

Askere âcilen ve yevmiye lâzım ve muktezî olmayan arabalar dahi ale'l-umûm üçüncü kademe aksâmında dâhildir.

- 1- Erzâk arabaları.
- 2- İcrâ-yı âyîne mahsûs edevât arabaları.
- 3- Seyyâr hastahâne alât ve edevâtı arabaları.
- 4- Hastaları nakle mahsûs arabalar.

Dâ'ima kollardan ba'id tutulan işbu arabalar kolları bir günlük mesâfe uzağından ta'kîb ederler. Tren-i mahsûs dahi işbu üçüncü kademe meyânına idhâl edilmesi muvâfık-ı maslahatdır. Tren-i mahsûs:

- 1- Topcu istihkâm ve telgraf parkları.
- 2- Köprü edevâtı arabaları.
- 3- Fırkaya veyâhûd ihtiyâta mahsûs seyyâr hastahâneleri arabalarından ibâretidir.

Arabaların sevk ve idâresi herhâlde safdan hâric bulunan bölük yüzbaşısına ve fırkada bu husûs için (s. 67) ayrıca tefrîk ve tahsîs edilen zâbite ihâle ve tavzîf edilir.

Hareket emri - Yürüyüş emri dâ'ima muhtasar ve açık olmalıdır. Mezkûr emirde ber-vech-i âtî mevâdd zıkr ve ityân kılınır.

- 1- Yürüyüşden maksad ne olduğu ve bulunulan hâl ve mevki'e dâ'ir ma'lûmât.
 - 2- Asker taksîmi - Kolları sûret-i tertîb ve teşkîli - ve kimlerin tarafından kumanda olundukları.
 - 3- İcâb-ı hâle nazaran iktizâ eden emniyyet-i mahsûsanın istihsâli ve esbâbı.
 - 4- Sâ'at-i hareket - Pîşdârın kısm-ı küllîsinin ve her kola mahsûs trenin mebd'e' noktasından sâ'at-i hareketleri.
 - 5- Vakt ve mahall-i ictimâ'.
 - 6- Asker kumandanının bulunacağı mevki'.
- Ta'lîm-nâmenin ikinci zeylinde üç fırka piyâde, bir fırka süvâri ve bir livâ

nişâncı askerinden mürekkebi bir kuvve-i cesîme-i askeriyye için i'tâ olunan bir hareket emri mevcûd olup, her vechile mükemmel olan işbu emri zikr ü beyân etmek münâsib görülmüşdür.

“Sûret-i emr”

Ma'lûmât-ı umûmiyye	1881 Haziran'ının gece sâ'at 7'de düşman avcılarını hattı üzerinde görünürler.
	Birkaç topcuyla beraber bir süvârî kadar inkişâf ile (s. 68) kadar avdet etti.
	Askerimizi de ahz-ı mezki' etmişlerdir falan kolordu kıt'âtı, filan mevki' kurbundadırlar.
Vesâ'it-i icra'nın emir-ü hesâbı	Yarın aleyhine ma'ıyyetimde olarak bir hücum icrâsı askere emr olunmuşdur.
Bu husûsda:	
1- Pîşdâr sâbahleyin sâ'at azîmet edecek tarîkden gidecekdir yürüyüş mahall-i ictimâ'ı de sâ'atden sâ'ate kadar mevki'ide açıkda konulacaktır.	1- Pîşdâr. Ceneral majör N N. nişancı livâsı 4 tabur N. nişancı livâsı 2 tabur N. fırkanın livâsı 24 tabur Topcu livâsı bataryaları “ top Kazak alayı 6 sotnia numero Hüssar alayı 4 süvârî bölüğü süvârî bataryası 6 top
(Pîşdâra müte'allik tertîbât-ı umûmîye)	
2- üç koldan mürekkebi kısm-ı küllî	
1- sağ taraf kuvveti	12 batarya, 4 süvârî bölüğü, 6 sotnia, 30 top

.... E azîmet ve yoldan e	2- Kısım-ı küllî
(s. 69) Ceneral liutenant	(s. 69) gidecek
1- sağ taraf kuvveti	Yürüyüş ictimâ' mahali de filan sâ'ate
Filan Ceneral majör	kadar de açıkda konmak
.... fırkanın livâsı 1 tabur	2- Merkez Kolu
Topcu livâsı bataryası 24 top	
.... numero Hulan alayı 4 süvâri bölüğü	
2- Vustadaki kol	
Filan Ceneral liutenant	
Piyâde livâsı 8 tabur	3- Sol Taraf kolu
Topcu livâsı bataryası 24 top	İkinci kademe arabaları mevki'de
Piyâde fırkası 16 tabur	sâ'atde ictimâ' edecekler ve merkez kolunu ta'kîb
Fırka topcusu 50 top	eyleyeceklerdir.
	 numero piyâde alayından iki bölük ve
	 numero Kazak alayından yarım sotnia bu
	kademenin emr-i muhâfazasına me'mûrdurlar.
24 batarya, 72 top	Pîşdâr, cânîbdârları tarîk üzerine sevk
3- Soltaraf kolu	edecektir. Askerler beraberlerinde günlerinin
Filan Ceneral majör	peksimat ve etini ve hayvanât yevmiye yulafını
Piyâde livâsı 8 tabur	beraberce taşıyacaklardır.
	(s. 70) tarîk üzerinde kendim bi'z-zât
	pîşdârda (yâhûd kısım-ı küllînin başında)
8 tabur, 24 top, 4 süvâri bölüğü	bulunacağım.
	Kolordu Kumandanı
	yâhûd
	Erkân-ı Harbiye Re'isi
(s. 70) Topcu livâsı 24 top	
.... numero dragon alayı 4 süvâri	
süvâri topcusu 6 top	
8 tabur, 4 süvâri bölüğü, 24 top, 6 süvâri	
topcusu	

16 Teşrîn-i sâni sene 1881 ta'lîmâtında pîşdâr ve dümdâr cânîbdâr ile askeri kumanda eden zâbitânın vazâ'ifinden ve avcılardan ve'l-hâsıl daha sâ'ir aksâm-ı askeriyyenin vezâ'ifi tafsîlâtından bahseden mevâdd ve mebâhisin adedi 51'e bâliğ

olup, mebâhis-i mezkûre burada zikrine lüzûm görülecek derecede hâ'iz-i ehemmiyet olmadıklarından tekrârlarından sarf-ı nazar edilmiştir.

Gece yürüyüşü - Gece yürüyüşleri münâsebetiyle ber-vech-i âtî mevâddi zikredelim.

1- Suvâri ve topcuyu mümkün olduğu kadar tenkîs ve taklîl etmek ve sunûf-ı mezkûreyi en ziyâde muhâtarasız olan mevki'e yerleştirmelidir.

2- Ta'kîb olunacak istikâmeti beher dirsek tekâtü' noktalarına birer ikişer nefer vaz' ile tahdîd etmelidir.

3- Boru, trampet ve sâir her türlü gürültü ve kalabalık icrâsından ictinâb etmelidir. Ateş yakmaklığı kat'iiyen men' etmelidir.

4- Esnâ-i râhda nizâm-ı harbi bozmaksızın dahî mola etdirilebilir. Askerler oturur veyâhûd yatarlar ve suvâri hayvanlarını dizlerinden tutarlar.

(s. 71) 5- kademe kî'alar ve sâir aksâm-ı muhtelif-i askeriyye meyânındaki aralıklar külliyyen taklîl ve tasgîr edilir.

Büyük mola -(İctimâ') - Yürüyüşün tûl ve imtidâdı uzun olup da bir mola îcâb ederse yolun, takrîben 2/3 kısmında büyük bir mola verilir.

Yürüyüş eğer sıcak zamâna müsadûf olurda, en ziyâde güçlük çekilen sâ'atlerde harekete fâsıla verilir. Eğer ufak bir mola yapmak iktizâ ederse yolu büsbütün kapamamak şartıyla heman yol üzerinde mola ve arâm edilir. Bu hâlde suvârilerle arabacılar yere inerler.

Lâ-akall iki sâ'atlik bir mola edilmek lâzım geldiği takdîrde askerlerle arabaların yolun hâricine çıkarmak, silâh çatmak, çantaları yere koymak ve kolanları gevşetmek iktizâ eder.

-2-

Konaklara yerleşme ve açıkda konma

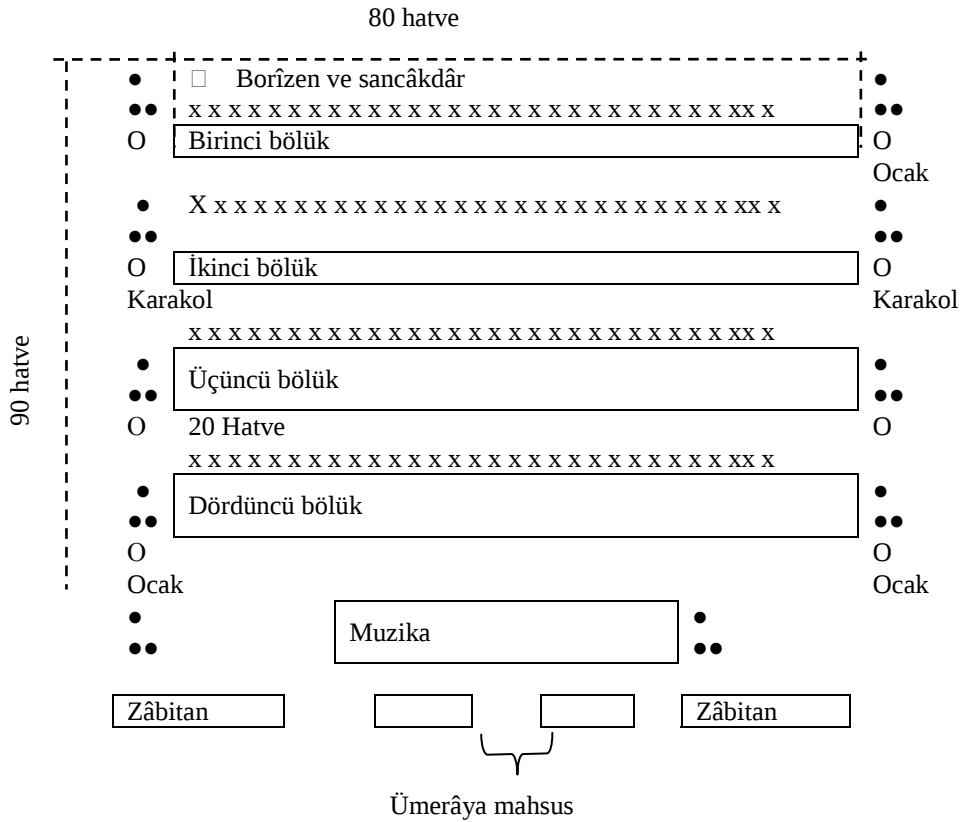
Açıkda konma - Açıkda konmak için îcâb eden mahall ve mevki'in intihâbını mucib olan şerâ'it-i umûmiyye Rusya Devleti Seferiye Kânûn-nâmesi'nde mahall-i mezkûrun dâ'imâ mevki'-i harbin gerisinde intihâb olunması zikr olunduğundan bizde eyiden ayrılmayalım, mevki'-i harb ile mahall-i mezkûr arasındaki mesâfe dâ'imâ idârelice kullanmalı ya'ni mehmâemken kasr ü taklîl edilmelidir. Eğer zamân müsâ'id olmazsa kollara yol vermek için ba'zı eyerler açılmağla iktifâ edilir.

Asker ya bir hatt veyâhûd hutût-ı müte‘addide üzre açıkda konabilir. Nizâm derîn olursa tertîb ya açık veyâhûd yanaşık olur. Açık tertîbde kademeler beyinde 100 hatve aralık terk edilüp, arabalarla (s. 72) ikmâl ve eskâl-i sâ‘ire müte‘allik oldukları aksâm-ı sagîre-i askeriyye gerülerinde vaz‘ olunurlar. Yanaşık tertîbde ise kademeler beyindeki aralık 60 hatveye tenzîl olup, arabadan ikmâl nihâyetdeki kademenin gerüsine vaz‘ olunurlar.

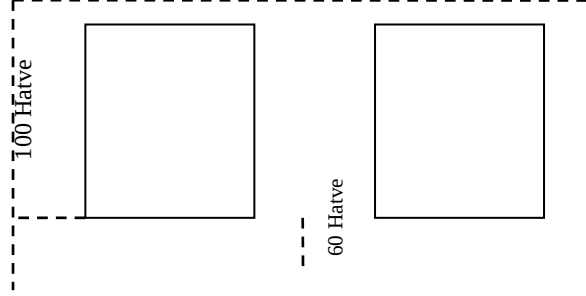
(1) Piyâde

Tab‘iye cüz’-i Tâmlarının açıkda konması - Bölük ya saff-ı harb veyâhûd takımla kol nizâmı üzre birleşir. (Umk 20 hatve). Askerler tüfenk hattının arkasında otururlar.

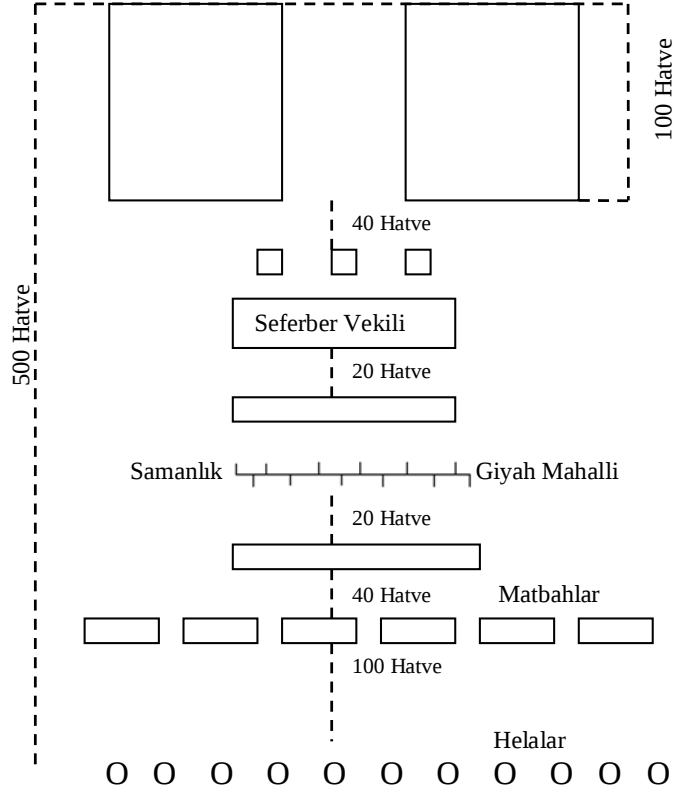
Bir taburun açıkda konması

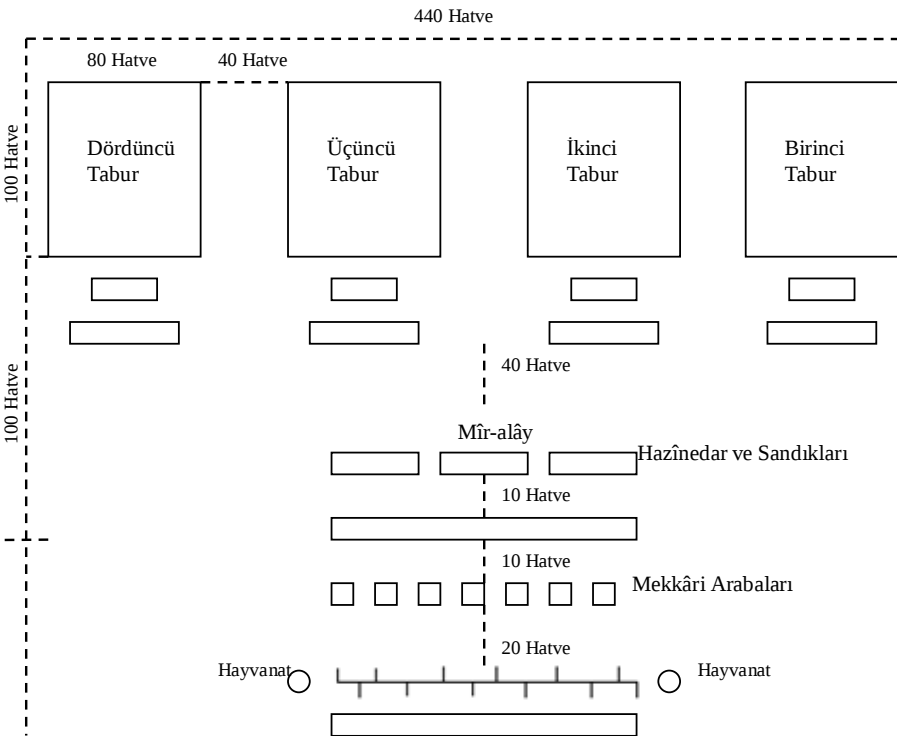
Bir alayın iki hatt arasında açıkda konması

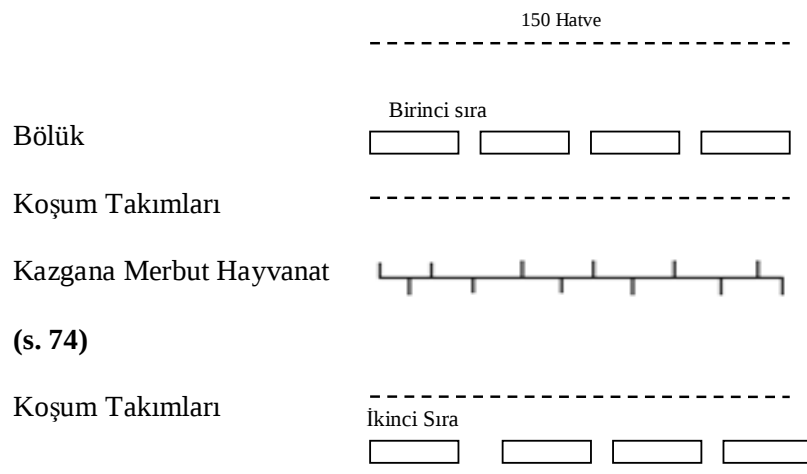
(s. 73)

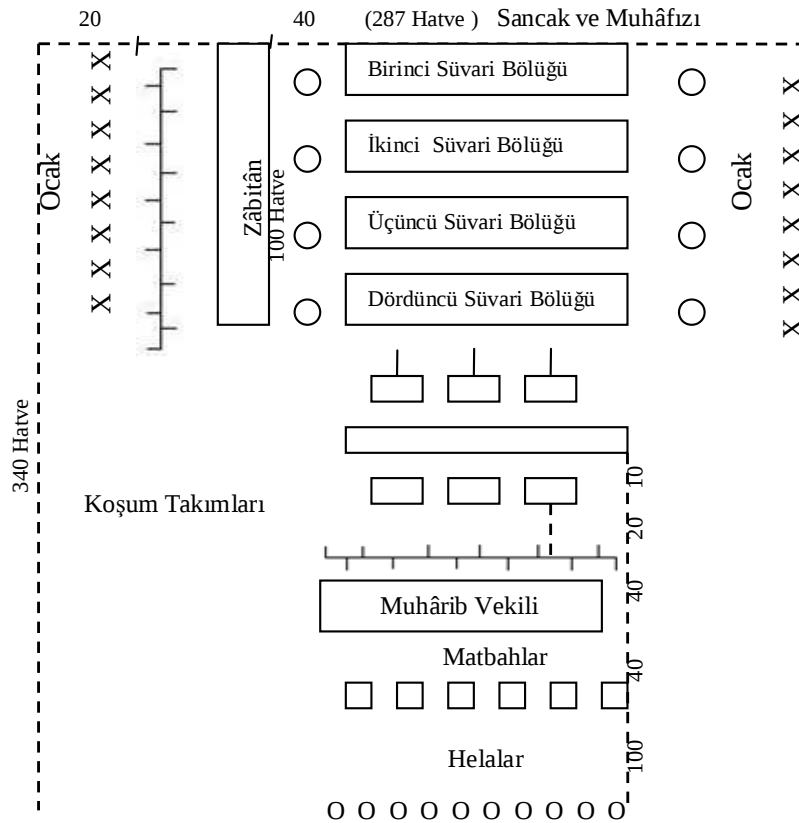
Bir hatt üze bir alayın açıkda konması

(2) Süvâri

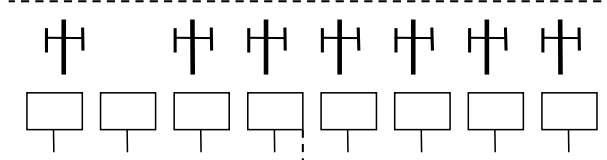
Cihet-i istihkâmete göre yan tarafta zâbitânın ikâmetgâhları bulunur.

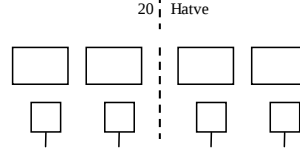
Batarya iki hatt üze birleşir. Birinci hattda 12 hatve aralıkla toplar bulunur. İkinci hatta dahi kapaklıların, yedek kundakları ve üçüncü hattda sâ'ir arabalar bulunur.

85 hatve

Top ve Toparлак

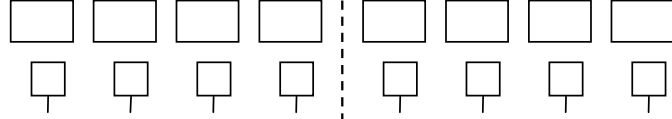

Kapaklı ve Yedek
Kundakları

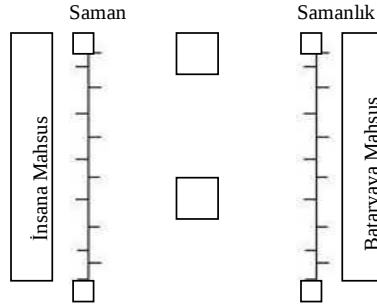

(s. 75)

Cephâne Kapaklıları

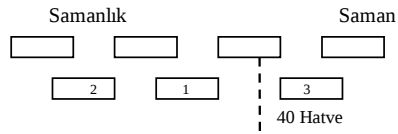
100 Hatve

340 Hatve

Zâbitân Çadırları

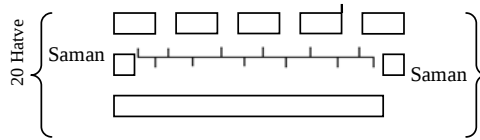
1., 2. ve 3. Batarya
Kumandanıyla

40 Hatve

Bir rütbe mādûnu
bulunan Zâbitân

Ve Hâzinedârın
Çadırları

20 Hatve

Açıkda Konma Hidemâti - Açıkda konulduğunu müte‘akib kumandan emniyyet ve asâyiş te‘mîn, nizâm-ı intizâm-ı dâhilîyi idâme ve ta‘mîm için iktizâ eden her dürlü tertîbâtı ittihâz eder.

Vesâ'it-i emniyyet - 1) Gündüz büyük karakolları, pîşdârın ¼ kısmı ve kısm-ı küllînin 1/10 kısmından ibâret olur. 2) Cebhenin 200 hatve ilerisüne hâricî karakollar çıkarılır.

Nizâm ve intizâmın esbâb-ı muhâfazası - Muhâfaza-i nizâm ve intizâm için kolordu kumandanıyla hazînedârın mahall-i ikâmeti ilerisünde bir nizâm karakolu bulunur.

Sancak muhâfızı - Askerin cebhesi ilerisünde ve 10 mesâfede ta'yîn olunan bir karakol sancâğı muhâfazaya me'mûrdur. Süvâri askeri ise bu bâbda dâhilî karakol tertîb eder.

(s. 76) (2) Konaklara yerleşmek

Konaklara yerleşmenin usûlüyle iktizâ eden hidemât-ı müteferri'a tamâmen bizim kânûn-nâmedekine müşâbihdir. Dâ'imâ her âhir ve mevki'de bir rütbeli adam bulunur.

Küçük cüz'-i tâmmılar için bir de ictimâ'atgâh ta'yîn olunur.

Silâh başına işâreti dâ'imâ ya bir top endahıtı veyâhûd gece bir havâî fişenk vâsıtasıyla icrâ olunur. Konaklarda birleşecek asker düşmanın hücumundan şübhe ederse ansızın vukû'u melhûz olan her dürlü hücum ve baskınlardan emîn ve masûn olacak vechile birleşmelidir. Büyük karakollar takviye ve topcu askeri, şehrin hâricinde batarya nizâmına vaz' edilmeli ve numero neferâtı kısım kısım tebdîl olunmalıdır. Piyâde askerinin bir kısmı ayakda olduğu hâlde şehrin muhîti üzerinde bulunan ebniyeleri muhâfaza ve takviye ve askere nezâret etmelidir.

(3) İlerü karakol

Büyük karakol ve küçük karakollar ve nevbetci zencîri ileri karakolun tertîbât-ı umûmiyyesine dâhildir. Büyük karakol takım veya bölük gibi aksâm-ı asliyyeden birisi vâsıtasıyla teşkîl olunur.

(Zaztavi) yâhûd küçük karakollar umûmiyyetle her büyük karakoldan iki dane olarak tefrîk olunup, büyük karakol bölüğü vâsıtasıyla beslenürler. Eğer piyâde olursa bir zâbit 10-25 neferden, süvâri olursa bir zâbit ile 8-10 neferden tertîb olunarak, büyük karakolun 500 metre ilerisüne sevk ve ihrâc olunurlar. Mezkûr

küçük karakollar doğrudan doğruya nevbetci zencîrini istinâd ederler. Edilecek (s. 77) ma'lûmât kâmilten işbu küçük karakollar vâsıtasıyla icrâ kılınur.

Küçük karakol dahi piyâde olursa 500, süvâri olursa 1000 metre ilerisinde âdet üzere 4 kişiden mürekkeb olmak üzere bir ikinci karakol daha çıkarılır ki müstesnâ olarak 3 kişiden ve bölüklere dahi tertîb olunabilir.

Hutût-ı muvâsala üzerine vaz' olunan askerler Almanya ordusunda me'âbir karakolunun aldığı ta'lîmâtı mu'âdil bir tenbîh ve ta'lîmât alız ederler.

Nevbetci cem'iyetleri (beher nevbetci cem'iyeti birbiri arkasında olmak üzere ikisi ileride ve yan yana olarak, diğer ikisi geride bulunmak şartıyla dört neferden mürekkebdır) piyâde de 300 hatve ve süvâride 500 hatve mesâfe terk edilir.

Bu hesâbca 3-5 kilometro mesâfeye tevzî' ve taksîm edilmek üzere mezkûr cem'iyetlerden piyâde bölüğü 10-15 aded ve bir süvâri 8-10 aded vaz' ve ihrâc edebilir.

İşbu nevbetci cem'iyetlerinden beheri piyâde olursa 10-15 hatve (düz arâzîde 50 hatve) ve süvâride 20-30 (düz arâzîde 150 dahi olabilir) hatve geride pusuda bulunan bir ikinci neferin ale'd-devâm taht-ı nazar u dikkatinde tutulmak şartıyla bir nevbetci çıkarır. Her cem'iyet bir küçük zâbit veyâhûd neferlerden en kıdemlisi tarafından kumanda olunur.

Cem'iyât-ı mezkûre büyük mu'âyene ve nezâretleri veya küçük karakol tarafından çıkarılacak devriye kolları vâsıtasıyla icrâ olunur. (s. 78) İşbu 4 kişilik cem'iyetler usûlü Rusya tertîbâtı sâ'irlerinden başluca tefrîk ve temyîz eder. Usûl-i mezkûr vâsıtasıyla bir istiklâliyyet-i hakîkiyyeden müstefîd olan 4 kişilik cem'iyetleri sebebiyle kesb-i temeyyüz ve teşehhür etmiş bulunan piyâde kadîm muhârebe nizâmı hatırlara getirülmelidir.

İleride karakollar için ihtiyât teşkîli âdet değildir fakat lüzûm ve ihtiyâc görüldüğü takdîrde sunûf-ı sülûse-i askeriyyeden bir müfreze tertîb olup, mezkûr müfreze büyük karakollarını hâl-i intibâh ve teyakkuzda tutar ve topcu askeri mevzi'de bulunur.

İlerü karakolların tertîb ve te'sîsi hakkında serd ü beyân olunan usûl pek ziyâde ehemmiyet ve tavsiyeye şâyân değildir. Zîrâ külli bir zamânın izâ'asını veya husûsî bir piyâde bölüğü kumandânı için pek çok mihen ve meşâkkı muceb olur. Elhâsıl

hâl-i tarassudda bulunan hasmının muhtelif kademelerin mahallini kemâl-i suhûletle keşf etmelerine müsâ'iddir.

Piyâde veya süvâri bölüğü kumandanı takımlarından birisi büyük yol üzerinde büyük karakol olarak, terk ederek bâki askeriyle evvela ittihâz edeceği vaz'iyeti ta'yîn etmek için sağ cenâha azîmet eder ve sağdan sola giderek, nevbetci hattını resmetmek için küçük karakollar için vereceği mahalli kararlaştırır. Bu iş bitdikden sonra üçüncü takımını üçüncü Zaztavaya vaz' etmeği münâsib görmediği takdîrde beraberce alup, büyük karakola avdet eder.

İlerü karakolların tertûb ve tanzîmi yukarıda zıkr ve ityân ettiğimiz vechile dâ'imâ bir sûret-i muntazamada icrâ olunmaz. Düşman pek uzakda bulunduğu takdîrde husûsî karakollar ile takviye ve istinâd olunmayarak yalnız müstakill zaztavi (s. 79) (küçük karakol)larla iktifâ olunabilir.

Hülâsa-i kelâm ekseriyyâ müstakill olup, bir mevki'-i mühimmin nezâretine me'mûr olarak hakikat-i hâlde sâbit keşif kollarından ibâret olan ve bir hayli mesâfe ileriye sevkolunan münferid karakollar dahi kesret-i isti'mâllerine mebni şâyân-ı tezkârdırlar. Almanya ordusunda olduğu gibi Rusya ordusunda dahî düşman tarafından gelmek ihtimâli olan askerlerle bi'z-zât kendülerini yekdiğerlerinden fark ve temyîz edebilmek için üç kelime isti'mâl olunur. Birincisi kelâm-ı ictimâ' (bir mahall ismi), ikincisi kelâm-ı emr (zevât-ı mukaddeseden birinin ismi), üçüncüsü kelâm-ı mürûr (herkangı bir şe'yin ismi)dir.

Mesela Sivastopol, Simeon, kılıc.

Kelâm-ı mürûr herkese verilebilir. Kelâm-ı emr yalnız karakol zâbitleriyle, keşif ve tecessüs ve devriye kolları zâbitlerine i'tâ olunur. Kelâm-ı ictimâ' ise yalnız zâbitâna verilir.

-İstikşâf Hidmeti-

Rusya ta'lîm-nâmesinde istikşâf hidmetinin umûmiyyetle süvâriye â'id olduğu iddi'â olunursa da gece esnâsında bir muhârebeden sonra bir mevzi'in önünde bulunduğu takdîrde düşmane gâyet karîb bulundukda ve buna mümâsil hâsılât-ı husûsiyyede istikşâf için piyâde dahi kullanılır.

Ta'lîm-nâmede üç nev' keşif kolu tefrîk ve temyîz olunur.

Seyyâr keşif kolu

Emniyyet keşif kolu

(s. 80) İrtibât keşif kolu

İşbu nihâyetdeki iki nev‘ keşif kolları tedâfü‘î bir vazîfe ile muvazzaf olup, hidmet-i husûsîye ileri karakol ile iştirâk ederler. Bu bâbda hiçbir lakırdı söylemeğe hâcet yoktur.

Seyyâr keşif kollarının tereküb ve kuvvetleri der‘uhde edecekleri vazîfeye ve sevk olacakları mesâfenin uzaklığına nazaran tahallûf eder. Keşif kolu zâbiti (zâbit veya küçük zâbit) icrâ edeceği keşif hakkında evvelce mufassal ma‘lûmât ahzetmelidir. Mezkûr zâbit beraberinde bir harîta, bir dûrbîn, bir pusula ve bir ceyb defteri alır.

Ata binmezden akdem askerin ta‘kîb edeceği tarîki kararlaştırır ve mümkün olduğu kadar yoldan hârice çıkmamalarını ânlara tavsiye ve tenbîh eder. Hareket veya tevakkuf üzere bulunan her keşif kolu tertîb ve teşkîl bulunduğu makâsıda göre ileri ve gerü veyâhûd yanlara sevk olunur. Hasbe’l-vazîfe pek uzağa gidecek olan bir keşif kolu emniyyet için iktizâ eden her dürlü tedâbir ve teşebbüsât-ı ihtiyât-kârane müdekkikâneyi ittihâz eder. Müfrez ve pek mahfûz olan mahallerde gece geçirmek îcâb ederse uzun mola edilir. Kış esnâsında ve havânın fenâ olduğu bir zamânda münferid çiftlik ve küçük köylere yerleşilir fakat mevâki‘-i mezkûre dâ’imâ hutût-ı muvâsalanın hâricinde bulunmak şart-ı a‘zamdır. Hiçbir vakit birbirini müte‘âkib iki gece bir mahalde ikâmet olunmayıp, dâ’imâ hareket üzere bulunarak düşmanın çıkardığı câsûs ve keşif kollarını şaşırtmalıdır. Açık arâzîde bulunan keşif kollarının düşman tarafından baskına **(s. 81)** uğramadıkları ve fakat meyhâne ve buna mümâsil ebniyeler dâhilinde ise ekseriyyâ basılıp, bilâhare müstahak oldukları tecârib-i adîde ile sâbitdir.

Keşif kolu düşmane çatdıkdâ mutlaka kılıca sarılmak şart olup, eğer düşman terk ve ric‘at edecek olursa ânı ta‘kîb etmeli ve daha eyüsü etrâfını çevirmeğe çalışmalıdır ki bunun için düşmanın arkasından bir mikdâr süvârî sevk etdirilir ve elde kalan askerle bir tarafa iktizâ edilerek etrâf u eknâf eyüce keşif ve tecessüs olunur.

Kuvvetli ve cesûr bir süvârîye karşı bir müfrezenin ittihâz edeceği en eyü

tedbîr düşmane izini bildirmeyüp, düşman cihetinde bulunarak da'imî şübhe olan kıt'a-i arâzîyi kat' edinceye kadar iktizâ eden her dürlü icrâ'ât ve fedâkârlığa teşebbüs etmelidir.

Bu bâbda ittihâz olunacak başluca tedâbir: Sâhte gürüldü, bîlân-kârî hareket, en muhtelif ve müte'addid ve yol ağızlarında yol keşşâfları tarafından sâhte nümâyişler icrâ olunur. Ve bu vechile dağılmış olan keşif kolları mu'ahharan münâsib bir noktada tekrâr ictimâ' ederler.

Keşif kolu zâbiti keşifden avdet etdikde ber-vech-i husûsâtı arz ve beyân eder.

1- Kangı emir mûcibince hareket etdiğini,

2- Yürüyüş için ittihâz etdiği tertîbâtı,

3- Arâzî hakkında ahz etdiği ma'lûmâtı,

(s. 82) 4- Nihâyet mevki'e vusûlünde ittihâz etdiği tertîbât,

5- İktisâb etdiği netâyic,

6- Hareket ve avdet ve sarf olunan vakit ve müddet için ittihâz etdiği tertîbât,

7- Îcâb ederse zâyî'ât ve rivâyât-ı sâ'ireyi dahî nakl ve izbâr eder.

Seferiye Kânûn-nâmesi cesîm süvâri cem'iyetleri tarafından icrâ olunan istikşâfât-ı tedâfü'îyeye daha ziyâde i'tâ-i tafsîlât ediyor. Bu fasılda bir ordunun cebhesini setr eden süvâri askerinin vazîfesi hakkında zikr olunan ma'lûmât tubkî bizim kânûn-namedekine müşâbihdir.

Keşif hizmeti için her bölükden iki seyyâr keşif kolu çıkarılmak kifâyet eder. Emniyyet keşif kollarının beher bölüğüne arzen ve umken beş kilometrelik arâzî tahsîs kılınır.

Bir süvâri alayı için 10 kilometrelik bir fırka (18 süvâri bölüğü) için arzı 15-20 kilometre beyinde tahallûf etmek üzere tûlen 30 kilometrelik bir muntuka tahsîs edilir. Kuvvetli bir fırka (24 süvâri bölüğü) 40 kilometrelik bir mesâfeye yayılabilir.

Raportlar ve i'tâ olunan hesâbât - düşman hakkında orduya fâ'ide-bahş bir ma'lûmât getürmek her hâlde gayret ve şecâ'at-ı zâtîyye ibrâz etmekden daha büyük ve hakîki bir hizmet etmek demektir.

Hutût-ı muvâsala taht-ı emniyyetde bulunmadığı takdîrde orduya îsâl edilecek raport ve haberler iki veya üç def'a tekrâr edilmek iktizâ eder.

(s. 83) Eğer orduya daha ziyâde sür'atle ma'lûmât verilmesi matlûb ve

müstelzem ise beher 3-5 kilometre aralıkla te'sîs edilecek menziller vâsıtasıyla bir seyyâr posta teşkîl etmek vâcib olur. Mezkûr menzillerde 3-6 süvâri neferiyle okumak bilir bir zâbit bulundurulur. Postanın 2/3 kısmı istirahat edip, sülûs-i diğeri dâ'imâ harekete âmâde bulunur.

Mezkûr postalara teblîğ olunacak sür'at ber-vech-i âtî hâc işâretleri vâsıtasıyla iş'âr olunur.

- + Sür'atli veya âdi yürüyüş -- Sâ'atde 8-9 kilometre
- + + Sâ'atde 12 kimometre ile
- + + + Sür'at-i kâmile ile.

16 Teşrîn-i sâni sene 1881 kânûn-nâmesine zîrdeki hesâbât zeyl ü ilâve edilmiştir.

- 1- Bir kolu teşkîl eden aksâm-ı muhtelifenin umkunu hesâb etmek.
- 2- Yürüyüş tertîbâtı.
- 3- Konaklara yerleşik veya açıkda konma için iktizâ eden bir tertîbât.
- 4- Ma'lûmât varakasının bir sûreti.
- 5- Ma'lûmât varakasının zarfı.
- 6- Tezekkür olunacak alâmât ve işârât.

Birinci mâtde hakkında biraz daha tafsîlât i'tâ edelim.

(s. 84)		Hatve
Bir piyâde bölüğünün tutacağı mesâfe		80
Bir taburun.....		350
4 bölüklü bir alay.....		1.615
Piyâde livâsı.....		3.330
Fırka (yalnız askerin tutacağı mesâfe)		6.860
Hafîf batarya		520
Ağır batarya		795
Süvâri alayı		
4 bölüklü	} Üçerle	1.450
	} Çift sıra ile	850
Süvâri livâsı		
8 bölüklü	} Üçerle	1.700
	} Çift sıra ile	1.140
Süvâri fırkası		
12 bölük	} Üçerle	4.370
6 Sotnia	} Çift sıra ile	2.810
(s. 85) Kazak alayı		
6 Sotnia	} Üçerle	1.850
	} Çift sıra ile	850

Topcu livâsı arabaları dâhil olmak üzere bir piyâde fırkası ikinci kademesi arabaları 250 araba i'tibâr olunarak, 4.580 hatve mesâfeyi setr ederler. Üçüncü kademe arabaları (takrîben 140) 3.000 hatve umkunda bulunurlar.

16 Teşrîn-i sâni sene 1881 Seferiye Kânûn-nâmesi hakkında bâlâda serd ve i'tâ kılınan hülâsadan kânûn-nâme-i mezkûrun pek büyük bir dikkat ve i'tinâ ile tertîb ve tahrîr edildiği anlaşıyor. Bu kadar bir dikkat ve i'tinâ ile cem' ve tertîb edilen böyle bir kânûn-nâmeden Rusya Ordusu büyük bir istifâde gözetebilir.

(s. 86)

(4) 1881 Senesi Temmuz'un On birindeki Ameliyyât-ı Tûrabiyye Hakkında Ma'lûmât

Rusların son muhârebelerinden istinbât edebildikleri fâ'ide hakkında musirr olmaklığa mukaddemâ fırsatyâb olmuşdum.

(Pleva)* etrâfındaki muhârebât hakkında cüz'î ma'lûmâtı hâ'iz olan zâbitân alât ve edevâtın fıkhdânından Rus askerlerinin acınacak bir hâlde çekmiş oldukları mihen ve meşâkkı bilirler. Bir bölükde 10 kürekden başka bir şey bulunmazdı lâkin bugünkü günde bu haller çok tebeddül etdi.

(1) piyâde bölüğü 80 *Linnemann* küreği ile 20 aded baltaya mâlikdir.

Bir alaya: $80 \times 16 = 1280$ kürek

$20 \times 16 = 300^{**}$ balta verilir.

(2) her bölüğe mahsûs mühimmât arabaları fazla olarak 24 balta, 10 kürek 3 pik denilen ucu sivri kazma, 3 çapa, bir ufak baltayı hâvîdir.

Bir piyâde alayı cem'an 1440 kürek, 704 küçük balta, 42 ucu sivri kazma, 48 çapa, 16 bir nev' ufak baltayı hâvîdir.

Süvâri alayı:

a) Her bölüğe: Binek hayvanlarında 8 balta, yük hayvanlarında keza 8 balta naklolunur.

b) Her bölüğün mühimmat arabalarında 8 kürek bulunur.

(s. 87) Cem'an dört bölükden müretteb bir alay için:

46 balta, 32 kürek bulunur.

* Plevne bkz. Bujac, *a.g.e.*, s. 223

** Metinde 320 olması gerekirken 300 şeklinde yazılmıştır.

Topcu alayı: Bataryanın üç yük arabası 35 kürek, 16 kazma, 11 baltayı hâvîdir.

Süvâri bataryası: “ altı topluk”

72 kürek, 12 kazma, 9 balta naklolunur.

İstihkâm müfrezesi:

(1) Nakli sehîl alât.

a) Kazmacı bölüğü

104 kürek, 72 balta, 20 kazma ve alât-ı sâire.

Köprücü bölüğü:

63 kürek, 35 küçük balta, 5 kazma ve sâ'ire.

(2) Alât-ı menkûle:

Bir bölük için 24 balta, 10 kürek, 3 kazma ve sâ'ire.

a) Cem'an bir kazmacı bölüğü için: 114 kürek, 96 balta, 23 kazma ve sâire.

b) Bir köprücü bölüğü için 73 kürek, 59 balta, 13 kazma ve sâ'ire.

Mükemmel olmak için diyelim ki Rusya'da üç istihkâm Dârü'l-mühimmâtı mevcûddur.

(s. 88) () Her piyâde fırkası indinde 600 küreği, 108 baltayı, 166 kazma ve sâireyi hâmil bir müfreze ayrılır.

Bir piyâde fırkasının mâlik olacağı alâtın doğru olarak hesâbını ta'yîn etmek ve karârlaştırmak için ma'lûmât-ı meşrûhayı ihzâr edebilirim.

6716 kürek

3150 balta

682 kazma vesâ'ire

Bir fırka esâsen dört alay piyâde, bir alay süvâri, altı batarya top, bir bölük istihkâm kazmacı neferâtı ve bir büyük istihkâm Dârü'l-mühimmâtını şâmilidir. Şunu da ma'lûmât-ı ahîre makâmında ilâve edebiliriz ki, bir orduya 13.039 kürek, 6.429 balta, 1.243 kazma ve sâ'ire verilebilir. Bu kaziyeler tazarrur etdikden sonra bir mevki' serbestiye mâlik olmak için piyâde ordularında bulunması lâzım gelen alât ve edevâtın sûret-i isti'mâllerini mu'âyene edelim.

1881 senesinin 11 Temmuz'una â'id olan ma'lûmât hakkında tekrâr beyân oluyor:

“Piyâde taburlarında bulunan nakli sehîl küreklerin sûret-i isti'mâli”

Ale'l-umûm piyâde orduları kendileri gerek tedâfü'î ve gerek ta'arruzîde avcı metrisleriyle setr ve muhâfaza ederler. Hâlet-i tedâfü'îde bir fâ'ide istihsâli mecbûriyyetine binâ'en kendilerine bir mastûr mahall mutlak ve muhakkak elzemdir. Fakat âna dayanmak (i'timâd etmek) mecbûriyyeti mühim değildir. Hâlet-i ta'arruziyyede ise zemîni hazır eyle.

(s. 89) (Mevâziler tertîb etmek husûsu) kat'û'l-vücûbdur:

- (1) Zabt olunan mevki'de bir mahall-i müstahkem teşkîl etmek için.
- (2) Ta'arruzî bir ric'at maksadıyla redd-i sebât göstermek için.
- (3) Maksadı ta'kîbden evvel müstakim istinâd noktaları ele getürmek için.
- (4) Tevakkuf zamânlarını hüsn-i sûretle idâre etmek ve mecbûrî bir ric'at hâlinde sebât ve mukâvemet mevki'lerinden güzelce istifâde eylemek için.

Bu da icra olunacak ameliyyâtı emr etmek vazîfesini hâ'iz olan müfreze kumanda eden zâbite â'iddir. Bu usûl icrâ olunamadığında veyâhûd ki zamân-ı gayr-i müsâ'id bulunduğunda zâbitin, (her ne bedeli hâ'iz olursa olsun) ilk teşebbüsü icrâ etmesi ve vukû'âtın îcâb etdirdiği tertîbât ve tedârikâtı ahz eylemesi elzemdir.

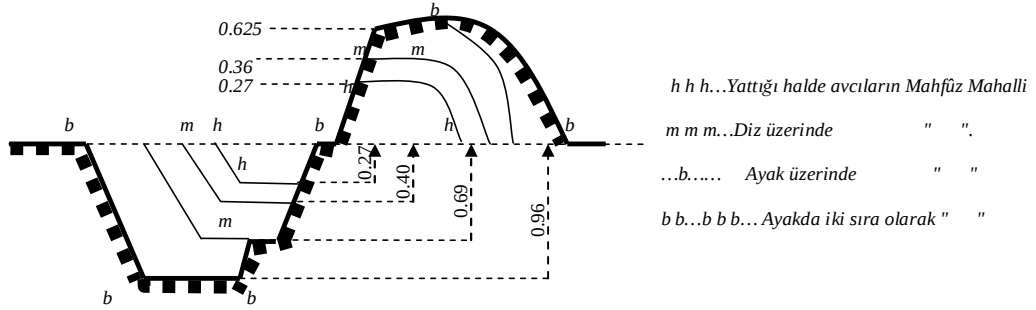
Burada i'tidâl ile hulâsa ve icmâl eylediğim ma'lûmât, ordu, tabur, bölük kumandânlarının farâ'iz ve vezâ'ifini sarâhaten ta'rîf ve tebeyyün eder. Ordu kumandânları tedâfü'î hâlinde olduğu gibi tecâvüzî hâlinde dahî ordularını te'sîs edecekleri arâzînin aksâmını güzelce keşf ve ta'yîn ederler. Ve ameliyyâtın cinsini ya'ni avcılara mahsûs mahfûz mahaller veya metrisler mi yapılacağını tefhîm ve teybîn ederler. Bundan başka bulundukları mahallin müdefâ'asına ve ittisâlât-ı lâzimenin te'sîsine dâ'ir olan şey'lerin kâffesini bir kelimedede cem' ve tertîb ederler.

“Alâyın ameliyyât-ı turâbiyyede müstahdem neferâtı”. Bu neferât beher bölükden iki veya dört kişi olmak üzere – ordu başkumandanının niyyât ve tertîbâtını icrâ ederler.

(s. 90) Tabur kumandanı taht-ı idâresinde bulunan bölüklerin işlerine nezâret eder ve bunları ameliyyâtına ba'zı tebeddülât idhâl edebilir. Bununla beraber vesâ'it-i ittihâdiyye ile beyinlerindeki râbıtaya dikkat eder.

Bölük kumandanı (bir sür'at-i mümkün ile) bölüğünü tevkîf ve cebhenin vüs'atini (tûlünü) tahdîd eder. Bu husûs imdâd ve istinâd için ne derece fâ'ide-bahş ise avcılar hattı için dahi o derece müfiddir. Bölük ale'l-mu'tâd avcılar için bir

mahall-i mahfûz hazer eder.

Demek isterim ki bölük kumandanı gerek imdâdın ve gerek avcılarının muhâfazasına hasr-ı efkâr edecektir. Rusya'nın ma'lûmâtı fi'l-vâki' taburun ilk hattının kâffe-i levâzımatıçün bir mahall-i hazerîni haber veriyor ki bu vâsıta ile ber-vech-i âtî iki fâ'ide istihsâl olunur:

(1) Efrâd-ı askeriyyeyi cem'iyetli yâhûd müfrez olarak tutmak kâbil olur.

(2) Muhârebe teşkîlinde askerin aksâm-ı asliyyesini kademe nizâmına vaz' etmeksizin tekrâr ânları "hîn-i hâcette" takrîb mümkün olur. Bu sûretle zencîr her nev' hâlâta göre gerek takım takım, gerek kısmen yağmur ve sâ'ireden muhâfaza olunmuş olur.

(Her nefer için bir hatve) imdâd ekseriyetle hattın tûlünce yayılır (" " ") dahi zencîr boyunca bile nasb ve ikâme olunabilürler.

(s. 91) Muhâfaza bölükleri gerek (her hatt için bir hatve olarak) bir hatt üzerinde ve gerek (kısa mesâfede iki mahfûz mahall bulunarak) kol nizâmında te'sîs ederler.

Fî 11 Temmuz sene 1881 sene-i Milâdiyesinin ma'lûmâtı ilerilemekte olan bir bölüğü muhâfaza için avcı metrislerinin vücûb-ı kat'îsini derpîş eder ki bunların profilleri usûl-i erba'a üzre inşâ olunur.

Siperin tahtını 0.60 santimetreden (kum) bir metreye kadar (kavî turâb) tahavvül edebilür. Ma'mâfîh mahfûz mahaller bi't-tercîh zemîn ârızalarının arkalarında hazar ve inşâ olunmalıdır. Bu nev' avcı metrislerinin zabtiyle meşgûl bulunan düşman pek seyrek bir yayılım ateşinden başka bir şey'e muktedir olamaz. Çünkü düşmanın aşağıdan yukarıya olan hedefi ateşinin şiddetini, te'sîrini tenkîs ve

ta'dîl eylediği gibi mustahfızîn için dahi büyük bir zarâr îrâsına mümâna'at eder.

Metrisler bir hatt üzre inşâ olunmayup, belki topcular ve süvârilere arasında (elhasıl sunûf-ı sülûse-i askeriyye beyninde) müte'addid ve muhtelif mesâfât terk olunmalıdır. Bir avcı metrisinin cebhât-ı muhtelifesi mustahkem bir hatt üzre tertîb olunmaz, belki cebhe-i mezkûre birçok yerinden kırılarak, zevâya-i hârice ve dâhilesi (120° 5' 60'') olmak üzre inşâ olunur. Ekseriyyâ muhâtaralı metrislerin zabtı için infilâk atışına tutmaları kâfîdir. Bu mahzûrdan korunulmak için 12-15 hatvede bir (4-5 hatve imtidâdında) hadd-i fâsıl lâzımdır. Eğer arâzî çalı-çırpı misillü şeylerle mestûr olursa toprağı yığmak iktizâ etmez, belki mevâki'-i mevcûde ile metris hattını çepeçevre ihâta etmelidir.

54,34'üncü mâddeler bir bölük için lâzım gelen mahfûz mahallere tatbîk olunan numûne icrâ'âta dâ'ir bir takım câlib-i (s. 92) dikkat mevâddın ma'lûmât-ı îcâbiyyesiyle ihtitâm bulur.

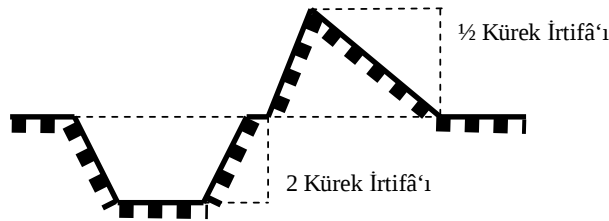
Bir bölüğü muhâfaza edecek olan metrisin kısm-ı mustahkemîni müdekkikâne dayanmalıdır. Başluca ameliyât-ı turâbiyye esâs hattının nihâyetlerinden birine veyâhûd bölük müstesnâ olduğu hâlde yarım bölük teşkîl olunarak işe nihâyetden mübâşeret olunabilir. Bunun için evvel emirde birinci sıra neferâtı işe başlar. Yirmi dakîka zarfında ikinci sıra neferâtının i'ânesiyle ameliyyât-ı lâzimeyi tekmîl ederler. İşçiler kendü ilerilerinde bulunan müfrez karakollar ile muhâfaza olunduklarında veyâhûd düşmanın teşebbüsâtından hiçbir korkuya mâlik olmadıkları takdîrde neferât çantalarını yere vaz' ile ileriye aksi kazıyyede gerüye silâh çatarlar. Tekrâr kol nizâmıyla ahz ve işgâle tahsîs olunan mahaller aynı vechile te'sîs edilürler. Müte'akiben bulunan iki metris beynindeki mesâfe lâ-akall 7 hatve olmalıdır. Bu mahfûz mahaller dâ'imâ turuk-ı muvâsala ile birbirine merbût ve muttasıl bulunmalıdır.

Hâlât-ı vâkı'adan ihtilâs-ı vakt edildikce arkadaki metris bilâ-fâsıla terk edilerek, mustahfızînin ikâmetiçün yapılan ikinci mahfûz mahalle ihtiyâckârâne gitmelidir. Hatta bu mevâki'de tedâvî için muvakkat mahaller te'sîs olunabilir. Elbisesizler işçiler gibi her bölükde gerek asker kolu ve gerek işçi ihtiyâtı makâmında bir takım mu'âvin neferât tahsîs edilir. Müte'addid yolların tertîb ve inşâsı muktezî olduğu hâlde beheri için iki menzîl mesâfede bir 12-16 işçi lâzımdır.

Alayda bulunan arabalarla nakledilen alâtın bir bölüğe tevzî'i vâki' olursa edevât-ı mezbûre sâlifü'z-zikr işçi ihtiyâtlarına teslîm edilir. Bu alât nakli sehîl olan edevâta nisbeten ağır olursa en güc ameliyyât-ı turâbiye icrâsına müsâ'id olurlar.

(s. 93) 45'inci mâdde pek garîbdir. Ben ânı beyân ediyorum. Mâdde-i mebhûs'un-anhâ bir askerin düşmanın doğrudan doğruya karşusunda bulunduğu zamân ne sûretle icrâ-yı ameliyyât edeceğini gösterir. Sun'î bir mahall-i mahfûz inşâsına mecbûr olan asker, silâhları beraberlerinde olduğu hâlde sol tarafa "sol yanıyla" ada yapılarak kendi vücûdlarına müvâzâten bir saffda " hendek" kazarlar ve mezkûr hendeki âfûdeki eb'âdî ya'ni zîrleri kadar tûl () ve küreğin sapı nisbetinde arz ve kezâ kürek demiri irtifâ'ı kadar bir umk verirler. Bundan sonra toprakları atmaklığa ve çemen kıt'alarını ilh. bir sür'at-i mümkün ile başını setr ü muhâfaza edecek sûretde ilerisüne yıgmaklığa başlar.

Ber-minvâl-i meşrûh hazar olunan metris cebhesi hitâma resîde oldukda asker orada sağ cânibi üzerine yatar ve evvelce beyân olunduğu vechile burada çalışmağa başlar. Mümkün olduğu kadar turâba mücâvir bulunan arâzî kadar irtifâ' verilmelidir. Metrisler bu yolda tekmîl edildikden sonra ale'd-devâm işgâl edilmelidirler. Bundan başka arka taraflarında mezkûr metrisleri birbirine tavsîl eden ve muvakkat tedâvî mahalleriyle cebehâne ve mühimmât mevki'lerine giden müte'addid turuk-ı muvâsalanın te'sîs ve teşkîli fevkal'âde fevâ'idi intâc eder. Mezkûr yollar pîlân-kârî tersîm edilerek ber-vech-i zîr makta'ı irâ'e ederler.

Rusların ameliyyât-ı turâbiyye hakkındaki ma'lûmât-ı mufasssala ve şu basît muhtasar şeklin müdekkikâne mütâla'asının ne derece fâ'ide-bahş olduğuna insân itmi'nân hâsıl edebilir. Piyâde neferâtı orada en büyük tatbîkâtı bile icrâ ederler.

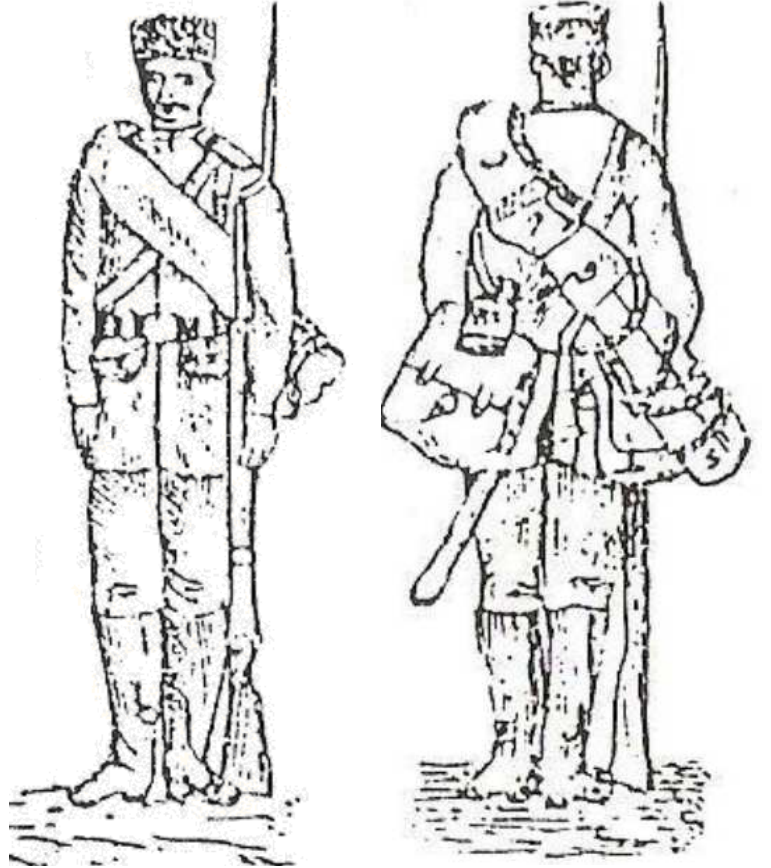
(s. 94) Müfrez alaylarda yapılan tatbîkât çok fâ'ideli ve kesirü'l-vukû'dur. Rusya askeri kendisine ta'lîm olunan mevâddı doğruca tatbîk için iktizâ eden edevâtı

mâlik fevkal'âde kavî ve muhkemdir. Fî 11 Temmuz vukû'âtı kürre-i arzın ordularındaki hidemât-ı askeriyyeye dâ'ir en güzel ma'lûmâtı şâmildir. Sahrâ muhârebesiyle istihkâm ve daha pek çok mevâddın nokta-i nazarından Rusya Orduları bir kimseye medâr-ı gıpta olacak hiçbir şeye mâlik değildir.

Zeyl

Piyâde Askerinin Yeni Muhârebe Elbisesi

- (1) Eşyâ torbası (Gayr-i kâbil-i nüfûz bezden ya'ni muşamma') dan*
- (2) Erzâk torbası (“ “ “ “ “)**
- (3) Gılâfı derûnunda (bot)
(“ “ “ “ “)
- (4) Ahşâbdan bir küçük su matarası
- (5) Bir küçük tencere
- (6) Mahfazası dâhilinde bir küçük kürek
- (7) Fişenk kisesi (bu kise âdi meşinden olup, her biri 30 fişengi hâvîdir)
- (8) Kaput çadır bezi, çadır kenarlığı
- (9) Çizme gılâfının kayışı
- (10) Kaputun küçük kayışı

* İki gömlek, bir iç donu, iki çift Rusya çorabı, bir pişgir, ufak-tefek eşyâ, 24 fişenk.

** Peksimad, 3 Kilogram tuz, 0.07 bir tabak.

(s. 95)

-Üniformalar-

-Piyâde-

Nizâmiye Piyâdesi Üniforması – Nizâmiye piyâdelerinin setrileri çifte kapaklı elbiselerde Devlet-i Aliyye’de olduğu gibi yekdiğerine düğme ile rabt olunmayup, kopça ile iliklenürler. Ve koyu yeşil renkdendirler. Zâbitânın setreleri vücûd göre biçilüp, neferâtunkiler biraz bolca yapılırlar. Omuzlarında apolet, göğüslerinde birkaç aded ceyb mevcûddur. İşbu ceybler palaskalardaki fişenkleri vaz’ ile suhûletle isti’mâl etmeğe medâr olmak üzere yapılmışdırlar. Neferâtın yaka ve kolları setrilerin aynı rengindedir. Kaputlar boz renkde olup, başlıkları âriyetdir. Başlıkların iki taraflarında birer kol olup, neferât açık havalarda uçlarını haç-vârî göğüsleri üzerine rabt ederler. Kaputlarda yalnız bir sıra üzere sarı düğmeli olup, pantolonlar ise setriler gibi koyu yeşil renkdendirler.

Kapluları setrininki gibi kırmızı olup, neferâtın ise ne setri ve ne de pantolonlarında zırh vardır. Rusya’da hem zâbitân ve hem de efrâd kâmilten koncları diz hizâsına kadar uzun çizme iktisâ’ ederler. Efrâd siyâh, kuzu derisinden ma’mûl ve ön taraflarında sarı ma’denden Rusya armasını hâvî kalpak giyerler. Apoletler üzerinde sarı ma’denden ma’mûl fırka numerosu yazılmışdır. Her fırkanın birinci livâsını teşkîl eden iki alayın apoletleri kırmızı ve ikinci livâsını teşkîl eyleyen iki alayınki dahi açık mâ’îdir.

Bir fırkayı teşkîl eden dört alay dahi neferâtının kol ve yakalarında mensûb oldukları alaya mahsûs renklerle tefrîk olunurlar. (s. 96) Şöyle ki Her fırkanın birinci alayı neferâtının kol ve yakalarında bulunan patlar* kırmızı ve ikinci alayınkiler açık mâ’î, üçüncü alayın beyâz ve dördüncü alayın koyu yeşil rengindedirler.

Efrâdın omuzlarında her ne kadar alay numerosu yok ise de bir fırkaya mensûb olan alaylar sâlifü’z-zıkr işârât ile yek diğerklerinden bi’t-tab’i fark ve temyîz olunabileceklerinden murâd olunan bir alayın kaçınıcı alay olduğu fırka numerosu bilindikden sonra bi’s-suhûle ta’yîn olunabilir. Ba’zı alaylarda fırka numerosu yerine neferâtın omuzlarında o alayın re’is-i fahrîsinin isminin birinci harfi veyâhûd bir tâc

* Bantlar.

ile beraber imparator nâmının ilk harfi bulunur ki imparator-ı mezkûr alayların fahrî kumandanlıklarını kabûl etmiş demektir.

Rusya'da fırka, livâ ve alay işâretlerinden başka; tabur ve bölüklerde olan flamalar dahi mezkûr taburların numerosuyla mensûb bulundukları fırkanın tefrîkine medâr olacak vechile yapıldığından zikr ü beyânları elbette mûcib-ı fâ'idedir.

Tabur flamaları beyâz, portokalî ve siyâh olmak üzere flama çubuğuna müvâzî üç geniş hâneye taksîm olunmuştur. Mezkûr flamanın portakalî renkde olan hânesi üzerine tabur numerosu ya'ni (1, 2, 3, 4) numeroları resm olunmuştur.

Bölük flamaları alaya mahsûs renkde olup, muhtelif renkde iki çizgi ile dört hâneye taksîm olunmuştur. Çizgilerin birisi flamanın merkezinden mürûr ile çubuğuna müvâzî diğeri dahi kezâlik merkezden bi'l-mürûr evvelki çizgiye amûd vaz' iyyetdedir ya'ni mezkûr çizgiler flamanın merkezine haç-vârî mûnkati' ederler.

(s. 97) Amû[d] olan çizginin kaçıncı tabura mensûb olduğu renginden anlaşılır. Mesela birinci taburun flamalarında olan amûdî çizgi kırmızı, ikinci taburunki açık mâ'î, üçüncü taburdaki beyâz, dördüncü taburdaki dahi yeşil renktedir. İşbu flamalar üzerinde bulunan ufkî çizgiler dahi bölükleri bildirir. Şöyle ki; bir taburun birinci bölümünün ufkî çizgisi kırmızı, ikincisi açık mâ'î, üçüncüsü beyâz, dördüncüsü dahi yeşildir.

Bâlâdaki tafsîlât ve ifâdâtdan istintâc olduğu üzere alayları tefrîk için isti'mâl olunan renkler bölükleri tefrîk ve temyîz edebildiğinden uzakda bulunan dûrbîn vâsıtasıyla rû'yeti kâbil olan işârât ve elvân-ı sâbika vâsıtasıyla Rusya'nın meydân-ı muhârebede isti'mâl ettiği bölük, tabur, alay ve fırkaları tanıyabilmek mümkün olduğundan kangı kolordu ile muhârebe olunduğu ve muhârebeye dâhil bulunan askerin ne kuvvetde bulunduğu suhûletle keşf ve istihrâc olunabilir.

İkincisi piyâde redîf taburları – Redîf taburlarının üniformaları tıbkı nizâmiye taburları gibi ise de bunların apoletleri umûmiyyetle beyâzdır.

Redîf taburlarının ihtiyât fırkasını teşkîle mahsûs olan 4 evvelki bölüklerin apoletleri üzerinde fırka numerosu mersûmdur. Müstakil redîf taburlarını teşkîle mahsûs olan beşinci bölüklerin apoletleri üzerinde tabur numerosundan bir Rus (p) harfi olup, bu da Rus lisânında redîf kelimesinin ilk harfine işâretidir.

Redîf taburlarının yakalarıyla kollarında olan patlara gelince; taburların birinci

ve ikinci ve üçüncü veya dördüncü alayı teşkîl eyleyeceklerine nazaran ya kırmızı veya mâ'î veya beyâz veyâhûd yeşil olur.

Üçüncü kordon veya mahallî taburları – Bunların üniformaları da tıbkı nizâmiye taburları gibidir. (s. 98) Hudûd taburlarının apoletleri kırmızıdır. Ve mahallî taburlarınki açık mâ'î olup, üzerinde mensûb oldukları dâ'ire-i askeriyyenin ilk harfi ve her taburun dâ'iresince müretteb olan sıra numerosu menkûşdur. Kol ve yakalarında olan patlar ile şabkalarının kenarındaki zırhlar kırmızıdır.

Dördüncüsü milis ya'ni mustahfız taburları – Milis askeri cem' olunacağı zamân bunlara iksâ edilecek elbisenin şekil ve rengi bu bâbda tanzîm olunmuş olan nizâm-nâmeye nazaran koyu yeşil veya siyâh veyâhûd boz renginde olacaktır. Bu renkler mezkûr milis taburlarının tâbi' oldukları alaylara göre tertîb olunmuştur.

Bunların umûmiyyetle apolotleri kırmızı olup, şabkalarının renkleri üniformaya nazaran ya yeşil veya siyâh olacak ve kâffesinin kenarında kırmızı enli bir zırh bulunacaktır ve şabkalarının üzerinde alâmet olmak üzere opoltschenie salîbi bulunacaktır.

Beşincisi Granadye taburları – Granadye taburlarının üniformaları dahi tıbkı nizâmiye üniforması gibi ise de âtîde mûnderic ba'zı farkları vardır:

Üniformanın yakası sarı (Kafkas Granadye fırkasının beyazdır) ve pantolonları bir ince kırmızı zırhı hâvîdir.

Apolotler umûmiyyetle sarı olup, üzerinde kırmızı renkli olmak üzere bir (g) harfi mersûmdur ki Granadye kelimesine alâmetdir. Bundan başka birinci fırkaya mensûb olan alaylar için apolotleri kenarında bir kırmızı zırh bulunduğu gibi ikinci fırka alaylarçün açık mâ'î ve üçüncü fırka alaylarçün beyâzdır. Kafkas Ordusu'na mensûb olan dördüncü fırka (s. 99) alaylarının apoletlerinde bu zırhlar yoktur.

Granadyelerin kalpakları tıbkı saff piyâdeler gibidir. Ve kol ile yakalarında ve şabka kenarındaki patların rengi tıbkı saff piyâdelerde olduğu gibi alaylar beyinde tahallûf etmek üzere tertîb olunmuştur.

Altıncısı Hâssa Piyâdeleri – Hâssa piyâdelerinin üniformaları tıbkı nizâmiye piyâdeleri gibi olup, ancak âtîde muharrer farkları vardır:

Neferâtın setrileri nizâmiye neferâtınki gibi geniş olmayup, vücûda göre i'mâl olunmuş ve birinci, ikinci fırkaların kol ve yakaları sarı galonlar ile tezyîn

olunmuştur. Ve üçüncü fırkanın kol ve yaka tezyînâtı beyâzdır.

Her bir fırkanın üç evvelki alaylarının üç evvelki taburlarının donanmaları beyâz olup, mezkûr alayların dördüncü taburlarıyla fırkaları dördüncü alaylarınıninki siyahdır. Hâssa taburlarında kalpakların üzerinde (Saint Andre) salîbi mersûm ise de Petersburg ve Keksholm alaylarının kalpakları çifte başlı kara kuş ile müzeyyindir. Apoletler umûmen kırmızı ise de Petersburg ve Keksholm Grenadye alaylarınıninki sarıdır.

“Resmî günlerde Pavlovski alayı (miter) ta‘bîr olunan husûsî bir kalpak iksâ eder. İmparator Pol, alay-ı mezkûru ihdâs eylediği zamân bu kalpağı da îcâd etmiştir. Mezkûr kalpak beyâz çizgili, açık kırmızı çukadan ma‘mûl sivri bir nev‘ külâh olup, ön tarafında sarı ma‘denden ma‘mûl ve üzeri beyâz topuzlu bir donanması vardır.

Yedincisi Avcı Taburları – Avcı taburlarının üniformaları Nizâmiye ve Hâssa avcı taburları gibi ise de farkı yalnız elbisenin her tarafında olan kırmızı *filter* ya‘ni zırhdır*.

(s. 100) Finland taburlarının üniformaları yeşil olmayup, siyahdır. Ve zırhlar açık mâ‘î rengindedir. Kalpakları çukadan ma‘mûl olup, üzeri kuzu derisi kaplıdır ve alâmet olmak üzere Finland armasıyla çifte başlı bir karakuşu hâvî olan bir levha ile müzeyyendir.

Hâssa dördüncü taburunun (İmparator familyası taburu) üniforması bir sûret-i husûsiyyede mürettebdır.

Sekizincisi Kazak ve Gayr-i Muntazam Asâkir – Piyâde ve Kazak ve gayr-ı muntazam ya‘ni mu‘âvene taburlarının üniformaları tubk Kazak süvâri gibidir.

Süvâri

Birincisi Zırhlı Süvâri – Zırhlılar büyük resmî günlerde beyâz ve küçük resmî günlerde koyu yeşil bir kısa çaket iksâ ederler. Bu çaketler göğüslerinde bir sıra düğme ile omuzlarında apoletleri hâvîdir.

Pantolonları büyük resimlerde kalın kurşûnî zırhlı olup, âdî vakit ince zırhlıdır. Resmin gayrında pantolonları çizme içine sokulur, resmî günlerde çizmenin üzerine çekilir.

* Müellif Fransızca da bulunan, şerit, fitil anlamına gelen *Passepoil* kelimesini zırh olarak tercüme etmiştir. Bkz. Bujac, *a.g.e.*, s. 179.

Kaputları boz renktedir. Kayış takımları beyâz olup, zırhlar sarı yıldız ile müzeyyendir. Mi‘ferleri sarı ma‘denden ma‘mûl olup, gölgelik ve rezeleri uzunca bir cehre ile nihâyet bulur. Resmî günlerde iksâ olunan mi‘ferlerin tepesi açık kanatlı bir Rus karakuşuyla müzeyyendir.

Rusya’da mevcûd bulunan dört alay zırhlı süvâriler âtîde beyân olunacağı üzere yalnız donanmalarıyla birbirinden (s. 101) fark ve temyîz olunur.

Hâssa beyzâde alayının kollarıyla yakaları büyük üniformalarda kırmızı olduğu gibi çaket ve pantolonun zırhları da kırmızıdır.

Kezalik Hâssa atlı alayının dahi kollarıyla yakaları sâ‘ir zırhlılar gibi kırmızıdır. İmparator zırhlı alayının kol ve yakalarıyla sâ‘ir tertîbatı sarı olduğu gibi, İmparatoriçe alayının donanmaları da mâ‘î renk çukadandır.

Bunların çaketlerinin kol ve yakalarının işlemelerine gelince, birinci alayınki al üzerine sırma işlemeli olduğu gibi ikinci alayınki koyu mâ‘î üzerine yine sırma işlemelidir. Üçüncü alayınki açık mâ‘î üzerine kezalik sırma işlemeli olup, dördüncü alayınki açık mâ‘î üzerine beyâz sırma işlenmiştir.

Birinci ile üçüncü alayların miğferlerinin tezyînâtı beyâz ma‘denden ma‘mûl ise de ikinci ile dördüncü ya‘ni Hâssa atlı alayıyla imparatoriçe alayınki sarı ma‘denden ma‘mûldür.

Hâssa Beyzâde alayıyla Hâssa atlı alayının büyük ve küçük üniformalarından başka bir de sarâyın nevbet ve hidmetinde bulundukları zamân iktisâ etmek üzere ayrıca bir robaları vardır. Bu robalar pek zîynetlidir.

İkincisi Dragon – Dragonların üniformaları tıpkı piyâde üniformasına müşâbih ise de bunların gerek çaketleri ve gerek pantolonları kırmızı zırhlar ile müzeyyendir. Dragon alayları yakalarıyla kollarının ve pantolon zırhlarının renkleriyle birbirinden tefrîk olunurlar:

(s. 102) 27 numarolu Saint George alayının şabkalarında Rusya armasına bedel Saint George Levhası resm olunmuştur. Ve omuzları da siyah katifeden ma‘mûl apoletle müzeyyendir.

Hâssaya mensûb olan süvarî Granadye alaylarının şabkaları bir nev‘ kırmızı meşinden ma‘mûl olup, üzerinde sarı ma‘denden bir çenber vardır.

Bunların büyük üniformalarında şabkanın tepesinde olan sorguca al sofadan

ma'mûl bir püskül rabt olunmakda olduğundan mezkûr püskül neferin arkasına doğru sarkar.

Üçüncüsü Hâssa Hulan Alayları – Bunların kısa çaketleri mâ'î çukadan ma'mûl olup, iki sıra düğme ile müzeyyen olduğu gibi tekâmîl dikiş mahalleriyle apoletleri kırmızı gaytan ile donanmıştır. Bunların kaputları boz mâ'î renkde olduğu gibi pantolonları dahi aynı renktedir. Ve pantolonları dâ'imâ çizme içine sokulur.

Dördüncüsü Hâssa Hüsarıdır – Hüsar birinci alayının efrâdının lâbis oldukları çifte düğmeli çaketleri bir al önlüğü hâvî olup, zırhları tekâmîl sarıdır.

Ve Grandük alayının dahi açık yeşildir.

Hüsarların çizmeleri bir nev' yumuşak deriden ma'mûl olup, tûli baldırdan azcık yüksekcedir. Bunların donanmaları tekâmîl kırmızı meşinden ma'mûl olup, büyük üniformalarını lâbis oldukları zamân birkaç renk gaytandan olmuş bir nev' kılıc kayışı takarlar.

Bunların kalpakları deniz boğası derisinden ma'mûl olup, tepesi kırmızı zırhlar ile müzeyyen ve önünde beyâz bir sorguc ta'lîk olunmuştur.

(s. 103) Şurasına dikkat iktizâ eder ki Rusya süvârilerinde sorguc takan süvâriler yalnız Hâssa Hüsar alaylarıdır.

Beşincisi Kazaklar ile Asâkir-i gayr-ı muntazamadan Don kazaklarının lâbis oldukları kısa etekli bir nev' dar fistanın göğsü üzerinde bir sıra mâ'lî düğme mevcûd olup, işbu fistan imparator alayı için kırmızı ve ataman süvâri için açık mâ'î ve nizâmiye kazak süvâri için dahi koyu yeşildir.

Bunların pantolonları koyu mâ'î renginde olup, oldukça geniş i'mâl olunur. Dâ'imâ çizme içine vaz' olunur. Bu pantolonların elbise renginde birer zırhları vardır.

Kazakların kalpakları siyah kuzu derisinden ma'mûl olup, üzerinde beyâz şeritleri vardır.

Kafkas Kazaklarının robaları tıbkı Çerkes robasına benzer ya'ni yukarı kısmı dar ve aşağı kısmı fistan şeklinde bir nev' setri olup, göğsünün alt tarafı kopcalı ve üst tarafı açık olduğundan bunun altından bir nev' yelek görünür.

Bunların rengi umûmen siyah olup, göğsünün iki tarafında cümlelerin ma'lûmu olan fişenklikler vardır.

Kafkas kazaklarının pantolonları umûmen siyah ve genişçe i'mâl olunarak dâ'imâ çizme içine vaz' olunur.

Bunların dahi kalpakları siyah kuzu derisinde ma'mul ise de üzerinde şerîf yoktur.

Kuban alayı efrâdının bilekleriyle kol ve yakaları ve apoletleri ve kalpaklarının tepeleri kırmızı çukadan ma'mûldür. Terek süvârî alaylarının ise elbisenin şu zıkr olunan aksâmı mâ'î renktedir.

Sâ'ir fırka alaylarının üniformaları Don kazak alaylarının üniformasına müşâbih olup, asâkir-i gayr-ı muntazamanın elbisesi dahi kendi memleketlerinde müte'ammil olan elbisenin aynıdır.

(s. 104) Topcu

Rusya'da topcuların üniformaları sınıflarına göre tebeddül eder. Mesela piyâde topcu alaylarının robaları tıbkı piyâde robalarına müşâbih olduğu gibi, süvârî topcularının dahi tıbkı âdi süvârî robasına benzer.

Topcuları fark ve temyîze mahsûs olan alâmet yalnız bunların kalpak veya şabkaları üzerine ma'denden ma'mûl olmak üzere ilâve olunan hâcvârî iki topdan ibâretidir.

Bir de bunların robalarının yenleriyle yakaları kırmızı renktedir.

Topcu neferatının omuzlarındaki kırmızı patlar üzerlerinde piyâde topcularının livâ numerosu ve süvârî topcularının bölük numerosu murakkamdır.

Kal'a topcularına gelince, bunlar da tıbkı piyâde topcularının lâbis oldukları robaya müşâbih bir roba giyerler ancak bunların omuzlarında mensûb oldukları kal'aların isminin ilk harfiyle, tabur rakamı mersûmdur.

Redîf topcularının omuzlarındaki patların üzerinde livâ numerosu olduğu gibi bunun alt tarafında bir (p) harfi vardır.

İstihkâm

İstihkâm alaylarının üniformaları tıbkı piyâde alaylarına benzer ancak alamet-i fârika olarak şabkalarının ön taraflarında hâç-vârî mevzû' iki balta resmî vardır.

Bunların tekmi'l donanmaları siyah olup, yalnız kolları kırmızı zırhlıdır.

Omuzlarındaki kırmızı panlar üzerinde dahi tabur numerosu mersûmdur.

(s. 105) Merâtib-i Muhtelifeye Mahsûs Olan Alâmetler

Birincisi onbaşılar ile küçük zâbitân – Bunların kollarıyla omuzlarındaki patları üzerinde sırma şeritler vardır. Başçavuşlar ile çavuşların bellerine, kendi palarının renginde birer kuşak sarılır.

İkincisi zâbitân – Resmî üniformalarda zâbitânın rütbeleri apoletleri şekil ve nizâmından tefrîk olunur: Mesela zâbitânın apoletleri saçaksızdır. Ve büyük zâbitânınki saçaklı olduğu gibi cenerallerinki tırtılıdır. Bundan başka apoletlerin üzerine mevzû olan ufak yıldızlar merâtib-i muhtelifeyi temyîze delâlet eder.

Ansayn yâhûd Kadett: 1

Mülâzım-ı sâni – binbaşı – livâ: 2 yıldız

Mülâzım-ı evvel – kâim-makâm – ferîk: 3 yıldız

Kıdemsiz yüzbaşı: 4 yıldız

Kıdemli yüzbaşı – mîralay – kolordu ceneralleri için yıldız yoktur.

Âdi robalarında apolet yerine patlar vaz' olunur. İşbu patlar ya beyâz veyâhûd sarı sırma şerid ile mestûrdur. Üzerinde zâbitânın patlarında apolet renginde bir çizgi olduğu gibi büyük zâbitânın patlarında iki çizgi vardır.

Cenerallerin patlarında çizgi olmadıktan başka tırtıl-vârî işlenmiştir.

Apoletlerin üzerinde rütbeye mahsûs olan yıldızlar patlarda dahi vardır. Rusya'da umûmen zâbitânın kılınları tıbk bâlâda beyân olunan Dragon kılınları gibi ta'lik olunur. Ya'ni kılıncın (s. 106) muhaddeb tarafı aşağı gelmek üzere iki askı ile boyuna ta'lik edilir.

Zâbitân nevbetci oldukları zamân sağ omuzlarına himâyeli-vârî, mâ'î ipekden ma'mûl bir kuşak ta'lik ederler. Ceneraller ile erkân-ı harbiye zâbitânının husûsî üniformaları vardır.

Ceneraller: Setrileri zâbitân setrisinden daha uzunca olmak üzere koyu zeytûnî çukadan ma'mûl olup, iki sıra beyâz düğmeleri vardır.

Cenerallerin pantolonları tıbk setre renginde enli çift olup, kırmızı zırhı vardır.

Ceneraller büyük üniforma iktisâ eyledikleri zamân dönme saçaklı apoletler takarlar. Resmî şabkaları aşağı doğru sarkık bir beyâz sorguc ile müzeyyendir.

Erkân-ı harbiye zâbitânı: setri tıbk cenerallerin setri gibidir. Fakat düğmeleri

sarıdır. Kollarıyla yakaları da siyah katife ile müzeyyen olup yakalarında rütebe mahsûs olan yıldızlar beyâzdır.

Kaputları açık mâ'î ve pantolonları koyu mâ'î olup, ince zırhı vardır. Kalpakları siyah kürkden ma'mûldür. Büyük üniformalarda bunların apoletleri beyâzdır.

Bayraklar

Rusya'da bayrakların envâ'ı pek çok ise de ekserîsi âtîde münderic sûrete karîb gibidir: Bayrağın her bir köşesi kutr istikâmetinde olmak üzere dört aded müsellesat-ı müstaviyyeye munkasım olup, işbu müselleslerin re'sleri merkezde, kâideleri bayrağın kenarında bulunur.

(s. 107) Bayrak sırtına mücâvir bulunan müselles ile buna mukâbil bulunan müselles siyah renktedir.

Bunların arasında mahsûr kalan diğer iki müselles dahi beyâzdır.

Bundan başka sarı renkli bir (Saint George) salîbi mezkûr bayrağı dört mütesâvi kısma taksîm eder. İşbu dört hânenin her birinde nâm-ı imparatorînin ilk harfi, alaya mahsûs zemîn üzerine nakş olunduğu gibi bayrağın merkezinde ya'ni salîbinin iki kollarının tekâtü' eylediği mahalde etrâfı defne ile muhat bir Rus arması ve daha üzerinde iki kafalı bir kara kuş mersûmdur.

Temmet

SONUÇ

Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara adlı eserin müellifi Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Bey, Osmanlı döneminde asker, yazar ve eğitimci olarak ön plana çıkmış bir aydındır. Kendisinin lisâna karşı olan ilgi ve alakası askerî bilimlere olan vukufuyeti ile birleştiğinde dönem itibariyle ilim ve askerî çevrelerince çok ihtiyaç duyulan alanlarda telîf ve tercüme eserler vermiştir.

Rus ordusuna dair eserin incelenmesiyle, Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin Fransızca hocalığı yaptığı *Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn*'un Osmalı'da modern askerî ilimlerin gelişmesindeki katkısı bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Resûlzâde'nin *Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara* adlı eseri Rus ordusunda 1881 yılı itibariyle uygulamaya konulan talimatnameleri içermektedir. Bu talimatnameler Rusya'da 1853-1856 Kırım Savaşı'ndan sonra başlanan reformların bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Görülmektedir ki Rusya, bu reform hareketleriyle Avrupalı devletler arasında yerini almada önemli aşama kaydetmiştir. Elbette Rusya'daki bu gelişmelerden asıl kaygılanması gereken Osmanlı Devlet'ydî. Nitekim Osmanlı devlet adamları, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı ardından kendileri için asıl büyük tehlikenin Rus cephesinden geleceğini kavramışlardır. Aslında Rusya'nın yaptığı gibi Osmanlı Devleti de askeri eğitimde çağın önde gelen Alman sistemine geçiş teşebbüslerinde bulunmuştu. Fakat bu iki rakip güçten Rusya, Alman sistemini kendine daha iyi adapte edip uzun vadeli planlar dâhilinde uygulayarak, Osmanlıya nazaran ilerleme konusunda daha iyi sonuç almıştır.

Bunların yanında eserin incelenmesinden şunu da görüyoruz ki Rus ordusu bünyesinde bulunan Kafkas Ordusu, Kafkaslar ve Türkistan bölgelerinin işgalinde önemli rol oynamıştır. Son derece seçkin kuvvetlerden oluşan Kafkas Ordusu, dönemin askerî ıslahatlarının da ilk uygulandığı birlikler konumundadır. Ayrıca her an savaşa hazır şekilde bekleyen bu tecrübeli birlikler, Osmanlı-Rus savaşlarında etkin görevler almışlardır.

Netice itibariyle Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin *Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara* adlı eseri Osmanlı modernleşme ve askerî tarihi açısından önemli bir boşluğu dolduracak önemdedir.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV VESİKALARI

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

İRÂDELER

İrâde-Harbiye (İ.HB), nr. 46/1328 B-042.

İrâde-Taltifat (İ.TAL), nr. 9/ 1310 Ca-036.

İrâde-Harbiye (İ.HB), nr. 46/1328 B-042.

İrâde-Askerî (İ. AS), nr. 19/1314 B-09.

İrâde-Taltifat (İ.TAL), nr. 3/1310 S-018.

İrâde-Taltifat (İ.TAL), nr. 265/1319 Ş-010.

İrade-Taltifat (İ. TAL), nr. 378/ 1323 Ş-140.

II. SÜRELİ YAYINLAR

EDES, Hüsnü Yücel, “Unutulmuş Bir Asker Yazar: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Bey”, *Müteferrika, Kitabiyat Dergisi*, sayı: 16, İstanbul 1999, s.41-45.

KURAT, Yuluğ Tekin, “1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinin Sebepleri”, *Belleten*, XXVI/103 (Temmuz 1962), Ankara 1962, s. 567-592.

Receb, “Rus Piyâdesinin Techîzi”, *Mecmû’a-i Fünûn-ı Askeriyye*, Kanunievvel 1304- Rebiulahir 1306, İstanbul 1306, s. 252-259.

Receb, “Rus Ordusunda İstihkâm”, *Mecmû’a-i Fünûn-ı Askeriyye*, Mayıs 1304- Ramazan 1305, İstanbul 1305, s. 176-195.

Receb, “Rus Ordusunun Hâl-i Seferîsi”, *Mecmû’a-i Fünûn-ı Askeriyye*, Ağustos 1304- Zilhicce 1305, İstanbul 1305, s. 446-464.

“Russian Army Improvements”, *New York Times*, 9 Eylül 1881.

“The Russian Field Artilleriy”, *New York Times*, 1 Temmuz 1877.

ÜNAL, Uğur, “20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Askerî Mektepleri” *Belleten*,

c.LXXIII, sayı. 267, Ağustos 2009, s. 588-604.

III. ESERLER

“The Russian Army”, *Armies Of Today*, Harper & Brothers, New York t.yk.

ACAR, Kezban, *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimine Kadar Rusya Tarihi*, Ankara 2004.

ARIKAN, V. Sema, *Nizâm-ı Cedit’in Kaynaklarından Ebubekir Ratib Efendinin “Büyük Lâyiha’sı”*, İstanbul Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1996.

ARMAOĞLU, Fahir, *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914)*, Türk Tarih Kurumu (TTK) Basımevi, Ankara 1997.

BADEM, Candan, *“The Ottomans and the Crimean War 1853-1856”*, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2007.

BEYHAN, Mehmet Ali, *Şirvanlı Fatih Efendi- Güلزâr-ı Fütûhât (Bir Görgü Tanığının Kalemile Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı)*, Kitabevi Yay., İstanbul 2001.

BEYDİLLİ, Kemali, *Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi*, İstanbul 1995.

BROCKETT, L.P., PORTER, Hon, BLİSS, c., *The Conquest Of Turkey*, Hubbar Bross Franklin Printing House, Philaderphia 1878.

BUJAC, Emile, *L’armée Russe Son Histoire Son Organisation Actuelle*, Charles-Lavauzelle, Paris 1894.

Mahmud Celâleddin Paşa, *Mir’at-ı Hakikat*, Yay. Haz. İsmet Miroğlu, Berekat Yayınevi, İstanbul 1983.

ÇİLOĞLU, İlhan, *Asker Yazarlar ve Şairler*, Elif Kitapevi, İstanbul t.yk.

CURTİS, John Shelton, *Russia’s Crimean War*, Duke University Press, Durham 1979.

DRYGALSKI, Albert Von, *Die Russische Armee in Krieg und Frieden*, Berlin 1882.

DRYGALSKI, Albert Von, *Die Organisation der Russischen Armee in Ihrer Eigenart*, Leipzig 1902.

ERDEM, Sadık, *Mir’at-ı Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn: İstanbul Teknik*

Üniversite i Tarihçesi, İstanbul 1986.

ESER, Gülşah, “*Mekteb-i Harbiye’nin Türkiye’de Modern Bilimlerin Gelişmesindeki Yeri (1834–1876)*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.

Galatasaray Lisesi, *Mekteb-i Sultani 1868-1968*, 100. yıl Katalogu, 1968.

Gazi Ahmed Muhtar Paşa, *Sergüzeşt-i Hayatım’ın Cild-i Sanisi*, (Sadeleştirerek yayına hazırlayan: Nuri Akbayer), İstanbul 1996.

GENCER, Ali İhsan, ÖRENCÇ, Ali Fuat, ÜNVER, Metin, *Türk-Amerikan Silah Ticareti*, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2008.

GÖK, HAYRULLAH, “*Arşiv Belgelerinin Işığında Kara Harp Okulu Tarihi(1834-1883)*”, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2005.

GREENE, F.V., *Russian Army and Its Campaigns in Turkey in 1877-1878*, New York 1879.

HERBET, William V. , *The Defence Of Plevna*, Longman Green and Co., London 1895.

HÜLAGÜ, Metin, *Gazi Osman Paşa*, İstanbul 1993.

GRANT, Jonathan A. , *Rulers Guns And Money*, Harvard University Press, London 2007.

GUY, Arnold, *Historical Dictionary of the Crimean War*, Scarecrow Pres, Lanham Maryland 2002.

İHSANOĞLU, Ekmelettin, ŞEŞEN RAMAZAN, BEKAR, Serdar, GÜNDÜZ, Gülcan, *Osmanlı Askerlik Litaratürü Tarihi*, 2 cilt, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (ircica), İstanbul 2004.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c. 5: Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856), TTK Basımevi, 6. bs. , Ankara 1994.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c.VIII, TTK Basımevi, Ankara 1995.

KİNDARD, Jeff, *Artillery An Illustrated History of its Impact*, Santa-Barbara 2007.

KORNİLOV, Alexander, *Modern Russian History*, çev.: Alexander S. Kaun, vol. 2, New York 1917.

KURÇEREN, Seher Dilber, *1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı’nın Türk Basınına*

Yansıması, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2001.

KURAT, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, TTK Basımevi, Ankara 1993.

LANE-POLE, Stanley, *The Life of Lord Stratford De Redcliffe*, Longman Green and Co. , London 1890.

LAVAUZELLE, H.Charles, *Petite bibliothèque de l'armée française*, Paris 1888.

LEHAURCOURT, Pierre, *La Russie L'Invasion*, H. Charles- Lavauzelle, Paris 1892.

MAURICE, F., *The Russo-Turkish War*, Swan Sonnenschein & Co., London 1905.

Mehmet Esad, *Mir'ât-ı Mekteb-i Harbiye*, İstanbul 1310.

Mehmet Rüşdi, *Rusya Ordusu Teşkilâtı*, 1307.

MUTLU, Şamil, *Mehmed Dâniş Bey ve Eserleri: Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1995.

Ortaylı, İlber, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Timaş Yay., İstanbul 2008.

PALAT, *La Question Anglo-Russe*, H. Charles-Lavauzelle, Paris 1895.

PALMER, Alan, *1853-1856 Kırım Savaşı ve Modern Avrupa'nın Doğuşu*, Çev. Meral Gaspıralı, Sabah Kitapları, İstanbul 1999.

Resulzâde, Hüseyin Hüsnü, *Cours D'Instructions Scientifiques Cours Élémentaires*, A. Assadourian Matbaası, İstanbul 1894.

Resulzâde Hüseyin Hüsnü, *Ma'lûmât-ı Fenniye Yâhûd Hikmet Tatbîkâtı*, Agob Minas Bîrâderler Matbaası, İstanbul 1312

Resulzâde Hüseyin Hüsnü, *Mukâleme Sene 1*, Asır Matbaası, İstanbul 1315.

Resulzâde Hüseyin Hüsnü, *Mukâleme Sene 1-2-3* Asır Matbaası, İstanbul 1318.

Resulzâde Hüseyin Hüsnü, *Mukâleme Sene 2*; Matbaa-i Safa ve Enver, İstanbul 1311.

Resulzâde Hüseyin Hüsnü, *Mükâleme*, Asır Matbaası, İstanbul 1315.

Resulzâde Hüseyin Hüsnü, *Nezâket ve Usûl-i Mu'âşere*, Karabet Matbaası, İstanbul 1306.

Resulzâde Hüseyin Hüsnü, *Nezâket*, Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaası, İstanbul 1311.

- Resulzâde Hüseyin Hüsnü, *Rehber-i Mükâleme*, Ceride-i Askeriyye Matbaası, İstanbul 1301.
- Resulzâde Hüseyin Hüsnü, *Tashîhât Tercümesi*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1306.
- RUSSELL, Frank S. , *Russian Wars with Turkey*, London 1877.
- SARAY, Mehmet, *Azerbaycan Türkleri Tarihi*, İstanbul 1993.
- SLADE, Adolphus, *Turkey and The Crimean War*, Smith Elder and Co. , London 1867.
- SEYMOUR, H. D. , *Russia On The Black Sea And Sea Of Azof*, London 1855.
- TAŞKIN, Figen, “Kırım Savaşı’nın Osmanlı İmparatorluğu’na Ekonomik Etkileri ve İaşe Sorunu”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2007.
- TEMPERLEY, Harold, *The Crimea*, Longmans Gren and co., London 1936.
- The War Correspondence of The Daily News 1877*, Macmillen And Co., London 1878.
- TUKİN, Cemal, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947.
- UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul 1995.
- WILLIAMS, Charles, *The Armenian Campaign*, c. Kegan Poul & Co., London 1878.
- YILDIZ, Gültekin, *Neferin Adı Yok, Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*, Kitabevi Yay., İstanbul 2009.

IV. MAKALELER

- “Sotnia”, *The Modern Encyclopedia of Russian and Soviet History*, vol. 36, Ed. by joesph L. Wicenzski, Academic İnternational Press, Florida 1984, s. 184-185.
- “Sukhozanet, Nikolai Onufrievich” *The Modern Encyclopedia of Russian and Soviet History*, vol. 38, 1986. s. 36.
- “Vannovski Petr Semenovich” *The Modern Enclopedia of Russian and Soviet History*, vol. 41, 1986, s. 179-182.
- AYDIN, Mahir, “Doksanüç Harbi”, *DİA*, c.9, İstanbul 1994, s. 498-499.
- BARKAN, Ömer Lütfi, “Timar”, *İslâm Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay.

- Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 1997, s. 286-332.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, “Makamat-ı Mübareke Meselesi”, *Belleten*, c. XXIII, Sayı 89, Ocak 1959, s. 242-266.
- BEYDİLLİ, Kemal, “Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn ”, *DİA*, c. 31, İstanbul 2006, s. 516-518.
- CURTİS, John Shelton, “The Army of Nicholas I. Its Role and Character”, *The American Historical Review*, vol. 63, 1958. s. 880-889.
- ÇEÇEN, Kâzım, “Hendese-i Mülkiye Mektebi”, *DİA*, c. 17, İstanbul 1998, s. 208-209.
- ÇORUHLU, Tülin, “ Ahmet Muhtar Paşa”, *DİA*, c. 2, İstanbul 1989, s. 106-107.
- GENCER, Ali İhsan- İPEK , Nedim, “1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Rumeli Cephesi Vesikaları (Temmuz 1877)”, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, XV/9, Ankara 1993, s. 225-235.
- İPEK, Nedim, “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı”, *Türkler*, c. XIII, Ankara 2002, s. 15-24.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “İslahat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*(*DİA*), İstanbul 1999, s. 170-174.
- MALLOY, James A., “Miliutin, Dmitry Aleksseyevich”, *The Modern Encyclopedia of Russian and Soviet History*, vol. 50, 1986, s. 89-95.
- OKAY, Orhan, “Ahmet Mithat Efendi”, *DİA*, c. 2, İstanbul 1989, s. 100-103.
- ÖRENÇ, Ali Fuat, “Kırım Deniz Savaşları”, *Savaşın Barışa: 150. Yıl Dönümünde Kırım Savaşı Ve Paris Antlaşması 1853-1856*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 2007, s. 19-44.
- ÖZCAN, Abdülkadir, “Harbiye”, *DİA*, c. 16, İstanbul 1997, s. 115-119.
- ÖZCAN, Abdülkadir, “Dâvud Paşa Kışlası”, *DİA*, c. 9, İstanbul 1994, s. 40-41.
- ÖZTÜRK, Cemil, “İdâdî”, *DİA*, c. 21, 2000, s. 464-466.
- SAKAOĞLU, Necdet, “Vaka-i Hayriye”, *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 7, İstanbul 1993, Toplumsal Tarih Vakfı Yay. , s. 357-359.
- ŞİŞMAN, Adnan, “Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi”, *DİA*, c. 13, İstanbul 1996, s. 323-326.

V. LÜGATLER

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 15. Baskı, Ankara 1998.

KANAR, Mehmet, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul 2003.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, İstanbul 1993.

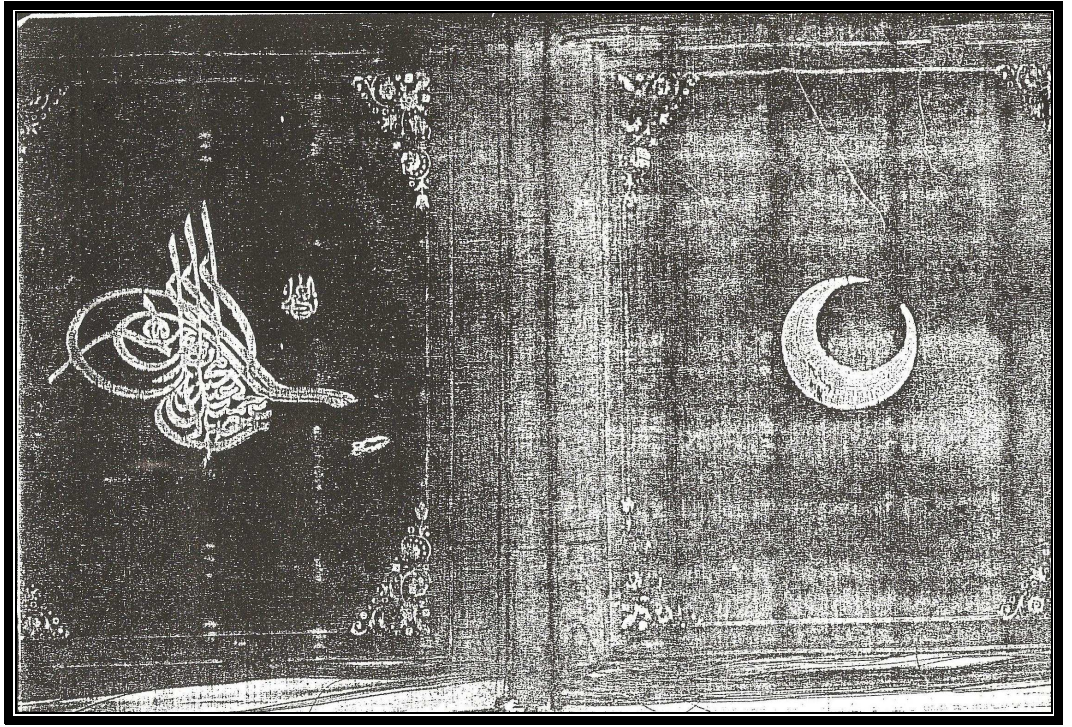
Resûlzâde Hüseyin Hüsnü *Lûgat-i Askeriyye Fransızca-Türkçe Dictionnaire Militaire Français-Turc*, Onnik Halepliyan Matbaası, İstanbul 1311.

Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Kâmûs-ı Askerî*, Matbaa-i Sarıyan, İstanbul 1312.

Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Kâmûs-ı Askerî*, Sarıyan Matbaası, İstanbul 1316.

Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1989.

EKLER

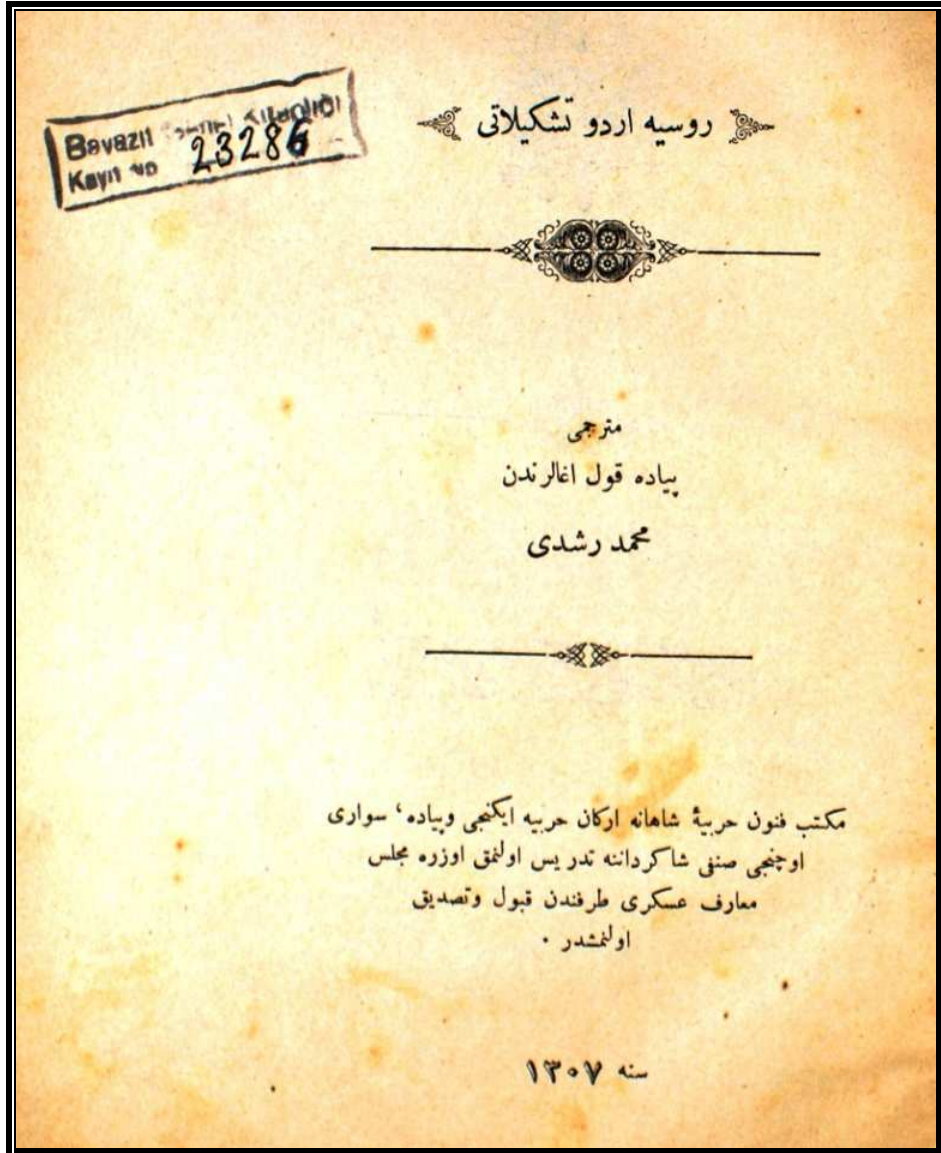
Ek- 1: Resûlzâde Hüseyin Hüsni Beyin Rusya Ordusu Hakkında Ma'lûmât-ı Muhtasara Adlı Eserinin Kapağı.

Ek- 2: Fotoğraf 1: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Bey (Hüsnü Yücel Edes'in Şahsi Arşivinden).

Fotoğraf 2: Resûlzâde Hüseyin Hüsni Bey, *Kâmûs-ı Askerî*, s. 545.

Ek- 3: Rus Ordusu İle İlgili Harbiye'de Okutulan Ders Kitaplarından Mehmet Rüşdi'ye Ait Kitap (Mehmet Rüşdi, Rusya Ordu Teşkilâtı, 1307. Ordu Teşkilâtı, 1307).

RUSSIAN ARMY IMPROVEMENTS.

**NEW RULES AND REGULATIONS ADOPTED,
MANY OF THEM GERMAN.**

Berlin Dispatch to the London Times.

In the last six months many improvements have been made in the Russian Army, which are as follows: The regulations for the mode of fighting for infantry have been drawn up to meet the exigencies of modern warfare in so far as greater efforts will be made to perfect each individual foot soldier in skirmishing drill, and more time will be bestowed on sharpshooting practice. In all these changes the rules and regulations of the German infantry have been followed by the Russian military authorities, for it has been determined that squares are no longer to be formed by infantry to resist cavalry attacks. New regulations for cavalry drill, which are to supersede those which have been in vogue since 1860, have also been published, fixing once and for all that there shall no longer exist any difference between the different branches of this arm.

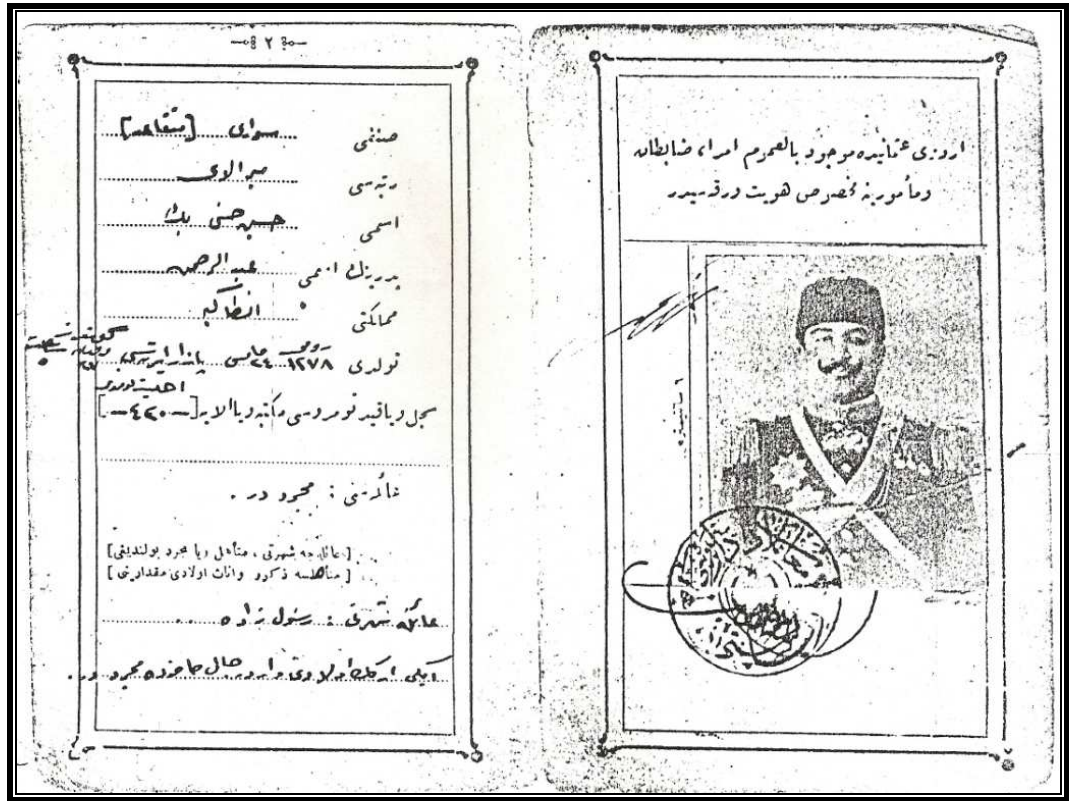
The rules adopted in Germany for the employment of independent cavalry divisions have also been closely imitated in these new regulations, which contain, among others, the provision that horse soldiers are also to be well drilled in skirmishing and sharpshooting practice, in order to be able to make extensive reconnoitring raids without the support of infantry. New regulations have also been published for the employment of field artillery in connection with other troops, whereby it is hoped that the mistakes made by the Russian commanders in the last Russo-Turkish war will be avoided. Finally, very important rules have been elaborated for the training of recruits, by which it is believed a more uniform perfection will be attained in the Russian Army. As the Russian Army has been so rapidly augmented during the last few years, it has been found necessary to make some attempts to supply the want of good non-commissioned officers. This is all the more necessary, as but a very few of the non-commissioned officers are willing to stay with their regiments after their term of service. The Russian War Office has, indeed, tried to amend this state of affairs by fixing the term of service at five instead of four years; this measure has, however, had the pernicious effect of reducing the number of recruits available for each year from 235,000 to 195,000 men.

The New York Times

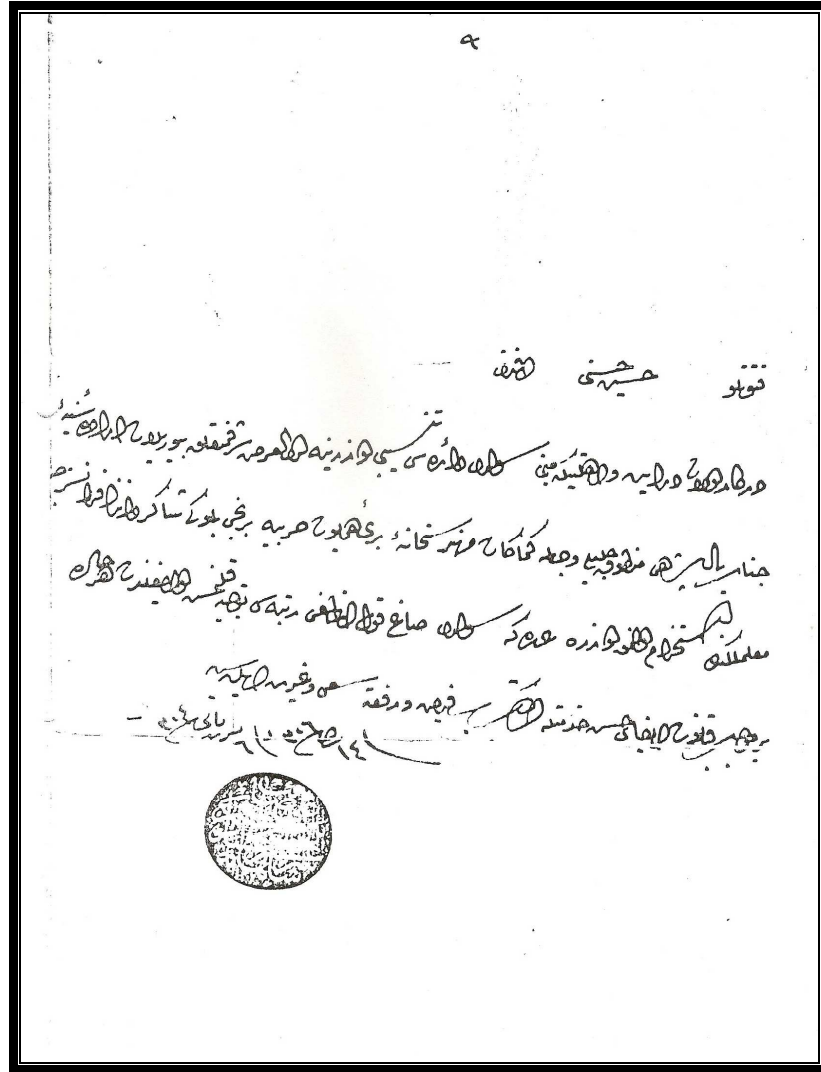
Published: September 9, 1881

Copyright © The New York Times

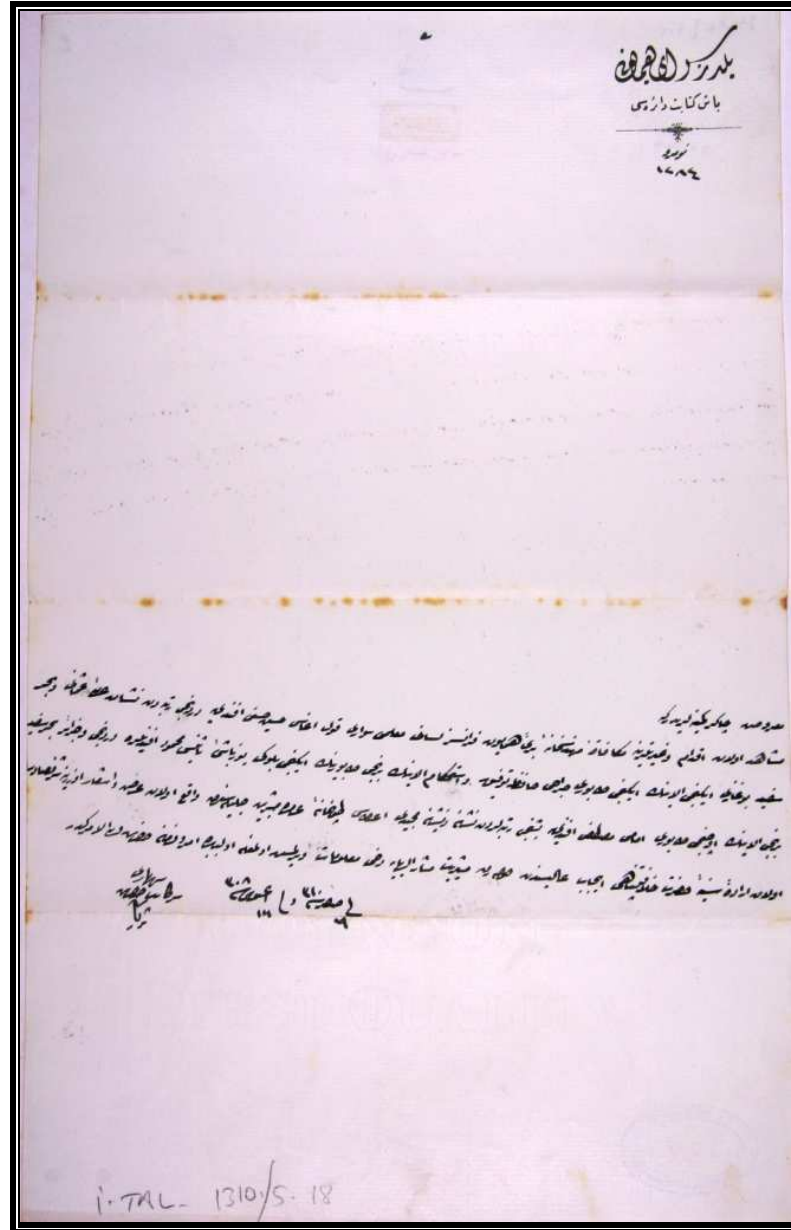
Ek- 4: Rus Ordusunda 1881 Yılında Yayımlanan Talimatnamelerle İlgili Gazete Haberi (*The New York Times*, 9 Eylül 1881).

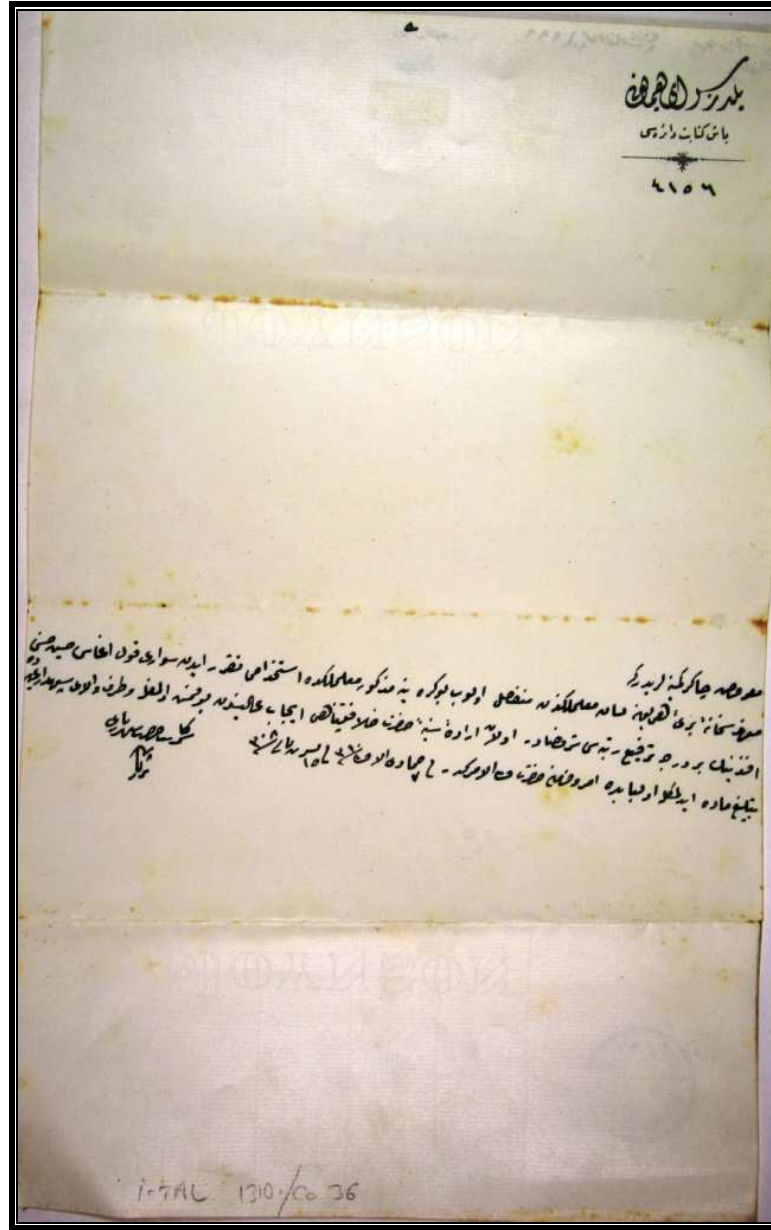
Ek- 5: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beye Ait Hüvviyet Varakası (Ön Yüz, Hüsnü Yücel Edes'in Şahsi Arşivinden).

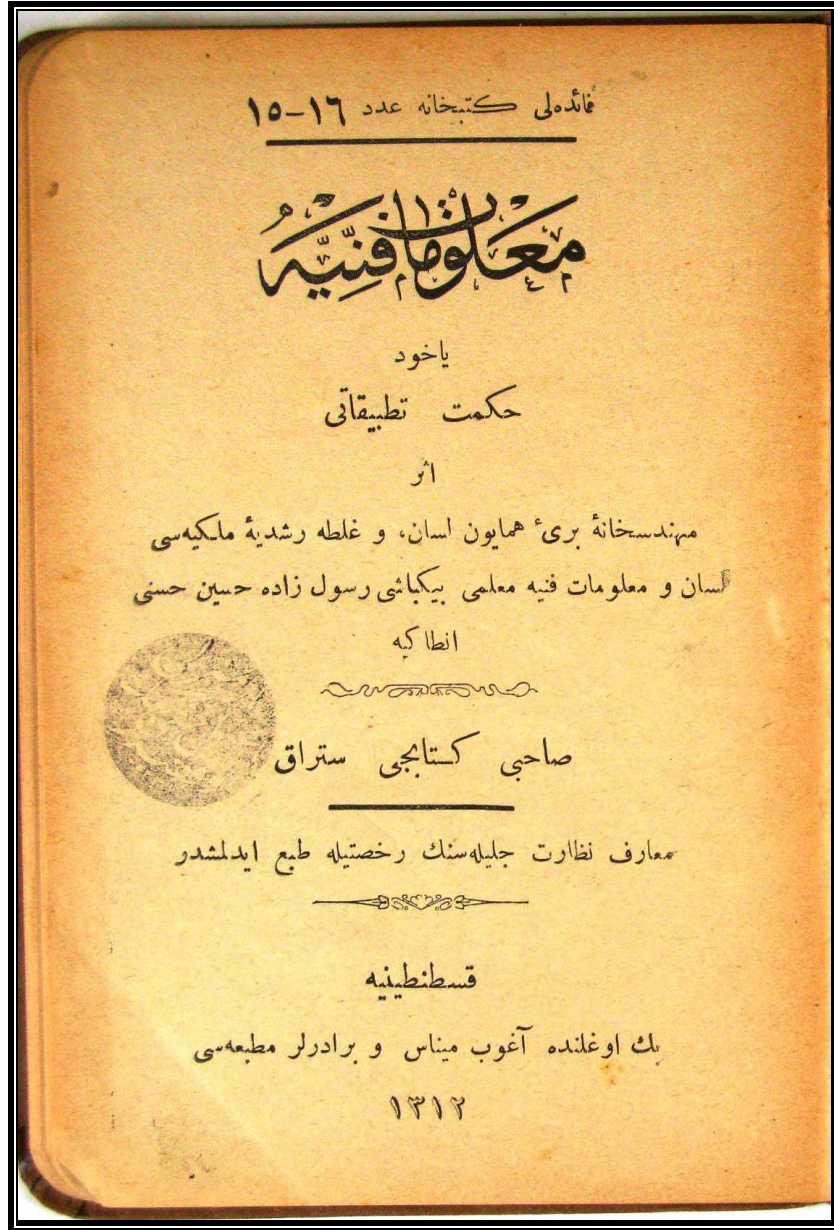
Ek- 8: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin Sağ Kolağası Rütbesine Terfi Ettirildiğini Gösteren Belge. (Hüsnü Yücel Edes Şahsi Arşivinden).

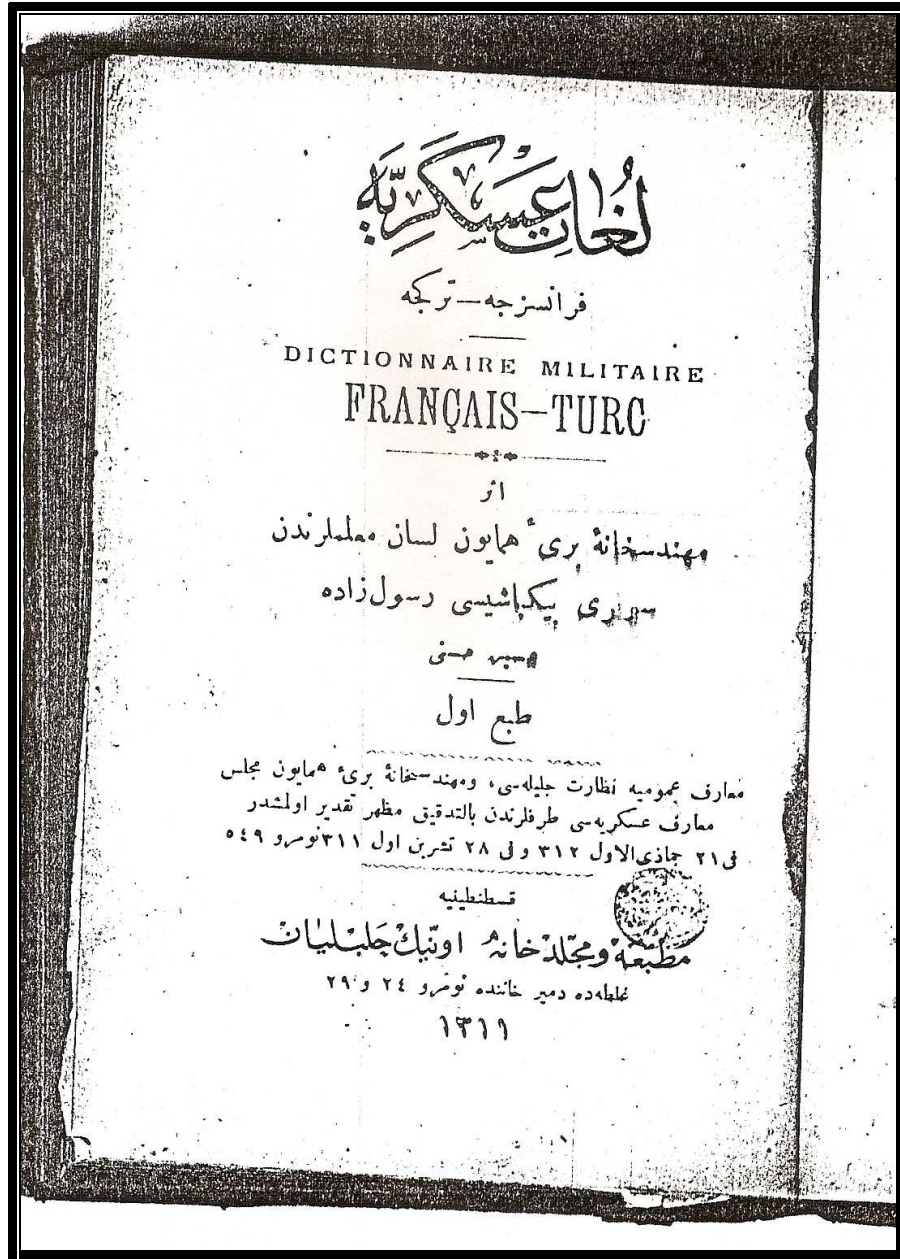
Ek-9: Resûlzâde Hüsnü Beyin 30 Ağustos 1892 (6 Safer 1310) Tarihinde Dördüncü Rütbeden Nişân-ı Alî-i Osmânî İle Taltîf Edildiği Arşiv Vesîkası. (BOA, İrade. Taltifat (İ.TAL), nr. 3/1310 S-018).

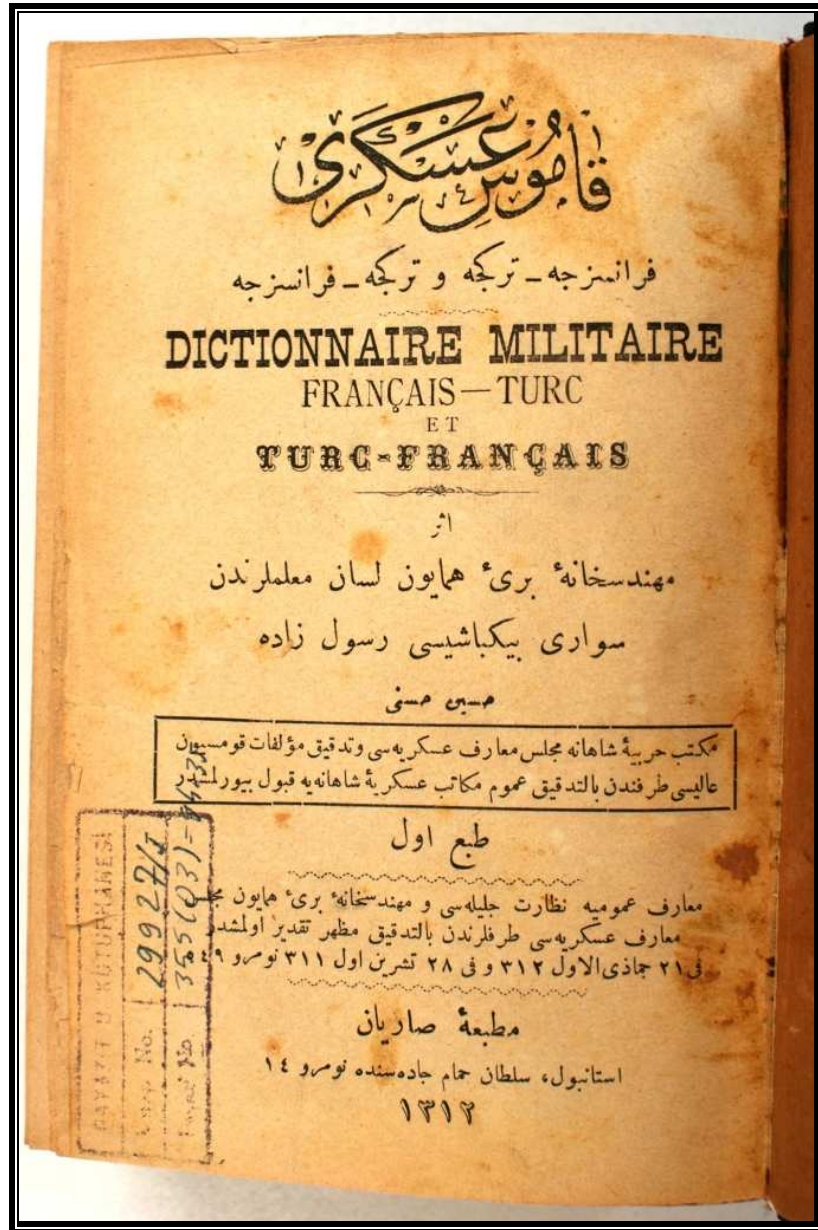
Ek-10: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin 27 Kasım 1892 (7 Cemâziyelevvel 1310) Tarihinde Binbaşılık Rütbesine Terfî Ettirdiğini Gösteren Arşiv Vesîkası. (BOA, İ.TAL, nr. 9/ 1310 Ca-036).

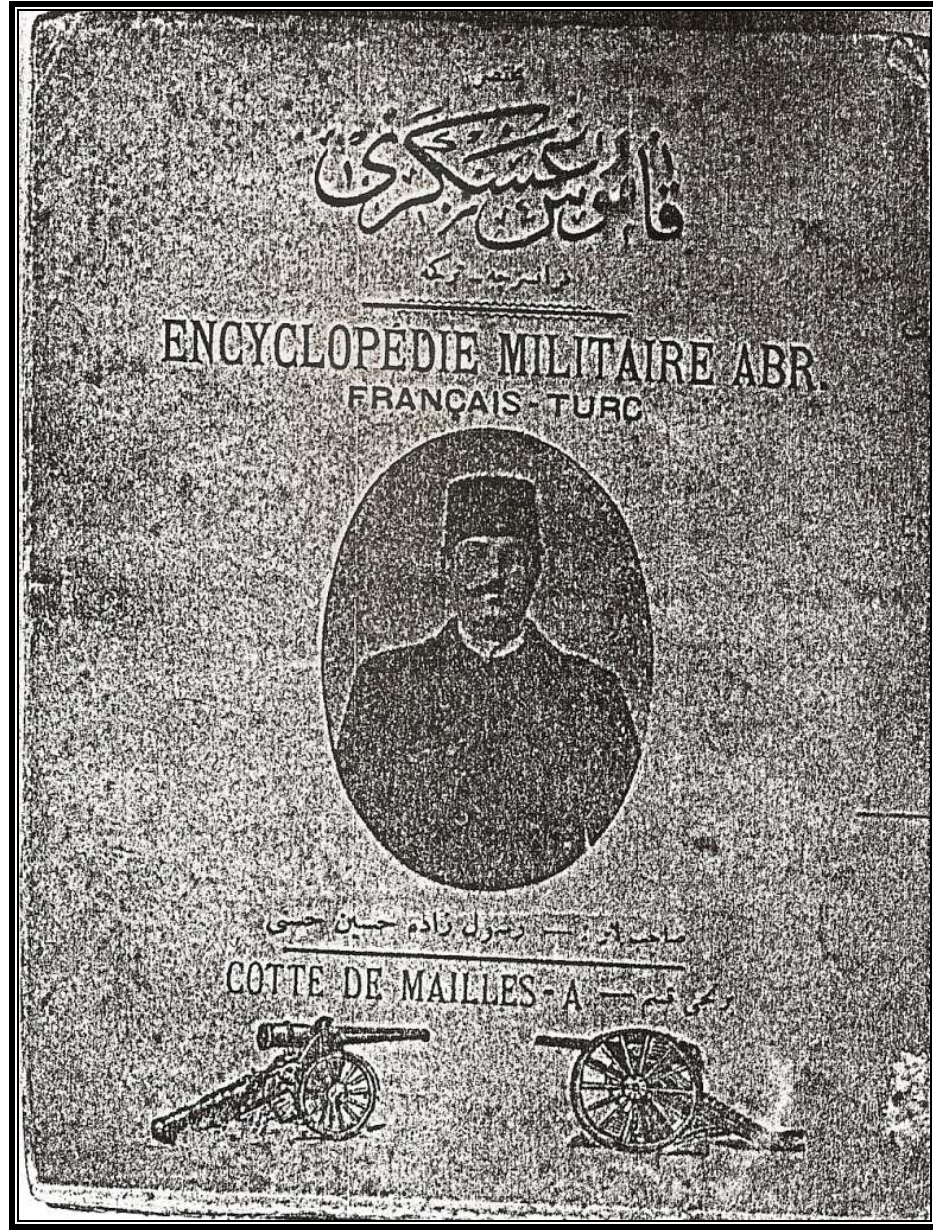
Ek- 11: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Ve Galatasaray Rüştîyesi'nde Öğretmenlik Yaptığını Gösteren Belge. Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Ma'lûmât-ı Fenniye*, Agob Minas Biraderler Matbaası, İstanbul 1312, s. ii.

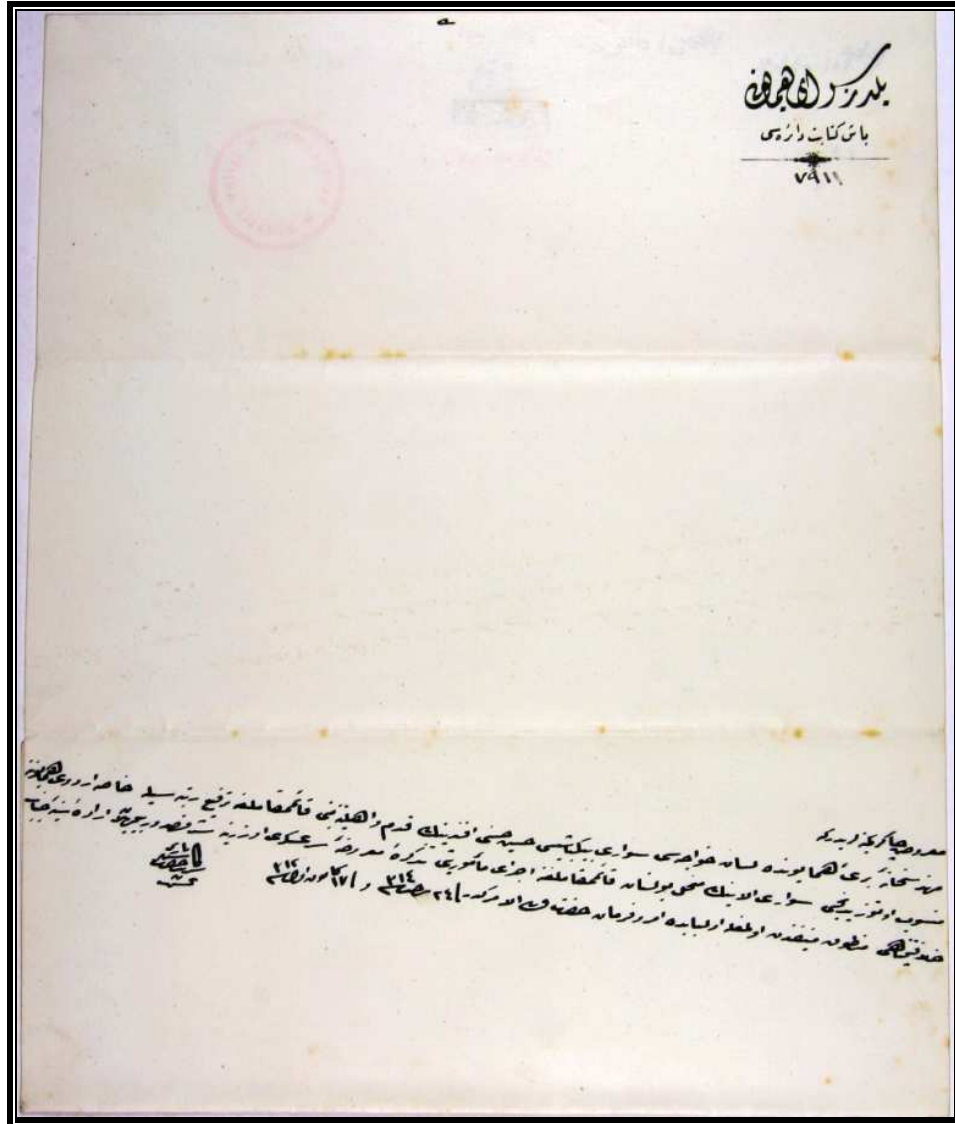
Ek- 13: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin Askerlik Sahasında Yayımlanan İlk Eseri. Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Lûgat-i Askeriyye Fransızca-Türkçe Dictionnaire Militaire Français-Turc*, Onnik Halepliyan Matbaası, İstanbul 1311.

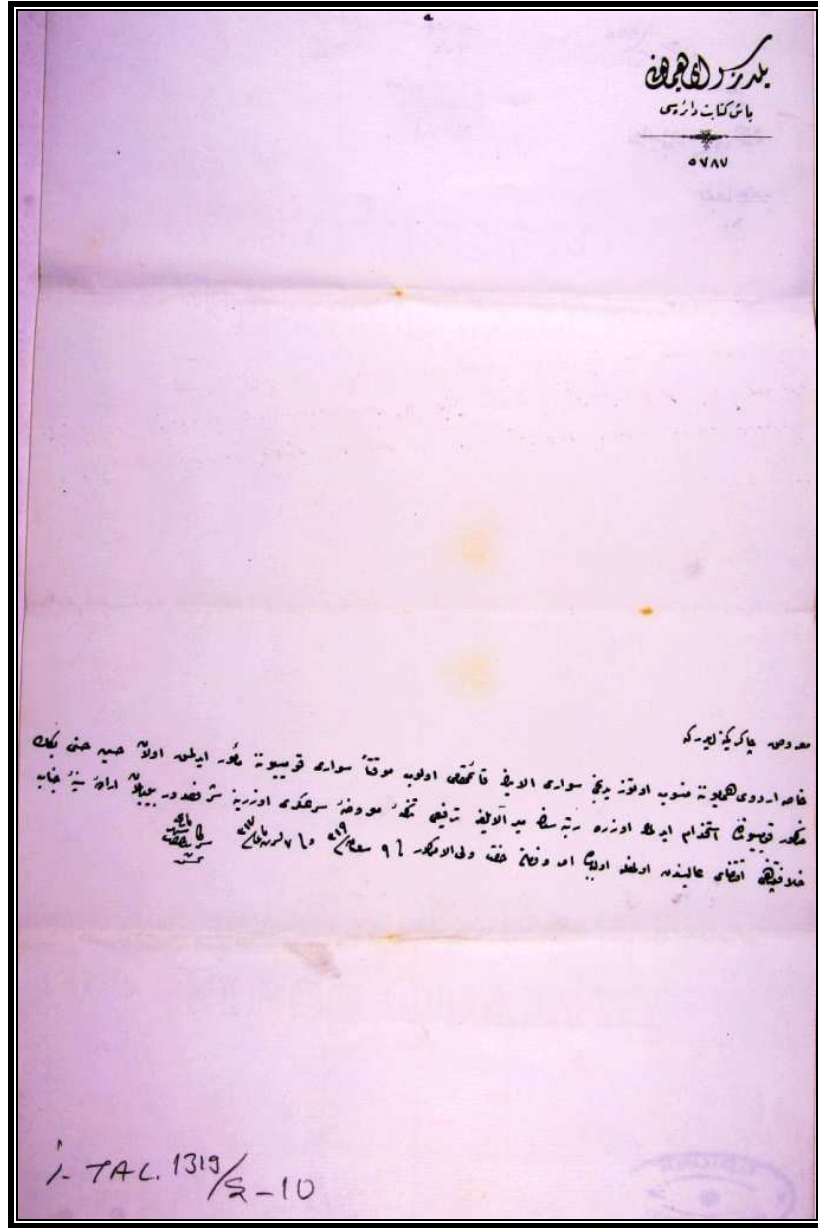
Ek- 14: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Kāmûs-ı Askerî*, Matbaa-i Sarıyan, İstanbul 1312.

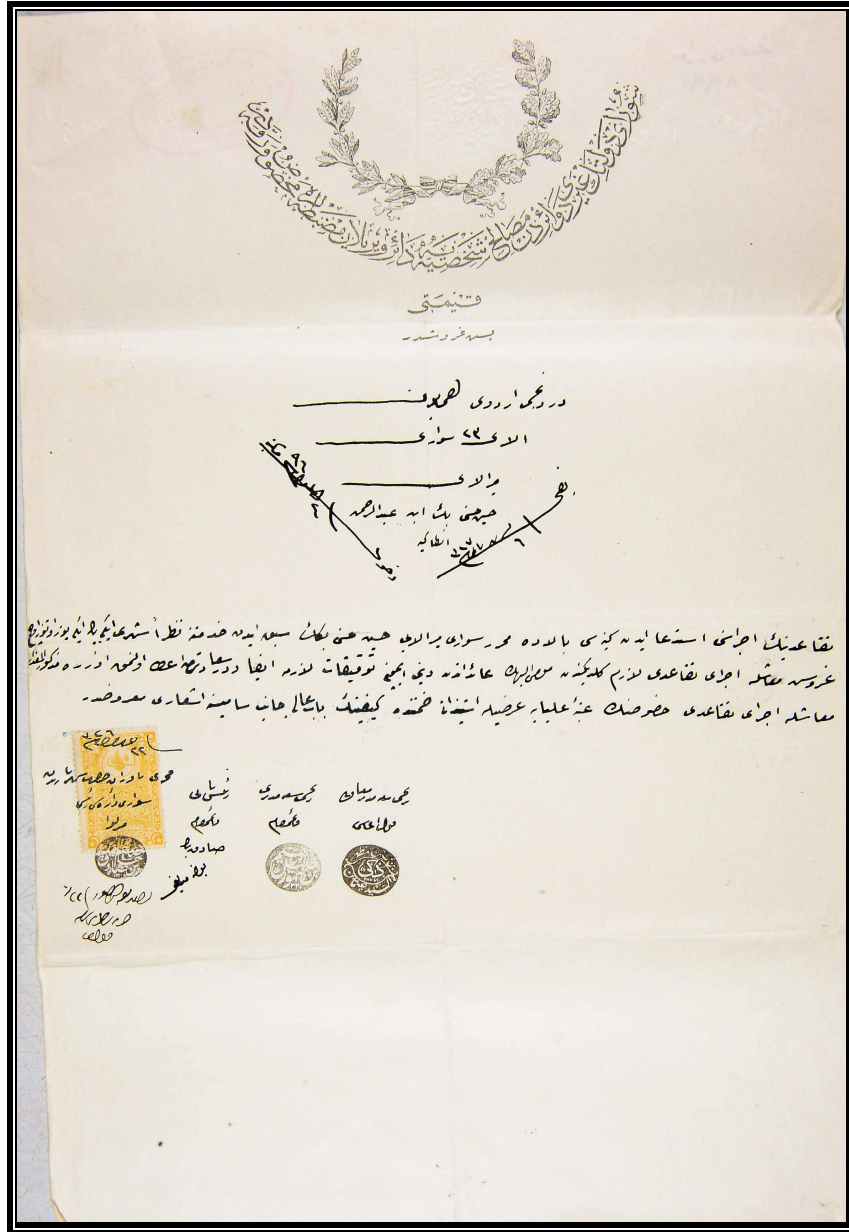
Ek- 15: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Muhtasar Kāmûs-ı Askerî Encyclopedie Militaire Abrégé Français-Turc*. T.yk.

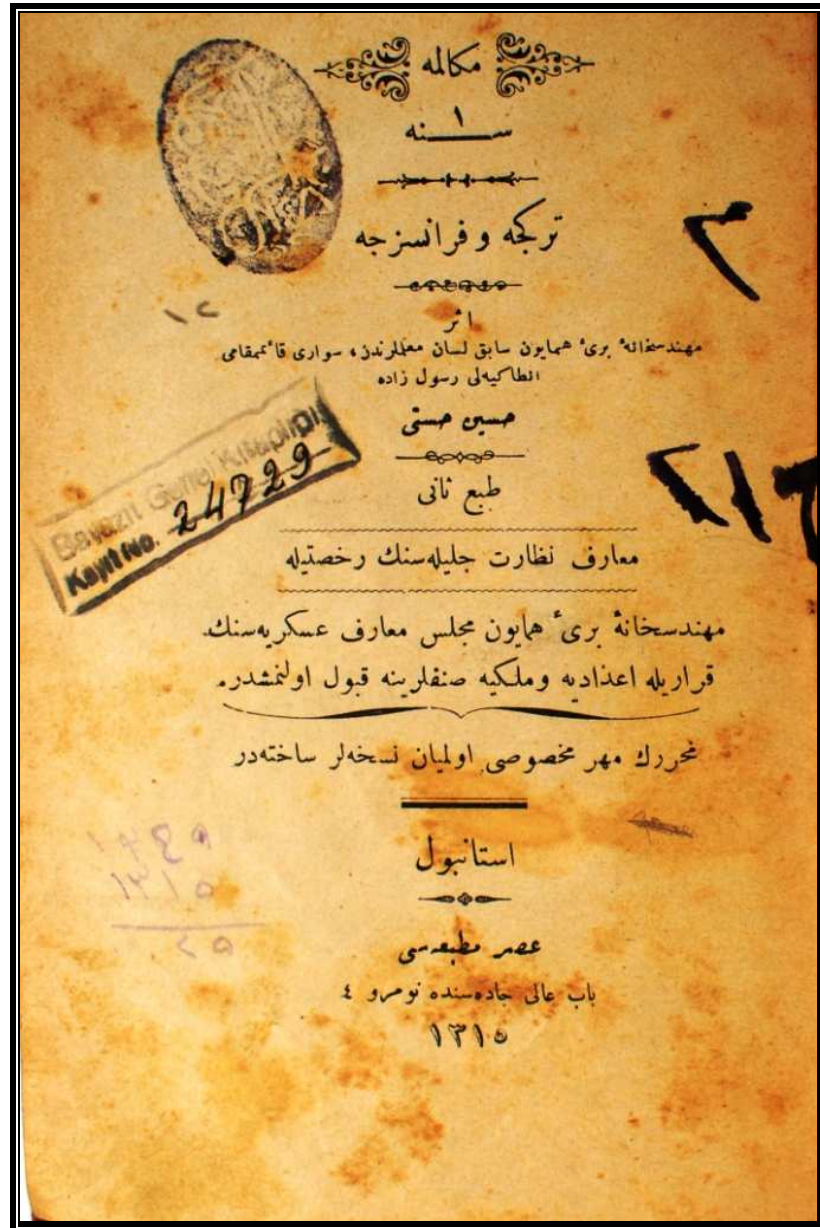
Ek- 17: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin Hassa Ordusu 37. Süvari Alayı'na 19 Ekim 1896 (24 Receb 1314) Tarihi İtibariyle Kaymakam Rütbesiyle Atanmasını Gösteren Arşiv Vesîkası. (BOA, İrade. Askerî (İ.AS), nr.19/1314 B-09).

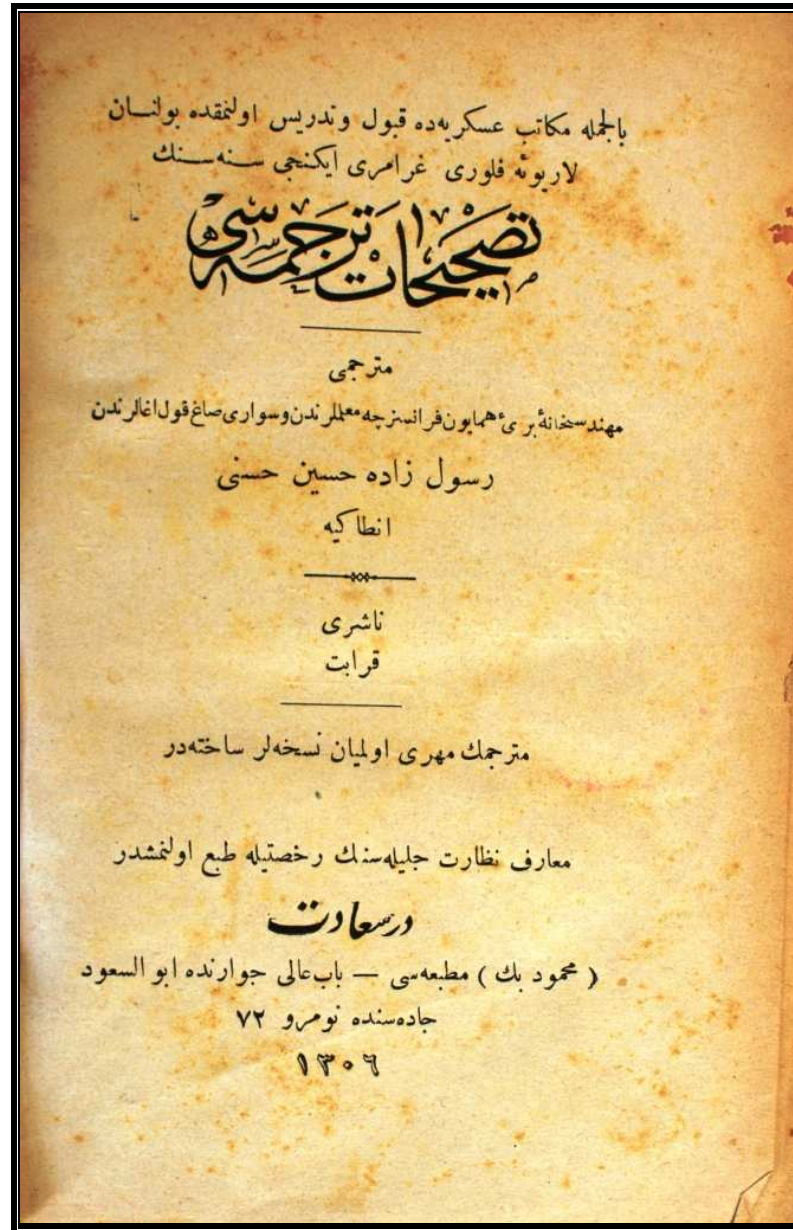
Ek- 18: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Bey'in, 21 Kasım 1901 (9 Şaban 1319) Tarihinde Miralay Rütbesi Alarak *Süvari Komisyonu*'nda Görevlendirildiğini Gösterir Arşiv Vesîkası. (BOA, İrade Taltifat (İ.TAL), nr. 265/1319 Ş-010).

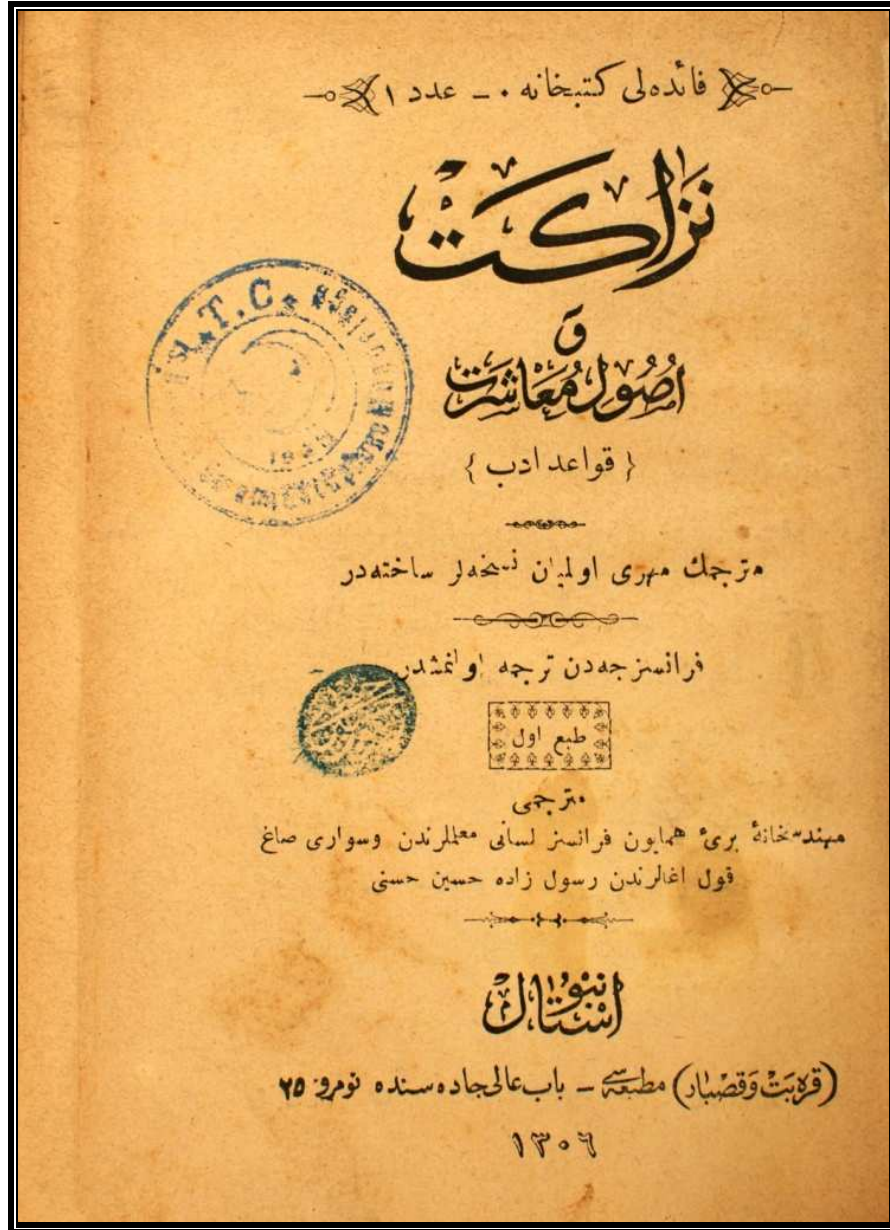
Ek- 19: Resûl-zâde Hüseyin Hüsnü Beyin 15 Temmuz 1910 (7 Receb 1328) Tarihinde Askerlikten Emekliye Ayrıldığını Gösteren Arşiv Vesîkası. (BOA, İrade- Harbiye (İ.HB), nr. 46/1328 B-042).

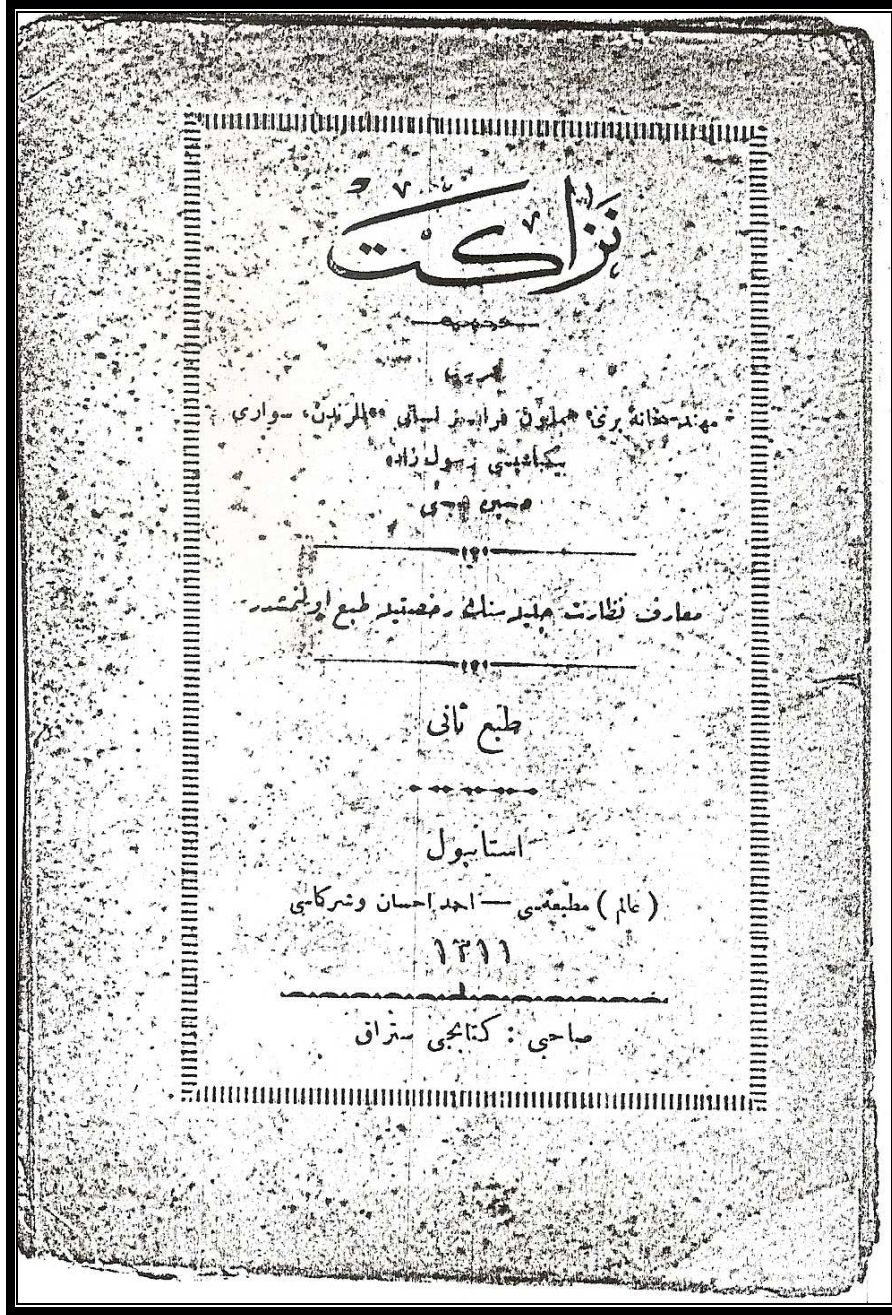
Ek-20: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Mukâleme Sene 1* (Asır Matbaası, İstanbul 1315).

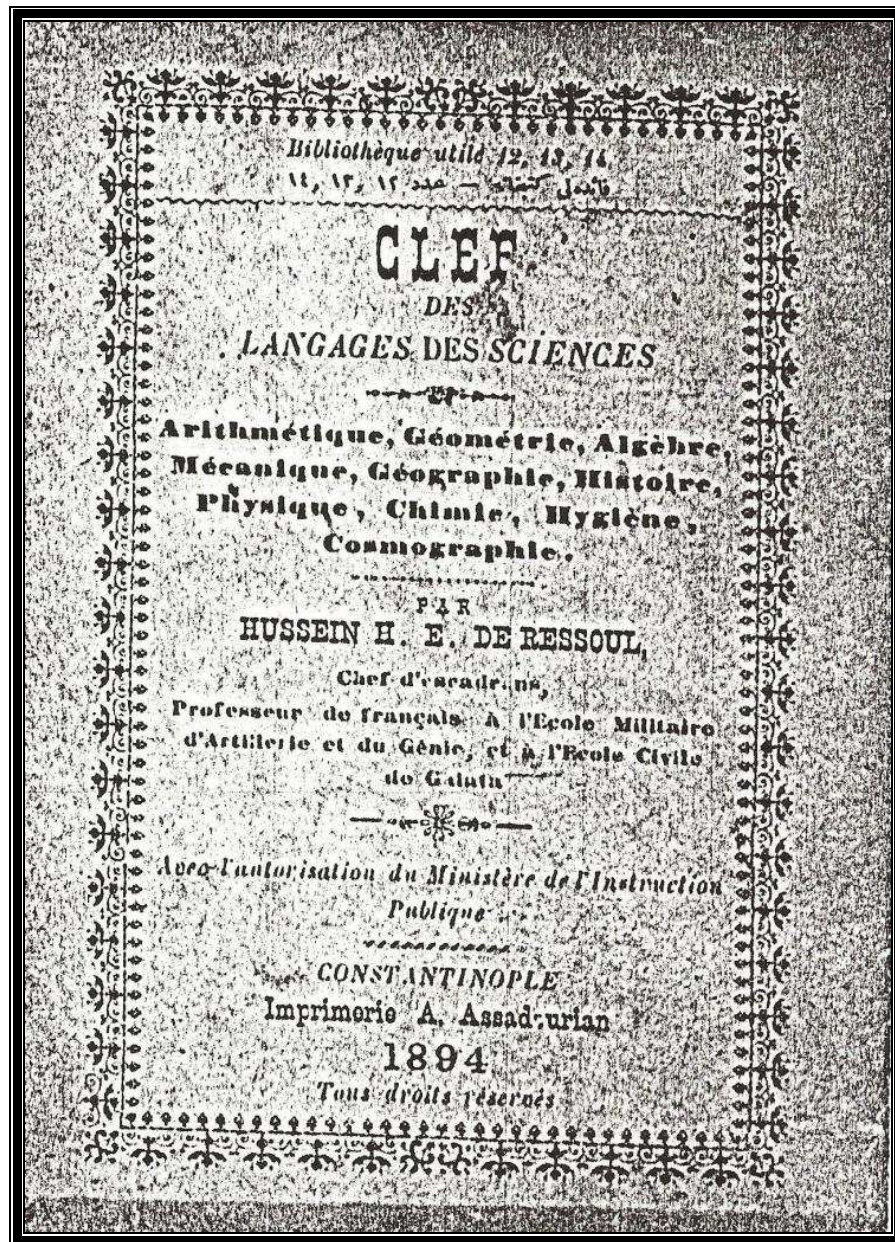
Ek-21: Resûlzâde Hüseyin Hüsni, *Tashîhât Tercümesi*, (Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1306).

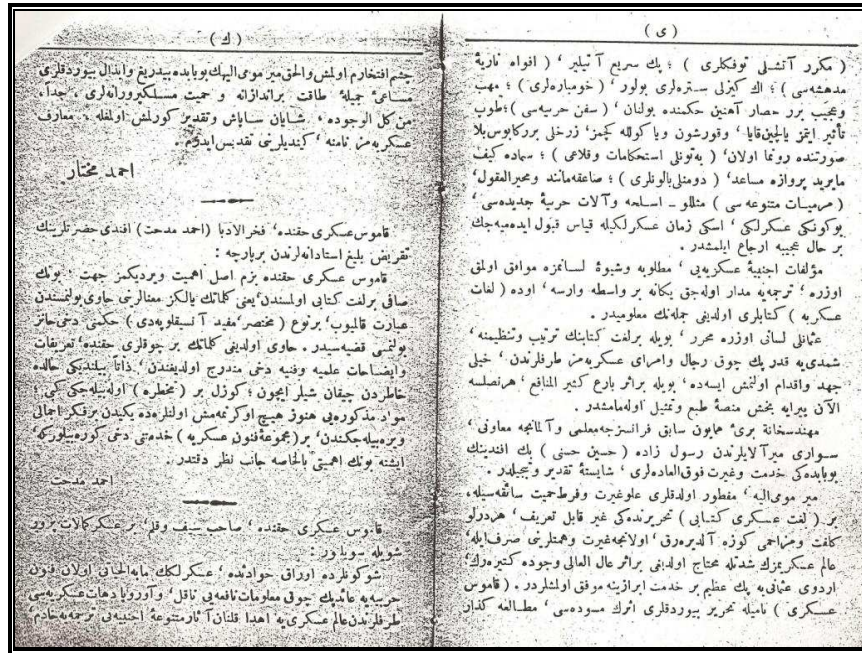
Ek- 22: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Nezâket ve Usûl-i Mu'âşere* (Karabet Matbaası, İstanbul 1306).

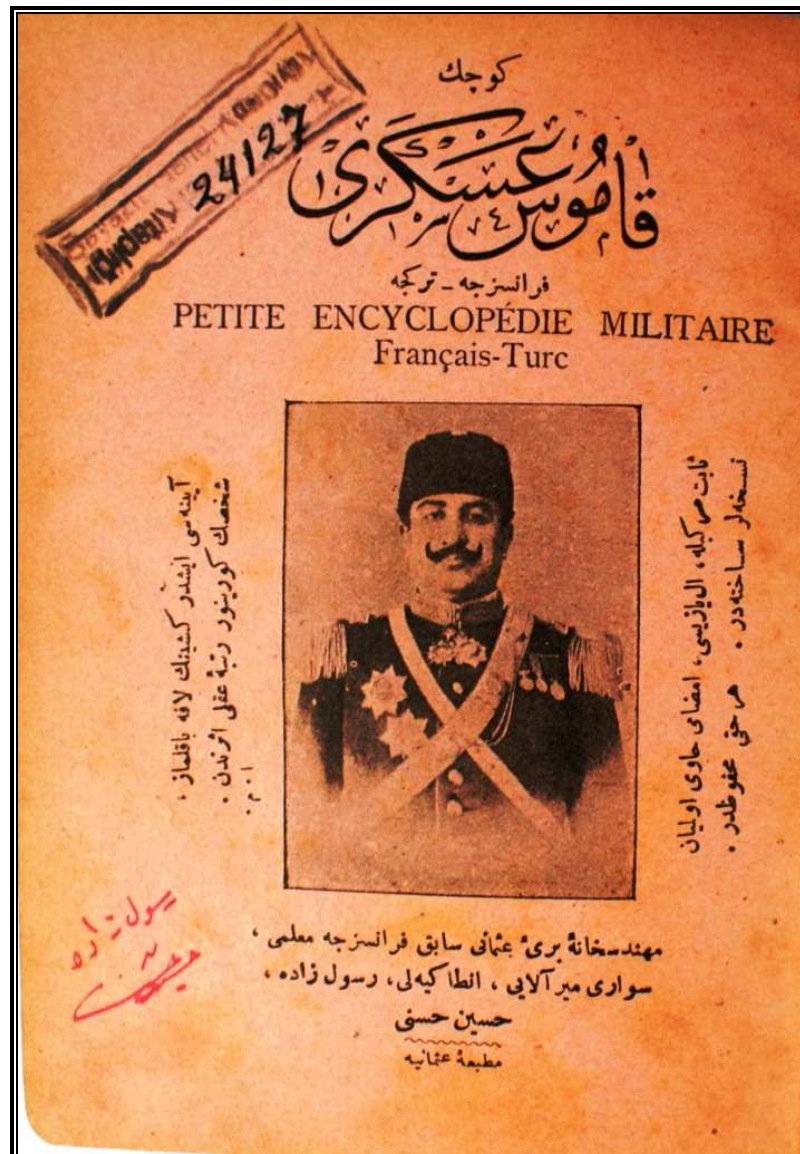
Ek- 23: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Nezâket* (Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaası, İstanbul 1311).

Ek- 24: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Clef Des Langues Des Sciences* (İmprimerie A. Assadrurian, Constantinople 1894).

Ek- 25: Resûlzâde Hüseyin Hüsni, *Küçük Kâmûs-ı Askerî* (Matba-i Osmaniye, İstanbul 1326, s. (K)).

Ek- 26: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü, *Küçük Kāmûs-ı Askerî* (Matba-i Osmaniye, İstanbul 1326).

**THE RUSSIAN FIELD ARTILLERY.
RUSSIAN BREECH-LOADERS IN USE—GUN-
NERS WITH TEN YEARS' EXPERIENCE
—THE WAR ESTABLISHMENT OF A BAT-
TERY.**

An article on the Russian field artillery in the *Cologne Gazette* says that after the war of 1859 the Russian Government adopted the French muzzle-loaders, but that about the year 1865 it decided to replace them by Prussian breech-loaders. The Russian Army now goes into the field with guns which are in all respects equal, if not superior, in precision and force to those used by the German Army in the last French war. It is also no small advantage to the Russians that their gunners have had 10 years' experience of these guns. The material used is partly bronze, partly steel. At first a great number of steel barrels were obtained from Messrs. Krupp, but various experiments results, the latter material only was used; so that the normal artillery equipment consists of bronze guns, the steel ones being kept as a reserve. The Russian field guns are all 4-pounders and 9-pounders, with a calibre of 8.69 and 10.67 centimetres respectively. The lighter guns are for the horse batteries and one-half of the foot batteries, and the heavier ones for the remaining half. Both kinds are rather heavier, both as regards the shot and the barrel, than the German guns of corresponding size. This makes them less movable, but better suited for the present war, which will chiefly consist of attacks on fortified positions. The Russian 9-pounder, which represents 45 percent. of the whole field artillery, may indeed be regarded as a siege-gun, for it is only three kilogrammes lighter than the German 12-centimetre siege-gun. The artillery brigades which are to be employed exclusively in Asia are provided with 3-pounders weighing 101 kilogrammes only. The 4-pounder weighs 307 kilogrammes, and the 9-pounder 625 kilogrammes. The gun-carriages are made of wrought-iron, and the projectiles are grenades with percussion fuses, shrapnels with time fuses, &c. The batteries attached to the infantry divisions consist of 4-pounders and 9-pounders in equal proportions. Each battery has 3 guns, and the number of wagons (with 3 horses each) attached to each battery is 34 for the eight batteries and 43 for the heavy ones. The batteries attached to the cavalry divisions are mounted ones with six 4-pounders, 12 ammunition wagons, and 34 other wagons. The war establishment of a battery of 9-pounders is one staff officer as commander, five other officers, 317 men, and 223 horses; of a battery of 4-pounders, one staff officer, five other officers, 256 men, and 109 horses. The whole of the foot artillery is formed into brigades; each brigade has six batteries, three heavy and three light. Excluding the Turkestan and the Siberian artillery, there are as many brigades of foot artillery as divisions of infantry—namely, three brigades of the guard, three of grenadiers, the Caucasian grenadier brigade, and 41 brigades of the line. The horse artillery consists of five batteries of the guard, 21 of the line, one Cossack battery of the guard, and seven of the line, making in all 34 batteries, or two for each of the 17 cavalry divisions of the European Army.

The New York Times

Published: July 1, 1877

Copyright © The New York Times

Ek- 27: Rus Ordusu Topçu Birlikleri Hakkında Bilgi Veren New York Times Gazetesi Makalesi “The Russian Field Artillery” (*New York Times*, 1 Temmuz 1877).

Librairie militaire Henri CHARLES-LAVAUZELLE

Paris, 11, place Saint-André-des-Arts.

Patrouilles indépendantes, tactique nouvelle nécessitée par les armes à longue portée et la poudre sans fumée, par le baron G. von DER GOLTZ, capitaine au 15 ^e régiment d'infanterie, prince Frédéric des Pays-Bas, traduit, avec l'autorisation de l'auteur, par E. JAEGLE, professeur à l'Ecole spéciale militaire de Saint-Cyr. — Volume in-18.....	2 50
La vie militaire à l'étranger. Un congé au Queen's-Royal-South-Surrey-Regiment. Lettres d'un engagé volontaire, par George TROICOURT, ancien officier d'artillerie. (Paris, 1893.) — Volume in-18 de 184 pages avec couverture imprimée en 2 couleurs.....	3 »
L'armée anglaise, son histoire, son organisation actuelle, par A. GARÇON. Volume in-32 de 128 pages, broché.....	» 50
Relié toile anglaise.....	» 75
La marine anglaise, histoire, composition, organisation actuelle, par A. GARÇON. — Volume in-32 de 96 pages, broché.....	» 50
Relié toile anglaise.....	» 75
L'armée italienne, son organisation actuelle, sa mobilisation. — Volume in-32 de 128 pages, broché.....	» 50
Relié toile anglaise.....	» 75
Instruction pour les formations de guerre, l'équipement et la mobilisation de l'armée italienne. Traduction française par le capitaine SOULIÉ, du 112 ^e de ligne. — Volume in-8 ^e de 708 pages, broché.....	16 »
Règles générales pour l'emploi des trois armes dans le combat. — Bureau du Chef d'état-major de l'armée italienne. — Traduction française par le capitaine SOULIÉ, du 112 ^e d'infanterie. Ouvrage orné de 3 planches hors texte et suivi d'un graphique en trois couleurs indiquant un exemple du développement normal d'une attaque exécutée par des troupes encadrées contre des troupes également encadrées. — Vol. in-8 ^e de 72 pages, broché.....	2 »
Instruction pour les convois alpins dans l'armée italienne, traduction française par le capitaine SOULIÉ, du 112 ^e de ligne. — Brochure in-8 ^e de 96 pages.....	2 »
Règlement du 23 novembre 1888 sur le tir de l'infanterie italienne, traduit par le lieutenant JAGEN, du 137 ^e d'infanterie. — Volume in-32 de 160 pages, relié toile.....	2 50
L'administration militaire italienne, son organisation et son fonctionnement en temps de paix et en temps de guerre, par L. DUPAIN, sous-intendant militaire de 2 ^e classe. — Volume in-8 ^e de 280 pages, broché.....	3 50
L'administration militaire austro-hongroise, son organisation et son fonctionnement en temps de paix et en temps de guerre, par L. DUPAIN, sous-intendant militaire de 2 ^e classe, 1894. — Volume in-8 ^e de 368 pages.....	7 »
L'armée belge, composition, recrutement, mobilisation, écoles militaires, institut cartographique, armement, manufacture d'armes de Liège, régime intérieur, alimentation, uniformes, système défensif. — Volume in-32 de 96 pages, relié toile anglaise.....	» 75
L'armée ottomane contemporaine, par Ch. LEBRUN-RENAUD. — Vol. in-32 de 88 pages, broché.....	» 50
Relié toile anglaise.....	» 75
L'armée des Pays-Bas, notices militaires et géographiques. (Publication de la Réunion des officiers.) — 2 volumes in-32, brochés.....	1 »
Reliés toile anglaise.....	1 50
Le catalogue général est envoyé gratuitement à toute personne qui en fait la demande.	

Ek- 28: H. Charles- Lavauzelle' ye ait Bibliothèque Nationale De France Koleksiyonuna Ait Kitapların Listesi: Sayfa 1 (Pierre Lehautcourt'ın *La Russie L'Invasion* kitabından).

Librairie militaire Henri CHARLES-LAVAUZELLE

Paris, 11, place Saint-André-des-Arts.

Armées étrangères contemporaines : Europe, Asie, Afrique, Amérique, Océanie, par A. GARÇON. — 2 volumes in-32, brochés.....	1 »
Reliés toile anglaise.....	1 50
Equitation et instruction équestre des cavaleries européennes, par NAEJ. — Volume in-8° de 184 pages.....	3 »
Instruction sur le service en campagne des armées russes. — Ouvrage in-8° accompagné de 6 croquis dans le texte.....	2 50
Instruction sur le combat de l'infanterie russe annexée au règlement sur les manœuvres de l'infanterie, précédée d'un exposé sommaire des formations tactiques de l'infanterie russe en campagne et accompagnée de croquis hors texte. — Brochure in-8° de 50 pages.....	1 »
L'armée allemande telle qu'elle est en 1890, par P. DE PARDIELLAN. — Volume in-18 de 228 pages, couverture en chromolithographie.....	3 50
L'armée allemande telle qu'elle est en 1892, par P. DE PARDIELLAN. — Volume in-18 de 268 pages, couverture en chromolithographie.....	3 50
L'armée allemande, son histoire, son organisation actuelle, par le commandant A. HEUMANN, O. U., directeur des études à l'Ecole spéciale militaire de Saint-Cyr (5 ^e édition). Ouvrage accompagné d'un supplément à la 5 ^e édition avec notes de mise à jour à la date du 1 ^{er} août 1891. (Fascicule de 16 pages) — Volume in-32 de 128 pages, broché.....	» 50
Relié toile.....	» 75
Le fascicule.....	» 20
La marine et les colonies de l'Allemagne, par le commandant A. HEUMANN, O. U., directeur des études à l'Ecole spéciale militaire de Saint-Cyr. Ouvrage accompagné de huit croquis. — 2 volumes, brochés... 1 »	
Reliés toile anglaise.....	1 50
Aide-mémoire de l'officier français en Allemagne, par P. DE PARDIELLAN, ouvrage accompagné de quatre gravures hors texte représentant les uniformes de l'armée allemande et de feuillets blancs pour notes. — Volume in-32 de 160 pages, relié toile anglaise.....	2 50
Les méthodes stratégiques des Allemands en 1870. — Brochure in-8° de 36 pages.....	1 »
Etude sur le réseau ferré allemand au point de vue de la concentration. Ouvrage accompagné d'une carte des chemins de fer allemands (2 ^e édition). — Brochure in-8° de 32 pages.....	» 75
Règlement du 23 mai 1887 sur le service des armées allemandes en campagne. — Volume in-32 de 230 pages, relié toile anglaise.....	2 50
Règlement du 1er septembre 1888 sur les manœuvres de l'infanterie allemande. — Volume in-32 de 160 pages, relié toile anglaise.....	2 »
Règlement du 12 février 1887 sur le tir de l'infanterie allemande, avec figure et 1 planche. — Volume in-32 de 190 pages, relié toile anglaise.....	2 50
Le tir de l'infanterie, par un officier supérieur de l'armée allemande, traduit par E. JAGLÉ, professeur à l'Ecole spéciale militaire de Saint-Cyr. Ouvrage accompagné d'une planche. — Vol. in-8° de 346 p., broché... 4 »	
L'artillerie de l'avenir, considérations sur l'artillerie de campagne allemande, son état actuel et les réformes indispensables, par un officier supérieur d'artillerie. — Volume in-18 de 256 pages, broché.....	3 »
<i>Ces deux ouvrages ont été honorés d'une souscription du Ministre de la guerre.</i>	
Règlement sur le tir du canon de l'artillerie à pied de l'armée allemande, traduit par P. VALÉRIO, capitaine d'artillerie. (Paris, 1893.) — Brochure in-8° de 40 pages.....	1 »
Service de la gendarmerie allemande. Guide pour la préparation à ce service et pour le stage, par feu le lieutenant-colonel WINCKELMANN, traduit de l'allemand, par le lieutenant de gendarmerie ANSTETT (3 ^e édition, 1894 revue et corrigée). — Volume in-18 de 96 pages.....	2 50

Sayfa 2: H. Charles- Lavauzelle' ye ait *Bibliothèque Nationale De France* Koleksiyonuna ait kitapların listesi (Pierre Lehautcourt'ın *La Russie L'Invasion* kitabından).

Librairie militaire Henri CHARLES-LAVAUZELLE

Paris, 11, place Saint-André-des-Arts.

Armées étrangères contemporaines : Europe, Asie, Afrique, Amérique, Océanie, par A. GARÇON. — 2 volumes in-32, brochés..... 1 »
 Reliés toile anglaise..... 1 50
Les corps d'officiers des principales armées européennes, par le commandant FRANÇOIS, chef d'escadron breveté au 2e d'artillerie. — Brochure in-8° de 116 pages..... 2 50
L'armée russe, son histoire, son organisation actuelle, par E. BUJAC, chef de bataillon breveté au 70e d'infanterie. — Volume in-8° de 428 pages, accompagné de 42 figures dans le texte..... 6 »
Instruction sur le service en campagne des armées russes. — Ouvrage in-8° accompagné de 6 croquis dans le texte..... 2 50
Instruction sur le combat de l'infanterie russe annexée au règlement sur les manœuvres de l'infanterie, précédée d'un exposé sommaire des formations tactiques de l'infanterie russe en campagne et accompagnée de croquis hors texte. — Brochure in-8° de 50 pages..... 1 »
De sur l'armée et la marine russes, d'après les documents les plus récents, par un officier supérieur breveté. — Br. in-8° de 50 pages... » 75
L'armée allemande, son histoire, son organisation actuelle, par le commandant A. HEUMANN, O. U., directeur des études à l'Ecole spéciale militaire de Saint-Cyr (6e édition, entièrement refondue, 1895). — Volume in-8° de 204 pages..... 3 »
L'armée allemande telle qu'elle est en 1890, par P. DE PARDIELLAN. — Volume in-18 de 228 pages, couverture en chromolithographie..... 3 50
L'armée allemande telle qu'elle est en 1892, par P. DE PARDIELLAN. — Volume in-18 de 268 pages, couverture en chromolithographie..... 3 50
Mœurs politiques des Allemands, par P. DE PARDIELLAN. — Volume in-18 de 224 pages..... 3 50
La marine et les colonies de l'Allemagne, par le commandant A. HEUMANN, O. U., directeur des études à l'Ecole spéciale militaire de Saint-Cyr. Ouvrage accompagné de huit croquis. — 2 volumes, brochés... 1 »
 Reliés toile anglaise..... 1 50
Recueil sommaire de l'infanterie prussienne, par Elie MOURIN, capitaine au 16e bataillon de chasseurs à pied. — Br. in-8° de 60 pages... 1 25
Le mémoire de l'officier français en Allemagne, par P. DE PARDIELLAN. — Ouvrage accompagné de quatre gravures hors texte représentant les formes de l'armée allemande, et de feuillets blancs pour notes. — Volume in-32 de 160 pages, relié toile anglaise..... 2 50
Les méthodes stratégiques des Allemands en 1870. — Br. in-8°... 1 »
De sur le réseau ferré allemand au point de vue de la concentration. — Ouvrage accompagné d'une carte des chemins de fer allemands (2e édition). — Brochure in-8° de 32 pages..... » 75
Règlement du 20 juillet 1894 sur le service des armées allemandes en campagne. — Volume in-32 de 236 pages, relié toile anglaise... 2 50
Règlement du 1er septembre 1888 sur les manœuvres de l'infanterie allemande. — Volume in-32 de 160 pages, relié toile anglaise..... 2 »
Règlement du 12 février 1887 sur le tir de l'infanterie allemande, avec figures et 1 planche. — Vol. in-32 de 190 pages, relié toile angl. 2 50
Le tir de l'infanterie, par un officier supérieur de l'armée allemande, traduit par E. JAEGLE, professeur à l'Ecole spéciale militaire de Saint-Cyr. — Ouvrage accompagné d'une planche. — Vol. in-8° de 346 p., broché... 4 »
Règlement sur le tir du canon de l'artillerie à pied de l'armée allemande, traduit par P. VALÉRIO, capitaine d'artillerie. (Paris, 1893.) — Brochure in-8° de 40 pages..... 1 »
La vie militaire à l'étranger. Un congé au Queen's-Royal-South-Surrey-Regiment. Lettres d'un engagé volontaire, par George TRICOCHE, ancien officier d'artillerie. — Volume in-18 de 184 pages avec couverture imprimée en 2 couleurs..... 3 »
L'armée anglaise, son histoire, son organisation actuelle, par A. GARÇON. — Volume in-32 de 128 pages, broché. » 50; relié toile anglaise..... » 75

6

Sayfa 3: H. Charles- Lavauzelle' ye ait *Bibliothèque Nationale De France* Koleksiyonuna ait kitapların listesi. (Palat imzalı *La Question Anglo-Russe*' dan).

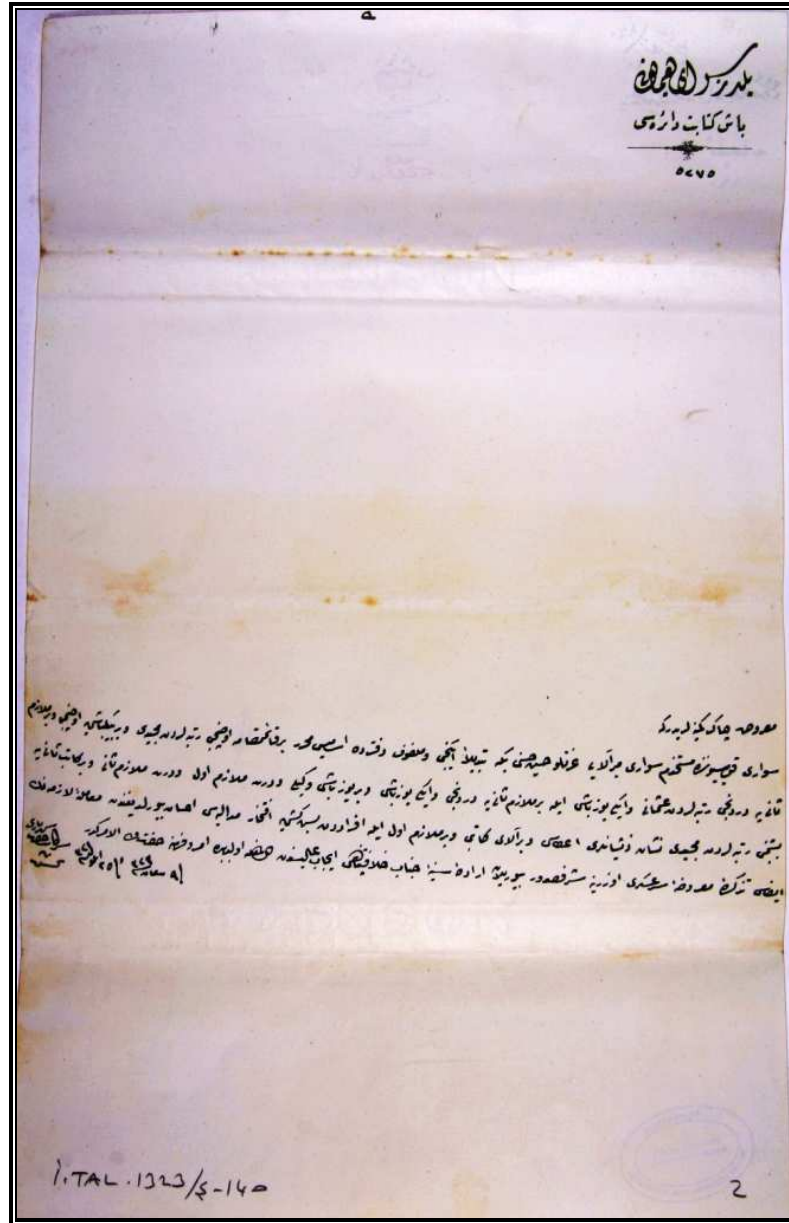
Librairie militaire Henri CHARLES-LAVAUZELLE

Paris, 11, place Saint-André-des-Arts.

- La marine anglaise**, histoire, composition, organisation actuelle, A. GARÇON. — Vol. in-32 de 96 pages, broché. » 50; relié toile angl.
- L'armée italienne**, son organisation actuelle, sa mobilisation. — Vol. in-32 de 123 pages, broché. » 50, relié toile anglaise.....
- Instruction pour les formations de guerre**, l'équipement et la mobilisation de l'armée italienne. Traduction française par le capitaine Sot du 112e de ligne. — Volume in-8° de 708 pages, broché.....
- Instruction pour les convois alpins dans l'armée italienne**, traduction française par le capitaine Soulié, du 112e de ligne. — Br. in-8°, 96 p.
- Règlement du 23 novembre 1888 sur le tir de l'infanterie italienne** traduit par le lieutenant JAGUIN, du 137e d'infanterie. — Volume in-32 de 160 pages, relié toile.....
- L'administration militaire italienne**, son organisation et son fonctionnement en temps de paix et en temps de guerre, par L. DUPAIN, sous-intendant militaire de 2e classe. — Volume in-8° de 280 pages, broché.....
- Règles générales pour l'emploi des trois armes dans le combat** Bureau du Chef d'état-major de l'armée italienne. — Traduction française par le capitaine Soulié, du 112e d'infanterie. Ouvrage orné de 3 plans hors texte et suivi d'un graphique en trois couleurs indiquant un exemple du développement normal d'une attaque exécutée par des troupes encadrées contre des troupes également encadrées. — Vol. in-8° de 72 p.
- L'administration militaire austro-hongroise**, son organisation et son fonctionnement en temps de paix et en temps de guerre, L. DUPAIN, sous-intendant militaire de 2e classe, 1894. — Vol. in-8°.
- L'armée suisse**, son histoire, son organisation actuelle, par le commandant HEUMANN, O. C., directeur des études à l'Ecole spéciale militaire de St. Cyr (2e édition). — Vol. in-32 de 136 p., broché. » 50; relié toile angl.
- L'armée belge**, composition, recrutement, mobilisation, écoles militaires, institut cartographique, armement, manufacture d'armes de Liège, ré. intérieur, alimentation, uniformes, système défensif. — Volume in-32 de 96 pages, relié toile anglaise.....
- L'armée ottomane** contemporaine, par Ch. LEHRUX-RENAUD. — Vol. in-32 de 88 pages, broché. » 50; relié toile anglaise.....
- L'armée espagnole**. Aperçu historique et organisation; composition de l'armée; recrutement et mobilisation; établissements militaires, commandement, instruction, service intérieur, alimentation; grades et uniformes; système défensif de la Péninsule; colonies; retraites et pensions militaires. — Volume in-32 de 128 pages, broché. » 50; relié toile anglaise.....
- L'Espagne et l'armée espagnole**. — Brochure in-8° de 16 pages.....
- La garde civile espagnole**, traduction par E. TAILHADES, capitaine de cavalerie. — Vol. in-32 de 128 p., broché. » 50; relié toile anglaise.....
- L'armée portugaise**, par A. GARÇON. — Vol. de 108 pages, broché..... Relié toile anglaise.....
- Une campagne des Portugais en Guinée** (île de Bissau). Avec croquis du théâtre des opérations. — Brochure in-8° de 16 pages.....
- L'armée suédoise**, par le capitaine R. R... — Vol. de 62 p., broché. Relié toile anglaise.....
- La guerre de sécession**, par L. AUGER, capitaine du génie. Ouvrage accompagné d'une carte hors texte du théâtre des opérations. — Volume in-32 de 252 pages, broché.....
- La guerre sino-japonaise et ses conséquences pour l'Europe**, F. DE VILLENOISY. — Brochure in-8° de 48 pages.....
- La Révolution et l'armée du Brésil** (15 novembre 1889). — Fascicule in-8° de 16 pages.....
- L'armée et la marine japonaises**, par Pierre LEHACOURT. — Br. in-8°.
- Le catalogue général de la Librairie militaire est envoyé gratuitement à toute personne qui en fait la demande à l'édit Henri CHARLES-LAVAUZELLE.**

6

Sayfa 4: H. Charles- Lavauzelle' ye ait *Bibliothèque Nationale De France* Koleksiyonuna ait kitapların listesi: Sayfa 2 (Palat imzalı *La Question Anglo-Russe*' dan).

Ek- 29: Resûlzâde Hüseyin Hüsnü Beyin 19 Ekim 1905 (9 Şaban 1323) Tarihinde 2. Dereceden *Mecîdî* Nişânı İle Taltif Edildiğini Gösteren Arşiv Vesîkası. (BOA, İrade-Taltifat (İ. Tal), nr. 378/ 1323 Ş-140).